

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**ОДЕСЬКІ ГРУДНЕВІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ЧИТАНЯ:
ПРИВАТНЕ ПРАВО, ЯК КОНЦЕПТ
В УМОВАХ ВІЙНИ:
ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР**

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

*Одеса,
12 грудня 2024 року*

Одеса
Фенікс
2024

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора *Є. Харитонов*,
докторки юридичних наук, професорки *І. Давидової*

Упорядники-укладачі:

Давидова Ірина – д.ю.н., професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професорка;

Ткаченко Катерина – лаборантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Члени оргкомітету Всеукраїнської наукової конференції:

Андронов Ігор – д.ю.н., професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу НУ «Одеська юридична академія», професор;

Подцерковний Олег – д.ю.н., зав. кафедри господарського права та процесу НУ «Одеська юридична академія», професор;

Харитонов Олена – д.ю.н., зав. кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Харитонов Тетяна – д.ю.н., зав. кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Мінченко Райса – д.ю.н., професорка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Бабич Ірина – к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцентка;

Берназ-Лукавецька Олена – к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцентка;

Матійко Микола – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцент;

Орзіх Юрій – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцент;

Шамота Олександр – асистент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія»;

Ткаченко Катерина – лаборантка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія».

Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни: людський вимір : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 12 груд. 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонов, д.ю.н., проф. І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 318 с. – Режим доступу:

ISBN 978-617-8430-40-5

Збірник містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного права та процесу, господарського права і процесу, аграрного, земельного, екологічного та природоресурсового права та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Всеукраїнській науковій конференції 12 грудня 2024 р. в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в науковій діяльності.

УДК 347.1 : 341.9“364”(477)

Матеріали видано за авторською редакцією.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники Всеукраїнської наукової конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	10
<i>Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна,</i> ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ЗІТКНЕННЯ ІНТЕРЕСІВ: ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР . .	12
<i>Давидова Ірина Віталівна,</i> ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ У ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	16
<i>Мінченко Раїса Миколаївна,</i> ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ. ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ. АЛЬТЕРНАТИВА ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ	20
<i>Сафончик Оксана Іванівна,</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ ОНЛАЙН ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСТОСУНКУ ДІЯ В УКРАЇНІ .	24
<i>Адамова Олена Семенівна,</i> СТРЕС ТА РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПСИХОСОМАТИЧНІ ТА ПРАВОВІ РОЗВІДКИ.....	27
<i>Бабич Ірина Григорівна,</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА У РИМСЬКОМУ ПРАВІ І У СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	31
<i>Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,</i> ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ	34
<i>Василевська Надія Станіславівна,</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ, РЕАЛІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	37
<i>Глиняна Катерина Михайлівна,</i> ГУМАНІТАРНІ ПРИНЦИПИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	41
HUMANITERIAN PRINCIPLES FOR THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN SITUATIONS OF ARMED CONFLICT	41
<i>Галупова Лариса Ігорівна, Мартинюк Іван Вікторович,</i> ПЕРЕВАГИ МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСОБУ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	45
<i>Журило Сергій Сергійович</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	49
<i>Завальнюк Сергій Володимирович</i> ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У ПОДОЛАННІ ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПОНЯТТЯ «МАЙНОВОГО ПРАВА»	53

Матійко Микола Володимирович, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	57
Омельчук Олександр Сергійович, ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИДІЛЕННЯ ФАНТОМНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	61
Orzikh Yurii Hennadiiovych, FOREIGN (NON-)AUTHENTIC INSTRUMENT IN UKRAINE: PRIVATE INTERNATIONAL LAW ISSUES.....	64
Сердечна Ірина Леонідівна, ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ СІМЕЙНИХ ПРАВ.....	69
Токарева Віра Олександрівна, ДО ПИТАННЯ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА	71
Фасій Богдан Володимирович, ДЕЩО ПРО МЕТОД РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНИХ ВІДНОСИН	75
Бакутін Артем Олегович, ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ТВОРИ У СПІВАВТОРСТВІ. ...	78
Брага Аліна Анатоліївна, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	81
Герсак Віталій Анатолійович, КАТЕГОРІЯ «ПОДРУЖЖЯ» У СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ ...	84
Гнатенко Сергій Сергійович, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОСЛУГ З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	88
Hnatiuk Dmytro Volodymyrovych, LEGAL REGULATION OF TERMINATION OF A GIFT AGREEMENT DUE TO MARTIAL LAW	91
Дворнікова Анна Юрійвна, НАЯВНІСТЬ ПРАВА ВОЛОДІННЯ, ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ АСПЕКТ МОЖЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ШЛЯХОМ УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОД У КОРИСТУВАННІ ТА РОЗПОРЯДЖЕННІ МАЙНОМ	94
Демчук Максим Романович, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО В УКРАЇНІ	98
Кірсанов Олексій Володимирович, ІДЕНТИФІКАЦІЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У БАНКУ	100

Кокошко Олег Болеславович, ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ТВАРИНОЮ	103
Кочіаішвілі Альберт Давидович, НЕПЕРЕДБАЧУВАНІ ОБСТАВИНИ В ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	107
Перейман В'ячеслав Юрійович ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМО МАЙНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	110
Попов Євген Олександрович, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ТА ОЗНАК ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	113
Романовський Денис Сергійович, РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЕВАКУАЦІЮ ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ ..	117
Рябченко Вікторія Олександрівна, ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я, ПРАВО НА ОСВІТУ	119
Сауляк Руслан Володимирович, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В СФЕРІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА	122
Стрілець Михайло Ігорович, ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ «ФРИЛАНСУ» У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРАВОВОМУ ПОЛІ	125
Халдай Ілля Віталійович, ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ТА ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ	128
Шайхет Олена Петрівна, ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	132

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Берназ Вікторія Петрівна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА МІЖ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМЦЯМИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ	136
---	-----

<i>Бугасівська Єлизавета Євгенівна, Зелінченко Анастасія Олегівна</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ.	140
<i>Голуб Анастасія Сергіївна,</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАШИНОМІСЦЕ (ПАРКОМІСЦЕ) ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	144
<i>Гринько Андрій Русланович,</i> ПРАВО ПАЦІЄНТА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я ТА ЇЇ ТАЄМНИЦЮ	147
<i>Гриценко Давид Сергійович</i> ПРОБЛЕМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЦИФОРВІ АКТИВИ В УКРАЇНІ	151
<i>Грушко Влада Олегівна</i> НЕДОТОРКАНИСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В ІНТЕРНЕТІ.	155
<i>Даїдаміров Тімур Новруз огли,</i> УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМ МАЙНОМ ПІСЛЯ СМЕРТІ ОСОБИ	159
<i>Джабраїлова Вікторія Володимирівна</i> ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ В УКРАЇНІ	162
<i>Дмитрук Дар'я Олександрівна,</i> СПАДКУВАННЯ У РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.	166
<i>Доможирська Наталя Олегівна,</i> РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ. ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇРІВНОСТІ: ПОДОЛАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ	170
<i>Драганова Дарія Сергіївна,</i> СПАДКУВАННЯ АКАУНТІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.	173
<i>Жулавська Еліна Костянтинівна,</i> СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО	176
<i>Заборська Ксенія Андріївна,</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	180
<i>Колесниченко Анна Андріївна,</i> СПАДКУВАННЯ МАЙНА ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ В УКРАЇНІ.	183
<i>Комаровська Еріка Едуардівна,</i> УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	186
<i>Короткевич Іван Андрійович,</i> ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ ЦИФРОВОГО МАЙНА	188

Кошуцька Орина Олександрівна, Тучак Олександра Іванівна ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	191
Кривінок Вікторія, Сергієнко Юлія РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА РОЗПОДІЛ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	195
Кривуля Єлизавета Олександрівна, ПРОБЛЕМИ МЕДІАЦІЇ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ	199
Ліщук Софія Олександрівна, ЗАХИСТ ГІДНОСТІ, ЧЕСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ОСІБ	203
Маркасова Лілія Вячеславівна, РИМСЬКЕ ПРАВО СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ	207
Матвєєва Олена Андріївна, ПРАВО НА НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ІНТЕРНЕТУ.....	212
Мельник Тетяна Романівна, ПРАВА ПРИВАТНИХ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА КОМПЕНСАЦІЮ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ.....	216
Мерчанський Іван Русланович, ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ..	218
Нестерук Катерина Олегівна, НЕДОТОРКАНИСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В ЦИФРОВУ ДОБУ (ПРАКТИКА ЄСПЛ)	221
Новак Юлія Іванівна, ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ РІШЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	224
Паньковець Євгеній Степанович, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА НА СПІЛКУВАННЯ З ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ, ЯКИЙ ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО, В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	228
Полегенька Вікторія Сергіївна, Ковбасюк Владислав Олександрович, ПИТАННЯ АЛІМЕНТНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ	232
Рабоча Олександра Юрійвна, Постояк Катерина Миколаївна МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГОЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ.	235
Рошиян Аліна Юрійвна, Давиденко Ангеліна Максимівна, ВИРІШЕННЯ БАТЬКАМИ ПИТАНЬ ЩОДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ	238
Сковородецька Тетяна Віталіївна, ПРАВОВІДАНІСТЬ ТА ДІЄЗДАНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ	244

<i>Сомок Данійл Миколайович</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДДАЛЕНОЇ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ	248
<i>Халаїм Діана Сергіївна,</i> ОСОБЛИВОСТІ СТЯГНЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ВТРАТ ТА 3% РІЧНИХ ЗА КРЕДИТНИМИ ДОГОВОРАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ БАЛАНС МІЖ ІНТЕРЕСАМИ КРЕДИТОРА І БОРЖНИКА	251
<i>Цупенкова Анна Олександрівна</i> СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	254

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

<i>Балик Анна Вікторівна, Іскра Єлизавета Сергіївна</i> ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ПРИ ВИКОНАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	258
<i>Волошенюк Олександра Юріївна,</i> ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У БІЗНЕСІ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ БІСНЕС-ОМБУДСМЕНА	262
<i>Горбик Дарина Віталіївна,</i> ТИПОВІ АРБІТРАЖІ УГОДИ, ЇХ ПРАВОВА ПРИРОДА.....	266
<i>Довгонос Іванна Юріївна, Ткаченко Владислав Артемович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	270
<i>Кушнір Олександр Олександрович,</i> ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	274
<i>Лукашова Яна Валентинівна,</i> ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	277
<i>Родрігес Лілія Фаб'янівна,</i> РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕСУ.....	281
<i>Соловей Анна Олегівна, Решетило Яна Сергіївна,</i> КОМБІНОВАНІ ПРОЦЕДУРИ У МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ	283
<i>Халаїм Діана Сергіївна,</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ ЦЕНТРИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА «ДІЯ. БІЗНЕС»	287

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ
ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО
ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

<i>Кушнір Олександр Олександрович,</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	292
<i>Мурашева Катерина Віталіївна,</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ У КОЛЕКТИВНІЙ ВЛАСНОСТІ.....	296
<i>Родрігес Лілія Фаб'янівна,</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	299

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ
ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, НОТАРІАЛЬНОГО
ТА ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ

<i>Куліченко Аліна Василівна</i> ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСТІ ВІДСУТНЬОЮ ТА ОГОЛОШЕННЯ ПОМЕРЛОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	303
<i>Левшина Єлизавета</i> РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ.....	307
<i>Циник Анастасія Іванівна, Якимцов Владислав Русланович,</i> ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ АБО СМЕРТІ ОСОБИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	310
<i>Колесниченко Сергій Васильович,</i> ДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ	313
<i>Кірсанов Олексій Володимирович</i> ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ МЕДИЧНІ КРЕДИТИ	316

ПЕРЕДМОВА

Приватне право, вийшовши з давньоримської казуїстичної коліски, знайшло втілення, у тому числі і в юриспруденції понять сучасної цивілістики, ставши в основі системи правових цінностей, котрі мають стверджуватися юридичною практикою. Цивільне право розглядається як «найбільш повне втілення ідей і положень приватного права на національному рівні», отже, рух до цивільного права через приватне, орієнтуючи на переведення більшої уваги від нормативів, які вже існують, до суспільних відносин, потреба в регулюванні яких, є методологічно правильним.

При цьому важлива «доцільність і необхідність подальшого дослідження сутності приватного права саме як концепту». Разом з цим «варто врахувати, що «категорії «приватне право» та «публічне право» у сукупності утворюють загальну (наднаціональну) систему об'єктивного права, що є складовою частиною цивілізації (культури)». Таким чином, розподіл права на публічне і приватне є не просто класифікаційним розмежуванням, це – результат врахування існування якісно різних сфер правового регулювання.

Від початку розвитку цивілізації, коли право виникає як концепт, воно може розглядатися, з погляду теорії, як система, що складається з двох відносно самостійних сфер – публічного права і приватного права. При цьому якість права у цілому визначається ступенем розвитку кожної з них. Недооцінка котроїсь з названих сфер призводять до деформації уявлення щодо правової системи, її односторонньої характеристики, вад концепту а відтак і наступного розвитку відповідних галузей, Сучасність ставить перед людством цілу низку проблемних питань.

Але проблеми не передбачають їх нездоланності. Саме слово «проблема», що має грецьке походження, означає пропозицію чогось для пошуку рішення, а, отже, спонукає суб'єкта до її вирішення. Всюди, де людина стикається з проблемами, де вони починають впливати на вчинки і долі людей, всюди, де люди виявляються безсилими перед викликами долі, – всюди розкривається недосконалість або виродження духовної культури людини, бо справа культури полягає саме в тому, щоб підкоряти всяку стихію своїм розвитком. Важливим чинником культури є формування правосвідомості, яке вимагає знання права, включає в себе всі основні функції духовного життя:

духовно виховану волю, почуття, уяву, всі культурні сфери людської душі. Існування зазначених факторів можливе за умови кількісного і якісного розвитку структури особистості та її потребо-мотиваційної, інтелектуальної та поведінкової сфер. При цьому розвиток особистості не має припинятися аж до моменту смерті людини, зазнаючи певних змін тільки за інтенсивністю та характером.

До тогож звернення до приватного права як до концепту дає підстави для швидкого очікування великого педагогічного впливу та виховного ефекту при підготовці фахівців юридичної сфери, що мають знаходити свій прояв у наявності системи знань,вмін та навичок, побудованих на системі правових цінностей, які в тому числі несе в собі приватне право, які, в свою чергу, мають стверджуватися юридичною практикою.

Сфера приватного права, базуючись на моделях поведінки, які виникають у суспільстві, йдуть від самої людини та мають у кінцевому підсумку багато спільних рис, може виступати в якості інтеграційної основи. Зазначений аспект має багато історичних прикладів та може бути використаний у процесі систематизації законодавства, законотворчій практиці, застосуванні права.

Зазначене актуалізує наукові дослідження у сфері приватного права, надто під кутом зору антропологічного підходу. Відповідна проблематка набуває особливого значення в умовах війни, коли права приватної особи піддаються надзвичайно високим ризикам. Усі ці питання органічно вписуються у загальну тематику конференції, матеріали якої вміщені у цій збірці.

Євген Харитонов

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

Ірина Давидова

докторка юридичних наук, професорка

Харитонов Євген Олегович,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН країни,
зав. кафедрою цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Харитонova Олена Іванівна,

*докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент НАПрН
України, зав. кафедрою права інтелектуальної власності та патентної
юстиції Національного університету «Одеська юридична академія*

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК ЗІТКНЕННЯ ІНТЕРЕСІВ: ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР

Характеризуючи війну, дослідники, зазвичай, згадують тезу К. фон Клаузевіца, що війна це, передусім, «акт насильства, який має на меті змусити противника виконати нашу волю» [1, с. 8-11]. Це твердження не викликає сумнівів, однак наразі потребує більш прискипливого розгляду з позицій людського виміру війни із врахуванням особливостей буття особи за феномену «гібридна війна», котрий був відомий давно, але особливою загрозою став у ХХІ ст.

Аналізуючи феномен гібридної війни у контексті агресії рф проти України, дослідники наголошують, що «поняття гібридної війни виявилось теоретично і практично найбільш придатним для визначення специфіки дій рф, яка, поєднуючи мілітарні, квазімілітарні, дипломатичні, інформаційні, економічні засоби, не гребуючи ядерним шантaжем, послідовно намагається досягти в Україні та в інших точках світу власних, не вповні зрозумілих міжнародній спільноті політичних цілей» [2, с. 15].

Зауважимо доцільність розмежування категорії «гібридна мілітарна війна» і «гібридна війна – загальне явище». У першому випадку йдеться про «гібридність» війни як збройного конфлікту – конструкту, що виник на традиційному підґрунті, а тепер зазнає трансформацій внаслідок використання нових методів, форм і засобів воєнних дій. У другому випадку – «гібридність» війни розуміється у широкому сенсі – як протистояння держав, суспільств, цивілізацій. Війна у такому сенсі охоплює також «мілітарну війну» (збройний конфлікт), але може відбуватися без застосування традиційної зброї, котра замінюється іншими засобами впливу (примусу) підпорядкування однієї сторони конфлікту іншій його стороні. Можуть бути виокремлені

наступні види гібридної війни: 1) мілітарна війна (тут слово «війна» має негативну конотацію, а тому його уникають, замінюючи евфемизмами на кшталт «визвольний похід», «інтернаціональна допомога», «СВО» тощо); 2) інформаційна; 3) релігійна; 4) економічна; 5) юридична; 6) ідеологічна; 7) культурна; 8) психологічна; 9) історична; 10) політична; 11) дипломатична; 12) кібернетична/ технологічна.

З позицій людського виміру категорії «людина» і «війна» нерозривно поєднані: починають війни і завершують війни люди, отримують вигоди від війни – люди (переможці) і страждають від війни – люди (жертви, переможені). Водночас особливістю гібридної війни є те, що у ній людина є і об'єктом війни, і знаряддям досягнення її цілей, але також може виступати суб'єктом гібридної війни, якщо активно протидіє гібридним загрозам [3]. В умовах гібридної війни в Україні, люди повели себе по-різному: одні стали жертвою інформаційно-психологічного впливу й підтримали агресора, інші – намагалися чинити супротив агресорові, а потім, кинувши все, переїхали на підконтрольну Україні територію не тільки через страх за життя своє та життя близьких, а й через те, що не схотіли залишатися в ідеологічному середовищі, створеному агресором [4, с. 161]. Одні люди є об'єктами у гібридній війні, а інші – суб'єктами, що формують нову українську дійсність. І роль кожної людини визначається нею самою. Так само як забезпечення власної безпеки значною мірою залежить від самої людини [5, с. 7]. Від активності людей залежить також потужність громадянського суспільства – третьої сили, котра у відкритому/демократичному суспільстві відіграє величезне значення в умовах гібридної війни, ефективно спонукаючи державу відшукувати «гібридні» відповіді на гібридні загрози.

В умовах дії та взаємодії згаданих чинників актуальності набуває проблема конфліктів інтересів, що виникає у кількох площинах (конфлікт інтересів держав; конфлікт інтересів агресора та того, хто обороняється; конфлікт суспільних та приватних інтересів тощо), а також проблема залагодження цих конфліктів, зокрема за допомогою правових заходів.

Оскільки нас цікавить, передусім, людський вимір війни, розглянемо далі проблему правового/ юридичного захисту інтересів особи. (Не розглядаємо тут проблему захисту суб'єктивних прав, оскільки в умовах війни ця проблема набуває, на наш погляд, «відкладеного» – дещо абстрактного – характеру).

З'ясовуючи за допомогою антропологічного підходу видозміни права в умовах війни, згадаємо, що будь-яка війна неодмінно є насильницьким впливом на психіку особи. При цьому враховуємо, що характер такого впливу значною мірою визначається особливостями гібридної війни. Зокрема, Міністерство закордонних справ України, у своїй позиції щодо сутності російсько-українського конфлікту, серед елементів гібридної війни росії проти України назвало, зокрема, пропаганду, що базується на брехні та підміні понять, і терор і залякування громадян України, і використання у своїх інтересах проросійських сил...[6]

Метою гібридних війн є якісні зміни традиційного культурного і духовного життя, порушення спадкоємності національних ідеалів і цінностей, демонтаж історичної пам'яті. Це допомагає спрямовувати політику супротивника у стратегічну безвихідь, знищувати його економіку неефективними реформами, гальмувати розвиток озброєнь, спотворювати основи національної культури, формувати «п'яту колону» [7, с. 41].

Підбиваючи висновки викладеному, зазначимо, що з'ясування співвідношення категорій «людина», «війна» та «право», є однією з центральних проблем можливості, дієвості та перспектив існування концепту «приватне право» у екстремальних ситуаціях гібридної війни.

Хоча ступінь екстремальності залежить від виду та форми війни. Скажімо, «мілітарна» війна за сутністю є «аномальною ситуацією, у якій не діють нормальні правила». Навіть, «конвенційна війна», правил якої гіпотетично дотримуються її учасники, припускає офіційне обмеження прав приватної особи при оголошенні воєнного стану.

Більш вірогідним є дотримання прав людини/ прав та інтересів приватної особи у економічній, дипломатичній, юридичній, релігійній війнах.

Слабо піддаються контролю порушення прав особи (а відтак знижується можливість їх реалізації та захисту) у ході інформаційної, кібернетичної війни.

Але у кожному разі, постає питання про місце, значення і роль людини /приватної особи у гібридній війні, відповідаючи на яке, обирати, здається на перший погляд, можемо лише один з двох варіантів: 1) людина є об'єктом війни та знаряддям досягнення її цілей; 2) людина може виступати і суб'єктом гібридної війни (якщо вона буде проти-

діяти інформаційним впливам з боку агресора, поширюючи повну та достовірну інформацію, належним чином виконувати свій обов'язок із захисту Батьківщини, вчити оточення визначати приховані загрози) [3].

На нашу думку, і одне, й інше бачення має свої вади, оскільки у першому випадку фактично нівелюється значення людини /приватної особи, а у другому – ігноруються засади міжнародного права щодо визначення війни, її суб'єктів (власне, ігнорується і саме існування міжнародного публічного права, а відтак можливість застосування його норм та документів).

Тому, на наш погляд, оптимальним є третій варіант: визнання людини «третьою особою», проти якої, заради якої і за допомогою або за участі якої ведуться війни. Це означає, що людина не визнається суб'єктом війни (ми маємо тут на увазі усі види гібридної війни), але може визнаватися учасником відносин, які виникають у зв'язку з військовою (та її безпосередніми наслідками).

Що стосується захисту інтересів людини (особи) юридичними заходами в умовах війни, то, враховуючи характеристику війни К. фон Клаузевицем, як «...зіткнення інтересів, що розв'язується кровопролиттям, і тільки цим відрізняється від інших суспільних конфліктів» [1], зауважимо, що «зіткнення /конфлікт інтересів» тут може існувати у різних площинах.

По-перше, це зазвичай «зіткнення великих інтересів» суб'єктів міжнародного права у публічній сфері – між державами тощо.

По-друге, «зіткнення інтересів» відбувається і «усередині» суспільства воюючих держав.

Зокрема, це колізії приватного та публічного інтересів, обмеження прав людини (цивільних прав приватної особи), пов'язані із запровадженням воєнного стану.

Крім того, може виникати й колізія приватних інтересів, пов'язана з користуванням житлом, транспортом, розпорядженням спільним майном, виконанням договорів тощо.

Ситуація, що склалася, робить нагальною проблему визначення особливостей регулювання цивільних відносин в умовах (війни, воєнного стану тощо), коли виникають згадані колізії приватного та публічного, приватного та приватного інтересів.

Першочерговим завданням є вирішення колізії між правами та інтересами приватної особи, з одного боку, і колективними інтересами, –

з іншого. Метою при цьому є захист прав та інтересів приватної особи, але, водночас, із запобіганням зловживанню нею цими правами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карл фон Клаузевіц. Природа війни. пер. Руслан Герасимов. Харків: Vivat, 2018. С. 8-11.
2. Яворська Г. М, Їжак О. І. Феномен гібридної війни. *Світова гібридна війна: український фронт*: монографія /за заг. ред. В. П. Горбуліна. Харків: Фоліо, 2017. С.15.
3. Тараненко М. М., Ярош І. С. Роль людини в гібридній війні: українська революція 1917–1921 рр. та сучасність. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2021. С. 36-39. URL: 8.pdf (lsej.org.ua)
4. Караман О. Л. Методологічні засади проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України: філософський рівень. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. № 2 (333). Ч. II. С. 161.
5. Золотар О. О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 7.
6. 10 фактів про збройну агресію Росії проти України. Опубліковано 09 грудня 2019 року. – Available at: <https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojnu-agresiyu-rosiyi-proti-ukrayini>
7. Сенченко О. Новий виклик людству – гібридна війна. *Вісник Книжкової палати*. 2017. № 5. С. 41.

Давидова Ірина Віталівна,

докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ У ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Категорія зустрічності інтересів в договірному праві відноситься до того, як сторони договору обмінюються своїми вигодами та обов'язками з метою досягнення спільних цілей чи задоволення власних потреб. Ця категорія показує, що укладаючи договір, сторони мають спільний інтерес у виконанні умов договору, що сприяє виникненню правових зобов'язань.[2]

Зустрічність інтересів вказує на те, що обидві сторони очікують певної вигоди від договору і згодні діяти відповідно до умов, визна-

чених у договорі. Це може включати умови про оплату, поставку товарів чи послуг, а також інші зобов'язання.

Успішне виконання договору зазвичай ґрунтується на взаємній зустрічності інтересів, коли обидві сторони мають стимул дотримуватися умов договору. Якщо одна зі сторін порушує умови договору або не виконує свої зобов'язання, наслідком може бути порушення цієї зустрічності інтересів та виникнення спору чи конфлікту між сторонами.

Способом вирішення такого конфлікту є можливість захисту своїх прав та інтересів за допомогою подання позову до суду. Позовне провадження має на меті забезпечення: рівного доступу до правосуддя та можливість захищати свої права перед судом; ефективності та швидкості судової системи; пристосовування правової системи до постійних змін, що відбуваються; вивчення та адаптацію кращої практики з позовного провадження інших країн; ефективне позовне провадження. Таким чином під час аналізу окреслених питання можна говорити про необхідність забезпечення справедливого рішення, виявлення можливих шляхів оптимізації процедур, зменшення витрат часу та ресурсів; визначення нових проблем, що виникають у зв'язку зі змінами в суспільстві, та розроблення стратегії їх вирішення; виявити проблем та прогалин у системі, що перешкоджають її правильному функціонуванню, та розробки шляхів їх вирішення.

Дослідження питань зустрічного позову дозволяє розглянути механізми вирішення конфліктів, які виникають у зв'язку з договірними відносинами. Зокрема, аналізуючи правові аспекти зустрічного виконання чи невиконання зобов'язань, можна виявити шляхи оптимізації процедур судового захисту, а також сприяти підвищенню ефективності механізмів врегулювання спорів між сторонами.

Також важливо враховувати зміни в суспільному та економічному середовищі, які впливають на характер договірних відносин. Наприклад, в умовах швидкого розвитку технологій і цифровізації економіки, нові види договорів та платіжних засобів можуть породжувати нові правові питання, які вимагають адаптації судових процедур та правових норм.

Зазначимо, що загальні вимоги до позову та зустрічного позову закріплені в ЦПК України. Зокрема, зустрічний позов представляє собою окрему вимогу відповідача до позивача, яка подається з метою одночасного розгляду у справі, де розглядається позов позивача.

Це один із способів захисту інтересів відповідача [1; 3; 4]. Згідно з чинним законодавством, відповідач може висунути зустрічний позов у строк для подання відзиву. Зустрічний позов розглядається одночасно з первісним, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, наприклад, якщо вони впливають з одних правовідносин або якщо вирішення зустрічного позову може вплинути на результат первісного. Вимоги за зустрічним позовом об'єднуються у судовому рішенні з первісним позовом. У разі подання зустрічного позову у справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, суд може прийняти рішення про перехід до розгляду справи за загальними правилами позовного провадження.

Зустрічна позовна заява, яка складена відповідно до загальних вимог щодо пред'явлення позову, має відповідати вимогам, визначеним у статтях 175 та 177 ЦПК України. Якщо зустрічна позовна заява подається з порушенням встановлених законом вимог, суд ухвалою повертає її заявнику.

Аналіз судової практики свідчить про те, що на практиці розглядається питання про доцільність спільного розгляду первісного та зустрічного позову. Зокрема, в грудні 2022 року Верховний Суд досліджував питання щодо доцільності, взаємопов'язаності та підстав спільного розгляду первісного та зустрічного позову [4]. Зокрема, зазначається, що взаємна залежність зустрічного та первісного позовів та вигідність їх спільного розгляду може бути виявлена у таких аспектах: повністю або частково збігаються підстави обох позовів, хоча правові основи можуть бути різними; сторони (позивач за первісним позовом і відповідач за зустрічним) надають переважно або частково одні й ті ж докази для підтвердження своїх позовних вимог; вимоги за зустрічним та первісним позовами можуть бути об'єднані в одному судовому провадженні для економії часу та уникнення подвійного судового рішення; задоволення зустрічного позову може призвести до повного або часткового задоволення первісного позову; спільний розгляд сприяє швидкому та адекватному вирішенню спору/спорів між сторонами.

Однак, Верховним Судом також встановлено, що право відповідача подати зустрічний позов до позивача для спільного розгляду з первісним позовом не є абсолютним. Це право може бути використане за умови відповідності загальним правилам подання позовів та правилам пред'явлення зустрічних позовів, які встановлені процесуальним

законодавством. Зустрічний позов розглядається разом з первісним не лише у зв'язку їх взаємозалежності, але й з огляду на доцільність їх спільного розгляду.[5; 6]

Таким чином, Верховний Суд зробив висновок про те, що право відповідача подавати зустрічний позов не є абсолютним правом сторони у справі. Взаємозалежність позовних вимог первісного та зустрічного позову не може служити достатньою підставою для їх спільного розгляду, оскільки суд повинен визначити доцільність спільного розгляду цих позовів в одному провадженні.

Зустрічний позов, хоча і є широко використовуваним інструментом у цивільному судочинстві, має свої проблеми та недоліки, до яких можна віднести наступні: може поглиблювати конфлікт між сторонами, оскільки вони змушені взаємодіяти проти своїх інтересів у суді, що може призвести до подальшого загострення відносин та ускладнення можливості досягнення мирного врегулювання спору; може призвести до збільшення витрат часу, грошей та енергії, які сторони змушені витрачати на судовий процес, що може бути проблематичним у випадках, коли конфлікт можна було б вирішити шляхом переговорів або альтернативних методів врегулювання спорів; у процесі зустрічного позову сторони можуть вести себе некоректно, що буде мати наслідком зниження їхньої репутації та втрати довіри у громадськості; участь у зустрічному позові може призвести до психологічного стресу та тиску на сторони, особливо у випадках, коли справа має велике значення для них.

Таким чином бачимо, що використання зустрічного позову у цивільному судочинстві може створювати ряд проблем для сторін, і важливо ретельно враховувати ці фактори при вирішенні питань через суд.

Разом з тим, відповідач має право на захист, і тому наділений цілим рядом загальних та спеціальних суб'єктивних цивільних процесуальних прав. Право відповідача на пред'явлення зустрічного позову відносять до групи спеціальних цивільних процесуальних прав відповідача (п. 3 ч. 2. ст. 49 ЦПК України) разом з такими правами як: 1) визнати позов (всі або частину позовних вимог – п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України); 2) подати відзив (ст. 174, 178 ЦПК України) та заперечення відповідача на відповідь на відзив позивача (ст. 180 ЦПК України); 3) подати заяву про перегляд заочного рішення (ст. 284 ЦПК України); 4) звернутися із заявою щодо зустрічного

забезпечення (ст. 154 ЦПК України) [1, с. 82], адже цими правами наділений лише відповідач.

Отже, зустрічний позов виступає як важливий інструмент у процесі вирішення конфліктів у сфері договірних відносин. Цей механізм дозволяє сторонам взаємодіяти в судовому процесі, відстоюючи свої права та захищаючи свої інтереси. Правильне застосування зустрічного позову сприяє рівності сторін перед законом та забезпечує справедливе вирішення спорів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коцюруба А. Зустрічний позов як спосіб захисту прав відповідача в цивільному судочинстві України. *Jurnalul juridic național*. 2020. № 10. С. 82-86.
2. Мартинюк Ю. В. Захист суб'єктивних цивільних прав у договірних зобов'язаннях: дис.. д-ра філос.: 081. Тернопіль, 2023. 264 с.
3. Пасайлюк І. В. Зустрічний позов як спосіб захисту прав відповідача. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 64-71.
4. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 28.12.2022 р., справа № 143/346/22. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_28_12_2022_roku_u_spravi_142_346_22/
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.03.2019 р., справа № 910/2987/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81013406>
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.03.2019 р., справа № 916/3245/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80854765>

Мінченко Раїса Миколаївна,

*докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»,
Заслужений юрист України, адвокат*

ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ. ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ. АЛЬТЕРНАТИВА ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ

Відповідно до ст. 224 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Щодо визначення поняття правосуддя. Не дивлячись на те, що в науковій діяльності і при практичному застосуванні дуже часто використовують поняття правосуддя в контексті реалізації державної судової влади, проте законодавчого, нормативного закріплення дефініції правосуддя не існує.

В юридичній, зокрема процесуальній науці, вироблено поняття правосуддя, як державної діяльності, яку здійснює суд шляхом розгляду і вирішення в судовому засіданні цивільних, адміністративних та кримінальних справ в установленій законом процесуальній формі

Розглядаючи названу правову категорію комплексно, в загальному для всіх юрисдикцій розумінні, правосуддя в Україні можна визначити як діяльність державного суду національної судової системи України що здійснюється шляхом розгляду та вирішення справ щодо захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних цивільних прав і охоронюваних законних інтересів, господарських спорів, справ щодо вчинення адміністративних правопорушень та карних злочинів, і встановлення та покарання винних осіб і недопущення покарання невинуватих в установленій законом певній процесуальній формі

Виходячи зі сказаного, правосуддя в Україні здійснюється виключно державними судами, цивільної, господарської, адміністративної та кримінальної юрисдикції. Жоден інший орган, як то третейський суд, міжнародний комерційний арбітраж, комісія з розгляду трудових спорів, мирові суди, наділені законом, статутом чи договором правом вирішувати спори майнового і немайнового характеру і врегульовувати конфлікти (медіатори), не наділені правомочностями щодо здійснення правосуддя в Україні.

Дискусійним на сьогодні є питання щодо того, чи здійснює правосуддя в Україні Конституційний Суд України, який має особливий правовий статус, та не включений Законом України «Про судоустрій та статус суддів» до судової системи судів загальної юрисдикції.

Здійснюючи правосуддя, суди національної судової системи мають подвійну правову природу. Суди одночасно є учасниками судового процесу, наділеними відповідними процесуальними правами і

обов'язками, і одночасно органами державної судової влади, які реалізують функції держави шляхом прийняття відповідних судових актів (рішень, постанов, ухвал, наказів та вироків), що виносяться іменем України і є обов'язковими для виконання на всій території держави всіма без винятку фізичними та юридичними особами.

Правосуддя в Україні відповідно до діючого процесуального законодавства розпочинається з моменту відкриття провадження у справі і закінчується винесенням і вступом в законну силу рішення чи вироку. І, не дивлячись на дискусійність положення щодо закінчення правосуддя моментом вступу в законну силу відповідного судового акту, ця теза є логічною, виходячи з того, що правосуддя здійснюють виключно державні суди, наділені судовою владою.

Відносно такого явища як правосуддя перехідного періоду (далі по тексту – ППП), то вперше про таку правову категорію заговорили в середині 90 років (Н. Крітц), а в 1997 році визначення зазначеної правової категорії знайшло своє місце в одному з Висновків комісії ООН. За пропозицією Л. Жуане, правосуддя перехідного періоду було названо як сукупність процесів і механізмів, пов'язаних з намаганням суспільства прийняти спадщину масштабних зловживань в минулому з метою забезпечення контролю, відправлення правосуддя і досягнення примирення [1, 16].

Передумовами для задіяння процедури перехідного правосуддя мають бути масові порушення демократичних прав людини в результаті вчинення різного роду кримінальних злочинів (злочинів) в тоталітарних державах, в період переходу держави від тоталітарного до демократичного режиму, у випадку збройних конфліктів, окупації держави чи її окремих частин іншою державою в результаті воєнних дій чи в інший спосіб, або повномасштабного воєнного вторгнення (війни) і в повоєнний період, в процесі повернення до мирного стабільного життя і запровадження чи відновлення демократичних інституцій.

В процесі здійснення правосуддя перехідного періоду можуть бути задіяні суди національної судової системи, проте правосуддя перехідного періоду, як зазначалось раніше, є комплексним явищем, яке розпочинається задовго до того, як справа про вчинення масових злочинів буде розглядатись і вирішуватись повноважним органом.

Здебільшого для задіяння процесу ППП створюються спеціально уповноважені органи. Це можуть бути так звані національні комісії

правди, як це мало місце для розслідування злочинів в Латинській Америці, Південній Африці, Колумбії, Індонезії, Непалу, Афганістану, так і спеціально створені міжнародні трибунали (Руанда, колишня Югославія) [2].

В процедурах ППП активну роль відіграють міжнародні судові органи, такі як МКС та інші неурядові організації.

Нормативним підґрунтям так званого перехідного правосуддя є міжнародне право, а саме: міжнародне публічне право, міжнародне гуманітарне право, міжнародне кримінальне право і міжнародне право прав людини.

Під час перехідного правосуддя застосовуються різноманітні способи захисту прав людини, як судові так і не судові.

Основними принципами здійснення ППП, серед інших є верховенство права, підхід орієнтований на конкретну жертву, невідворотність відповідальності, гендерна та расова рівність та примирення.

Етапами здійснення ППП є: виявлення і фіксація наслідків масових злочинів, встановлення винуватців вчинених злочинів (держав, державних діячів, політиків, воєначальників, виконавців воєнних злочинів, учасників недержавних збройних формувань, колаборантів та ін.), відшкодування матеріальної та моральної шкоди, відновлення громадянських прав та/або репарації, вирішення справ в судах чи інших спеціально створених органах щодо скоєних кримінальних злочинів масового характеру і покарання винуватців скоєних злочинів, етап пам'яті та вшанування жертв та героїв, період примирення та прощення та етап реформування державних та громадянських інституцій, діючого законодавства з метою недопущення в майбутньому повторення вчинених масових порушень прав людини

Необхідно зазначити, що при задіянні механізму перехідного правосуддя нема чіткої послідовності в здійсненні етапів перехідного правосуддя, етапи правосуддя можуть здійснюватися як послідовно так і одночасно, як то відшкодування збитків і пошук винуватців і т.п.

Що стосується загальної мети ППП, то її можна визначити як віднаходження Правди в найширшому та глобальному сенсі цього слова. Правди для людини, правди для суспільства, правди для держави і правди для всього людства.

ППП це тривалий процес, що не має якихось часових меж і не можна наперед визначити, коли саме ППП закінчиться для того чи іншого суспільства і держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія. За заг. ред. А. П. Бущенко, М. М. Гнатівського. К.: РУМЕС, 2017. 592 с.

2. UN Doc. S/2004/616, «Верховенство права і перехідна юстиція у конфліктних та постконфліктних суспільствах». Доповідь Генерального Секретаря ООН, 23 серпня 2004 р.

Сафончик Оксана Іванівна,

докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ ОНЛАЙН ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСТОСУНКУ ДІЯ В УКРАЇНІ

Сучасні технології швидко інтегруються у повсякденне життя, впливаючи на всі сфери суспільного буття, включаючи право. Розвиток технологій багато в чому впливає на всі аспекти життя людей, включаючи шлюб. Така модель шлюбу розуміється в якості шлюбу, у якому реалізація наданої чоловіком та жінкою згоди щодо укладення шлюбу здійснюється за допомогою Інтернет-медіа.

Різні чинники лежать в основі виникнення укладеного шлюбу за допомогою мережі Інтернет, такі як економічні чинники, відстань між чоловіком та жінкою, які мають намір укласти шлюб та створити сім'ю, особливо в умовах дії воєнного стану, коли, наприклад чоловік є військовослужбовцем, проходить службу в зоні бойових дій.

Укладання шлюбу в Україні регулюється Сімейним кодексом України. Згідно з положеннями СК України, шлюб розуміється в якості сімейного союзу подружжя, який реєструється в державних органах реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) [6].

Однак, починаючи з 2019 року, коли на території багатьох країн, у тому числі й України було запроваджено обмежувальні заходи у зв'язку із розповсюдженням пандемії «COVID 19» [2], багато пар змушені були відкладати узаконення своїх стосунків через неможливість зустрітися особисто та зареєструвати укладення шлюбу у органах РАЦС.

У зв'язку із вказаним, однією з інновацій, що з'явилися в Україні, стало надання можливості укладення шлюбу онлайн та зареєструвати свої відносини за допомогою державного проекту, яким було надано українцям можливість звернутися з відповідною заявою на укладення шлюбу online на веб-порталі <http://dracs.minjust.gov.ua> [3].

Крім того, на розвиток цивільних та сімейних правовідносин в Україні, зокрема на відносини щодо укладення шлюбу, суттєво вплинули події 24 лютого 2022 року, коли на територію України розпочалось повномасштабне вторгнення військових формувань країни агресора – рф, і в Україні було введено в дію воєнний стан [4]. У зв'язку із цим, багато чоловіків, у тому числі й жінок вступили до лав Збройних сил України і почали приймати участь у бойових діях. Також, окремі території були окуповані військами рф.

В умовах воєнного стану, у рамках цифровізації в Україні, з'явилась ще одна інновація, яка надає можливість майбутньому подружжю укласти шлюб online через державний портал «Дія» в рамках експериментального проекту.

Так, у 2022 році уряд України ухвалив постанову, що дозволяє громадянам укладати шлюб за допомогою державного додатку «Дія» [1].

Для реалізації цієї можливості було внесено зміни до законодавства, які передбачають, що: «державна реєстрація шлюбу, якщо один із наречених є військовослужбовцем ЗСУ, СБУ, Національної Гвардії та Національної поліції, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів або працівником закладу охорони здоров'я, може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої), з використанням електронного підпису для подання заяви про реєстрацію шлюбу» [1]. Зазначене дозволило майбутньому подружжю подавати заяву дистанційно, що особливо актуально під час воєнного стану.

В подальшому, Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 року № 213 втратила чинність, так як Кабінетом Міністрів України було прийнято нову постанову від 29.03.2024 року № 345, якою було затверджено «Порядок реалізації експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі» [5].

У відповідності до положень вказаних нормативно-правових актів, на порталі «Дія» з'явилася функція подання заяви на державну реєстрацію шлюбу із можливістю обрати місце, час, формат та зал для церемонії онлайн. Це означає, що чоловіку та жінці, які мають намір укласти шлюб, потрібно з'явитися до органу РАЦС лише у день реєстрації шлюбу. Понад 22 тисячі українських пар вже скористалися цією послугою, а з появою нового сервісу увесь процес одруження цифровізований. Онлайн-шлюби не лише спрощують життя українців, а й є прикладом соціально орієнтованих електронних послуг.

Зазначеним вище Порядком передбачено, що «процес дистанційного укладення шлюбу через застосунок «Дія», має декілька етапів, до яких відносяться: подання чоловіком та жінкою заяви за допомогою застосунку «Дія» із застосуванням електронного підпису; процес перевірки достовірності наданих майбутнім подружжям даних, з можливістю виправлення неточностей та помилок; можливість призначення дати реєстрації укладеного шлюбу; процес реєстрації шлюбу шляхом або прибуття до органу РАЦС або дистанційно, якщо один з майбутнього подружжя є військовослужбовцем» [5].

Отже, в сучасних умовах воєнного стану, можливість дистанційного укладення шлюбу через застосунок «Дія» має певні переваги, зокрема зручність, економія часу, безпека (в умовах бойових дій), і прозорість.

Таким чином, швидкий технологічний розвиток, та інтеграція новітніх технологій у правову сферу, направлені на спрощення та вдосконалення процесу реєстрації шлюбу шляхом укладення такого шлюбу за допомогою Інтернет ресурсів, у тому числі застосунку «Дія».

Крім того, укладання шлюбу через портал «Дія» стало важливим кроком у рамках проведення цифровізації в Україні, направленої на підвищення зручності доступу до державних послуг, у тому числі спрощення та покращення процесу дистанційної (онлайн) реєстрації шлюбу в сучасній Україні. Подальший розвиток цифрових технологій та нормативно-правового регулювання цивільних та сімейних відносин сприятиме більш удосконаленому та ширшому впровадженню електронних послуг у сфері сімейного права, що, безумовно, позитивно вплине на суспільство України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text>
2. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>
3. Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет: затв. наказом М-ва юстиції України від 09.07.2015 р. № 1187/5. URL: <http://законодавство.com/minyust-ukrajini/nakaz-vid-09072015-1187-pro-zaprovadjennya302198.html>
4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text>
5. Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі. Постанова Кабінету України від 29.03.2024 № 345. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP240345?an=1>
6. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135

Адамова Олена Семенівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри цивільного права та кафедри психології

Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРЕС ТА РЕПРОДУКТИВНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПСИХОСОМАТИЧНІ ТА ПРАВОВІ РОЗВІДКИ

Стрес в умовах війни суттєво впливає на репродуктивне здоров'я людини, що обумовлює актуальність міждисциплінарного аналізу цієї проблеми. Військові дії, міграція та постійний стрес створюють умови для виникнення психосоматичних розладів, зокрема депресії, тривожності, порушень сну, а також патологій репродуктивної системи. Це підтверджується дослідженнями, що підкреслюють негативний вплив хронічного стресу на перебіг вагітності та розвиток плода. У вагітних збільшується ризик ускладнень, таких як передчасні пологи та порушення плацентарної функції [1].

На нормативно-правовому рівні проблема підтримки репродуктивного здоров'я в умовах війни регулюється рядом національних та міжнародних документів. Зокрема, Конституція України (стаття 49) гарантує право кожного на охорону здоров'я [2, ст. 49]. Закон України «Про охорону дитинства» підкреслює необхідність забезпечення охорони здоров'я матері та дитини [3]. На міжнародному рівні, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) вимагає забезпечення доступу жінок до медичних послуг, включно з репродуктивними, навіть у кризових ситуаціях [4].

Міждисциплінарний підхід, що включає юридичний, психосоматичний аналіз, є ключовим для вирішення проблеми, тому що дозволяє не лише оцінити її масштаби, але й розробити ефективні стратегії допомоги вразливим категоріям населення під час війни.

Взаємозв'язок між психічним станом і репродуктивною функцією людини добре досліджений у сучасній психосоматичній медицині. Стрес, особливо довготривалий і посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), є значними тригерами порушень репродуктивного здоров'я. У жінок стрес асоціюється з порушеннями овуляції, дисбалансом гормонів і розвитком синдрому полікістозних яєчників. У чоловіків хронічний стрес призводить до зниження рівня тестостерону, погіршення якості сперми та еректильної дисфункції. За даними досліджень, стресові стани можуть прямо впливати на репродуктивну функцію через підвищення рівнів кортизолу і зниження активності гонадотропних гормонів [5, с. 95].

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), характерний для осіб, які пережили бойові дії, є ключовим чинником, що викликає порушення репродуктивного здоров'я. У дослідженні, опублікованому в Оксфордському посібнику з перинатальної психології, наголошується, що жінки з ПТСР мають підвищений ризик викиднів, передчасних пологів і порушень у розвитку плода. Гендерні особливості психосоматичних реакцій також потребують уваги: чоловіки частіше страждають на еректильну дисфункцію, тоді як жінки демонструють схильність до психогенних болів і дисменореї [6, с. 182].

У той же час, правові аспекти захисту репродуктивного здоров'я в умовах війни є надзвичайно актуальними. Міжнародне право зобов'язує держави забезпечувати охорону здоров'я, навіть у періоди збройних конфліктів. Згідно з Женевською конвенцією Про захист цивільного населення під час війни (стаття 27) та Конвенцією

ООН про права дитини, держави-учасники мають захищати право на життя і здоров'я жінок та дітей. Резолюція 1325 Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» також наголошує на важливості захисту жінок і дівчат у зонах конфлікту.

В Україні нормативно-правова база щодо захисту репродуктивного здоров'я включає окрім Конституції України, закони «Про охорону здоров'я» та «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». В умовах війни були прийняті додаткові заходи для забезпечення доступу до медичних послуг, зокрема репродуктивної медицини, для жінок і дітей. Проте проблеми доступності послуг залишаються: через руйнування медичної інфраструктури та складнощі з логістикою медичні послуги часто недоступні для вразливих категорій населення.

Крім того, існує потреба в посиленні правового регулювання з метою забезпечення компенсацій за втрату репродуктивного здоров'я через стресові та травматичні обставини, викликані війною. Розробка державних програм психологічної та медичної підтримки для жертв війни є важливим кроком до забезпечення права на репродуктивне здоров'я. Зокрема, створення спеціалізованих центрів для роботи з постраждалими, а також законодавча ініціатива щодо відновлення репродуктивних прав, наприклад, через фінансування процедур штучного запліднення для постраждалих осіб, може стати суттєвим кроком у розв'язанні цієї проблеми [7, с. 120].

Розробка медико-юридичних рекомендацій для покращення репродуктивного здоров'я осіб, які постраждали від війни, має базуватися і на інтеграції психосоматичної допомоги в систему охорони здоров'я. Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), зокрема протоколами з управління стресом у кризових ситуаціях, необхідно створювати спеціалізовані програми для осіб, які зазнали психоемоційного травмування.

Розробка програм правового захисту жертв війни повинна враховувати їхні репродуктивні потреби. Наприклад, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [8] може бути основою для внесення поправок, які б гарантували компенсації за шкоду репродуктивному здоров'ю. Програми реабілітації мають передбачати фінансування процедур штучного запліднення для тих, хто втратив можливість природного зачаття через бойові дії або стрес.

Важливою є співпраця між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями для покращення доступу до медичних і юридичних послуг. Наприклад, програми ООН, такі як UNFPA (United Nations Population Fund – Фонд ООН у галузі народонаселення), вже здійснюють допомогу в Україні, надаючи психологічну підтримку, медичні послуги та засоби контрацепції в регіонах, постраждалих від війни. Це підтверджують звіти організації, доступні на офіційному сайті UNFPA [9].

Суттєвою складовою рекомендацій є створення інтегрованих реєстрів осіб, які потребують допомоги з репродуктивного здоров'я. Такий підхід відповідає вимогам законодавства про персональні дані, зокрема Закону України «Про захист персональних даних», і дозволить ефективніше координувати дії між медичними установами та соціальними службами.

Впровадження медико-юридичних рекомендацій у практичну площину має включати систему навчання фахівців: юристів, лікарів, психологів. Це дозволить підвищити їхню обізнаність про механізми психосоматичних розладів і особливості їхнього правового регулювання. Навчальні програми можуть базуватися на європейському досвіді, наприклад, освітніх проектах Європейської асоціації репродуктивної медицини (ESHRE) [10].

Таким чином, інтеграція психосоматичної допомоги, розробка ефективних правових механізмів захисту та посилення співпраці між національними та міжнародними інституціями є ключовими аспектами для збереження репродуктивного здоров'я постраждалих від війни.

Результати вивчення впливу стресу на репродуктивне здоров'я людини в умовах війни демонструють необхідність міждисциплінарного підходу до цієї проблеми. Інтеграція медичних, психологічних, соціальних і правових механізмів є ключовим аспектом для забезпечення ефективної допомоги постраждалим. Військові конфлікти призводять до значних порушень у сфері репродуктивного здоров'я, що обумовлює потребу в законодавчих ініціативах, спрямованих на гарантування доступу до медичних послуг і захист репродуктивних прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kotsakis Ruehlmann, A., Sammallahiti, S., Cortés Hidalgo, A. P. et al. Epigenome-wide meta-analysis of prenatal maternal stressful life events and

newborn DNA methylation. *Molecular Psychiatry*. 2023. № 28. P. 5090–5100. URL: <https://doi.org/10.1038/s41380-023-02010-5>.

2. Конституція України від 28.06.1996 р.: станом на 01.01.2020 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001. № 2402-III: станом на 06.10.2024 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

5. Lewinski A., Brzozowska M., Female infertility as a result of stress-related hormonal changes. *Gynecological and Reproductive Endocrinology & Metabolism*. 2022. Vol. 3 – 2. P. 94-98. DOI: 10.53260/grem.22302035.

6. Ayers S., Ford E. Posttraumatic Stress During Pregnancy and the Postpartum Period // *The Oxford Handbook of Perinatal Psychology*. Oxford Library of Psychology. 2014. P. 182-200.

7. Онишко О., Парасюк В. Репродуктивні права та гарантії їх забезпечення в Україні та в країнах Європи. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 5. С. 120-128.

8. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866-IV: станом на 03.08.2023 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

9. Офіційний сайт UNFPA (United Nations Population Fund). URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk>.

10. European Society of Human Reproduction and Embryology. URL: <https://www.eshre.eu/>.

Бабич Ірина Григорівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕВОЛЮЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА У РИМСЬКОМУ ПРАВІ І У СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

На сучасному етапі розвитку цивільного права представництво пов'язане із укладанням правочинів, видачею довіреності, добровільним та договірним представництвом. В цілому визначення пред-

ставництва у цивільному законодавстві встановлює, що представництво, це таке правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Взагалі відносини представництва можуть виникати не тільки із договірних відносин, тобто – представництво за законом. Крім того, відносини представництва відіграють велику роль у процесуальних відносинах. Тобто представництво часто пов'язане не із укладанням правочинів, а передбачає вчинення якихось фактичних дій.

Схожими інститутами, які здійснюють пов'язані із представництвом є, наприклад, помічник, агент, комісіонер. Тому актуальним буде розглянути історичний розвиток формування даного інституту. Це дозволить визначити ключові положення визначення відносин представництва.

Доцільним здається для цього прослідкувати еволюцію формування правового положення суб'єктів цивільного права.

Формування цивільного права, а також відносин представництва сучасного континентального права Європи будується на концепції, принципах римського приватного права. Римське право сформулювало основні положення та визначення в сфері суб'єктів цивільного права, та правосуб'єктності. Формування цих положень чітко прослідковується у історії формування римського права. Положення про суб'єкти еволюціонують із розвитком і вдосконаленням римського приватного права.

Спеціалісти, які досліджують римське право ще з 19 століття визначають, що римське право не визнавало та навіть забороняло будь-яке договірне представництво, будь-яку форму прямого представництва. Визнавалось, з іншого боку, що все ж таки здійснення інтересів іншої особи могло бути. Наприклад, не викликає сумнівів, що батьки здійснювали дії в інтересах своїх малолітніх дітей, або призначалися опікуни, особам, які внаслідок певних обмежень не мали можливості здійснювати цивільні права.

На прикладі еволюції римського права дуже яскраво помітні зміни у правовому статусі суб'єктів та порядок здійснення їх прав, в тому числі і за допомогою інших осіб.

В період дії *jus civile*, суворо формального права, суб'єктами цивільних правовідносин були вільні люди. Але не всі вільні люди могли здійснювати свої права. Батьки сімейства здійснювали права в

інтересах членів своєї родини. Тобто, хоча син міг бути повнолітнім, вільним громадянином римської держави, він не міг бути персоною свого права. В цілому суб'єктами права могли бути всі вільні люди: громадяни Риму, іноземці, особи без громадянства. Не могли бути суб'єктами права тільки раби. Тому, звичайно, виникає певна потреба для негромадян у здійсненні права за допомогою інших осіб, які такі дії можуть здійснити. Відповідно римляни застосовували певні припущення, які дозволяли обійти певним чином принцип формалізму, який властивий *jus civile*.

Прикладом такого припущення є існування рабського та іншого пекулія. У римському праві претору надавалося право застосовувати певну сукупність заходів (*adesticiae qualitates*) для забезпечення виконання батьками сімейства зобов'язань, які були укладені рабом або сином.

Поступово, із розвитком економічних відносин і еволюції цивільного права виникають і інші види представництва, пов'язані із договором. Так виникають відносини із квазіконтрактних зобов'язань, таких як ведення чужих справ без доручення (*negotiorum gestio*). Цей інститут виникає у добу пізньої Республіки та Принципату, і передбачає захист інтересів особи, яка уклала угоди та здійснювала різноманітні дії в інтересах іншої особи. На підставі договору доручення (*mandatum*) мандатарій (повірений) укладав угоди. За договором доручення могли здійснюватися фактичні та юридично значні дії. Договір був безоплатним. Вважалось, що *mandatum* походить із дружньої послуги, «*ex officio atque amicitia*». Якщо за здійснення таких дій передбачалася плата, то вважалось, що здійснювався найм. А працювати за наймом для римського громадянина вважалось дещо ганебним. Але все ж таки, мандатарій міг отримати певний подарунок, як віддяку у формі «*merces*», або пізніше, «*honor@*». Треба зазначити, що незважаючи на безоплатність доручення, повноваження мандатарія і його поведінка ретельно врегульовувалось. В цьому вбачається початок формування інституту представництва у римському праві. Формуються і інші схожі рими із сучасним представництвом: можна було вчиняти дії не тільки особисто (що вимагалось спочатку за римським правом), але й доручалось виконання іншим особам. В той же час поручитель відповідав за дії залучених осіб як за свої власні.

Ще одним дискусійним питанням в темі дії в інтересах інших осіб є роль органів юридичної особи як представників юридичної особи.

Не завжди органи юридичної особи є представниками юридичної особи, хоча завжди вони діють в інтересах і від імені самої юридичної особи.

В римському праві також визнавали таку концепцію правового положення юридичної особи. Поняття юридичної особи формувалося в римському праві таким чином, що спочатку юридичні особи взагалі не визнавалися дієздатними особами. Тому юридична особа набувала права і обов'язки через представників (D. 38,3:35,1:50; 50,1). Корпорації діяли через збори своїх учасників або через голів (*magistri, rectores*), або за допомогою спеціально уповноважених представників у процесі – *actors*. А благодійні організації діяли за допомогою спеціально уповноважених осіб, які призначалися або власником або духовною владою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Keit Hopkins, «Conquerors and Slaves». URL: <https://www.cambridge.org/core/books/conquerors-and-slaves/4A0A5E6A9E6D3E6A9E6D3E6A9E6D3E6A>
2. Г. Грубінко Історія держави і права зарубіжних країн. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37725>

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Цифрові технології на сьогоднішній день впливають на усі сфери життєдіяльності нашого суспільства в усьому світі. Розвиток даних технологій та їх активне впровадження в повсякденне життя сучасної людини призвело до переходу усіх в інформаційне суспільство, цифрову економіку та цифровізацію абсолютно різних аспектів суспільного життя. Банківська система звісно також використовує цифрові технології.

Так, цифровізація у банківській справі означає не лише онлайн-банкінг, інтернет-банкінг, мобільний банкінг або безпаперовий бан-

кінг, банківська справа, скоріше, це застосування нових технологій для трансформації існуючої банківської бізнес-моделі у нову модель банківського бізнесу. Модель, яка створить нову клієнтську базу, розкриє нові види фінансових послуг, забезпечить швидші та безперебійні послуги клієнтам зі зниженими операційними витратами, нульовою помилкою, простою використання і, мабуть, максимальною безпекою.

Клієнти можуть отримати доступ до банківських послуг у будь-який час і з будь-якого місця. Зараз ІТ технології стали інструментом, який полегшує організаційні структури банку, бізнес-стратегії, обслуговування клієнтів і відповідні функції.

За останні кілька років банки в усьому світі досягли того, що вони змінили традиційний банкінг на банкінг, що працює разом із FinTech і генеральні директори та акціонери радіють тому, що вони пропонують нові продукти, які мають відношення до потреби своїх клієнтів, наприклад:

- Економія часу
- Економія витрат
- Покращення сервісу
- Зменшення впливу ризиків (наприклад, шахрайства).

Наприклад, у нас Національний банк України затвердив Стратегію розвитку FinTech в Україні до 2025 року ще в липні 2020 року.

«Ключовими елементами Стратегії були:

розробка та впровадження концепту повноцінної регуляторної «пісочниці» для швидкого тестування інноваційних проєктів;

підвищення рівня фінансової обізнаності та залученості (інклюзії) населення та бізнесу;

запуск академічної бази з фокусом на відкритий банкінг».

Дана Стратегія втратила чинність у зв'язку з затвердженням нової у 2023 році, оскільки цілі та заходи з розвитку FinTech були враховані під час її розробки. [1].

Завдяки ІТ проривом, який нещодавно з'явився, є цифровий банківський форум, який допомагає заощадити час і зусилля у довгих чергах під час боротьби з фальшивими купюрами. Так, Зокрема, в Індії цифрові банківські рішення допомогли жителям сільської місцевості скористатися банківськими послугами. Більшість сільського населення почали здійснювати свої транзакції онлайн. Це не створює проблем, навіть якщо уряд вирішить припинити обіг певних грошових знаків.

Також кожного року з'являються нові більш доступні сервіси у бунківський галузі. Наприклад, Arttha. (Arttha, Digital Banking). Це платформа де клієнт має доступ до всіх банківських рішень і послуг. Клієнт може бути з комфортом вдома та виконувати різні пов'язані з банком процедури, такі як зняття коштів у банкоматах без картки та інше [2, 3].

Є певні перешкоди для розвитку сектору ІТ у банківській системі. До них можна віднести велику кількість населення, яке використовує переважно готівкові кошти. Сюди можна віднести такі країни як Непал, Афганістан, Кенія, Пакистан, Індонезія. В цих країнах дуже мала частина населення має банківські рахунки через відсутність фінансових знань і географічні бар'єри на ринку, що розвивається, а споживання фінансових рішень залишається низьким навіть для людей, які мають доступ до фінансових послуг. Більшість такого населення отримує готівку у якості заробітної плати, грошових переказів, продажу товарів, тощо [4].

Таким чином, ми спостерігаємо, що за останнє десятиліття інформаційно-комунікаційні технології стрімко розвиваються, а також істотно впливають на банківську галузь майже в усіх країнах світу. Банки та фінансові установи покращили їх послуги як фінансового посередника шляхом впровадження різноманітних ІТ послуг. Зрозуміло, що інвестиції у фінансові технології у всьому світі будуть зростати щороку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Розвиток фінтеху в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/development-strategy/fintech2025>
2. Arttha. URL: <https://www.puresoftware.com/arttha/>
3. Digital omnichannel banking. URL: <https://www.puresoftware.com/arttha/digital-banking>
4. Digitalization in banking and factors that makes it more compelling. URL: <https://nepalbankers.com.np/wp-content/uploads/2019/01/DIGITALIZATION-IN-BANKING-FINAL.pdf>

Василевська Надія Станіславівна,
PhD (Право)
доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін
Економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ, РЕАЛІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Введення військового часу небувало підвищило попит на знання та практики поводження в небезпечних ситуаціях та актуалізувало вміння надання домедичної допомоги. На шпальтах інформаційного простору шириться реклама щодо курсів, тренінгів, шкіл з надання домедичної допомоги, першої медичної допомоги, основ медичних знань. Обов'язок з надання домедичної допомоги маніпулятивно розповсюджується на всіх осіб: школярів, студентів, звичайних громадян. Відбувається небувала активність благодійних та волонтерських центрів щодо навчання тактичної медицини, правилам надання першої медичної допомоги, невідкладної допомоги, проходження інструкторських курсів з домедичної допомоги. Без сумнівів, особливі обставини вимагають особливих вмінь, але, яке правове підґрунтя мають зазначені форми активностей? В першу чергу, слід зауважити, помилкове використання термінів перша допомога, невідкладна медична допомога, домедична допомога, як в інформаційному просторі так і в нормативно-правовій базі. Відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ «медична допомога – діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами» [1]. До медичної допомоги, яку можуть отримати громадяни України, відносяться наступні види: екстрена медична допомога, первинна медична допомога, спеціалізована медична допомога, паліативна допомога (ст. 8 «Основ»). Реабілітаційна допомога, винесена за межі медичної допомоги, може надаватись фахівцями з реабілітації у сфері охорони здоров'я і її правові та організаційні засади визначені Законом України «Про реабілітацію в сфері охорони здоров'я» від 03.12.2020 р. № 1053-ІХ [2]. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 р. № 5081-VI зазначає «невідкладний стан

людини – раптове погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму та невідворотну загрозу життю та здоров'ю людини або оточуючих її людей і виникає внаслідок хвороби, травми, отруєння або інших внутрішніх чи зовнішніх причин» [3]. Допомога, яка може бути надана при невідкладних станах особою без медичної освіти становить домедичну допомогу – «невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи» [3]. Отож, домедичну допомогу надають при невідкладних станах, на місці події, особи без медичної освіти, які відповідно до своїх службових повноважень зобов'язані надавати такий вид допомоги. Перелік таких осіб наведений в статті 12 цього ж закону: «Особами, які зобов'язані надавати домедичну допомогу людині у невідкладному стані, є: рятувальники аварійно-рятувальних служб, працівники державної пожежної охорони, поліцейські, фармацевтичні працівники, провідники пасажирських вагонів, бортпровідники та інші особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання домедичної допомоги» [2]. Цікаво, що до інших осіб, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання домедичної допомоги помилково відносять викладачів. У відповідному листі Міністерства охорони здоров'я від 06.11.2018 р. № 07.1.07.-17/1469/ЗПІ-18 зазначається, що ані Закон України «Про екстрену медичну допомогу», ані законодавство в сфері освіти не містить прямої норми, що зобов'язує педагогічних працівників оволодівати навичками надання домедичної допомоги [4]. В той же час, педагогічні працівники, як і всі інші працівники, повинні проходити інструктаж та навчання з питань охорони праці: «Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи, а також учні, курсанти, слухачі та студенти під час трудового і професійного навчання проходять на підприємстві за рахунок роботодавця інструктажі, навчання та перевірку знань з питань охорони праці, надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також правил поведінки у разі

виникнення аварії» [5]. Дані правовідносини врегульовані законодавством України про охорону праці, чітко визначені суб'єкти – роботодавець та працівник, розроблені та затверджені відповідні програми навчання, документація, правила перевірок знань тощо [6].

Відповідно до статті 48 розділу VIII Медичне забезпечення безпеки дорожнього руху Закону України «Про дорожній рух» від 30.06.1993 р. № 3353-ХІІ, визначено, що водії транспортних засобів, поліцейські і відповідні посадові особи військової інспекції безпеки дорожнього руху військової служби правопорядку у Збройних силах України зобов'язані володіти практичними навичками з надання домедичної допомоги потерпілим внаслідок дорожньо-транспортних пригод, періодично проходити відповідну підготовку за програмами, які затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [7]. Навчання можна пройти в обласних навчально-методичних центрах цивільного захисту, управління та облік яких здійснює Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Система зазначених навчальних центрів розрахована на забезпечення належного рівня підготовки для керівного складу та фахівців відповідних органів влади, підприємств та організацій, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту. Навчальні центри здійснюють свою діяльність відповідно до ліцензії у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою за спеціальністю «Цивільна безпека».

Роль благодійних фондів, громадських організацій, консалтингових агенцій в процесі надання освітніх послуг з домедичної допомоги законодавством не визначена, а «координацію і методичний супровід суб'єктів господарювання, які проводять навчання працівників з питань охорони праці, здійснює державне підприємство Головний навчально-методичний центр Держпраці (далі – Головний навчально-методичний центр Держпраці)» [5].

Ще одним аргументом в обов'язку надання домедичної допомоги часто зазначають настання юридичної відповідальності за ненадання останньої. Слід зауважити, що Закон України «Про екстрену медичну допомогу» в статті 3 зазначає обов'язок надати людині у невідкладному стані особою без медичної освіти допомогу у вигляді: «негайно здійснити виклик екстреної медичної допомоги або повідомити про виявлену людину у невідкладному стані та про місце події праців-

ників найближчого закладу охорони здоров'я чи будь-яку особу, яка зобов'язана надавати домедичну допомогу та знаходиться поблизу місця події; за можливості надати виявленій людині у невідкладному стані необхідну допомогу, у тому числі шляхом перевезення такої людини до найближчого до місця події відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги чи іншого закладу охорони здоров'я, у якому може бути забезпечено надання необхідної медичної допомоги» [3]. Щодо настання відповідальності за ненадання допомоги відповідно до статі 136 Кримінального кодексу України, законодавець передбачив відповідальність за бездіяльність, тобто відсутність будь-яких заходів по усуненню небезпеки, що відомі суб'єкту і мова не йде про обов'язкове застосування порядків надання домедичної особи при невідкладних станах. Громадяни мають право відвідувати курси з надання домедичної допомоги в рамках власної громадянської ініціативи і здобувати корисні знання.

Вміння діяти в стресових та небезпечних ситуаціях та якісно надавати домедичну допомогу під час військового стану є беззаперечно необхідною мірою захисту власного життя та оточуючих. В той же час, невизначеність суб'єктного складу досліджуваних правовідносин, відірваність життєвих практик від нормативно-правової бази щодо навчання цивільних осіб порядкам надання домедичної допомоги, відсутність порядку акредитацій надавачів освітніх послуг з надання домедичної допомоги, їх існування поза державних інституцій створює необхідність в правовому регулюванні зазначеного виду діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Про реабілітацію в сфері охорони здоров'я: Закон України від 03.12.2020 р. № 1053-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20/ed20201203#Text>
3. Про екстрену медичну допомог: Закон України від 05.07.2012 р. № 5081-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>
4. Лист МОЗУ від 06.11.2018 р. № 07.1.07.-17/1469/ЗПІ-18 URL: https://dostup.org.ua/request/41895/response/92869/attach/3/attachment.pdf?cookie_passsthrough=1
5. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підви-

щеною небезпекою: наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 р. № 15 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05#Text>

6. Про охорону праці: Закону України від 14.10.1992 р. № 2694-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

7. Про дорожній рух: Закон України від 30.06. 1993 р. № 3353-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>

Глиняна Катерина Михайлівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ГУМАНІТАРНІ ПРИНЦИПИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

HUMANITERIAN PRINCEPLES FOR THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN SITUATIONS OF ARMED CONFLICT

Воєнні конфлікти у сучасному світі створюють серйозні виклики для забезпечення прав людини, особливо для найбільш вразливих груп населення – дітей. Вони є першочерговими жертвами фізичного, психологічного та соціального впливу війни. У таких умовах гуманітарні принципи стають фундаментом для захисту прав дитини, забезпечуючи основу для міжнародного співробітництва та правового регулювання.

Діти, згідно з міжнародним гуманітарним правом, потребують особливого захисту. Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи 1977 року передбачають спеціальні положення щодо захисту дітей під час збройних конфліктів. Вони зобов'язують сторони конфлікту забезпечувати безпеку дітей, включно із заборонаю на залучення дітей до участі у воєнних діях, а також гарантії доступу до гуманітарної допомоги, медичних послуг і освіти. Права дітей у цьому контексті є невід'ємною частиною права на життя та людську гідність. [1,2,3]

Серед основ гуманітарних принципів у цьому контексті ключову роль відіграють принципи гуманності, нейтральності та незалежності. Принцип гуманності наголошує на необхідності мінімізувати

страждання дітей, забезпечуючи їм доступ до медичної допомоги, психологічної підтримки та безпечного середовища. Принцип нейтральності вимагає, щоб гуманітарна допомога надавалася без будь-яких дискримінаційних критеріїв, а виключно на основі потреб. Принцип незалежності передбачає, що гуманітарна діяльність не повинна залежати від політичних чи військових інтересів, забезпечуючи пріоритетність захисту прав дитини.

Особливу увагу слід приділяти реінтеграції та реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів. Психологічні травми, розрив у доступі до освіти, втрата сім'ї або житла є поширеними проблемами, які вимагають комплексних підходів до їх розв'язання. У цьому аспекті важливу роль відіграють міжнародні організації, такі як ООН, ЮНІСЕФ та Червоний Хрест, які спрямовують свої зусилля на моніторинг дотримання прав дітей, надання екстреної допомоги та розробку довгострокових стратегій.

Як зазначає правова доктрина, Україна приймає активні дії щодо правового регулювання правового статусу дітей які постраждали внаслідок воєнних дій. Так, Закон України «Про охорону дитинства» визначає нову категорію – «діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, – діти, які отримали поранення, синці, розчленування, зазнали фізичного, сексуального, психологічного насильства внаслідок воєнних дій або збройного конфлікту, викрадені або незаконно вивезені з України, беруть участь у військових формуваннях або незаконно утримуються, в тому числі в полоні». [4]

Але, проблеми щодо захисту дітей з кожним роком військової агресії проти України тільки зростають. Науковці зазначають що «Через війну росії проти України, за даними ЮНІСЕФ, понад 2,5 мільйона дітей стали внутрішньо переміщеними особами на території України, а понад 2 мільйона дітей стали біженцями в інших країнах Європи». [5]

Національне законодавство також має враховувати міжнародні стандарти, щодо захисту прав дитини. Уряди повинні інтегрувати принципи міжнародного гуманітарного права у внутрішнє регулювання, впроваджуючи механізми для запобігання порушенням прав дітей, включаючи кримінальну відповідальність за їх вербування або насильство над ними.

Таким чином, забезпечення прав дітей в умовах війни є складним завданням, яке потребує об'єднання зусиль міжнародного співтова-

риства, урядів і громадянського суспільства. Гуманітарні принципи слугують незамінною основою для формування політики, яка спрямована на підтримку дітей, забезпечення їхнього розвитку навіть у надзвичайних умовах і створення передумов для їхнього майбутнього.

Правова доктрина також визначає, що «В міжнародних стандартах захисту дітей робиться наголос на те, що в країнах, які зазнали наслідків збройних конфліктів, потрібно підсилювати психічну стійкість вразливих дітей і покращувати їхнє психологічне самопочуття в цілому.» У зв'язку з цим, національне правове регулювання в сфері захисту прав дітей також повинні робити акцент на психологічний захист дітей, особливо тих хто постраждав від війни. [6]

У контексті глобального співробітництва важливу роль відіграє інтеграція гуманітарних принципів у стратегії миробудування та постконфліктного відновлення. Війна залишає глибокі травми на житті дітей, і ці наслідки не обмежуються періодом активних бойових дій. Розробка довгострокових політик, спрямованих на відновлення освітньої інфраструктури, системи охорони здоров'я та соціальної підтримки, є необхідною умовою для стабілізації суспільства після завершення конфлікту.

Особливої уваги потребують діти, які пережили особисту втрату, наприклад, втрату батьків чи житла, а також ті, хто став жертвами викрадення, торгівлі людьми або використання у воєнних діях. Для таких дітей потрібні програми, які забезпечать не лише матеріальну допомогу, а й відновлення їхньої довіри до суспільства. Реабілітація має включати психологічну допомогу, соціальну адаптацію та заходи, спрямовані на відновлення дитячої ідентичності, яку часто руйнують війна і насильство.

Крім того, важливим аспектом є залучення місцевих громад до процесу захисту дітей. Це сприяє створенню сталих механізмів підтримки, які залишаються дієвими навіть після завершення активного втручання міжнародних організацій. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у підтримці дітей через локальні ініціативи, навчальні програми та побудову безпечного середовища.

Таким чином, забезпечення прав дітей у контексті воєнного конфлікту вимагає комплексного підходу, який поєднує оперативну гуманітарну допомогу, стратегічне планування та довгострокову підтримку. Гуманітарні принципи стають основою для формування

міжнародної солідарності, яка дозволяє зберігати і відновлювати життя дітей навіть у найбільш критичних обставинах. Тільки через об'єднання зусиль міжнародних структур, урядів та громадянського суспільства можна забезпечити повагу до прав дітей та їхню можливість мати майбутнє, вільне від наслідків війни.

Важливе дослідження в сфері захисту прав дітей було зроблено Національним інститутом стратегічних досліджень, яке встановило основні рекомендації щодо вирішення проблем в сфері захисту прав дітей, наприклад рекомендації щодо внесення змін до ст. 124 Конституції України з метою ратифікації Римського статуту міжнародного кримінального суду, з метою забезпечення невідворотності покарання та у відповідності до принципів гуманітарного права посилити відповідальність за військові злочини проти дітей, не залучати дітей до військових формувань, програм, заходів, пов'язаних з оволодінням навичками оперувати бойовою зброєю, несенням військової служби. [7]

Захист прав та інтересів дітей в умовах воєнного конфлікту є складним і багатогранним завданням, яке вимагає інтеграції гуманітарних принципів у національні та міжнародні політики. Гуманність, нейтральність та незалежність стають моральними і правовими орієнтирами для збереження життя, здоров'я і гідності дітей, які страждають від наслідків війни. Міжнародне співтовариство, уряди та громадянське суспільство повинні діяти спільно, забезпечуючи не лише екстрену допомогу, але й створюючи умови для відновлення і довгострокової стабілізації життя дітей.

Комплексний підхід до реабілітації дітей, який включає психологічну підтримку, доступ до освіти та захист їхніх прав, сприяє подоланню наслідків воєнних конфліктів і формуванню передумов для побудови безпечного майбутнього. Важливість гуманітарних принципів полягає у їх здатності залишатися універсальним інструментом у вирішенні найгостріших проблем, допомагаючи дітям пережити війну та інтегруватися у мирне суспільство. Тільки через юридичні, соціальні, економічні зусилля можна забезпечити дітям можливість розвитку та збереження їхнього права на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08. 06.1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру від 8 червня 1977 року (Протокол II) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text

4. Ніколайчук С. «Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики». URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/11053/1/14.pdf>.

5. Калінічева Г. «Захист освіти від військового втручання: історичні нариси та реалії сучасності». URL: <http://surl.li/ezcszt>.

6. Ігнатенко К. «Міжнародні стандарти захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні».

7. Національний інститут стратегічних досліджень «Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах. Аналітична записка. електронний ресурс URL: <http://surl.li/yemwwg>

Галупова Лариса Ігорівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка

кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Мартинюк Іван Вікторович,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри права інтелектуальної

власності та патентної юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕВАГИ МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСОБУ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час військових дій та у період післявоєнного відновлення економіки особливо важливо забезпечити стабільність правового поля, захист прав інтелектуальної власності та ефективне врегулювання конфліктів у цій сфері. Традиційні способи захисту прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану часто стикаються з додатковими труднощами, такими як завантаженість судів, зміна юрисдикції чи неможливість участі у судовому процесі через активні бойові

дії на окремих територіях. Такі виклики підкреслюють необхідність пошуку альтернативних способів врегулювання конфліктів, які були б гнучкими, швидкими та економними.

Медіація як альтернативний спосіб врегулювання конфліктів, в тому числі і у сфері інтелектуальної власності, пропонує унікальні можливості для ефективного врегулювання конфлікту в умовах виникнення транскордонних конфліктів, залучення великої кількості сторін або не стійкому предметі конфлікту. У часи кризи, коли бізнес і органи державної влади змушені адаптуватись до нових реалій, медіація стає інструментом, який дає можливість не лише швидко врегулювати конфлікт, але й налагодити (або зберегти) взаємовідносини між сторонами. На доктринальному рівні вже було визначено, що особливості об'єктів інтелектуальної власності, суб'єктний склад спору та сфера його виникнення мають вирішальне значення для вибору методу альтернативного врегулювання конфлікту. У сфері комерційних конфліктів, що виникають за участю іноземних осіб, особливо ефективним є звернення до Міжнародного комерційного арбітражу, а також до Центру арбітражу та посередництва при Всесвітній організації інтелектуальної власності. Для приватноправових спорів, пов'язаних із реалізацією прав на творчість та інших прав інтелектуальної власності, оптимальними є переговори, укладання мирових угод та проведення фасилітації. У випадках судового розгляду спорів можливим є застосування таких механізмів, як укладання мирової угоди та врегулювання спору за участю судді. Медіація є універсальним і адаптивним способом вирішення конфліктів у сфері інтелектуальної власності, що може бути застосований на різних етапах розвитку конфлікту, незалежно від складу його учасників [1, с.6]. Переваги медіації, такі як конфіденційність, добровільність, можливість прийняття взаємовигідного рішення, підкреслюють її актуальність в умовах, коли судова система працює з обмеженими ресурсами та підвищеною вразливістю.

У період дії воєнного стану, коли перед державою постають завдання не лише захисту суверенітету, а й забезпечення функціонування всіх суспільних інститутів, використання медіації при врегулюванні конфліктів може стати ефективним інструментом забезпечення правового порядку. Зокрема, у сфері права інтелектуальної власності, де часто виникають складні та багатогранні спори, медіація може допомогти досягти рішень, які враховують як юридичні, так і комер-

ційні інтереси сторін. Це сприятиме стабільності правовідносин, розвитку сфери інтелектуальної власності та відновленню економіки країни навіть у складних умовах.

Медіація як процес врегулювання конфлікту у правовій та науковій літературі визначається з різних позицій, що відображає її комплексну природу та багатоаспектний характер. Перший підхід при визначенні медіації акцентує увагу на її ролі як добровільного позасудового способу вирішення спору, в якому нейтральний посередник допомагає сторонам досягти взаємовигідного рішення [2, с.298]. В даному випадку медіації розглядається не тільки як спосіб вирішення спору, але і як форма комунікації, що сприяє порозумінню між сторонами, розвиваючи довіру та співпрацю.

Другий підхід підкреслює значення медіації як гнучкого процесу, в якому сторони контролюють зміст і хід обговорення причин конфлікту або умов співпраці. На відміну від судового розгляду, де рішення приймається суддею, медіація дозволяє учасникам самостійно формувати умови домовленості, враховуючи інтереси та потреби один одного. На думку Іванова О. О. соціальний підхід до медіації розглядає її як важливий суспільний інститут і механізм соціального регулювання. Її головне призначення полягає у зменшенні конфліктів та навчанні членів суспільства ефективно вести переговори в мирний спосіб. Як інструмент вирішення конфліктів і стабілізатор суспільних відносин, медіації може впливати на весь соціальний і правовий простір країни та стати засобом забезпечення ефективного правопорядку [3, с.16]. Таким чином, даний підхід акцентує увагу на тому, що медіація є не тільки юридичним процесом, скільки соціально направленим механізмом, що сприяє збереженню відносин між сторонами та мінімізації емоційного стресу, особливо в умовах конфліктних ситуацій.

Третій підхід до визначення медіації полягає у тому, що медіацію слід розглядати як допоміжний механізм, що забезпечує доступ до правосуддя та підвищує ефективність правової системи. З цієї перспективи медіація розглядається як спосіб альтернативного врегулювання спору що не замінює а доповнює суд [4, с.78]. Отже, медіація сприяє зниженню навантаження на судову систему та сприяє економії часу і ресурсів учасників спору. У сфері права інтелектуальної власності медіація дає можливість сторонам конфіденційно та без збитків для репутації та іміджу сторін вирішити конфлікт, що є ключовим

у підтримці суб'єктів господарювання, збереженні конкурентоспроможності та розвитку сучасних технологій навіть в умовах воєнного стану.

Переваги медіації при врегулюванні конфліктів у сфері інтелектуальної власності в період дії воєнного стану особливо очевидні на фоні обмежень проблем, з якими стикається судова система. По – перше, медіація забезпечує оперативність вирішення спорів. У часи, коли суди можуть бути перевантажені чи частково недоступні через військові дії, здатність медіації швидко надавати ефективні рішення є безсумнівною перевагою. Відсутність формальних процедур та можливість адаптації процесу під потреби сторін дозволяє скоротити час вирішення конфлікту, що є критичним для збереження комерційних відносин і захисту права інтелектуальної власності.

По – друге, медіація – це конфіденційна процедура, що є важливим фактором для суб'єктів господарювання та для авторів. Судовий розгляд справ часто супроводжуються гласністю та може зашкодити репутації компаній та створити небажану увагу до спірних питань. Медіація ж дозволяє сторонам зберегти конфіденційність і уникнути поширення інформації про сам спір та його обставини. Це дозволяє захистити комерційні таємниці, технологічні розробки та стратегічні рішення, що особливо важливо в умовах воєнного стану, коли безпека інформації має пріоритетне значення.

По – третє, гнучкість та орієнтація на інтереси сторін робить медіацію більш адаптивною порівняно із судовим розглядом. Медіатор допомагає сторонам обговорити різні варіанти врегулювання конфлікту та знайти компроміс, що враховує інтереси чи потреби обох. Особливо це є важливим у сфері права інтелектуальної власності, де конфлікти можуть бути складними і потребувати специфічних знань, що виходять за межі стандартних судових постанов. Медіація дозволяє досягати креативних домовленостей, які неможливо отримати у судовому процесі, і може включати додаткові умови співпраці або розширені ліцензійні угоди, що підтримують обидві сторони.

Таким чином, медіація як альтернативний спосіб врегулювання конфліктів має значні переваги перед судовим розглядом у сфері інтелектуальної власності під час воєнного стану. Вона сприяє швидкості, конфіденційності та ефективності процесу, надаючи можливість збереження ділових відносин та забезпечення правового порядку в умовах кризових ситуацій.

Отже, медіація у сфері інтелектуальної власності в умовах воєнного стану виявляється не лише ефективним інструментом врегулювання конфліктів, але й вагомим чинником підтримання правової стабільності та економічного розвитку. Її переваги дозволяють забезпечити захист інтересів учасників, мінімізуючи ризики, пов'язані з традиційним судовим процесом. Використання медіації сприяє не тільки зниженню завантаженості судової системи, але й збереженню ділових відносин, що є критично важливим для медіації сприяє не тільки зниженню навантаження на судову систему, але й збереженню ділових відносин, що є критично важливим в умовах сьогодення [5]. Це підкреслює значущість інтеграції медіації як стратегічного інструменту в правозастосовчу практику України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галупова Л. І. Альтернативні способи врегулювання конфліктів у сфері права інтелектуальної власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 207с.
2. Шишка Н. В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 297-301.
3. Іванов О. О. Поняття, види та характерні риси медіації як соціально – правового явища. *Морська безпека та оборона*. 2023. № 1. С. 16-20.
4. Бліхар М. Медіація як спосіб вирішення адміністративних спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 78-82.

Журило Сергій Сергійович

кандидат юридичних наук, адвокат

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Корупція в публічному управлінні є однією з найбільших перешкод для розвитку ефективної держави та забезпечення її сталого функціонування. Проблема корупції має глибокі соціальні, економічні та політичні наслідки, оскільки вона не тільки підриває довіру громадян до державних інституцій, але й знижує ефективність управлінських процесів.

Тому розробка та реалізація антикорупційної політики в сфері публічного управління є одним із пріоритетних завдань для держави, яка прагне до створення прозорої та ефективної системи управління.

Важливим інструментом антикорупційної політики є затвердження законами України антикорупційних стратегій на певні проміжки часу (роки). На теперішній час діє Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки».

Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Попередня Антикорупційна стратегія зосереджувалася на пріоритетах, пов'язаних із створенням системи сучасних антикорупційних інструментів (правових інститутів), та розбудові системи антикорупційних органів, що мали забезпечити ефективну реалізацію цих інструментів. Водночас завдяки реалізації інших програмних документів Урядом збувалися можливості для корупції в окремих секторах через проведення галузевих реформ. [1]

Внесені законодавчі та організаційні зміни, спрямовані на зниження рівня корупції в Україні. Однак створені інституції та агенції, а також прийняте антикорупційне законодавство поки що не працюють ефективно. У зв'язку з чим важливо звернути увагу на певні особливості антикорупційної політики та напрями вирішення проблем, пов'язаних з її впровадженням.

Так, на виконання Антикорупційної стратегії на 2014-2017 роки, затвердженої Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII [2] в Україні було створено низку антикорупційних органів, до яких увійшли: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), створення якого передбачав прийнятий у 2014 році Закон України «Про запобігання корупції»; Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), що було створено в результаті прийняття у 2014 році Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»; Національна рада з питань антикорупційної політики, створена указом Президента України в 2014 році; Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), була утворена наказом Генерального прокурора у 2015 році; Національне агентство України

з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), утворене у 2015 році в результаті прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; Вищий антикорупційний суд (ВАКС), утворений у 2019 році в результаті прийняття Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», та й інші органи, які можуть долучатися до боротьби з корупцією (поліція, ДБР, СБУ).

Основний орган, відповідальний за превенцію корупції, – Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Розглянемо місце цього органу у здійснення антикорупційної політики в сфері публічного управління.

Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику (Закон України «Про запобігання корупції»).

Діяльність антикорупційної політики НАЗК полягає у розробленні проєкту державної антикорупційної програми з виконання; антикорупційної стратегії та координація її виконання; у розробленні проєктів нормативно-правових актів; у координації виконання міжнародних зобов'язань держави у сфері формування та реалізації антикорупційної політики; у забезпеченні аналітичної підтримки щодо пошуку активів підсанкційних осіб за кордоном; у забезпеченні доброчесності; у запобіганні та врегулюванні конфлікту інтересів та інших обмежень; моніторингу способу життя; проведенні антикорупційної експертизи проєктів НПА тощо. [3]

Наразі НАЗК не має територіальних відділів, хоча стаття 8 Закону України «Про запобігання корупції» визначає, що рішенням Голови Національного агентства можуть створюватися не більше шести територіальних органів Національного агентства, територія діяльності яких може не збігатися з адміністративно-територіальним поділом. Тому на місцях (областях, районах, містах тощо) функції НАЗК виконують: превентивні, запобіжні заходи – уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції (покладаються на працівників органу, підприємства, установи, закладу) та притягнення до адміністративної відповідальності (складання адміністративних протоколів) – на органи поліції.

Вказаний напрям роботи для поліції не є основним та «галузевим», тому у якості та охопленості всіх вказаних правопорушень, а це: порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків; порушення вимог фінансового контролю; порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень; невжиття заходів щодо протидії корупції тощо (КУпАП), виникають об'єктивні сумніви.

З цією метою і створювалися антикорупційні органи – система інструментів, які дають змогу ефективно виявляти та розслідувати корупційні злочини, конфісковувати майно, яке було предметом злочинної діяльності або набуто внаслідок такої діяльності, притягувати до відповідальності осіб, причетних до вчинення корупційних злочинів.

У зв'язку з тим, що боротьба з корупцією повинна носити системний характер, починаючи з дрібної корупції закінчуючи масштабною загальнодержавною, вважаємо за доцільне та необхідне закріпити (визначити) боротьбу з нею в адміністративній площині за основним антикорупційним органом, а саме – НАЗК. Для реалізації цього напрямку важливо створити територіальні органи НАЗК на місцях та внести відповідні зміни до КУпАП, визначивши основним органом для складення протоколів за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією – територіальні органи та центральний апарат НАЗК.

Вказані зміни забезпечать ефективну реалізацію інструментів антикорупційних органів, системності антикорупційної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, повноти охопленості сфери публічного управління та досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції.

Таким чином, антикорупційна політика в сфері публічного управління є багатограним процесом, що включає законодавчі ініціативи, адміністративні реформи, підвищення прозорості та ефективності управлінських процедур, а також формування антикорупційної культури в суспільстві. Лише комплексний підхід до вирішення цієї проблеми дозволить створити умови для ефективного функціонування держави та забезпечення її сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#top>
2. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII. (втратив чинність у зв'язку із затвердженням Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text>
3. Про запобігання корупції: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

Завальнюк Сергій Володимирович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У ПОДОЛАННІ ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО ПОНЯТТЯ «МАЙНОВОГО ПРАВА»

Будівельна галузь є важливим елементом соціально-економічного розвитку, оскільки забезпечує базу для росту промисловості, вирішення житлових проблем і підвищення рівня життя громадян. У договорах, пов'язаних із правами на новозбудовану нерухомість, предметом зобов'язання часто виступають майнові права на об'єкт нерухомості. Проте чинне законодавство не містить точного визначення терміну «майнове право». Це ускладнює вирішення суперечок між інвесторами та забудовниками, які виступають замовниками будівництва за різними цивільно-правовими договорами.

Судові органи не можуть оминати відсутність чіткого визначення цього терміну при вирішенні правових спорів, оскільки вони зобов'язані надавати обґрунтовані рішення щодо задоволення позовів чи відмови у їх задоволенні. Вивчення судової практики вищих судових інстанцій України та Європейського суду з прав людини дозволяє стверджувати, що існує певне сформоване уявлення щодо майнових прав.

Аналізуючи цивільне законодавство України, можна зробити висновок, що в Цивільному кодексі України не надано конкретного визначення терміна «майнові права». Згідно зі статтею 190 Цивільного кодексу України, майнові права класифікуються як неспоживчі речі, що є частиною речових прав. Незважаючи на це, безсумнівно, що майнові права є важливими елементами цивільних правовідносин, які впливають на різні юридичні процеси [13].

Майнові права охоплюють широкий спектр правовідносин, що стосуються володіння, використання та розпорядження майном, але не включають право власності. Це можуть бути як права, що є частиною основних складових права власності (володіння, користування, розпорядження), так і інші специфічні права, такі як право на здійснення певної діяльності, використання природних ресурсів або права вимоги. Цей підхід визначений у частині другій статті 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» від 12 липня 2001 року № 2658-III [4].

У широкому сенсі майнове право є суб'єктивним правом, яке стосується майнових об'єктів, що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті. Це включає право власності, похідні речові права, зобов'язальні права (наприклад, ті, що виникають із договорів про передачу майна для володіння чи користування), майнові права інтелектуальної власності, корпоративні права тощо. Вужче трактування майнових прав розглядає їх як самостійне суб'єктивне право, що може бути окремим об'єктом цивільного обороту. У цьому випадку передача майнового права означає надання набувачу права заявляти претензії до майна або здійснювати певні дії з ним. Такий підхід дозволяє чітко розмежовувати різні форми майнових прав у межах цивільного права [14, с. 302-303].

Концепція «майна», закріплена в статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), має автономний характер. Це означає, що поняття «майно» не обмежується лише правом власності на фізичні об'єкти і не залежить від визначень, передбачених національними нормами права. Так, до цієї категорії можуть відноситись також права та інтереси, які мають активи або які прирівнюються до «права власності» і, відповідно, до «майна». Така правова позиція знайшла своє закріплення у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема у ряді рішень, серед яких можна виділити рішення у справах «Броньовські

проти Польщі» (заява № 31443/96) [11], «Сук проти України» (заява № 10972/05) [6], а також «Фон Мальтцан та інші проти Німеччини» (заяви № 71916/01, 71917/01 та 10260/02) від 2 березня 2005 року [5].

В рамках статті 1 Першого протоколу до Конвенції право власності не обмежується лише матеріальними об'єктами, а може також поширюватись на інші категорії прав, зокрема «легітимні очікування» та «майнові права». Це підкріплюється практикою ЄСПЛ, зокрема рішеннями у справах «Пайн Велі Девелопмент Лтд. та інші проти Ірландії» (заява № 12742/87) [7], а також «С. проти Сполученого Королівства» від 13 грудня 1984 року (заява № 10741/84) [12].

ЄСПЛ у рішенні від 1 червня 2006 року у справі «Федоренко проти України» (заява № 25921/02) наголосив на різноманітних аспектах права власності, зокрема: «існуюче майно», «виправдані очікування» щодо використання права власності, «законні сподівання» щодо його набуття [10]. Таку ж позицію було висловлено у справі «Стреч проти Сполученого Королівства» (заява № 44277/98) [9].

У справі «Н. К. М. проти Угорщини» від 14 травня 2013 року ЄСПЛ підкреслив, що «правомірні очікування» мають рівний захист з правом власності і майновими правами [8].

Верховний Суд України також неодноразово зазначав, що майнове право є «правом очікування», що включається в склад об'єкта цивільних правовідносин. Це визначення виносилось у ряді постанов, зокрема у справах № 6-168цс12 (30 січня 2013 року), № 6-36цс13 (15 травня 2013 року), № 6-51цс13 (4 вересня 2013 року), а також у більш пізніх рішеннях, таких як у справах № 6-2124цс15 (10 лютого 2016 року) та № 6-503цс16 (25 травня 2016 року).

У сучасній судовій практиці, Верховний Суд у справі № 947/25617/19 (21 червня 2022 року) підкреслив значення «правомірних очікувань» та права на їх захист. Суд відзначив, що громадяни мають право на захист своїх законних очікувань, а також на гарантію, що їх права, набуті на законних підставах, будуть реалізовані.

Верховний Суд також висловився з приводу первісного набуття права власності на новостворену нерухомість, за умови її створення за кошти інвестора, який є суб'єктом первісного набуття цього права, у рішенні від 14 вересня 2021 року у справі № 359/5719/17 (провадження № 14-8цс21) [1].

Таким чином, можна зазначити, що існує правова прогалина в національному цивільному законодавстві України щодо чіткого визначен-

ня поняття «майнове право». Судова практика, зокрема рішення Європейського суду з прав людини та Верховного Суду, активно формує правову позицію, що майнове право є важливим об'єктом цивільних правовідносин. Проте наявність різних інтерпретацій та відсутність однозначного законодавчого визначення потребують ухвалення чітких норм, що врегулюють це поняття на рівні законодавства. Тільки це може забезпечити правову визначеність і захист прав учасників цивільного обороту, полегшити процес захисту їхніх прав у разі порушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 вересня 2021 року у справі № 359/5719/17 (провадження № 14-8цц21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101584598>.

2. Постанова Верховного Суду від 21 червня 2022 року у справі № 947/25617/19. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KCS_2023.pdf

3. Постанова Верховного Суду України від 30 січня 2013 року у справі № 6-168цц12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/29620576>.

4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III : станом на 11 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text>

5. Рішення Європейського суду з прав людини від 02 березня 2005 року у справі «Фон Мальцан та інші проти Німеччини» (Von Maltzan and Others v. Germany), заяви № 71916/01, 71917/01 та 10260/02. URL [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-68660"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

6. Рішення Європейського суду з прав людини від 10 березня 2011 року у справі «Сук проти України» (Suk v. Ukraine), заява № 10972/05. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-103893"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

7. Рішення Європейського суду з прав людини від 23 жовтня 1991 року у справі «Пайн Велі Девелопмент Лтд. та інші проти Ірландії» (Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland), заява № 12742/87. URL [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-57711"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Н. К. М. проти Угорщини» (NKM v. Hungary), скарга № 66529/11, від 14 травня 2013 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-119704"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{).

9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Стреч проти Сполученого Королівства» (Stretch v. the United Kingdom), заява № 44277/98. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-61173"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Федоренко проти України» (Fedorenko v. Ukraine), заява № 25921/02, від 01 червня 2006 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-75599"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) .

11. Рішення Європейського суду з прав людини щодо прийнятності заяви у справі «Броньовські проти Польщі» (Broniowski v. Poland), заява № 31443/96. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-61828"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{) .

12. Ухвала Європейського суду з прав людини від 13 грудня 1984 року щодо прийнятності заяви S. проти Сполученого Королівства (S. v. the United Kingdom), заява № 10741/84. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"sort":\["kdate%20Descending"\],"itemid":\["001-74895"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) .

13. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 11 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

14. Шимон, С. І. Майнові права в структурі цивільного правовідношення: теоретичний аналіз / С. І. Шимон // Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Право в 2-х частинах / голов. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород : Ліра, 2010. – Вип. 14, Ч. 2. – С. 300–303.

Матійко Микола Володимирович,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Однією з найважливіших підстав державності та правової системи Стародавнього Риму була його економічна база. Про рівень товарного виробництва та економіки в Стародавньому Римі свідчать його розвинені торговельні зв'язки.

Потужний вплив на економіку Стародавньому Риму в свою чергу здійснили приватна ініціатива та римське приватне право.

З огляду на наведені в науковій літературі думки «дієва економічна політика має ґрунтуватись на теоретичних розробках та рекомендаціях фахівців галузевої та фундаментальної економічної науки, а також інших суспільних наук» [1, 3].

Сучасна юридична наука особливу увагу звертає на соціальну цінність та напрямки впливу права. Зазначене актуалізує дослідження

онтологічних характеристик приватноправових інститутів, що дає підстави звернення до функціонального аспекту римського приватного права.

Функції права розуміються як напрямки впливу права на суспільні відносини та соціальне призначення права. Враховуючи загально-теоретичне розуміння функцій права, функції римського приватного права можуть бути визначені, як напрямки його впливу на суспільні відносини та соціальне призначення римського приватного права.

Оскільки функції права максимально тяжіють до сфери сутнього в праві, до соціології права, то можна зробити припущення, що наднаціональне приватне право, що тяжіє до сфери ідеального в праві, до філософії права, може втілювати своє соціальне призначення і впливати на суспільні відносини за напрямками, які в тому числі знаходять свій прояв у функціях цивільного права.

При цьому приватне право може в більшому або меншому ступені виконувати окремі функції цивільного права, серед яких в свою чергу розрізняють ті, які є спільними для права взагалі (загальноправові на рівні цивільного права, серед яких – регулятивна функція, захисна функція, інформаційно-орієнтаційна функція, виховна функція), і ті, що є специфічними саме для галузі цивільного права (специфічні цивілістичні функції, серед яких – уповноважувальна функція та компенсаційна функція). До того при характеристиці функцій цивільного права певною мірою умовно можна виокремити дві групи критеріїв, які лежать в основі диференціації загальноправових функцій: внутрішні (що перебувають у рамках самого права) і зовнішні (що перебувають за його межами). Внутрішні критерії диференціації функцій цивільного права випливають із способів його впливу на поведінку людей, особливостей форм реалізації приватного права. Зазначеним критерієм обумовлено існування основних власно-юридичних функцій: регулятивної та охоронної. При цьому соціальне – це специфічний ракурс цивільного права, де регулятивна та охоронна функції «поєднуються» у відособлених, якісно однорідній сфері соціальних відносин – економіці, політиці, вихованні і т. ін. Зовнішнім об'єктивним критерієм класифікації функцій цивільного права є різні соціальні фактори, які визначають його призначення. Суспільство як складне ціле підрозділяється на певні сфери суспільних відносин. Можна виділити багато таких сфер, серед них економічна, політична та виховна сфери. Функції, що виділяються за цими сферами назива-

ють соціальними. Соціальні функції цивільного права можна визначити як напрямки його зворотнього правового впливу на відповідні сфери громадського життя та відповідне його соціальне призначення. Так, економічна функція цивільного права являє собою його економічний напрямок впливу та його економічне соціальне призначення; політична – його політичний напрямок впливу та його політичне соціальне призначення; виховна – виховний напрямок впливу та його виховне соціальне призначення.

Зазначеними функціями можуть бути опосередковані напрямки впливу та соціальне призначення і римського приватного права, а отже – його функції. Поряд із цим можливо зробити припущення, що приватне право як наднаціональне утворення без умови опосередкування правом цивільним та міжнародним приватним правом також виконує певні функції. У зв'язку загальністю проблематики правового регулювання для багатьох країн можливо констатувати і загальність шляхів вирішення окремих з них, безумовно із врахуванням певних особливостей. Зазначене стосується також приватноправових засобів регулювання, оскільки приватне право, базуючись на моделях поведінки, які виникають у суспільстві, ідуть від самої людини та мають у кінцевому підсумку багато спільних рис, може виступати в якості об'єднуючої, інтеграційної, ціннісної, системоутворюючої, цивілізаційної основи. Таким чином також можливо стверджувати важливість інтеграційної, основоутворюючої, ціннісної, системоутворюючої, цивілізаційної функцій приватного права та констатувати наявність зазначених функцій римського приватного права.

«Слово «економіка» має давньогрецьке походження та складається з двох слів: «ойкос» – дім, домашнє господарство та «номос» – закон, вчення. Тобто перекладається як «домоустрій» – правила ведення домашнього господарства», враховуючи що «за часів Давньої Греції окремі домогосподарства були основними виробничими одиницями, за допомогою яких суспільство в цілому задовольняло свої нагальні потреби». При цьому «повноцінне визначення її предмета обов'язково повинно вказувати як на її суспільний характер (дослідження людських відносин), так і на її зв'язок із дослідженням проблем ефективного використання наявних продуктивних сил. Отже, предметом економічної теорії є дослідження відносин між людьми, що виникають у процесі суспільного виробництва, у взаємозв'язку із проблемою ефективного використання обмежених виробничих ре-

курсів»[2,12]. Економічна функція римського приватного права при цьому може бути визначена як економічний напрямок впливу римського приватного права на суспільні відносини та економічне соціальне призначення римського приватного права.

При цьому «зазвичай увагу дослідників найбільше привертає римське право так званого «класичного періоду», тобто перших трьох століть нашої ери, коли воно досягло найвищого розквіту. Пізніше його розвиток припинився, а наприкінці III ст. настає певна стагнація. Класичне римське право, особливо право приватне, характеризується такими похвальними епітетами, яких, мабуть, не заслуговувала жодна правова система. Найхарактернішою рисою була повна відсутність державного втручання у сферу приватних відносин. Звісно, що ця приватна сфера була визначена межами публічного інтересу» [3,200]. До того «найбільш ретельно були розроблені два правових інститути, що мали вирішальне значення для зміцнення господарського обігу. Це інститут індивідуальної приватної власності та інститут договору. Приватна власність на засоби виробництва, передусім на раба і землю, становила економічну основу рабовласницького ладу. Договори були основним правовим інститутом і регулятором господарського обігу» [3,200].

Класифікація соціальних функцій римського приватного права може бути деякою мірою умовною, оскільки в дійсності досить складно провести чітке розмежування його впливу на рішення економічних, політичних, виховних та інших завдань. Так, елементи однієї з функцій, наприклад економічної, могли проявлятися в інших функціях, і навпаки. Обумовлено це по-перше тим, що кожна з функцій римського приватного права тісно взаємодіяла з іншими, а по-друге тим, що сфери громадського життя, на які вона впливала, у свою чергу, були і є взаємозалежними, оскільки самі були і є підсистемами суспільства. Отже, функції римського приватного права не існували ізольовано одна від одної, а тісно взаємодіяли між собою та взаємододавалися. Соціальне призначення римського приватного права визначалося закономірностями суспільного розвитку, воно слугувало їх продовженням, яке було втілене у юридичній формі.

При цьому не можливо не констатувати вплив на суспільні відносини та соціальне значення римського приватного права і в сучасності. Зазначений вплив великою мірою відчувається в законотворчій діяльності, правозастосуванні та юридичній науці. Отже, вказане

стосується і соціальних функції римського приватного права, в тому числі і економічної функції римського приватного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лощикін О. М. Інституціональне забезпечення трансформації економічної системи: автореферат дис.. ... канд.. екон. наук: 08.01.01. К., 2001 р. 15 с.
2. Економічна теорія. Під редакцією Предборського В. А. К.: Кондор, 2003. 492 с.
3. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт. Том І. Витоки. Одеса: Фенікс, 2018. 556 с.

Омельчук Олександр Сергійович,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИДІЛЕННЯ ФАНТОМНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Під правосуб'єктністю зазвичай розуміють юридичну здатність бути суб'єктом правових відносин. Одночасно з цим правосуб'єктність з позицій загальтеоретичної юриспруденції називається загальною передумовою до володіння правом. В межах цивільного обороту кожен його учасник наділяється певним обсягом правосуб'єктності, в силу того, що держава наділяє його юридичним здібностями для реалізації притаманих даній особі прав та виникнення обов'язків [1, с.304].

Як відзначають О. Донченко та Т. Грекул-Ковалик, правосуб'єктність виступає певним станом приналежності суб'єкта до правової системи. Вона визначає присутність в правовій системі у якості повноправного учасника, потенційну можливість користуватися системними ресурсами, очікувати на захист від системи. Правосуб'єктність, на думку дослідників, формується не сама собою, джерелом виникнення правосуб'єктності є діючий правопорядок, система юридичних норм, тобто підставою появи правосуб'єктності є відповідне визнання її наявності законодавцем [1, с.132-133].

Концептуальне визначення та структурна характеристика правосуб'єктності в юридичній науці видаються сталими, однак, в

той же час в літературі відмічається, що правосуб'єктність є динамічним явищем, яке змінюється відповідно до етапів соціально-економічного розвитку суспільства, при цьому зберігаючи свою сутнісну ідентичність [3, с.4].

Аргументом для дослідження та потенційного наділення правосуб'єктністю майбутніх представників штучного інтелекту може слугувати історія становлення та розвитку правосуб'єктності юридичних осіб [4] як суб'єктів, відмінних від фізичних осіб, але створюваних та контрольованих фізичними особами. На подальших етапах соціально-економічного розвитку певним рівнем правосуб'єктності були наділені й інші умовно безтілесні суб'єкти, такі як державні органи, об'єднання громадян, держави та державні утворення. На даному етапі технологічного розвитку своєчасним видається формування концепції фантомної правосуб'єктності щодо теоретичного статусу штучного інтелекту.

В останнє десятиліття проблематика фантомної правоздатності та загалом правосуб'єктності все частіше викликає інтерес для наукового дискурсу. З позицій юридичної науки фантомна правоздатність – право неіснуючого суб'єкта бути носієм певних правомочностей за передбачених законом умов [5, с.245]. Як відзначає О. Р. Шишка, вивчення питань фантомної правосвідомості актуалізується з огляду на потенційну можливість «віртуального клонування» свідомості людини (тобто перенесення особистості людини в електронну форму), а також перспективу розвитку технології збереження людського мозку для подальшого його відновлення [6, с.490].

Найбільш типовим та широковживаним є використання категорії «фантомний» щодо тестаментоздатності ненароджених дітей (пасивної тестаментоздатності ненароджених дітей як різновиду фантомної правоздатності) [7, с.14].

В юридичній літературі необґрунтовано звужують об'єм понять фантомна правосуб'єктність, фантомна правоздатність, фантомна тестаментоздатність до можливості виникнення прав та обов'язків у суб'єкта, що поки що не існує (майбутнього суб'єкта права) [8, с.304]. Вважаємо даний підхід до визначення критерія «фантомності» нелогічним, адже традиційно фантомність пов'язується з несправжністю, уявністю, примарністю та ілюзорністю будь-чого, а найбільш вживаним залишається використання прикметника фантомний щодо болю, який не може виникати через відсутність органу, в якому він виникає

(тобто мова про властивість об'єкта в період пост-існування). Аналогічним виглядає також праводієздатність юридичних осіб після їх припинення у питаннях банкрутства, відповідальності перед кредиторами, яка однак не згадується в контексті фантомної правосуб'єктності.

Отже, виокремлення фантомної правосуб'єктності у «представників» штучного інтелекту може бути першим кроком до потенційного подальшого визначення меж правосуб'єктності штучного інтелекту. Слід відзначити, що дефект волі та свідомості не є перепорою для потенційного включення продуктів штучного інтелекту до суб'єктів права, адже діти або недієздатні особи також не керуються формальною логікою або правовими принципами, але фактично вчиняють юридично значущі дії, консервативна ж жорсткість правового режиму щодо вікового, досвідного або освітнього критеріїв повинна бути подолана з метою коректної індивідуалізації продуктів штучного інтелекту та заміни розуміння їх правового статусу від псевдосуб'єктів до учасників відносин з обмеженою, фантомною або трансправосуб'єктністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кацюба К. В. Цивільна правосуб'єктність непідприємницьких товариств. *Проблеми цивільного права та процесу*. 2018. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/98.pdf
2. Донченко О., Грекул-Ковалик Т. Правосуб'єктність як формальна властивість суб'єкта права. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 131-138.
3. Гедіков В. В. Сучасні підходи до розуміння категорії «правосуб'єктність». *Наукові записки міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 39. С. 4-7.
4. Цьомра В. Ю. Історія інституту правосуб'єктності юридичної особи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т.1. С.45-47.
5. Цивільне право в Україні : курс лекцій : у 6 т. Т. 1. / Р. Б. Шишка (кер. авт. кол.), О. Л. Зайцев, Є. О. Мічурін та ін. ; за ред. Р. Б. Шишки та В. А. Кройтора. Вид. 2-ге, випр. та допов. Харків : Еспада, 2008. 680 с.
6. Шишка О. Р. Право неіснуючого учасника цивільних правовідносин як правова фікція. *Право та управління*. 2011. № 1. С.489-511.
7. Талдикін О. В. Тестаментоздатність у структурі правосуб'єктності. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Ч.2. С.13-15.
8. Шишка Н. В. Щодо питання моменту виникнення правоздатності в юридичних осіб. *Проблеми цивільного права та процесу*. 2019. С. 303-305.

Orzikh Yurii Hennadiiovych,

National University «Odesa Law Academy»

Associate Professor of the Department of Civil Law, PhD in Law, Associate Professor, Researcher at the University of Örebro (Sweden)

FOREIGN (NON-)AUTHENTIC INSTRUMENT IN UKRAINE: PRIVATE INTERNATIONAL LAW ISSUES

The war in Ukraine has been going on for almost three years now, but the problematic issues of the pre-war legal acts still continue to manifest themselves, only now, like old film photographs. The issues related to the recognition and enforcement of the foreign official documents in Ukraine are not new. However, the number of cases when such documents are presented to various institutions and authorities in Ukraine has increased significantly under the influence of the migration of the Ukrainian population to European countries forced by the war, which makes this topic relevant. Citizens of Ukraine are increasingly sending to Ukraine various official documents drawn up under foreign law to perform various legal actions on its territory aimed at creating, changing or terminating the rights and obligations of such Ukrainian citizens. This study will focus on only one type of such documents – powers of attorney originating from Poland, for the disposal of immovable property located in Ukraine. Due to the presence of a document drawn up under foreign law, in accordance with sub-clause 4, clause 2, part 1, Article 1 of the Law of Ukraine 'On Private International Law' [1] (hereinafter referred to as the 'PIL Law'), such legal relations are considered to be complicated by a foreign element. They are regulated either by the laws on private international law of the respective countries whose jurisdiction is in one way or another involved in a particular situation, or by bilateral or multilateral agreements, treaties and conventions to which Ukraine and the country of origin of the document are parties. Such agreements, treaties and conventions take precedence over the PIL Law.[1] It is the PIL Law that should be used to answer the question: Which country's law should be applied to a power of attorney issued by a principal for the disposal of immovable property in Ukraine?

In case the power of attorney originates from the territory of the Republic of Poland, in order to carry out legal actions on disposal of immovable property in the territory of Ukraine, attention should be paid to the Treaty between Ukraine and the Republic of Poland on Legal Assistance and

Legal Relations in Civil and Criminal Matters [2] (hereinafter referred to as the Treaty). The said Treaty does not contain a direct rule that would regulate the requirements for powers of attorney, but Article 34 contains a requirement for the *form of legal action in relation to immovable property*. Pursuant to Article 34 of the Treaty, the form of legal action in relation to immovable property [2] is determined by the law of the Contracting Party in whose territory the immovable property is located. Thus, when it comes to the performance of a legal action in Poland in relation to immovable property located in Ukraine, the requirements of Ukrainian law are applicable.

However, neither the treaty nor the PIL Law contains an interpretation of the concepts of '*legal action in relation to immovable property*' and '*form of legal action*'.

If we assume that any legal action has, first and foremost, the features of an action that leads to legal consequences, then a power of attorney will be considered a legal action, but whether this action is a legal action with immovable property remains a question without an unambiguous answer. As for the understanding of the phrase '*form of legal action*', it also remains ambiguous whether notarial authentication should be included in the form of legal action. The need to include notarial authentication is supported, for example, by the provisions of Article 655 of the Civil Code of Ukraine (hereinafter – CCU) and Articles 219, 220 of the CCU [3]. Article 655 of the CCU states that notarial authentication is an integral part of the written form, and Article 220 of the CCU stipulates that an agreement concluded in non-compliance with the requirement for notarisation is void, with the subsequent possibility of its recognition as valid in court [3]. The nullity of such an agreement means that declaration of its invalidation in court is not required (Article 215(2) of the CCU) [3]. The same applies to a unilateral deeds made without complying with the requirement for notarial authentication (Article 219 of the CCU) [3]. Such a unilateral deed is void and may be declared valid by the court if it is established that it was in accordance with the true will of the person who made it, and the notarial authentication of the transaction was prevented by a circumstance beyond the person's control. This concerns another legal issue related to foreign powers of attorney issued for the disposal of immovable property located in Ukraine: Does a foreign power of attorney for the disposal of immovable property located in Ukraine have to be authenticated by notary in order for a Ukrainian notary to be able to use it as a sufficient legal basis

for notarial authentication an agreement on the transfer of immovable property into ownership or rental? If we rely on Article 34 of the Treaty, the law of Ukraine is applicable, and therefore the requirements and legal consequences will be determined by the law of Ukraine for such powers of attorney, i.e. the power of attorney for the disposal of immovable property must be authenticated by notary. Based on the systematic interpretation of Articles 5, 54, 55, 56, 58, 78 of the current Law of Ukraine 'On Notaries' [4] and Chapter 4 of Section II of the Procedure for Performing Notarial Acts by Notaries of Ukraine[5], notarial authentication is characterised by the notary performing such actions as establishing the scope of legal capacity of an individual, verifying his or her true intentions and compliance of the expression of will with the internal will, verifying compliance of the content of the power of attorney with the requirements of the current legislation and the will of the principal. A defining and distinctive feature that is not inherent in the certification of a signature on a document is the verification of compliance of the content of power of attorney with the requirements of applicable law. The obligation of a notary to perform such verification makes him/her responsible for the content of the document, its compliance with the requirements of the law of a particular country and the absence of violation of the rights of other persons.

Instead, if it is argued that the scope of Article 34 of the Treaty[2] does not cover the relations of representation as such and the relations arising from the power of attorney, then the PIL Law is applicable. There are two main provisions of the PIL Law that are directly related to immovable property transactions and the law applicable to powers of attorney. We are talking about Article 31(2) of the PIL Law and Article 34 of the PIL Law [1]. The legal relationship between these provisions is a separate issue: Whether they correlate as general and special rules, whether they are in a hierarchical relationship or not, etc. The distinction made by the Ukrainian legislator between the form of transaction of immovable property and the law applicable to powers of attorney, and the separation of these issues into different rules, may indirectly serve as an additional argument in favour of the fact that the Treaty between Ukraine and Poland does not contain any special rules regarding the requirements and law applicable to powers of attorney, and Article 34 of the Treaty does not refer to powers of attorney as such. Article 34 of the PIL Law does not explicitly refer to notarial authentication or certification of a power of attorney, but rather refers to the procedure for issuing, validity, termination and legal

consequences of termination of a power of attorney, which are determined by the law of the state of origin of the power of attorney. [1] This single article does not directly establish anything regarding the form of the power of attorney and, by referring to the law of the state of origin of the power of attorney, obliges to refer to the provisions of Polish law. In this regard, it is worth paying attention to the requirements to the form of a power of attorney set forth by the Polish Civil Code (hereinafter referred to as the Polish CC). Pursuant to Article 99 of the Polish Civil Code, if a certain form is required for the validity of a certain legal act, the power of attorney for the performance of such legal act must be in the same form as the legal act itself.[6] In turn, pursuant to Article 158 of the Polish Civil Code, an agreement creating an obligation to transfer ownership of immovable property must be executed in the form of a notarial deed. [6] In turn, the Polish Notary Act, in its entirety, in Articles 79-81, 96-101 [7], allows us to conclude that the so-called notarial deed under Polish law is analogous to a Ukrainian notarial authentication, rather than a certification of the authenticity of a signature, and provides that a notary is responsible for the content of the document he/she authenticates and its compliance with applicable law. Whereas the certification of a signature on a document is a separate type of notarial act and cannot be applied to powers of attorney for the disposal of immovable property. In the EU, the analogue of notarial authentication is the concept of an authentic instrument, which places a special emphasis on authenticating the content of the document. This concept was borrowed from Austrian law, where the authenticity of a document included three conditions: the authenticity of the instrument must be established by a public authority; this authenticity must relate to the content of the instrument and not only, for example, the signature; the instrument must be enforceable in itself in the State in which it originates.[8] Further mention of this concept and its definition was found in the Judgment of the Court of Justice of the European Union in case C-260/97 Unibank A/S v. Flemming G. Christensen, where the court in paragraph 17 drew attention to these three criteria as the criteria for the authenticity of an instrument.[9] Such a unified and harmonised approach in the EU allows to get rid of terminological uncertainty on this issue and rely on the concept of an authentic instrument as a common denominator for assessing the status of a document. An important conclusion is that in the case of using a power of attorney to dispose of immovable property in Ukraine with origin from Poland,

regardless of whether Polish or Ukrainian law applies, it must be authenticated by a notary, i.e. presented in the form of an authentic instrument, and not in the form of a certified signature on it.

LITERATURE:

1. *On Private International Law*. (2005). Official Website of the Parliament of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15?lang=en#Text>
2. *Treaty between Ukraine and the Republic of Poland on Legal Assistance and Legal Relations in Civil and Criminal Matters*. (1994). Official Website of the Parliament of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174?lang=en#Text
3. *The Civil Code of Ukraine*. (2003). Official Website of the Parliament of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15?lang=en#Text>
4. *On Notariate*. (1993). Official Website of the Parliament of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12?lang=en#Text>
5. *On Approval of the Procedure for Performing Notarial Acts by Notaries of Ukraine*. (2012). Official Website of the Parliament of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12?lang=en#Text>
6. Kancelaria Sejmu. (1964). Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny. In *Dz. U. 1964 Nr 16* (pp. 1–235). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>
7. Kancelaria. (1991). U S T A W A z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie. In *Dz. U. 1991 Nr 22 Poz. 91* (pp. 1–85) [Legal]. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19910220091/U/D19910091Lj.pdf>
8. Jenard, P., & Möller, G. (1990). *Report on the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters done at Lugano on 16 September 1988*. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=OJ%3AJOC_1990_189_R_0057_01

Сердечна Ірина Леонідівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри приватного права Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ СІМЕЙНИХ ПРАВ

За загальним правилом, учасники сімейних правовідносин можуть вільно розпоряджатися своїми правами, однак це не означає, що вони мають абсолютну свободу у своїх діях. У теорії права існує категорія «межі здійснення суб'єктивних прав», яка визначає рамки, в межах яких реалізуються індивідуальні права. Хоча вивченню цієї категорії в контексті сімейного права приділяється не достатньо уваги, для більш детального розуміння цього питання необхідно звернутися до галузі цивільного права. Розгляд цього поняття в цивільному праві допомагає чіткіше визначити межі здійснення сімейних прав і з'ясувати їх правові аспекти.

М. О. Стефанчук зазначає, що особа не може абсолютно вільно реалізовувати своє суб'єктивне право, вона повинна діяти в межах, які окреслив законодавець, формулювати свою поведінку в «легітимно визначеному полі» [1, с. 49]. Межі права не виключають окремих правомочностей, а лише підтримують уповноважену особу в дійсності свого суб'єктивного права [1, с. 48].

Л. В. Красицька визначає межі здійснення особистих і майнових прав батьків та дітей як встановлені законом або договором вимоги, які регулюють поведінку батьків і дітей у реалізації їхніх сімейних прав [2, с. 271]. Авторка пропонує такі аспекти цих меж: часові рамки здійснення прав; відповідність реалізації прав їхньому призначенню; повага до прав інших осіб, особливо прав дитини та її людської гідності; врахування публічних інтересів [2, с. 271].

Особи мають право самостійно розпоряджатися своїми сімейними правами, однак це не означає абсолютної свободи дій. Норми Сімейного кодексу України встановлюють межі реалізації таких прав: у деяких випадках здійснення прав покладається не на учасників правовідносин, а на державу чи інших осіб; реалізація особами своїх прав і виконання обов'язків не повинна порушувати права, свободи та законні інтереси інших громадян; суб'єкти сімейних правовідносин мають можливість вибирати варіанти поведінки, передбачені за-

коном. Водночас сімейні права повинні використовуватися відповідно до їхнього цільового призначення.

Відповідно до ст. 13 Цивільного кодексу України, межі цивільних прав визначаються законом та іншими нормативно-правовими актами, а також відповідно до принципів добросовісності, розумності та справедливості. Це означає, що особа може реалізовувати свої цивільні права лише в межах, не порушуючи прав та інтересів інших осіб. При цьому реалізація цих прав не повинна суперечити публічним інтересам, моральним нормам та вимогам суспільної користі. Такий підхід забезпечує збалансованість індивідуальних прав і обов'язків у цивільних правовідносинах [3].

Деякі науковці зазначають, що у сфері сім'ї права та обов'язки членів сім'ї та родичів настільки тісно взаємопов'язані, що можуть нормально існувати лише при врахуванні інтересів лише кількох осіб. Наприклад, батько або мати, з якими проживає дитина, зобов'язуються здійснювати своє право так, щоб це не перешкождало іншому від батьків реалізовувати своє право на спілкування і виховання дитини (ст.ст. 151, 153 СК України). Це стосується і прав інших членів сім'ї та родичів – прабабусі, прадідуся, бабусі, дідуся, братів, сестер тощо – на спілкування та виховання дитини (ст.ст. 257, 259, 260 СК України) [4]. Особливість таких прав виникає в тому, що їх реалізація вимагає узгодження між особами, які мають такі сімейні права.

Учасники сімейних правовідносин повинні здійснювати свої права з урахуванням моральних засад суспільства. Як зазначають науковці, поняття «моральні засади суспільства» охоплює народні традиції, релігійні норми, які переважають у суспільстві, а також офіційну ідеологію, закріплену в Конституції та інших законодавчих актах України [5, с. 152]. У реалізації своїх прав учасники сімейних правовідносин керуються не лише особистими переконаннями, але й суспільними уявленнями про виховання дитини та становлення її як особистості.

Межі здійснення суб'єктивних сімейних прав визначаються законодавчими нормами та принципами моралі. Ці права повинні реалізовуватись без порушення прав інших учасників цивільних правовідносин, зокрема дітей. Закон встановлює обмеження для забезпечення балансу між інтересами особи та суспільства. Тому здійснення прав не повинно шкодити іншим учасникам сімейних відносин.

Зміни в суспільних відносинах вимагають відповідного коригування меж здійснення сімейних прав. Розширення правового захисту для всіх членів сім'ї, особливо у питаннях рівності, стає важливим напрямом розвитку сімейного законодавства. Це забезпечує справедливість та збалансованість відносин у сім'ї. Таким чином, межі здійснення суб'єктивних прав мають динамічний характер і підлягають коригуванню залежно від розвитку соціальних і правових норм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія. К. : КНТ, 2008. 184 с.
2. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. К. : Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 261.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 1: Загальні положення / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х. : ФО-П Колісник А. А., 2010. 320 с.

Токарева Віра Олександрівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА

В умовах розвитку цифрових технологій, людина, стає громадянином глобального інформаційного світу, членом мережевої спільноти, який наділяє його певними права та обов'язки. Можна стверджувати, що людина стає цифровим громадянином віртуального світу.

Насьогодні, спілкування та взаємодія між людьми в середовищі Інтернету перетворилися на категорію, яка виходить за межі електронної соціальної комунікації. Масове поширення інформаційно комунікаційних технологій призвело до змін устрою сучасного життя. Завдяки Інтернету зменшився реальний або фізичний світ та розширив-

ся цифровий світ. Інтернет дозволив перетворити донині існуючий світ, у новітнє цифрове середовище в якому переплітається реальне та віртуальне.

Сучасний світ є переплетінням фізичного та світу цифрових мереж, в якому Інтернет відіграє невід’ємну роль у розвитку цифрового суспільства завдяки застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій. Наразі, можна ясно усвідомлювати домінування цифрового контенту Інтернету над усіма аспектами людського життя [1]. Серед істотних наслідків впливу Інтернету на людську особистість можна вказати трансформацію громадянина держави або фізичного світу у громадянина глобального цифрового середовища.

В результаті того, що громадянин фізичного світу стає громадянином мережевого світу, одночасного співіснуванні мережевої ідентичності та фізичної особи, поєднанні категорій «мережа» та «громадянин» (Network та citizen), М. Хаубен у 1995 році, запропонував для позначення громадянства у мережі термін «Netizen» – віртуального або кібергромадянин, користувача Інтернету, для якого мережа є способом участі у соціальному та політичному житті, обміну думками, поширення інформації результатів творчості або голосування [2]. Таким чином, для розміщення в службах та контролю чи моніторингу електронні громадяни мають бути ідентифіковані та автентифіковані електронними урядами. Електронна, цифрова або віртуальна ідентичність – це ідентичність людей реального світу в кіберпросторі, яку можна розглядати як рішення для ідентифікації громадян [2, с. 141]. На думку Р. Гальперіна та Дж. Бекхаус поділ на осіб у реальному світі Citizen та мережевому світі Netizen, підкреслює, з одного боку, одночасне існування двох людських істот: у реальному світі та в мережі Інтернет, а з іншого боку, умовність кордонів держав та суспільств у цифровому середовищі [3]. Слід зазначити, що складно погодитися із тезою науковців про існування двох людських істот, адже людина одна, а в Інтернеті представлена її проекція.

Основоположником концепції цифрового громадянства вважається К. Моссбергер, який визначив цифрове громадянство, як здатність особи брати участь у цифровому суспільстві [4]. Категорія «цифровий громадянин» вживається у різних значеннях. У першому значенні, категорія «цифровий громадянин» переважно застосовується у розумінні статусу особи зумовленого його участю у Інтернет, Інтернет-комунікації тобто еквівалентному значенні користувача Інтер-

нету, та пов'язується із концепцією мережевого клубу Дж. Коена та Е. Шмідта [5]. У другому значенні, цифрове громадянство розуміється з позиції культури явищ, як процес що відображає соціалізацію нових поколінь під впливом інформаційно комунікаційних технологій та поширення Інтернету. У третьому значенні, цифрове громадянство використовується в контексті розвитку технології цифрового профілю (акаунту) громадянина та законодавчими ініціативами окремих держав направлених на набуття іноземцями громадянства онлайн. За твердженням К. Моссбергер завдяки використанню інформаційно комунікаційних технологій фізичні особи реалізують свої політичні, економічні та соціальні права в мережі.

Х. Дженкінс, СЛ. Гам'єр-Томсон, Н. Клінгер-Віленчик та А. Циммерман пропонують концепцію цифрового громадянина, як ідеального конструкта, зокрема у цифровому або віртуальному середовищі. Цифровий громадянин через його участь соціальних мережах та Інтернет спільнотах стає актором нових типів глобальних інформаційно-комунікаційних відносин. Відтак термін «цифрове громадянство» відображає переосмислення змін у суспільстві, яке переживає етап глобального інформаційного розвитку [6].

Рада Європи визначає цифрове громадянство – як здатність брати активну, постійну та відповідальну участь у житті суспільства онлайн та офлайн через компетентну та позитивну взаємодію з цифровими технологіями (створюючи, працюючи, обмінюючись, спілкуючись, досліджуючи, граючи, спілкуючись та навчаючись)[7].

За твердженням К. Моссбергера можливість повноцінно брати участь у житті суспільства онлайн вимагає регулярного доступу до Інтернету, з пристроями та швидкістю, яка це дозволяє. Крім того, особа має володіти необхідними навичками ефективного використання технологій для, які включають технічну компетентність у використанні необхідного обладнання та програмного забезпечення, інформаційну грамотність, необхідну для пошуку, осмислення, оцінки та застосування інформації в Інтернеті [8]. Щоденне користування Інтернетом є показником регулярного доступу та принаймні певного базового рівня навичок, а також ще одним індикатором цифрового громадянства [4].

Цифрове громадянство будучи новою концепцією, визначає приналежність особи до різних середовищ включаючи – державне, інформаційне, глобальне, наднаціональне та транскордонне. Ця катего-

рія відображає активну участь особи у інформаційному суспільстві, де географічна прив'язка до певної держави втрачає значення. Цифрові права стають визначальною складовою цифрового громадянства, які включають: право на участь у житті інформаційного суспільства задовольняючи свої індивідуальні та соціальні потреби; право на вільний доступ до мережі та використання сучасними технологіями для реалізації права на освіту, права на свободу вираження, та участі у громадянському суспільстві.

В Україні робить істотні кроки на шляху розбудови електронного уряду, впровадження режиму «без паперу» та цифрової ідентичності. Через повномасштабну воєнну агресію рф проти України, Міністерство Цифрової Трансформації України із застосуванням додатку «Дія» розширило коло послуг. У зв'язку з тим, що війна рф проти України стала причиною найбільшої хвилі вимушених переселенців із часів Другої світової війни, з території України до ЄС, громадяни України можуть отримати консультацію фахівців «Віртуального центру Дія. Бізнес», стосовно таких питань: практик і правил ЄС щодо відкриття та підтримки бізнесу (податків, спрощеної реєстрації бізнесу, ресурсів підтримки бізнесу); працевлаштування, навчання та перепідготовки, пошуку співробітників; пошуку житла, офісу, дитсадка, школи; юридичного статусу осіб, які перебувають у країнах ЄС; виплат та інформації щодо надання підтримки вимушено переміщеним особам у країнах ЄС; профільних контактів волонтерів, організацій, фондів [9].

Враховуючи викладене, можна підсумувати, що концепція «цифрового громадянства» як здатності особи брати участь у цифровому суспільстві, є одним із підходів до розуміння проєкції та правосуб'єктності фізичної особи в мережі Інтернет, поряд із підходами французьких філософів на людину в мережі Інтернет як симулякр або симуляцію [10], або «тіло без органів» [112] та іншими підходами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Vesali Naseh, Morteza, Electronic Citizenship Law: Rights and Responsibilities of Electronic Citizens in the International and Iranian Law. *The Electronic City*. 2015. Vol.1. 97–106. URL: <https://ssrn.com/abstract=2702837>
2. Hauben M. The Net and Netizens: The Impact the Net has on People's Lives. *Netizens: an anthology*. 2008. P. 141. URL: <http://www.columbia.edu/~hauben/>

3. Halperin R., Backhouse J. A roadmap for research on identity in the information society. *Identity in the Information Society*. 2008. Vol. 1 (1). URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12394-008-0004-0>
4. Mossberger K., Tolbert C. J., Mcneal R.s. 2007. *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. Cambridge, Ma: Mit Press. 240 p.
5. Google's Eric Schmidt and Jared Cohen: The New Digital Age. Blavatnik School of Government. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OugIleOqIw0>
6. Jenkins H. By Any Media Necessary: The New Youth Activism. H. Jenkins, S. Shresthova, L. Gamber-Thompson, N. Kligler-Vilenchik, A. Zimmerman. *Journal of Youth and Adolescence*. 2016. 50. P. 1482–1484. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.18574/nyu/9781479829712.003.0008/html>
7. Digital Citizenship Education. Council of Europe. URL: [https://www.coe.int/en/web/education/digital-citizenship-education#{%2271421625%22:\[1\]}](https://www.coe.int/en/web/education/digital-citizenship-education#{%2271421625%22:[1]})
8. Mossberger K., Tolbert C. J., Stansbury M. Virtual inequality: Beyond the digital divide. Washington, DC: Georgetown University Press. (2003).
9. Віртуальний центр Дія. Бізнес URL: <https://business.diiia.gov.ua/virtual-center-diiia-business>
10. Gilles Deleuze y Félix Guattari L'Anti-Oedipe. Capitalisme et schizophrénie Publicado en francés por Les Éditions de Minuit, París, 1972 493.
11. Buchanan I. Deleuze and the Internet. *Australian Humanities Review*: 2007, № 43. P.1-19. URL: <https://ro.uow.edu.au/artspapers/1392>

Фасій Богдан Володимирович,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЩО ПРО МЕТОД РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНИХ ВІДНОСИН

У літературі з медичного права зазначається, що воно, з врахуванням комплексної природи самої медичної діяльності, в рамках якої виділяються процеси надання медичної допомоги, система медичного страхування, виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, організація реабілітаційно-відновних заходів і багато що інше, є досить складним утворенням комплексного характеру. Тому при визначенні методу правового регулювання, притаманного цій сфері, не можна однозначно встановити його основні риси. Це пов'язано, насамперед, з тим, що відносини, які підпадають під ре-

гулювання норм медичного законодавства, не є однорідними. Критеріями класифікації правових відносин у сфері охорони здоров'я, зокрема, є: а) співвідношення взаємних прав і обов'язків суб'єктів; б) напрями медичної діяльності; в) ступінь визначеності суб'єктного складу; г) характер дій зобов'язаного суб'єкта. Залежно від співвідношення взаємних прав і обов'язків суб'єктів медичні правовідносини бувають: 1) вертикальні, що характеризуються наявністю в однієї сторони державно-владних повноважень щодо другої сторони відносин (наприклад, відносини у сфері державного регулювання медичної діяльності); 2) горизонтальні, що характеризуються рівністю сторін (наприклад, відносини між лікувальною установою з одного боку і громадянином з іншого) [1].

Це зумовлює специфіку метода правового регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги, оскільки він також не може бути єдиним за своїм характером.

Метод – це сукупність правових способів, за допомогою яких відбувається регулювання суспільних відносин, що входять до предмету медичного права. Враховуючи, що адміністративно-правовому методу властиві відносини влади – підпорядкування за рахунок наявності як сторони правовідносин уповноваженого органу держави, а цивільно-правовому методу властива рівність сторін правовідносин, необхідно відмітити комплексне використання в медичному праві методів правового регулювання.

Таким чином, постає проблема визначення методу комплексної галузі права (або законодавства).

І тут слід звернутися до тези Ю. С. Шемшученка стосовно сутності та місця в системі права комплексних галузей, який виділяє профільні, спеціальні й комплексні галузі права. За визначення науковця, профільні галузі – це галузі права, що характеризуються чітким предметом і методом правового регулювання (норми конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального, кримінально-процесуального та цивільно-процесуального права); спеціальні галузі – це галузі права, що утворилися на основі інститутів чи підгалузей профільних галузей права згідно з першим законом діалектики: сімейне право, яке було підгалуззю цивільного права, трудове, фінансове, які були підгалуззю адміністративного права, виправно-трудове право і право соціального забезпечення, які були правовими інститутами; комплексні галузі – це галузі права, що утворилися на межі профіль-

них чи спеціальних галузей права й характеризуються чітким предметом правового регулювання та комбінованим методом (у цьому випадку комбінований метод полягає в поєднанні імперативного й диспозитивного методів). До комплексних галузей права належать аграрне, екологічне, господарське право (наприклад, господарське право поєднує методи адміністративного й цивільного права) [2, с. 56]. І хоча Ю. С. Шемшученко не виділяє серед комплексних галузей медичне право, але все більше науковців схиляється до думки про її існування.

Отже, метод медичного права є комбінованим і аналіз відносин, що складаються у цій сфері, є чітким тому підтвердженням. Так, дослідження характеру регулюванні відносин у сфері медичної діяльності свідчить про наявність як диспозитивного, так і імперативного методів.

Ураховуючи, що адміністративно-правовому методу властиві відносини влади-підпорядкування за рахунок наявності як сторони правовідносин уповноваженого органу держави, а цивільно-правовому методу властива рівність сторін правовідносин, у літературі відмічається комплексне використання в медичному праві методів правового регулювання [3, с. 49].

Адміністративно-правовий або імперативний метод у правовому регулюванні суспільних відносин у сфері медицини має місце при організації і управлінні в системі охорони здоров'я, коли керівники вищестоящих органів управління охорони здоров'я взаємодіють з підпорядкованими ним представниками лікувально-профілактичних установ. Цей же метод застосовується у ліцензійних відносинах, при отриманні ліцензій на здійснення різних видів медичної діяльності. Держава бере участь та втручається у правовідносини між лікарем та пацієнтом також шляхом встановлення державних стандартів у формі клінічних протоколів, при здійсненні примусових заходів медичного характеру тощо.

В той же час правові відносини між пацієнтом і лікарем при наданні медичної допомоги регулюються за допомогою цивільно-правового методу, проявом чого служить рівність суб'єктів правовідносин і можливість самостійного визначення власної поведінки.

Слід також зазначити, що суспільні відносини, котрі виникають у сфері медичної діяльності, регулюються не тільки нормами права. Йдеться про те, медичні працівники керуються в своїх професійних

діях перш за все уявленнями про добро, користь, благо хворого, тобто категоріями, пов'язаними з морально-етичними цінностями. Така ситуація обумовлює становище, за якого відносини між пацієнтами і представниками медичних установ перебувають під значним впливом етичних і моральних норм. Шанобливе, гуманне ставлення, турбота при наданні медичної допомоги не можуть бути регламентовані законом.

Тому комбінований метод регулювання відносин у сфері медичної діяльності є досить специфічним з огляду на наявність такої гуманітарної складової у регулюванні відносин, що виникають.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник. За заг.ред. д.ю.н., проф. С. Г. Стеценка. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. С. 507с.

2. Правова доктрина України : у 5 т. Харків : Право, 2013. Т. 4 : Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев, В. В. Костицький, М. В. Краснова ; ред.: Ю. С. Шемшученко. 848 с.

3. Слабко С. М., Ломоносова Л. Б. Проблемні аспекти визначення методу правового регулювання комплексної галузі права. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). № 1. С.47-51.

Бакутін Артем Олегович,

*аспірант 2-го курсу кафедри права інтелектуальної власності та
патентної юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ВИЗНАЧЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ТВОРИ У СПІВАВТОРСТВІ

Визначення долі авторства у творах, зокрема, у хореографічному творі, створеному кількома особами, є складним та іноді практично неможливим завданням, особливо коли враховуючи специфіку хореографічних творів важко визначити, які частини хореографічного твору належать кожному з авторів. Це питання набуває більшої суперечності, коли автори вкладають свої зусилля у твір у різних про-

порціях, що викликає несправедливий та нерівномірний розподіл як долі авторства, так і отримання винагороди за комерційне використання свого спільного твору.

Відповідно ст. 436 Цивільного кодексу України, авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, чи становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору. Пункт 3 цієї ж статті визначає, що відносини між співавторами можуть бути визначені договором. А у разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно [1].

Іншим важливим моментом є визначення строку дії авторського права на твір, створений у співавторстві. За загальним правилом, авторське право діє протягом усього життя автору і 70 років після його смерті. Авторське право на твір, створений у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора. Майнові права авторів, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Тоді постає питання: чи доцільно приписувати частини власного хореографічного твору ще живого автора до спільного твору, автори яких вже померли; і чи буде ефективною реалізація авторського права ще живого автора на такий твір?

Враховуючи візуальну цілісність хореографічних творів, сконструйовану з окремих рухів та експресії тіла, можна вважати, що авторське право на хореографічний твір, створене у співавторстві, є спільним і неподільним. Так, незалежно від того, чи укладають співавтори договори про майбутнє використання свого хореографічного твору, чи ні, не існує стандартизованої процедури сепарації, які саме елементи або частини хореографічного твору можна вважати власними. Як правило, при укладанні договору вирішується питання лише розподілення винагороди за твір, який може бути розподілений непропорційно.

Одним з майнових прав автора, відповідно п. 9 ст. 12 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закону) є переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни твору [2]. Враховуючи вищенаведене, постає головне питання: якщо хореографічний твір створений у співавторстві, і один зі співавторів вирішує його видозмінити, чи

має він право без дозволу інших співавторів (або правонаступників) змінити ті частини твору, які він завідомо не створював? Чи варто змінити погляд на сучасне авторське право для співавторів, і все ж таки сепарувати елементи твору (зокрема, хореографічного) для захисту насамперед майнових прав кожного з авторів по окремоті, а саме: визначення долі авторства, щоб пропорційно та справедливо отримувати винагороду за частину своєї інтелектуальної роботи у спільному творі?

Оскільки хореографічний твір – це насамперед вид візуального твору, який складається з гармонічно та естетично поєднаних елементів, цілісно він може бути створений спільно як групою авторів (коли декілька авторів є авторами кожного з візуальних елементів хореографічного твору, і вважаються авторами єдиного цілого твору), так і по окремоті (коли декілька авторів є авторами окремих візуальних елементів, які по частинам утворюють цілісний хореографічний твір).

Важливо, що твір традиційно вважається цілісним, оскільки, як правило, він не може існувати по окремоті. Згідно з п. 4 ст. 11 Закону, одним з немайнових прав автора є право вимагати збереження цілісності твору [3]. Але відомі випадки, коли автори сепарують елементи своїх же творів для їх комерціалізації. Наприклад, написана і спродюсована виконавицею Мадонною у співпраці зі Стюартом Прайсом композиція *Hung Up* містить семпл з інструментального вступу до синглу групи ABBA *Gimme! Gimme! Gimme! (A Man After Midnight)*, на який виконавиця особисто просила дозволу в авторів пісні Бенні Андерссона та Бйорна Ульвеуса [4]. Особливістю музичного твору є те, що він сприймається є єдиним цілісним, хоча складається з нот і текстових куплетів, які можна «читати» (тобто сприймати) по окремоті. Подібну аналогію можна провести і з хореографічними творами, які є єдиним цілісним, але складаються з окремих візуальних елементів, які можливо «читати» лише за наявності зрозумілої фіксації на матеріальний носій. До прикладу, серед *well-known* комерціалізованих хореографічних творів, які є одним з найвідоміших і копіюваних танцювальних рухів історії, і які часто несанкціоновано використовуються в інших перформансах, є «Лунна ходьба» Майкла Джексона, «Single Ladies» Бейонсе, «Can't Stop the Feeling!» Джастіна Тімберлейка, а серед класичного хореографічного мистецтва, елементи таких балетів, як: «Жизель» А. Адана, «Дон Кіхот» Л. Мін-

куса, «Кармен-сюїта» Ж. Бізе тощо. Важливо, що останні є найбільш комплексними в силу своєї творчої специфіки, і на які не розповсюджується авторське право у зв'язку з закінченням 70-річного терміну після смерті їх авторів.

Отже, оскільки будь-який твір вважається цілісним результатом інтелектуальної праці його автора/авторів, залишається невизначеним підхід до визначення долі у співавторстві, і як наслідок, реалізації майнових прав кожного з авторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Ibid.
3. Про авторське право і суміжні права. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
4. Contributors to Wikimedia projects. Hung Up – Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Hung_Up

Брага Аліна Анатоліївна,

*аспірантка кафедри цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан введений в Україні суттєво вплинув на різні сфери життя, включаючи правове регулювання спадкових відносин. Спадкове право, яке регламентує порядок переходу майна від спадкодавця до спадкоємців, зіткнулося з багатьма проблемами через обмеження доступу до нотаріальних органів, втрату документів та відсутність можливості спадкоємців реалізувати свої права. В умовах війни виникають нові виклики, що вимагають гнучких рішень від держави та адаптації правових норм[1].

Однією з головних проблем спадкового права в умовах війни є неможливість своєчасного оформлення спадкових справ через недоступність нотаріусів. Багато нотаріальних контор були змушені призупинити свою діяльність через активні бойові дії або окупацію.

За даними дослідження Мін'юсту України у 2022 році, близько 15% нотаріусів втратили можливість виконувати свої обов'язки в зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Це призводить до значних затримок у відкритті спадкових справ і, відповідно, до правової невизначеності щодо спадщини.

У 2022 році було введено законодавчі зміни, які дозволяють продовжити строки спадкування на період воєнного стану та ще на 4 місяці після його завершення. Це дозволяє спадкоємцям, які не змогли вчасно звернутися до нотаріуса, все ж таки реалізувати свої права[2].

Іншою значною проблемою є втрата спадкових документів під час евакуації або внаслідок руйнувань. За даними дослідження, проведеного Українською асоціацією нотаріусів, більше 20% спадкоємців зіткнулися з проблемою відсутності правовстановлюючих документів на спадкове майно.

Одним із можливих рішень є використання електронних реєстрів, таких як Державний реєстр прав на нерухоме майно. Нотаріуси можуть перевіряти наявність прав на майно через електронні системи, що значно полегшує відновлення документів. Крім того, держава стимулює процес цифровізації нотаріальних послуг, що дозволяє проводити певні процедури дистанційно, зокрема за допомогою електронного підпису[3].

Наказом Міністерства юстиції України № 1118/5 від 11 березня 2022 року було внесено зміни до порядку вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного або надзвичайного стану. Зміни стосуються правил заведення спадкових справ: будь-який нотаріус може завести спадкову справу незалежно від місця відкриття спадщини. Створений спрощений доступ до нотаріусів, тобто спадкова справа може бути заведена будь-яким нотаріусом України за першою заявою (прийняття спадщини, відмови від неї, вимоги кредиторів тощо) без врахування місця проживання спадкодавця.

Незважаючи на можливість заведення справи будь-яким нотаріусом, свідоцтво про право на спадщину видається лише нотаріусом за місцем відкриття спадщини, яке визначене за останнім місцем проживання спадкодавця або місцезнаходженням нерухомого чи рухомого майна.

Передача спадкових справ заведена в умовах воєнного стану не за місцем відкриття спадщини, передається відповідному нотаріусу за місцем її відкриття. Дистанційні звернення розроблені таким чином,

що заяви про прийняття спадщини можуть подаватися як особисто, так і через засоби зв'язку.

Цей наказ спрощує та регулює порядок спадкування в умовах воєнного стану, надаючи гнучкість щодо місця заведення спадкової справи, але водночас зберігаючи ключові правові норми стосовно видачі спадкових документів[4].

В умовах війни трапляються випадки, коли спадкоємці не мають інформації про долю спадкодавця. Військові дії можуть ускладнювати комунікацію та викликати сумніви щодо того, чи є особа загиблою або безвісти зниклою. Це блокує процес спадкування, оскільки необхідно отримати офіційне підтвердження смерті спадкодавця.

Для таких випадків передбачено звернення до суду з метою оголошення спадкодавця померлим або безвісти зниклим. На підставі судового рішення спадкоємці можуть продовжити процедуру прийняття спадщини.

Через бойові дії багато об'єктів нерухомого майна, що підлягають спадкуванню, було зруйновано або пошкоджено. Це створює проблеми для оцінки вартості спадкової маси, а також для визначення прав на пошкоджене майно.

Оцінка пошкодженого майна може бути проведена після завершення бойових дій, з урахуванням можливостей відновлення або компенсації з боку держави. Крім того, є можливість подати заяву на компенсацію за зруйноване майно[5].

Війна в Україні створила безпрецедентні виклики для реалізації прав на спадщину. Втрата документів, неможливість звернутися до нотаріусів та пошкодження майна ускладнюють процес спадкування. Проте, держава вживає заходів для пом'якшення цих проблем, зокрема шляхом продовження строків спадкування, цифровізації нотаріальних послуг та адаптації правових механізмів до нових реалій. Спадкове право продовжує відігравати важливу роль у захисті майнових прав громадян навіть в умовах війни, але для його ефективного функціонування необхідні подальші законодавчі ініціативи та підтримка з боку державних органів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ситуація з правами людини в Україні в контексті збройного нападу російської федерації. 24 лютого – 15 травня 2022. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-06/22-06-28_OHCHR_Thematic_Report_Ukraine_UKR.

pdf?afd_azwaf_tok=eyJhbGciOiJSUzI1NiJ9.eyJhdWQiOiJ1a3JhaW5lLnVuLn9yZyIsImV4cCI6MTcyOTA3MDgwOSwiaWF0IjoxNzI5MDcwNTA5LzJpc3MiOiJ0aWVyMS01YjYjNmZmYzktOTJmZzYiLCJzdWIiOiIOTMuOC43OS4yNDAlLCJkYXRhIjYp7InR5cGUiOiJpc3N1ZWQlLCJyZWYiOiIyMDI0MTAxNlQwOTIiXNDlaLXIiXNWl3YzZmZmM5OTJmZzY3YXc4MnQ4eXlzMDAwMDAwMG12MDAwMDAwMDAwMDAwWtxaCIsImLiOiJ6V0hkNm92Y2xpVmNtSUK0V1h3MWp0dEtuWDA4RjQwc2hTUzVWVaTvoajZJIiwiaCI6IlZfaVRjRU1DYktuMFBMYld0YWNSUDRTRTJCWEN3V0xHTi1YcW84aXJKcTgiX0.E6gJcler5VzTt3IbOJfCCshYgXk_fQU3Y95jjPXNLvrlrSkSfsSF78W_usw6wWlaBJwkizcUErDaoSd1N8TIDOCqBUz6RtkV6tFA7S1tefvwWWkCi5NkqAV181OsaVTknoPlh8xaGdFxaNqmJPZWnkm3oamsDYOzcEUK0dhB2DztYH1npEvJ4fAo6qabk-jHm3TVZKFpmXae6l0YHBZUtKVqyetxjWH34D-_Ze oWNimOsYRsQncXHWpXwufJIjWSeJHXoxOokbEYUW3tkVGJwigWI25yqb4fCRYiD7Qqvux9c8tYgVkJxjEVlc8okm0c78r25CEy3CNMXIBJHY7A. WF3obl2IDtqgvMFRqVdYkD5s (дата звернення 16.10.2024).

2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text> (дата звернення 16.10.2024)

3. Про внесення змін до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 07.11.2022 № 4990/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1386-22#Text>

4. Нотаріальна палата України. Інформаційний лист щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2908spadk.pdf> (дата звернення 16.10.2024).

5. Нотаріат під час воєнного стану : ключові зміни. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/209961_notarat-pd-chas-vonnogo-stanu-klyuchov-zmni (дата звернення 16.10.2024).

Герсак Віталій Анатолійович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

КАТЕГОРІЯ «ПОДРУЖЖЯ» У СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Повномасштабна війна, на жаль, спричинила зростання спадкових відносин у загальній кількості цивільних відносин, як за рахунок втрат серед мирного населення, так і, більшою мірою, в зв'язку з за-

гибеллю військовослужбовців. Відповідно, виникає низка проблем, пов'язаних, зокрема, з визначенням кола спадкоємців.

Спадкове правонаступництво допускає можливість спадкування за двома підставами: за законом та за заповітом. Незалежно від підстав спадкування, перехід прав та обов'язків спадкодавця здійснюється на підставі та в чіткій відповідно до правил, що встановлені законом. Сам же поділ підстав спадкового правонаступництва здійснюється лише в плані відмінності юридичних складів, які породжують виникнення у правонаступників небіжчика належних йому прав та обов'язків. Основна різниця двох підстав спадкового правонаступництва полягає в тому, що при спадкуванні за законом коло спадкоємців вичерпним чином зазначено в нормах цивільного законодавства, а при спадкуванні за заповітом спадкодавець своїм розпорядженням вправі внести будь-які зміни як в бік розширення, так і в бік звуження кола спадкоємців, а також встановити на власний розсуд розмір часток в спадковій масі [1, с. 1].

Серед спадкоємців закон називає подружжя, при тому, що національне законодавство України не містить легального визначення цієї категорії. Хоча у нормах Сімейного кодексу України це поняття згадується досить часто.

Так, Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів (ст. 1) [2].

У ст. 3 СК України міститься положення про те, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Отже, виходячи із наведеної норми Сімейного кодексу України, подружжям за національним правом є дружина та чоловік, що складають сім'ю та пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, незалежно від факту їх спільного проживання. Зазначене розуміння категорії «подружжя» ґрунтується також на положенні ст. 21 Сімейного кодексу України, якою надається легальне визначення поняття «шлюб» як сімейного союзу жінки та чоловіка, зареєстрованого у органі державної реєстрації актів цивіль-

ного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя (ч.2 ст. 21 Сімейного кодексу України).

Крім традиційно визначених у законі черг спадкоємців на спадок можуть претендувати і інші особи, правовий статус яких наразі не є визначений нормативними актами. Однією із таких груп осіб є так звані цивільні або зареєстровані партнери.

У літературі наголошується, що важливою для розуміння категорії «подружжя» у прав ЄС стала справа «Коман проти Румунії» (C-673/16), яка була предметом розгляду Суду справедливості ЄС [3].

Судом справедливості ЄС було встановлено, що термін «подружжя» в законодавстві стосується будь-якої особи, яка перебуває в шлюбі. Він є гендерно нейтральним згідно з Директивою 2004/38 і може охоплювати одностатевих подружжя громадянина Союзу. Шлюб між особами однієї статі, укладений у державі-члені відповідно до її законів, повинен визнаватися іншими державами-членами для надання права на проживання громадянину третьої країни, навіть якщо національне законодавство не визнає такі шлюби.

Однак Суд робить відмінність між поняттям «шлюб» і «зареєстроване партнерство», оскільки розширення поняття шлюбу вважає не виправданим. Так, у іншій справі щодо аргументу заявників про дискримінацію через відмінності між статусами шлюбу та зареєстрованого партнерства, Суд вважає, що держави мають право обмежувати доступ до шлюбу. Якщо держава надає одностатевим парам альтернативне визнання, вона не зобов'язана надавати статус, ідентичний шлюбу. Закон про зареєстроване партнерство пропонує правовий статус, подібний до шлюбу, хоча й існують деякі суттєві відмінності, зокрема в батьківських правах [4].

Тому у цьому питанні слід знову звернутися до необхідності змін у перспективі законодавчого підходу у регулюванні зазначених відносин, що, у цілому, буде відповідати загальноєвропейській практиці, тенденціям утвердження та захисту прав людини та її основоположних свобод [5, с. 97].

Йдеться про законопроект 13 березня 2024 р. № 9103 про цивільні партнерства, який викликав гострі дискусії. Відповідно до нього зареєстрованим партнерством є зареєстрований в порядку, визначеному Законом, добровільний сімейний союз двох повнолітніх осіб, однієї чи різної статі, в основі якого лежить взаємоповага, взаєморозуміння,

взаємо підтримка, взаємні права та обов'язки. Реєстроване партнерство може стати правовою формою створення різнопланових союзів між людьми, які хочуть унормувати широке коло взаємних обов'язків і прав. Регулювання відносин реєстрованого партнерства спрямоване на визначення правового статусу, особистих немайнових та майнових прав і обов'язків реєстрованих партнерів.

Для відносин спадкування за участі військовослужбовців цей законопроект є дуже важливим, оскільки у спадкових правовідносинах реєстровані партнери вважаються один щодо одного спадкоємцями першої черги за законом. У випадку, якщо реєстрований партнер, що є спадкоємцем, є непрацездатним, то він має право на обов'язкову частку у спадщині. На ці правовідносини поширюють дію положення Цивільного кодексу України щодо права на обов'язкову частку у спадщині.

Реєстровані партнери мають право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з реєстрованих партнерів переходить до другого з реєстрованих партнерів, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені реєстрованими партнерами у заповіті. До таких відносин застосовуються положення Цивільного кодексу України, що регулюють заповіт подружжя (в частині, що не суперечить суті реєстрованого партнерства).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко В. В. Юридичні факти в динаміці спадкового правонаступництва. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. С. 1-5.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. «Коман проти Румунії» (C-673/16) URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=202542&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1655871>
4. CASE OF SCHALK AND KOPF v. AUSTRIA URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-99605%22%7D>
5. Радченко Л. І. Категорія «подружжя» у праві України та у практиці ЄСПЛ. Розвиток приватно-правових відносин на шляху до європейської інтеграції. Матвеевські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2024 р. / В. В. Цюра, В. О. Бажанов, Б. С. Щербина та ін.; відп. ред. В. В. Цюра. К.: 2024. 128 с. С. 93-98.

*Гнатенко Сергій Сергійович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОСЛУГ З ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Транспортна інфраструктура є однією з найважливіших базових галузей економіки України, що забезпечує задоволення потреб населення та економічних інтересів країни у переміщенні пасажирів та продуктів господарської діяльності підприємств.

Транспорт відіграє істотну роль, якщо не головну, у задоволенні попиту на перевезення пасажирів у містах та передмістях, населених пунктах.

Основними нормативними актами, які регулюють діяльність перевізників транспортними засобами пасажирів в Україні, є Закони України «Про транспорт», «Про автомобільний транспорт», «Про залізничний транспорт», «Про внутрішній водний транспорт» тощо. Зазначені законодавчі акти встановлюють визначені вимоги до діяльності перевізників.

Також, Законом України «Про автомобільний транспорт» запроваджено категорію перевізників, таку як: «автомобільний самозайнятий перевізник, під яким розуміють фізичну або юридичну особу, яка здійснює перевезення пасажирів на комерційній основі або за власні кошти» [7].

Сучасний стан сфери транспортних послуг з перевезення пасажирів характеризується бурхливим розвитком засобів комунікації загалом і мережі Інтернет зокрема. У галузі торгівлі в першу чергу стали укладатися угоди в електронній формі, використовуватися електронні гроші, здійснюється електронний документообіг [3, С. 11-16] надавачів послуг з перевезення пасажирів, де існує можливість вивчити відгуки про якість послуг з перевезення та їх надавачів, порівняти ціни, отримати знижку за «промокодом» або знижкою постійного клієнта тощо. При цьому оперативність угод підвищується, оскільки «волевиявлення як надавача послуг з перевезення транспортними засобами пасажирів, так і пасажирів, тобто отримувачів послуг з перевезення транспортними засобами пасажирів здійснюється шляхом спрямування електронних сигналів, які за рахунок технічних та про-

грамних засобів можуть бути перетворені на доступний для сприйняття зміст» [1, с. 92-103; 5].

Внаслідок цих та інших причин інтенсивно розвивається електронна торгівля (e-commerce), у тому числі торгівля з використанням агрегаторів таксі Uklon, Uber, Bolt та інших.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), оцінюючи сферу торгівлі та послуг, зазначає, що все частіше багатосторонні онлайн-платформи створюють електронні майданчики (marketplace) для торгівлі товарами, для надання послуг та обміну інформацією у цифровій формі.

За останні роки більшість інтернет-компанії (Apple, Google, Uber та інші), стали діяти як цифрові онлайн-платформи, які ведуть торгівлю, надають послуги та здійснюють платіжно-розрахункові операції з використанням електронних майданчиків (marketplace). Вони виконують і функцію безоплатного задоволення потреб у пошуку та обробці інформації в рамках пошукових сервісів.

Власники агрегаторів таксі сприяють розвитку дистанційних методів надання послуг з перевезення транспортними засобами [8].

Цивільно-правове впорядкування дистанційної торгівлі – явище не нове, і законодавство, зазвичай, справлялося з правовим регулюванням цієї сфери, пропонуючи використовувати юридичну конструкцію «укладання договору між відсутніми» [4].

При дистанційному способі надання послуг з перевезення пасажирів транспортними засобами, відповідні договори укладаються на підставі ознайомлення отримувача послуг перевезення пасажирів із запропонованим перевізником описом послуг перевезення за допомогою каталогів, проспектів, буклетів з використанням засобів зв'язку, зокрема «електронної комунікаційної мережі, поштового зв'язку, телебачення, інформаційної мережі, у тому числі Інтернету» [8] (пункт 11 частини першої статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів»), або іншими способами, що надають можливість безпосереднього ознайомлення отримувача послуг з такими послугами під час укладання договору (стаття 641 ЦК України) [9].

Під час застосування інтернет-платформ, наприклад Uklon, Uber, Bolt тощо, для надання послуг таксі було виявлено цілий ряд соціальних і правових проблем, які в підсумку виливаються в ряд судових рішень, пов'язаних з широким колом питань, що починаються від бо-

ротьби з недобросовісною конкуренцією та вимогами щодо відшкодування шкоди завданої здоров'ю пасажирів.

Найбільш гострим є питання про характер діяльності вказаних інтернет-платформ. Він є, безумовно, концептуальним, оскільки від відповіді на нього залежить правове становище всіх учасників суспільних відносин щодо надання послуг із перевезення пасажирів. Самі компанії дотримуються позиції, за якою є лише сервісом з надання інформаційних послуг, допомагаючи людям зв'язатися друг з одним. Але у Європейському союзі сьогодні складається інший підхід.

Верховний суд України надаючи окремі роз'яснення щодо праці на онлайн-платформах (Uber, Uklon, Bolt, Glovo, Raketa etc.): трудові vs цивільні відносини, посилається на рішення Європейського суду у Люксембурзі яким було ухвалено, що в Європі робота Uber Technologies Inc. має регулюватися як діяльність компанії таксі, а не як додаток, зокрема: «сервіс, що надається Uber зі зв'язку людей з непрофесійними водіями, відноситься до послуг у сфері транспорту, країни – члени ЄС мають право регулювати умови надання цієї послуги» [6].

В Україні судові процеси з інтернет-платформами, пов'язаними з послугами таксі, стосуються, як правило, позовів про відшкодування шкоди, причинного життя чи здоров'ю пасажирів, а окремі рішення пов'язані зі спробами влади легалізувати їхню діяльність та забезпечити захист прав споживачів.

Як бачимо, регулятор сьогодні більшою мірою переймається питаннями якості послуг, захистом прав споживачів. Але важко не помітити, що захист прав споживачів залежить і від рівня організації праці осіб, які безпосередньо ці послуги надають, тобто водіїв таксі.

Отже, використання цифрових технологій сьогодні є суттєвим фактором виробництва і впливає на ринок праці, і меншою мірою піддається традиційним способам правового впливу, оскільки законодавство не встигає реагувати на зміни, що відбуваються в житті [2, 65-73].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андріішина О. О. Роздрібна торгівля в умовах цифровізації суспільства. *Підприємництво та економіка підприємства. Економічний вісник*. 2022. № 2. С. 92-103

2. Бойковська Г., Саладяк К. Вплив стану цифровізаційних процесів в Україні на розвиток людського капіталу. Scientific journal «MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS». ISSN 2786-5355. С. 65-73
3. Верескун М. В. Вплив цифрової трансформації на управління промисловими підприємствами. *Підприємництво і торгівля*. 2021. № 30. С. 11-16
4. Договірне право в умовах ринкової економіки: Конспект лекцій. За заг. ред. І. В. Жилінкової, В. І. Борисової. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. 116 с.
5. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів (06.09.2021). Розумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-tashliakhy-podolannia-vyklykiv>
6. Прес-реліз № 136/17 Люксембург, 20 грудня 2017 р. Рішення у справі C-434/15 «Асоціація професійного елітного таксі проти Uber Systems Spain SL» (Asociación Profesional Elite Taxi проти Uber Systems Spain SL) / Court of Justice of the European Union. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1247441/>
7. Про автомобільний транспорт. Закон України від 5 квітня 2001 року № 2344-III (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text>
8. Про захист прав споживачів. Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
9. Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. коментар / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. Харитонова Є. О., канд. юрид. наук, доц. Калітенко О. М. Київ : Норма права, 2023. 1424 с.

Hnatiuk Dmytro Volodymyrovych,

*2nd year postgraduate student of the Department of Civil Law of the
National University 'Odesa Law Academy'*

Scientific supervisor: Doctor of Law, Professor Safonchik O. I.

LEGAL REGULATION OF TERMINATION OF A GIFT AGREEMENT DUE TO MARTIAL LAW

The Civil Code of Ukraine sets out the grounds for termination of a gift agreement. Among them, the following may be mentioned: the donor has the right to demand termination of a gift agreement of immovable property or other particularly valuable property if the donee has intentionally committed a criminal offence against the life, health, property of the donor, his/her parents, spouse or children. If the donee has intentionally killed the donor, the donor's heirs have the right to demand cancellation of the gift agreement. In

addition, civil law also provides for the donor's right to demand termination of the gift agreement if the donee creates a threat of irretrievable loss of a gift that is of great non-property value to the donor. Termination of a gift agreement due to the donor's negligent attitude to an item of cultural value, which may be destroyed or significantly damaged; termination of a gift agreement if the gift is still intact at the time of the claim; termination of a gift agreement where the donor is obliged to return the gift in kind are also grounds for the agreement in question. This list is exhaustive.

However, special legislation may provide for other grounds for termination of a gift agreement due to the occurrence of specific conditions. Thus, the martial law introduced in Ukraine since February 2022 has radically changed the legal regulation of many aspects of civil society.

In view of the above, the relevance of the research topic is undoubted, since legal relations in the field of land transactions are in the focus of attention due to the occurrence of specific conditions and new approaches to legal regulation of this area.

Notwithstanding the exhaustive grounds for termination of a gift agreement established by law, there may be other conditions for termination of such an agreement.

During martial law, the compulsory acquisition of land plots due to social necessity may be a specific ground for termination of a gift agreement. Such a process is regulated by the law, which provides for a special legal regime during military operations and measures to ensure national security.

According to the Article 1 of the Law of Ukraine 'On Alienation of privately owned land plots and other real estate located on them for public needs or for reasons of public importance', the transfer of ownership of land plots and other real estate located thereon owned by individuals or legal entities for a fee to state or municipal ownership by way of their redemption or compulsory acquisition for the needs of the state, territorial community, society as a whole is the alienation of land plots.

Based on the above, it seems appropriate to include the possibility of its termination in connection with the compulsory alienation of the object for reasons of public necessity in the list of grounds for termination of a gift agreement.

Let us consider this ground on the example of a land plot donation agreement. Thus, compulsory alienation of a land plot during martial law may be carried out for reasons of public necessity, such as:

To meet defense needs and accommodate military facilities;
Use to protect strategically important facilities;
Elimination of the consequences of emergencies caused by military operations.

If one of the above grounds arises, the executive authority or local self-government body that made the decision to alienate the land plot, in case of failure to reach agreement with the owner of the land plot and other real estate objects located on it on their redemption for public needs, shall file a claim to the administrative court for the compulsory alienation of the said objects (part 1 of Article 16 of the Law of Ukraine 'On Alienation of Land Plots and Other Privately Owned Real Estate Objects Located on Them for public needs or for reasons of public necessity').

The main points of this process:

Preliminary negotiations: First, the authorities are obliged to try to negotiate a voluntary buyout with the property owner. This includes offering fair compensation based on the market value of the property.

Appeal to the court: In case of failure to reach an agreement, the authority files a lawsuit with the administrative court for expropriation. The court proceedings include an assessment of all the circumstances, including the public need for the expropriation and compliance with legal procedures.

Court decision: The administrative court considers the claim and makes a decision based on the evidence. If the court agrees with the validity of the claim, it issues a decision on eminent domain, which allows the transfer of ownership of the object to state or municipal ownership.

Compensation to the owner: In the event of expropriation, the owner is entitled to compensation determined by the court based on the market value of the property and other factors or real estate provided in lieu of the alienated property.

The importance of this procedure is aimed at ensuring a balance between the protection of private property rights and the needs of society. An appeal to the court shows that the alienation is carried out within the legal framework and proves the absolute nature of the right to land ownership and its protection is guaranteed by the Constitution of Ukraine.

Summarizing all the above, it can be concluded that in case of entering into a land plot donation agreement with the obligation to transfer the object in the future, which is possible under Article 723 of the Civil Code of Ukraine, the latter may be terminated due to the occurrence of circumstances that are a public necessity.

Thus, in the author's opinion, such a ground is specific and may be included in the list of grounds for termination of a gift agreement. The above proves that the list of grounds for termination of a gift agreement is not exhaustive and may be expanded depending on the specifics of the gift and the terms of the gift agreement.

Дворнікова Анна Юріївна,

аспірантка кафедри цивільного права

Національний університет «Одеська юридична академія»,

НАЯВНІСТЬ ПРАВА ВОЛОДІННЯ, ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ АСПЕКТ МОЖЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ШЛЯХОМ УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОД У КОРИСТУВАННІ ТА РОЗПОРЯДЖЕННІ МАЙНОМ

Проблеми захисту права власності та забезпечення належних умов здійснення користування та розпорядження майном не втрачають сьогодні своєї актуальності, постійно деформуються та перебувають у динамічних процесах.

Про наведене свідчать численні наукові дослідження, висновки викладені в постановках Великої Палати Верховного Суду та позиції практики Європейського Суду з прав людини.

У даному дослідженні підійматиметься питання юридичного впливу наявності або відсутності права власності на земельну ділянку на правильне обрання способу захисту порушених прав.

Так, частинами 2 та 3 статті 152 Земельного кодексу України визначено, що «2. Власник земельної ділянки або землекористувач може вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, і відшкодування завданих збитків. 3. Захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється шляхом: а) визнання прав; б) відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав; в) визнання угоди недійсною; г) визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування; ґ) відшко-

дування заподіяних збитків; д) застосування інших, передбачених законом, способів» [1].

У цивільному законодавстві серед способів захисту майнових прав вирізняють, у тому числі витребування майна з чужого незаконного володіння в порядку статей 387, 388 Цивільного кодексу України (віндикаційний позов) та усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном у порядку статті 391 Цивільного кодексу України (негаторний позов).

Головними відмінностями зазначених способів захисту є те, що віндикаційним позовом вважається вимога власника, який не є володільцем належного йому на праві власності (яке складається із володіння, користування та розпорядження) майна, до особи, яка заволоділа таким майном, про повернення спірного майна з чужого незаконного володіння.

У той самий час, негаторним позовом вважається така вимога власника, який є законним володільцем майна, заявлена до будь-якої особи щодо усунення чітко визначених перешкод, які особа створює у користуванні чи розпорядженні відповідним майном, у тому числі шляхом знесення самочинно збудованого об'єкта нерухомості, виселення тощо.

Тобто, такий спосіб захисту має на меті усунення порушень прав власника майна, які не впливають та не пов'язані з позбавленням його володіння майном.

Таким чином, за умови наведених вище обставин, аби обрати правильний спосіб захисту та реалізувати права, що передбачені Цивільним кодексом України, має бути чітко визначений факт щодо наявності або відсутності в особи, яка потребує захисту, права володіння таким майном.

Наприклад, якщо фізична особа, яка не має зареєстрованого у встановленому законодавством порядку права власності на майно та при цьому створює перешкоди дійсному власнику у здійсненні користування своїм об'єктом, то вона не вважатиметься особою, яка позбавляє власника фактичного володіння.

У такому випадку безпідставне зайняття майна слід розглядати як таке, що не пов'язане із позбавленням власника його володіння цим майном, як наслідок, особі слід обрати такий спосіб захисту як усунення перешкод у користуванні та розпорядженні майном.

Слід окремо приділити увагу питанню набуття у володіння майна та відповідному оформленню права власності на таке.

Так, володіння нерухомим майном може бути підтверджене фактом державної реєстрації права власності на таке майно у встановленому законодавством порядку, що розуміється в юридичній доктрині як «принцип реєстраційного підтвердження».

Із зазначеного приводу в пункті 61 постанови Великої Палати Верховного Суду від 23.11.2021 року у справі № 359/3373/16-ц наведено наступне: «Відомості державного реєстру прав на нерухомість презюмуються правильними, доки не доведено протилежне, тобто державна реєстрація права за певною особою не є безспірним підтвердженням наявності в цієї особи права, але створює спростовувану презумпцію права такої особи (постанови Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2019 року у справі № 48/340 (провадження № 12-14звг19, пункт 6.30), від 12 березня 2019 року у справі № 911/3594/17 (провадження № 12-234гс18, пункт 4.17), від 19 січня 2021 року у справі № 916/1415/19 (провадження № 12-80гс20, пункт 6.13)). Наявність у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно відомостей про право іпотеки чи іншого речового права створює презумпцію належності права особі, яка ним володіє внаслідок державної реєстрації (buchbesitz (нім. – книжкове володіння) (постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 січня 2021 року у справі № 522/1528/15-ц (провадження № 14-67цс20, пункт 70))" [2].

За результатом наведеного вбачається, що особа, яка має зареєстроване в законному порядку право власності на об'єкт нерухомості, вважається його володільцем та має право на захист порушених прав шляхом звернення до суду із відповідними вимогами щодо усунення перешкод у користуванні та розпорядженні майном.

В іншому ж випадку, у разі незаконного вибуття майна із власності особи та з урахуванням особливостей кожного окремого випадку, застосовуватиметься віндикація.

Серед іншого, аналізуючи питання володіння майном та порушення із цим пов'язаних прав користування та розпорядження таким майном, заволодіння земельними ділянками є неможливим лише у тому випадку, коли на такі ділянки за жодних умов не може виникнути право власності.

З приводу наведеного у постанові від 24 листопада 2021 року у справі № 330/1876/19 Верховний Суд вказав, що: «зайняття земельної ділянки водного фонду з порушенням ЗК України та ВК України треба розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення

права власності держави чи відповідної територіальної громади. У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити упродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки водного фонду (постанови Великої Палати Верховного Суду від 28 листопада 2018 року у справі № 504/2864/13-ц (пункт 71); від 04 липня 2018 року у справі № 653/1096/16-ц (пункт 96); від 12 червня 2019 року у справі № 487/10128/14-ц (пункт 81); від 11 вересня 2019 року у справі № 487/10132/14-ц (пункт 97); від 07 квітня 2020 року у справі № 372/1684/14-ц (пункт 46))" [3].

Таким чином, є сформованою позиція національних судів щодо визначення переліку земель, які через своє цільове призначення виключають можливість набуття таких у власність та за замовчуванням перебувають в режимі державної власності, комунальної власності, або власності територіальної громади.

Слід зазначити, що станом на сьогодні питання правильного обрання способу захисту цивільних прав та розуміння відмінностей негаторного позову від виндикаційного не втрачає своєї актуальності та важливості.

Саме наявність в особи права володіння майном є тим головним індикатором, що дозволяє правильно обрати спосіб захисту порушених прав та дотриматися вимог цивільного законодавства, у правильний час навчитися розрізняти та правильно аналізувати обставини, що мають суттєвий вплив на порядок та особливості ефективного захисту прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#n1969>
2. Постанова Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829985>
3. Постанова Верховного Суду від 24 листопада 2021 року у справі № 330/1876/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101519563>

*Демчук Максим Романович,
аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародного гуманітарного університету*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО В УКРАЇНІ

Праву власності на нерухоме майно притаманні специфічні риси, зумовлені особливостями правового режиму об'єктів нерухомості. Ця обставина дозволяє виділити право власності на нерухоме майно у самостійний інститут права власності, особливості цивільно-правового регулювання якого диференційовані залежно від виду нерухомого майна [1].

У наукових колах стосовно визначення поняття «майно» зазначають, що: «воно є автономним і охоплює як «існуюче майно», так і активи, у тому числі права вимоги, щодо яких фізична або юридична особа може стверджувати, що вона має обґрунтовані права, щодо ефективного здійснення свого майнового права» [4].

Цивільний кодекс України та інші законодавчі акти встановили основи цивільно-правового регулювання відносин власності на нерухоме майно, створили дієві механізми їх реалізації, але не забезпечили належної повноти, однаковості та диференційованості такого регулювання залежно від суб'єктного складу та виду нерухомості.

Концепція розвитку цивільного законодавства щодо регулювання цивільних правовідносин стосовно нерухомого майна, особливо у період дії правового режиму воєнного стану [2], посідаючи особливе місце серед наукових досліджень, позначила ряд недоліків та визначила перспективи розвитку законодавства, що регулює відносини власності на нерухоме майно в умовах воєнного стану, коли окремі території України тимчасово окуповані військами країни агресора, а на території окремих населених пунктів, агресори знищили нерухоме майно, яке є власністю фізичних та юридичних осіб – громадян України, а отже вказане завдало великої шкоди та збитків власникам нерухомого майна.

У теорії цивільного права прийнято вважати, що «володіння річчю може бути законним і незаконним, при цьому під законним володінням прийнято вважати володіння, що спирається на правову основу, а якщо ця підстава втрачається, втрачається і законність володіння, тобто володіння стає незаконним» [5].

Право власності у суб'єктивному сенсі означає: «юридично забезпечену можливість особи володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном на власний розсуд у межах, які встановив законодавець». Право володіння, користування та розпорядження включають можливість лише таких дій, які служать реалізації цілей, передбачених законодавством. Такими цілями є збереження та поліпшення майна, використання його за прямим призначенням та можливість для власника розпорядитися майном найбільш повним чином.

Разом з тим, у наукових колах зазначають, що: «на відміну від власників інших речових прав право володіння, користування та розпорядження виникають у власника одночасно, на підставі юридичних фактів, передбачених законом (приватизація, договір про відчуження речі, створення нової речі, тощо)» [4].

При цьому, у юридичній літературі також звертається увага на те, що: «на відміну від права власності в об'єктивному сенсі право власності у суб'єктивному сенсі виникає у конкретної особи лише внаслідок її дій із присвоєння індивідуально-визначених предметів, при цьому юридичними фактами, у яких виникає право власності у суб'єктивному сенсі, є різноманітні угоди (наприклад, купівля-продаж, прийняття спадщини, створення нової речі, давність володіння майном тощо)» [4].

Об'єктом права власності може бути всі матеріальні об'єкти навколишнього світу, які визначені положеннями статті 179 ЦК України речами, це насамперед «земля та інші природні ресурси, підприємства, будівлі, обладнання, транспортні засоби, сировина, готова продукція, а також цінні папери та гроші» [3].

Цивільне законодавство поділяє речі на нерухоме майно, об'єкти якого міцно пов'язані із землею, та інше – рухоме майно (стаття 181 ЦК України). Також, у якості об'єкта права власності законом визнаються результати інтелектуальної діяльності, у тому числі виняткові права на них (інтелектуальна власність). До них відносяться, насамперед, різні твори науки, літератури та мистецтва, результати технічної творчості.

Право власності належить до таких суб'єктивних прав, які можуть виникнути лише за наявності певних юридичних фактів, або їх сукупності. Ці юридичні факти визначають підстави набуття права власності, тобто обставини, які відповідно до закону, тягнуть за собою виникнення права власності на певне майно у конкретних фізич-

них або юридичних осіб. Поряд із цим, необхідними передумовами для кваліфікації майна як нерухомого є такі юридично-значущі обставини як державна реєстрація права власності на нерухоме майно.

Зважаючи на викладене, право власності на нерухоме майно є найважливішим інститутом цивільного права будь-якої правової системи. Зазначений, інститут є сукупністю правових норм, що закріплюють належність матеріальних благ фізичним або юридичним особам, можливість володіти, користуватися та розпоряджатися ними, а також забезпечувати захист прав власників нерухомого майна у разі їх порушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горошко, В. О. Право власності як інститут цивільного права країн романо-германської правової сім'ї : дипломна робота спеціаліста / В. О. Горошко ; наук. кер. М. А. Гора ; ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ, Каф. цивільно-правових дисциплін . Одеса, 2016 . 96 с.

2. Право власності на об'єкти нерухомого майна. Загрози та гарантії в умовах воєнного стану. 21 с. URL: <https://r2p.org.ua/storage/page/3845/85f6389b853215c05be9abb430ccc7c7cf937c60.pdf>

3. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Том 3. Право власності та інші речові права. За ред. І. В. Спасиво-Фатєєвої. ECUS. 2023. 808 с.

4. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. за заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2022. 332 с.

Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: монографія. К. : Юринком Інтер, 2014. 664 с.

Кірсанов Олексій Володимирович,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

Одеського державного університету внутрішніх справ

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У БАНКУ

На сьогоднішній момент світ банківської справи та фінансів змінюється до невпізнання. Люди можуть здійснювати банківські операції в дорозі, надсилаючи кошти з одного кінця світу в інший одним

класифікації. Саме тому ідентифікація фізичної особи займає важливе місце при укладанні договорів з фінансовими установами, особливо при укладанні кредитних договорів.

Так, у більшості країн світу документом, який є необхідним для підтвердження особи у банку є дійсний паспорт. Бувають випадки, коли фінансова установа може вимагати також інші документи, наприклад: дійсне водійське посвідчення, посвідка на тимчасове проживання чи дозвіл на проживання в країні.

Так, наприклад в Ірландії, окрім вищевказаних документів, банк також може вимагати наступні документи, що підтверджують проживання особи по конкретному адресу:

- поточний рахунок за комунальні послуги (наприклад, рахунок за газ, електроенергію, телефон або мобільний телефон)
- діючий поліс страхування автомобіля чи житла, в якому вказано адресу особи, що ідентифікують
- документ, виданий державним відомством, із зазначенням адреси особи, що ідентифікують
- копія свідоцтва про податковий кредит (TCC)

Копії документів, які використовуються для ідентифікації особи, повинні зберігатися в банку протягом 5 років після закриття рахунку [1].

Є окремі категорії осіб, які мають певні проблеми під час подання заявки на відкриття банківського рахунку. Річ йде про осіб, які перебувають у в'язниці. Так, наприклад, у Великій Британії, у випадку, коли особа, що перебуває покарання, але має бажання відкрити рахунок у банку, може надати спеціальну форму посвідчення особи, підписану губернатором, щоб ідентифікувати себе. Дану форму включено як шаблон, щоб усі особи, які перебувають у в'язницях могли її використовувати. Ця форма ID була створена спеціально для відкриття основних банківських рахунків. Усі банки через Британську асоціацію банкірів та Об'єднану керівну групу з питань відмивання грошей погодилися, що дана форма може бути прийнята як єдина форма ідентифікатора під час відкриття основного банківського рахунку [2].

Також перед банками стоїть ще одна не проста задача: як переконатися, що вони дійсно знають, що клієнти та користувачі рахунків насправді є тими, за кого себе видають? Крім того, можливо, недостатньо ідентифікувати клієнта під час реєстрації або підтвердити

його особу за допомогою документів. У сучасному світі установи повинні постійно перевіряти особу, яка користується послугою, на ту саму особу, яка зареєструвала обліковий запис, тобто автентифікувати її.

Банки звертаються саме до технологій, оскільки ідентифікація клієнтів, верифікація та автентифікація стають надзвичайно важливими, і Regtech не вдається запропонувати найновіші технологічні продукти [3].

Щодо України, то ми бачимо, що біометрична ідентифікація фізичної особи регламентується постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства» від 27 грудня 2017 року [4].

Так, наприклад у Приват банку, під час здійснення транзакції до вас може подзвонити по відеозв'язку співробітник банку для ідентифікації вашої особистості.

Підсумовуючи хотілося б зазначити, що дійсно ідентифікація фізичних осіб стоїть зараз на першому місці при укладанні договорів у банку, особливо онлайн. Ми спостерігаємо не тільки зростання цілодобових цифрових банківських платформ і віртуальних магазинів, ми також бачимо еволюцію Інтернету речей і зростання віртуальних активів і крипто валют. З усім цим зв'язком також зростають ризики та нові вразливості, пов'язані із захистом даних, кібербезпекою та фінансовими злочинами.

Перед банками постає незavidний виклик. Їм потрібно надати чудову взаємодію з користувачами через смартфон-банкінг для покоління, яке очікує швидких і простих транзакцій і реєстрації облікових записів. Якщо цього не зробити належним чином, вони ризикують втратити частку ринку. Але вони також повинні переконатися, що вони роблять усе можливе для запобігання та моніторингу шахрайства з особистими даними та ризику відмивання грошей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Proof of identity to open a bank account. URL: <https://www.citizensinformation.ie/en/money-and-tax/personal-finance/banking/financial-institutions-and-identification/>
2. Identification (ID) for opening a bank account. URL: <https://unlock.org.uk/advice/id-opening-bank-account/>

3. Identification and verification URL: <https://www.grcworldforums.com/privacy-and-technology/identifying-verifying-and-authenticating-customers-in-banking/70.article>

4. Про затвердження Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства : постанова КМУ від 27 грудня 2017 р. № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2017-%D0%BF#Text>

Кокошко Олег Болеславович,

аспірант кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ТВАРИНОЮ

Кожного року зростає кількість випадків завдання шкоди тваринами, що породжує питання про її відшкодування. Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої твариною, завдячують своєму походженню римським юристам. При цьому у романо-германській правовій сім'ї становлення та розвиток даних зобов'язань відбувалося під впливом права Стародавнього Риму. Особливе значення набула римська правова доктрина, яка була відтворена у працях римських юристів, упорядкованих у Дигестах Юстиніана, зокрема у Д. 9. 1. 1-5.

Правова доктрина щодо правового регулювання цього делікту встановила такі правила для відшкодування шкоди: 1) тварина позбавлена розуму, тому вона не може діяти протиправно; 2) причиною завдання шкоди є протиправна поведінка власника тварини; 3) право на позовний захист належало потерпілій особі; 4) було встановлено спадкове правонаступництво заявлення вимоги про відшкодування шкоди; 5) суб'єктом відповідальності визнавалася особа, яка володіла твариною на момент звернення з позовом, а не на момент завдання шкоди твариною, тому обов'язок відшкодувати шкоду, завдану твариною покладался також на осіб, які набули право власності на неї у порядку спадкування; 6) вина володільця тварини мала значення для застосування потерпілим вимоги про відшкодування шкоди, де вина

полягала у поведінці володільця, що спричинила особливе збудження тварини; 7) за відсутності вини володільця тварини потерпілий мав право заявити одну з двох вимог на вибір: а) передати йому тварину живою; б) відшкодувати шкоду; 8) якщо на момент звернення з позовом тварина було мертва, то потерпіла особа мала право вимагати лише відшкодування шкоди [1, с. 163-164, 176].

На засадах римської правової доктрини про правовий механізм відшкодування шкоди, завданої твариною, ґрунтується сучасна концепція деліктних зобов'язань країн романо-германської правової сім'ї, а також країн, які тяжіють до неї. Зокрема у правових джерелах окремих країн зазначено:

1) відповідно до ст. 1411 ЦК Молдови власник тварини або особа, яка використовує її під час роботи, відповідає за шкоду, завдану твариною, незалежно від того, чи знаходилася вона під їх наглядом чи втекла з-під нагляду. Обов'язок відшкодування не настає, якщо шкода завдана домашньою твариною, призначеною для здійснення професійної, підприємницької діяльності або для отримання коштів на утримання власника, і при цьому власник виявляв належну турботу пригляді за твариною, або якщо шкода все одно виникла б і при прояві подібного піклування (ч. 1); особа, яка взяла на себе обов'язок нагляду за твариною на підставі договору, укладеного з його власником, відповідає за шкоду, завдану твариною, якщо не доведе, що шкода виникла не з її вини (ч. 20) [2];

2) у ЦК Латвійської республіки закріплено такі правила про відшкодування шкоди, завданої твариною: а) за шкоду, завдану домашньою твариною або лісовим звіром, відповідає власник тварини або звіра, якщо він не доведе, що ним були вжиті всі необхідні за цих обставин заходи безпеки або що шкода була б завдана, незважаючи на всі заходи безпеки (ст. 2364); б) не має суттєвого значення, чи завдано шкоди в результаті жвавості, переляку чи пориву дикості тварини чи звіра та чи завдали її тварина чи звір прямо чи опосередковано (ст. 2365); в) якщо власник тварини чи звіра, який завдав шкоди, доручив його наглядачеві чи сторожу, то останній відповідає за всю шкоду, але у власника відповідальність настає лише разі неспроможності сторожа (ст. 2367); г) якщо причиною виникнення шкоди стало те, що будь-яка третя особа дражила тварину чи звіра, або те, що наглядач над ним не виявив достатньої уважності, то обов'язок відшкодування шкоди покладається на цю особу (ст. 2368) [3];

3) згідно ст. 2052 ЦК Італії власник тварини або будь-яка особа, яка користується нею протягом певного часу, несе відповідальність за шкоду, завдану твариною, незалежно від того, чи була вона під його опікою, чи була втрачена чи втекла, якщо це не доведено випадковими обставинами [4];

4) ЦК Іспанії у ст. 1905 передбачає, що власник тварини або той, хто її використовує, несе відповідальність за завдані нею збитки, навіть тоді, якщо вона втече або буде втрачена. Ця відповідальність припиняється лише у випадку, якщо шкода виникла внаслідок непереборної сили або з вини особи, яка її зазнала [5];

5) відповідно до ЦК Франції ст. 1243 (у редакції 01.10.2016 р.) власник тварини або особа, яка нею користується, відповідає за шкоду, завдану твариною, незалежно від того, чи перебувала тварина у нього, чи вона була втрачена чи втекла [6];

6) відповідно до ЦК України шкода, завдана твариною, відшкодується її володільцем на загальних підставах статей 1166 і 1167, тобто на засадах його вини. При цьому, законодавець встановив спеціальні підстави відповідальності, незалежно від вини володільця тварини, якщо шкода завдана тваринами, віднесеними до джерела підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК України) [7];

7) у ст. 718 ЦК Японії встановлено обов'язок відшкодувати шкоду, завдану твариною іншим особам, для власника тварини за наявності його вини, а також особи, яка від імені власника доглядає за твариною [8];

8) дуже детально здійснено правове регулювання механізму відшкодування шкоди, завданої твариною у ЦК Китаю (статті 1245-1250): а) відповідальність настає для власника тварини, зокрема розплідника, володільця, зоопарку, за наявності їх вини; б) обставинами для звільнення чи зменшення відповідальності є умисел та груба необережність потерпілого; в) якщо шкода завдана небезпечними тваринами, зокрема агресивними собаками, яких заборонено розводити, розплідник тварин або їх володілець несуть відповідальність незалежно від своєї вини [9].

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що правове регулювання відшкодування шкоди, завданої твариною, у Молдові, Латвії, Іспанії, Італії, Франції, Україні, Японії, Китаї мають низку схожих правил щодо суб'єкта відповідальності, значення вини, форми виявлення протиправного характеру поведінки володільця тварини,

обставин для звільнення від цивільно-правової відповідальності. Це дозволяє стверджувати про наявність впливу правової доктрини деліктного права Стародавнього Риму на становлення та розвиток зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої твариною, у країнах романо-германської правової сім'ї та країн, що тяжіють до неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринько С. Д. Деліктні зобов'язання римського приватного права: поняття, система, рецепція : монографія / за наук. ред. Є. О. Харитоновна. Хмельницький : ХУУП, 2012. 724 с.
2. Codul Civil al Republicii Moldova din 06-06-2002 № 1107. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125043&lang=ro
3. Latvijas Republikas Civillikums. 28.01.1937. URL: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/latvijas-civilkodekss>
4. Codice Civile Italiano. (Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262) Presentiamo il testo del codice civile aggiornato con le ultime modifiche legislative apportate, da ultimo, dal D. Lgs. 31 ottobre 2024, n. 164. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/02/19/dei-fatti-illeciti>
5. Código Civil Español de 24 de julio de 1889 . URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>
6. Code civil Français 25 mars 1804. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
8. 動物による事故における飼い主の責任. 27.04.1896. URL: <https://www.konishilaw.jp/column/8658/>
9. 第九章 饲养动物损害责任 (侵权责任). 28.05.2020. URL: <https://www.zcfsjy.com/info/363>

*Кочіашвілі Альберт Давидович,
аспірант кафедри цивільного права
Національний університет «Одеська юридична академія»*

НЕПЕРЕДБАЧУВАНІ ОБСТАВИНИ В ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Згідно з ч. 1 ст. 617 Цивільного кодексу України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Одночасно з цим, згідно пояснень Торгово-промислової палати обставинами непереборної сили (*force majeure* – форс-мажор) визнаються надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [1].

Російська військова агресія, яка на сьогоднішній день носить характер повномасштабного вторгнення, є обставиною, що суттєво ускладнила нормальне ведення підприємницької діяльності та виконання цивільно-правових договорів. Починаючи з 24 лютого 2022 року в силу незалежних обставин ряд учасників договірних відносин не мають об'єктивної можливості виконувати зобов'язання за окремими договорами на умовах, які існували до початку воєнних дій на території України.

Такі обставини як загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна законодавчо визначені як форс-мажорні відповідно до ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні».

Торгово-промислова палата (ТПП) України в своєму листі від 28.02.2022 засвідчила, що російська військова агресія проти України стала підставою для введення воєнного стану та є форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили). Як відзначає М. Боярчуков, попри те, що наміри у ТПП України були шляхетними, ефект його публікації мав діаметрально протилежні від очікуваних наслідки. Значна кількість суб'єктів господарювання після ознайомлення з листом, скоректували власні дії щодо виконання зобов'язань, адже вирішили, що наслідки впливу форс-мажорних обставин на неви-

конання зобов'язань у такій екстраординарній ситуації, як війна, застосовуються автоматично, в так званій спрощеній процедурі, у результаті чого не вчиняли юридично значимих дій, здійснення яких, відповідно до усталеної судової практики, є необхідним для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань [2]. Однак, як відзначається в судовій практиці, вказаний лист ТПП України адресований «Всім, кого це стосується», тобто необмеженому колу суб'єктів, його зміст носить загальний інформаційний характер та констатує абстрактний факт наявності форс-мажорних обставин без доведення причинно-наслідкового зв'язку у конкретному зобов'язанні [3].

З матеріалів судової практики бачимо, що суди оцінюють даний лист ТПП України як загальний офіційний документ, який констатує абстрактний факт наявності форс-мажорних обставин без доведення причинно-наслідкового зв'язку у конкретному зобов'язанні, і який не містить ідентифікуючих ознак конкретного договору/зобов'язання, виконання якого стало неможливим через наявність зазначених обставин. При аргументації зміни або припинення договірних відносин одного лише посилання на положення листу ТПП України є недостатнім, оскільки він не замінює сертифікат про підтвердження обставин форс-мажору в розумінні статті 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» [4].

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у постанові від 13 березня 2024 року зробила висновок, що чинний ЦК України не передбачає конструкції форс-мажору. У цивільних відносинах форс-мажор традиційно є договірною підставою звільнення від відповідальності. За допомогою договору сторони можуть врегулювати, зокрема: застосування конструкції форс-мажору у своїх відносинах (на які випадки він поширюється, які правові наслідки його існування); чим підтверджується форс-мажор; чи впливає існування форс-мажору на виконання цивільно-правового зобов'язання, яке виникло на підставі такого договору; як позначається існування форс-мажору на строках виконання цивільно-правового зобов'язання, що виникло на підставі договору [5].

При виникненні обставин непереборної сили сторона договірної зобов'язання повинна довести те, що вони є форс-мажорними, в тому числі, саме для конкретних правовідносин.

Зазвичай ознаками форс-мажору називають наступні: обставини, що до нього призвели не залежать від волі учасників цивільних (гос-

подарських) відносин; мають надзвичайний характер; є невідворотними; унеможливають виконання зобов'язань за даних умов здійснення господарської діяльності. Виходячи з ознак форс-мажорних обставин, стороні договірних відносин необхідно також довести їх надзвичайність та невідворотність. Те, що форс-мажорні обставини необхідно довести, не виключає того, що наявність форс-мажорних обставин може бути засвідчено відповідним компетентним органом.

Щодо міжнародних контрактів наслідки дії непередбачуваних обставин – досить повно підстави визнання обставин форс-мажорними передбачено в доктрині «фрустрації договору», згідно якої подія, яка унеможливила або радикально змінила обставини виконання угоди, є підставою для припинення договору [6].

Отже, сама по собі військова агресія не є непереборною обставиною при виконанні цивільно-правових договірних зобов'язань сторонами договірних правовідношення, а дійсність форс-мажору повинна бути підтверджена у встановленому порядку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Засвідчення форс-мажорних обставин. *Вінницька торгово-промислова палата*. URL: <https://cci.vn.ua/force-majeure/>

2. Боярчуков М. Форс-мажор під час війни: судова практика. *Юридична газета*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/forsmazhor-pid-chas-vijni-sudova-praktika.html>

3. Кібенко О. Практика Верховного Суду щодо форс-мажору та істотної зміни обставин. *XII Міжнародний судово-правовий форум*. (13-14 червня 2024 року, м. Київ). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_fors_major_14_06_2024.pdf

4. Дядюк Є. Форс-мажор – завжди актуальний. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/01/29/708995/>

5. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2024 року у справі № 686/16312/22 (провадження № 61-11710св23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117823557>.

6. Шевченко І. Форс-мажор під час війни: як застосовується при невиконанні міжнародних контрактів. URL: <https://mind.ua/openmind/20252074-fors-mazhor-pid-chas-vijni-yak-zastosovuetsya-pri-nevikonanni-mizhnarodnih-kontraktiv>

Перейман В'ячеслав Юрійович

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії зі спеціальності
081-Право, Міжнародний Гуманітарний Університет*

ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМОМЕ МАЙНО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 177 ЦК України серед об'єктів цивільних прав називає майнові права, які відповідно до ч. 2 статті 190 ЦК України визначаються речовими правами. Як зазначає В. Васильєва, майновим правом має визнаватися міра можливої поведінки уповноваженої особи, змістом якої є претендування на вчинення зобов'язаною особою дій щодо передання об'єкта та утримання третіх осіб від посягання на нього. Це – право набути майнове благо у власність в майбутньому, внаслідок задоволення вимоги боржником [1, с. 240].

Широке розповсюдження договірних конструкцій щодо передачі майнових прав на нерухоме майно пов'язане певною мірою зумовлене необхідністю врегулювати цивільно-правові відносини, які виникають між інвестором і забудовником. Згідно таких договорів інвестор після вкладання коштів в будівництво об'єкта нерухомості отримує обсяг прав на нерухомість, яка будується, а отже й певний рівень захисту власних прав та законних інтересів щодо нерухомого майна, яке буде створено шляхом будівництва [4]. Однак не слід отожднювати майнові права як об'єкти цивільних прав з правами вимоги, адже останні є лише різновидом майнових прав, не вичерпуючи їх [3, с. 22]. Слід також зазначити на похідний характер майнових прав на нерухоме майно, адже майновому праву інвестора характерний стан залежності від дій зобов'язаної особи, зв'язок із майном існує опосередковано через забудовника, а не напряму [1, с. 240].

Майнові права в науці цивільного права визнаються окремим оборотоздатним об'єктом, тобто майнові права можуть виступати об'єктом правовідносин «динамічного характеру» (зобов'язальних, спадкових тощо), які опосередковують їх перехід від одного суб'єкта до іншого і виступають складником системи правовідносин цивільного обороту [3, с. 22].

До ознак майнових прав відносять: відчужуваність майнових прав; оборотоздатність об'єктів цивільних прав; відсутність нерозривного зв'язку із суб'єктами цивільних правовідносин; можливість їх грошової оцінки, грошового виразу [5].

В умовах повномасштабного вторгнення та воєнного стану значним чином актуалізуються проблематика питання відчуження майнових прав на нерухоме майно з наступних причин:

- явище вимушеного переміщення (ВПО) та тенденція до виїзду за кордон зумовили необхідність термінового, дистанційного або представницького відчуження майнових прав на нерухоме майно;
- неодноразова проблема функціонування та доступу до державних реєстрів зумовлює проблему легалізації відчуження майнових прав на нерухоме майно;
- бойові дії та тимчасова окупація територій зумовлюють проблеми на ринку нерухомості: заморожені будівництва, зруйновані будівлі тощо;
- поширення випадків примусового відчуження прав на нерухоме майно актуалізує питання захисту прав власників майнових прав на нерухоме майно.

Географія пошкодження та руйнування майна охоплює територію всієї держави. Фактори, викликані бойовими діями – зруйноване житло, об’єкти інфраструктури, майнові комплекси підприємств тощо – зумовлюють виникнення права на захист своїх порушених прав [7], в тому числі в межах такого об’єкту цивільних прав як майнові права на нерухоме майно. Одним із головних викликів постає питання справедливої сатисфакції, яка неможлива без компенсації. Однак захист права власності ускладнюється тим, що під час евакуації з районів ведення активних бойових дій, громадяни України доволі часто стикаються із тим, що документи, підтверджуючі право власності на нерухоме майно, можуть бути втрачені, викрадені, пошкоджені або знищені. Одночасно з проблемами доступу до реєстрів існують і не поодинокі випадки відсутності навіть первинної реєстрації права власності [2].

Як зазначає В. Шелест, в період дії воєнного стану укласти договори купівлі-продажу нерухомого майна (в тому числі й майнових прав) з наступним їх нотаріальним посвідченням можливо, але лише з дотриманням законодавчих нововведень, запроваджених під час війни. На думку науковиці, оскільки протягом дії воєнного стану є можливість укласти договори купівлі-продажу зважаючи на законодавчі обмеження, сторонам варто одразу під час укладення такого договору провести процедуру нотаріального посвідчення і

держреєстрації права власності для настання бажаних результатів за цим договором [8].

Питання примусового відчуження об'єктів права власності в умовах воєнного стану та потреби належного матеріально-технічного забезпечення Збройних сил України неодноразово піднімалися в науковому середовищі, однак примусове відчуження майна в контексті об'єктів майна, відмінних від речей (до яких відносяться і майнові права) залишилось поза науковим пошуком. Для прикладу, А. Остапенко в своєму дослідженні «Майнові права як об'єкт примусового відчуження у період воєнного стану» [6] розглядає випадки примусового відчуження корпоративних прав в умовах воєнного стану, однак невизначеною залишається доля майнових прав на нерухоме майно в контексті їх примусового відчуження.

Отже, особливості відчуження майнових прав на нерухомість як окремого об'єкту цивільно-правових відносин в умовах воєнного стану мають значний потенціал для вивчення в умовах обмеженої нормативної бази та ускладненої практики застосування чинного законодавства (дисфункція реєстрів, неоднозначність практики вилучення відповідно до санкцій тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва В. В. Майнові права як предмет застави та їх відмінність від суміжних категорій. *Проблеми цивільного права та процесу*. (Харків, 2018). С.238-242.
2. Відновлення документів, що підтверджують право власності на нерухоме майно. URL: <https://chigirinskaotg.gov.ua/blahodiyna-orhanizatsiia-pravona-zakhyst-informui/>
3. Гудима М. Обґрунтування парадигми оборотоздатності речових прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 18-23.
4. Договір майнових прав: як захистити себе від подвійного продажу? URL: <https://miralex.com.ua/uk/business/dogovir-maynovykh-prav-yak-zahystyty-sebe-vid-podviynogo-prodazhu>
5. Міхно І. До питання про визначення майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/213>
6. Остапенко А. Майнові права як об'єкт примусового відчуження у період воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С.33-39.
7. Цибулько А. Відчуження майнових прав на нерухоме майно в умовах воєнного стану. *Юрліга*. 2024. URL: <https://jurliga.ligazakon>.

Попов Євген Олександрович,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародного гуманітарного університету*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ ТА ОЗНАК ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У сучасній науці існує безліч думок щодо поняття, правової природи та структури цивільної дієздатності.

Досягнення цивільно-правової науки дозволяють стверджувати, що «цивільна дієздатність як елемент цивільної правосуб'єктності — це невід'ємний правовий атрибут суб'єкта цивільного права, встановлюється законом і нею наділяються всі суб'єкти права, крім випадків, передбачених законом» [5, С. 166-174; 6, С. 28-31]. Мета цивільної дієздатності сформульована у законі та, згідно зі статтею 30 ЦК України, зводиться до «здатності особи своїми діями вступати у різні правовідносини для набуття прав, необхідних для задоволення майнових, особистих немайнових інтересів та інших потреб, створювати для себе цивільні обов'язки» [4].

Аналіз правового визначення цивільної дієздатності свідчить про те, що обсяг дієздатності фізичних осіб складається з таких видів здібностей особи: 1) здатність набувати права; 2) здатність здійснювати цивільні права; 3) здатність створювати собі цивільні обов'язки; 4) здатність виконувати обов'язки (стаття 30 ЦК України).

Отже, цивільна дієздатність та її обсяг встановлено і надано фізичним особам законодавством. Її реалізація залежить від досягнення фізичною особою передбаченого законом віку, з настанням якого особа набуває достатньої психічної та інтелектуальної здатності розуміти значення своїх дій і керувати ними. У основі цивільної дієздатності лежать як законодавчі положення, так і деякі природні якості фізичної особи: вік, психічне здоров'я. Ці природні здібності (фізич-

ні та інтелектуальні) не становлять, власними силами, юридичну дієздатність. Тільки за допомогою закону можна визначати юридичну здатність фізичної особи, яка, за своєю сутністю, є законною здатністю. Немає дієздатності поза законом.

Цивільна дієздатність є категорією правовою. У науковій літературі зазначається, що: «розуміння цивільної дієздатності як юридичної здатності має правову, а не природну (психічну) природу, детерміновану певними психічними і інтелектуальними передумовами, і характеризується такими правовими ознаками: законність, рівність, обов'язок, невід'ємність, недоторканність» [7, С. 154-161].

Законність цивільної дієздатності фізичної особи означає, що її джерелом є закон. В основі її походження не лежить природне право, як про це стверджують деякі автори, що виходять з доктрини природного походження права, всупереч правовому підходу, і стверджують про винятковість доктрини праворозуміння [8].

Правове регулювання цивільної дієздатності фізичної особи є компетенцією законодавця та охоплює: «1) заснування самого інституту цивільної дієздатності; 2) визначення її змісту; 3) закріплення порядку набуття та припинення цивільної дієздатності; 4) обсяг дієздатності та її види» [4].

Законодавчі норми щодо цивільної дієздатності за ступенем їхньої обов'язковості є імперативними. Імперативні норми про дієздатність виключають можливість заміни фізичними особами приписів, що містяться в них, іншими правилами, які встановлювалися б самою фізичною особою або самими учасниками відносин, що регулюються імперативними правилами поведінки.

Законодавець закріпив положення про цивільну дієздатність у межах таких норм, які виключають бажання та можливість учасників цивільних правовідносин змінити їх за своєю волею [9]. Таким чином, норми цивільного права про цивільну дієздатність – це такі цивільно-правові правила, які містять дозволи чи заборону та зміна яких не допускається за волею учасників правовідносин.

Наприклад, угоди, створені задля обмеження правоздатності та дієздатності фізичних осіб, не мають юридичної сили.

Закон може передбачати відступ від загальних положень про цивільну дієздатність шляхом встановлення інших правил, наприклад, про досягнення повної цивільної дієздатності не у вісімнадцять років, а раніше. Наприклад, законодавець передбачив, що «як виняток

дієздатність може бути визнана за фізичною особою в повному обсязі і раніше 18 років: з моменту прийняття рішення про зайняття підприємницькою діяльністю (за наявності письмової згоди на це батьків) частина третя статті 35 ЦК України або досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором (частина перша статті 35 ЦК України), або в разі реєстрації шлюбу до досягнення повноліття (частина друга статті 34 ЦК України)» [4; 3, С. 114-119].

Набуття у зазначених випадках повної цивільної дієздатності до досягнення 18-річного віку не є результатом волі фізичної особи (укладаючи шлюб, особа не має на меті досягнення повної цивільної дієздатності), а розсудом законодавця, який вказує умови, при настанні яких повна цивільна дієздатність виникає у фізичної особи раніше 18 років [1, С. 81-89]. У такому випадку немає ніякого вольового відступу фізичної особи від імперативних законних положень про цивільну дієздатність.

Рівність цивільної дієздатності фізичної особи, як юридична ознака цивільної дієздатності фізичної особи впливає з положень частини першої статті 1 ЦК України, яка передбачає, що цивільне законодавство ґрунтується на визнанні юридичної рівності учасників регульованих нею відносин. Рівність цивільної дієздатності фізичних осіб впливає з положень статті 26 та частини першої статті 27 ЦК України: «запобігання обмеженню можливості фізичної особи мати цивільні права та обов'язки, згідно з якою цивільна правоздатність визнається за всіма фізичними особами» [8]. Текст цієї норми належить, однаково, як до цивільної правоздатності та до цивільної дієздатності. Рівність розуміється як визначальна якість цих двох правових категорій. Воно впливає із принципу рівності громадян щодо їхнього цивільного правового статусу, закріпленого у Конституції України.

Положення статті 24 Конституції України передбачає: «Усі громадяни мають рівні конституційні права та свободи та рівні перед законом незалежно від раси, національності, етнічного походження, мови, релігії, статі, поглядів, політичних переконань, майнового стану чи соціального походження рівності» [2].

Рівність усіх фізичних і юридичних осіб щодо цивільної дієздатності, передбачена різними правовими нормами, проявляється у всіх сферах цивільно-правової діяльності, крім випадків, передбачених законом. Юридичний характер рівності цивільної дієздатності фі-

зичних осіб забезпечена юридичними гарантіями, необхідними для її реалізації.

Насамперед зазначимо таку гарантію як визнання будь-якого правочину, спрямованого на обмеження дієздатності, нікчемним.

Ще одна ознака, така як ознака загальності цивільної дієздатності фізичної особи характеризує зміст дієздатності, яка полягає у абстрактній можливості фізичної особи набувати та здійснювати суб'єктивні права, створювати собі і виконувати цивільні обов'язки шляхом укладання будь-яких правочинів (крім заборонених законом). Цією можливістю наділяються усі фізичні особи з досягнення ними повноліття, коли вони набувають повної цивільної дієздатності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бермічева О. В. Надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності – відображення реалій життя. *Часоп. цивіл. і кримін. судочинства*. 2013. № 6. С. 81–89.
2. Конституція України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Міщенко М. В. Умови та порядок надання неповнолітнім повної цивільної дієздатності. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 1 (4). С. 114-119.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. Станом на 15 вересня 2021 року / За заг. ред. Теремецького В. І. Київ.: Професіонал, 2021. 1158 с.
5. Нечитайло Т. О., Луць В. В. Поняття цивільної правосуб'єктності та її елементів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2015. Вип. 39. С. 166-174.
6. Пасічник А. В. Щодо поняття правоздатності суб'єкта права. *Підприємство, господарство і право*. 2009. № 11. С. 28–31.
7. Рубанчук Г. С. Недолік цивільної дієздатності фізичної особи: поняття, види. Серія 18. *Економіка і право*. *Право*. 2014. Вип. 26. С. 154-161
8. Цивільне право України. Особлива частина: підручник; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 5-те вид., стер. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 1173 с.
9. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред проф. Р. Б. Шишки (кер.авт.кол.), Ч. 1. Загальна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.

*Романовський Денис Сергійович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЕВАКУАЦІЮ ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Війна та її наслідки неминуче впливають на майнові права людей по всій країні, адже створюють численні юридичні й соціальні проблеми, які люди похилого віку, як одна з найбільш соціально незахищених верств населення, часто не можуть вирішити самостійно через обмежені фізичні, фінансові й юридичні ресурси. Водночас правовий режим воєнного стану, введений в Україні 24.02.2022 року [1], безпосередньо породжує обмеження конституційних прав і свобод.

Тому, відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» є можливість проведення заходів щодо примусової евакуації населення до безпечних районів. Проте відповідно до досліджень, вбачається суттєва кількість осіб похилого віку, що відмовляються від евакуації з місць бойових дій, або ж після евакуації повертаються до своїх домівок, в тому числі на окуповану територію. [2,3,4] На мою думку, ця проблема є однією із базових, яка впливає на майнові права людей похилого віку в період дії правового режиму воєнного стану. Право на відмову від евакуації передбачено Порядком проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841. Така відмова або повернення до зони бойових дій чи на тимчасово окуповані території може пояснюватись через ряд причин або їх сукупність, серед яких:

- емоційна прив'язаність до домівки людини похилого віку;
- страх перед невідомістю, адже евакуація може відбуватись до незнайомих місць, втрачається звичний спосіб життя;
- відсутність достатньої підтримки від держави, направленої на забезпечення базових потреб;
- необхідність доглядати своє майно через страх відсутності чіткого та дієвого механізму компенсації його втрати.

Постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 546 затверджено Порядок тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх по-

вернення за місцем постійного проживання (перебування), а в разі виїзду за межі України – в Україну, дія якого розповсюджується на відділення надання соціальних послуг в умовах цілодобового перебування/проживання центрів надання соціальних послуг; геріатричні пансіонати; будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, спеціалізовані будинки для ветеранів війни та праці, громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, а до груп осіб, які можуть бути тимчасово переміщені (евакуйовані) відповідно до цього Порядку, зокрема належать особи похилого віку, особи з інвалідністю, які проживають в закладах або зараховані до них на цілодобове перебування, отримують соціальні послуги із стаціонарного догляду, паліативного догляду, підтриманого проживання. Даною постановою також передбачено право на відмову від евакуації повнолітніх дієздатних осіб та передбачено, що у разі якщо такими особами надано письмову відмову від їх евакуації, керівник закладу разом з обласною, Київською міською військовою адміністрацією вирішує питання щодо подальшого місця перебування таких осіб, проте жодного уточнення шляхів вирішення такого питання порядком не передбачено.

Необхідно також зазначити, що на даний час Міністерством соціальної політики України, з огляду на наявність потенціалу у вигляді приватного житла, пропонується створення «банку соціального житла», що має об'єднувати державний, приватний і міжнародний сектори для розв'язання житлових питань у соціальній сфері і дозволить надавати послуги підтриманого проживання або геріатричного догляду для людей похилого віку. [5]

Виходячи із вищезазначеного, можливо зробити висновок про необхідність подальшої роботи державних та приватних інституцій, направленої не тільки на удосконалення механізму евакуації, а на забезпечення подальшої підтримки евакуйованих.

Беззаперечно «стан війни неминуче тягне порушення (втрату, неможливість здійснення, обмеження) суб'єктивних прав та інтересів приватних осіб в районах ведення бойових дій, на тимчасово окупованих або нещодавно звільнених від окупації територіях тощо.» [6, с. 5] та звісно, на мою думку, захист майнових прав людей похилого віку є вкрай важливим завданням саме у контексті війни, адже люди похилого віку часто позбавлені можливості самостійно захищати свої права через фізичні обмеження,

відсутність доступу до правової допомоги, недостатню поінформованість про свої права тощо, тому тематика потребує більш поглибленого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Доповідь Amnesty International. «У мене був дім»: Люди похилого віку в Україні та їхній досвід війни, переміщення і доступу до житла. URL: <https://www.amnesty.org.ua/cherez-vijnu-rosiyi-ukrayinczi-pohylogo-viku-poterpayut-vid-uskladnennyh-hvorob-i-braku-dostupnogo-zhytla-nova-dopovid-amnesty-international/>
3. Доповідь HelpAge International. «Досвід війни для людей старшого віку в Україні та їх залучення до гуманітарної реакції» URL: <https://www.helpage.org/wp-content/uploads/2023/05/Lost-the-life-Summary-Ukrainian.pdf>
4. Kyivpost. Понад 100 тисяч українців повернулися на окуповані Росією території URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/42789>
5. Урядовий портал. Евакуація людей з інвалідністю та похилого віку з прифронтових територій: зустріч Мінсоцполітики та представників міжнародних організацій. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/evakuatsiia-liudei-z-invalidnistiu-ta-pokhyloho-viku-z-pryfrontovykh-terytorii-zustrich-minsotspolityky-ta-predstavnykiv-mizhnarodnykh-orhanizatsii>
6. Проблеми самозахисту приватних прав в умовах війни. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. URL: http://clj.nuoua.od.ua/archive/52/52_2024.pdf

*Рябченко Вікторія Олександрівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я, ПРАВО НА ОСВІТУ

Важливою місією для України є забезпечення прав найвразливішої категорії населення – дітей, оскільки майбутнє України цілком і повністю залежить від них, саме вони в майбутньому визначатимуть вектор розвитку суспільства. Кожен маленький українець чи українка потребує спеціального захисту та гарантування дотримання прав від

держави. Однак з початком повномасштабного вторгнення держави-агресора забезпечення встановлених гарантій стає більш ускладненим завданням для України.

Питання захисту прав дітей в умовах війни регулюється як міжнародним законодавством, так і національним. Зокрема, Конвенція ООН про права дитини 1989 року, ратифікована Україною, охоплює низку прав дітей, а ст. 38, ст. 39 визначають захист прав та свобод під час збройних конфліктів. В українському законодавстві основоположним є Закон України «Про охорону дитинства», в якому ст. 30, ст. 30-1 регламентують захист прав дітей у воєнних діях та збройних конфліктах. Варто відзначити, що станом на сьогодні в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би повністю регулював питання захисту прав дітей під час дії військового стану.

Щодня внаслідок збройної агресії порушується найцінніше право, яке є в дитини, право на життя. За даними Офісу генпрокурора станом на травень 2024 року на підконтрольній Україні території 548 дітей загинули та більше ніж 1899 дітей отримали поранення різного ступеню тяжкості [5]. Очевидним фактом є те, що збройні конфлікти негативно впливають на функціонування інституту сім'ї загалом, а особливо негативне відображення залишається на розвитку та психологічному стані дитини. Так, дослідження ЮНІСЕФ в Україні, яке розпочалося у вересні 2023 року показує, що 36% дітей отримали травматичний досвід війни, а 9% опитаних сімей мають дітей з незадовільним станом психічного здоров'я через війну [3]. Такі дії країни-агресора є нічим іншим, як грубим порушенням основоположних прав дитини, які гарантуються Конвенцією ООН про захист прав дітей.

Наступним кричущим порушенням прав дітей є незаконне вивезення неповнолітніх з окупованих територій на територію країни-агресора. Уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінець стверджує, що всього Росія незаконно вивезла з України близько 150 тисяч дітей. Його колега – Уповноважена ВР з прав дитини Дар'я Герасимчук станом початок на 2023 року називає цифру в «кілька сотень тисяч дітей, тобто десь 200-300 тисяч» [4]. З кожним днем випадків з черговим фактом насильницького переміщення, депортації, мілітаризації дітей, незаконного усиновлення стає все більше. Державою має бути вироблено ефективний механізм повернення

незаконно вивезених дітей разом із залученням міжнародних організацій та за сприянням третіх держав.

Право на освіту гарантується ст. 53 Конституції України та не може бути припинене за будь-яких умов. Однак, вже третій рік для українських школярів навчальний процес відбувається за різними формами навчання та під звуки повітряних тривог. Згідно статистичних даних, станом на лютий 2024 року та території України зруйновано 400 закладів освіти, пошкоджень різного ступеню зазнали 3,5 тисячі шкіл, які відновити буде неможливо [2]. Щоденна загроза накладає на ментальному здоров'ю найменших негативний відбиток. Українській системі освіти потрібно адаптуватись до реалій сьогодення, пріоритетом для держави має бути психологічний стан дитини.

На жаль, загальновизнані міжнародні організації світу (ООН, Радбез, РЄ тощо) на сьогодні не проявили себе належним чином, щоб зупинити злодіяння РФ проти дітей України, війни в Україні в цілому, що наводить на думку про невідкладну необхідність їх реформування, чи навіть створення нових, дієвих і ефективних міжнародних структур у сфері безпеки, і тим самим забезпечити у світі належний, загальновизнаний правопорядок і домінування права над злом [1].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що порушення прав дітей – це злочини, що не мають терміну давності. Країна-агресор позбавляє дітей права на дитинство, житло, спокійний сон, навчання, і що найстрашніше, – життя. Проблеми з якими кожного дня стикаються українські діти вимагають постійної уваги і допомоги. Міжнародна спільнота і держава зобов'язані змінити цю ситуацію через дієву систему стандартів, що утворюють нормативно-правову базу із захисту дітей та через посилення заходів щодо попередження порушення прав в умовах воєнних дій та збройних конфліктах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корж І. Ф. Право дитини на безпечне життя в умовах воєнного конфлікту. *Захист прав дітей в умовах війни: зб. матер. круглого столу до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця, 2022. С. 5–10
2. В Україні внаслідок війни повністю зруйновані 400 закладів освіти. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3832111-v-ukraini-vnaslidok-vijni-povnistu-zrujnovani-400-zakladiv-osviti.html>

3. Життя дітей під час війни. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/43321/file/The%20summary%20report%20of%20the%20Survey%20of%20Ukrainian%20parents_ua.pdf.pdf

4. «Може вважатися злочином проти людяності»: звіт ОБСЄ щодо депортації Росією українських дітей. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zvit-obsye-pro-deportatsiyi-ukrayinskykh-ditey-rosiyeyu/32396448.html>

5. Офіс Генерального прокурора URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> (дата звернення: 22.11.2024)

Сауляк Руслан Володимирович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В СФЕРІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Будівництво та нерухомість є одним із ключових секторів економіки України, які потребують чіткого правового регулювання. В Україні існує розгалужена система нормативно-правових актів, що регулюють усі етапи процесу будівництва: від планування та проектування до введення об'єктів в експлуатацію та їх подальшого управління..

Останнім часом одним із найпоширеніших видів цивільно-правових відносин є відносини, що виникають у зв'язку з будівництвом багатоквартирних будинків. Це цілком зрозуміло і передусім економічними причинами, наявністю попиту на житло, доступними умовами кредитування.

На сьогоднішній день без належної уваги законодавця залишається питання правового регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з будівництвом індивідуальних житлових будинків. Дані відносини за своєю правовою природою є цивільно-правовими, оскільки правові питання їх будівництва регулюються нормами ЦК України про договір будівельного та побутового підяду [3].

Загальні положення про договір підяду мають більшою мірою універсальний характер, оскільки застосовні до різноманітних правовідносин.

На сьогоднішній день це є практично єдиним джерелом правового регулювання будівництва індивідуальних житлових будинків. Однак

у зв'язку з попитом, що збільшився, на індивідуальні житлові будинки і необхідністю закріплення гарантій правового захисту інтересів громадян-замовників гостро постає питання про поліпшення якості правового регулювання правовідносин у сфері будівництва.

Думка про те, що законодавець приділив недостатню увагу правовідносинам у сфері індивідуального будівництва, засновано насамперед на тому, що ЦК України містить у своєму змісті лише десять статей, присвячених договору побутового підряду. У силу частини третьої статті 865 ЦК України до відносин за договором побутового підряду, не врегульованим ЦК України, застосовуються закон про захист прав споживачів та інші правові акти, прийняті відповідно до них [3].

Таким чином, застосування Закону України «Про захист прав споживачів» у цих правовідносинах можливе та необхідне тоді, коли відсутня спеціальна норма, що регулює спірні правовідносини. При цьому багато важливих проблем, які мають місце при будівництві індивідуальних житлових будинків, досі законодавчо не вирішено. Наприклад, не врегульовано належним чином питання здачі прийняття об'єкта індивідуального житлового будівництва.

Детальність регулювання полягає в тому, що законодавцем чітко передбачено порядок повідомлення замовника (інвестора) про готовність об'єкта до приймання. У законі визначено кілька істотних умов договору пайової участі в будівництві, без яких договір не можна визнати укладеним. Така визначеність є передусім гарантією дотримання інтересів споживачів.

Щодо ціни договору встановлено спеціальні вимоги шляхом законодавчого визначення цього поняття. Отже, ціна у договорі: «розмір коштів, що підлягають сплаті учасником пайової участі для будівництва (створення) об'єкта» [2, С. 278-280]. Ціна може бути визначена у договорі як сума коштів на відшкодування витрат на будівництво та коштів на оплату послуг забудовника [4, С. 3-10]. З цього визначення видно, що ціна договору повинна у будь-якому випадку відповідати тим фактичним витратам, які були зроблені забудовником під час будівництва (створення) об'єкта. Забудовник має право розраховувати на винагороду, рівень якої також повинен бути не вище ціни на подібний вид роботи, що склалася. Таким чином, учасник пайового будівництва має гарантію того, що сума, яку він виплатить, у разі потреби має бути підтверджена та обґрунтована забудовником.

З огляду на положення статті 873 ЦК України ціна у договорі побутового підряду визначається за погодженням сторін і не може бути вищою за встановлювану або регульовану відповідними державними органами [3]. В даному випадку, незважаючи на принцип рівності сторін, підрядник, без сумніву, диктуватиме свою волю щодо умови про ціну, а замовнику за наявності бажання отримати готовий об'єкт доведеться погодитися на запропоновану ціну.

Звичайно ж не можна скидати з рахунків той факт, що правовідносини, що складаються у сфері індивідуального будівництва, будівництва багатоквартирних будинків та інших об'єктів нерухомості (під якими законодавець розуміє в тому числі і нежитлові приміщення та спільне майно в багатоквартирному будинку чи іншому об'єкті нерухомості) є складнішими, ніж відносини у сфері індивідуального житлового будівництва [1]. Проте, якщо будівельна компанія зводить будинок на дві сім'ї, то вже можна говорити про створення часткової власності. Будинок, призначений для проживання двох або більше сімей, може розглядатись як багатоквартирний.

І тільки якщо будинок призначений для потреб лише сім'ї, то йдеться про необхідність застосування норм про договір підряду. Фактично об'єкти незначно відрізняються між собою, проте правове регулювання різне.

Не можна заперечувати і те що, що правове регулювання індивідуального житлового будівництва також має особливості. Аналіз низки нормативних правових актів дозволяє зробити такий висновок.

Так, у положеннях Закону України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяжень» передбачено особливості державної реєстрації речових прав на земельну ділянку, надану для цілей індивідуального житлового будівництва. Водночас, положеннями вказаного закону передбачаються особливості державної реєстрації деяких об'єктів нерухомого майна, зокрема державної реєстрації об'єктів індивідуального житлового будівництва, створюваного або створеного на земельній ділянці.

Таким чином, законодавцем передбачено спрощений порядок реєстрації прав на зазначені об'єкти. У цьому полягають, звісно ж, переваги чинного законодавства, які, зазвичай, висловлюють інтереси індивідуального забудовника.

Особливості є й у порядку виділення земельної ділянки під індивідуальне житлове будівництво.

Специфіка правового регулювання будівництва індивідуальних житлових будинків у тому, що цивільно-правовий аспект цієї проблеми визначено як ЦК України, а й нормами інших правових актів.

Для будівництва індивідуального житлового будинку забудовник повинен мати документи, що встановлюють право на земельну ділянку, призначену для будівництва будинку; дозвіл на будівництво та проведення будівельно-монтажних робіт; архітектурно-будівельний проект та довідку про кошторисну вартість будинку.

ЛІТРАТУРА:

1. Будівельне право: проблеми теорії і практики. Матеріали Першої наук.-практ. конф., (Київ, 3 листопада 2017 р.) К.: Бескиди. 2017. 236 с.

2. Курафеева І. В. Відмежування договору про пайову участь у будівництві житла від договору будівельного підяду. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 94-й річниці з дня народж. В. П. Маслова, Харків, 19 лют. 2016 р. Харків, 2016. С. 278–280.

3. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Том 3. Право власності та інші речові права. За ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. ECUS. 2023. 808 с.

4. Шейко Т. Ю., Шейко Ю. П. Аналіз основних сучасних механізмів фінансування житлового будівництва в Україні. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*: зб. наук. праць. Вип. 33. К.: КНУБА, 2015. С. 3-10.

Стрілець Михайло Ігорович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ «ФРИЛАНСУ» У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРАВОВОМУ ПОЛІ

В українському законодавстві термін «фриланс» офіційно не визначений. У побуті так називають роботу в форматі «сам на себе», коли людина не має постійного місця працевлаштування і заробляє, виконуючи замовлення для різних клієнтів. Клієнтами можуть бути як компанії, так і фізичні особи. Хоча така діяльність і не вважається офіційною, її можна (і потрібно) юридично оформлювати, щоб

уникнути проблем із недобросовісними замовниками та податковими органами.

Фриланс відрізняється від офіційного працевлаштування тим, що це господарська діяльність, а не трудова. Відносини між виконавцем і замовником регулюються Цивільним кодексом України (а не Кодексом законів про працю). Це означає, що фрилансер не має трудових гарантій, таких як оплачувана відпустка, лікарняні, пенсійне забезпечення чи соціальна підтримка у випадку втрати роботи, адже офіційно трудових відносин він не мав.

Фрилансери самостійно визначають обсяг роботи та встановлюють вартість своїх послуг. Водночас вони забезпечують умови для виконання роботи. Лише іноді з клієнтами можна домовитися про компенсацію витрат, наприклад, на техніку чи матеріали. Проте зазвичай ці витрати враховуються у вартості гонорару.

Головний ризик фрилансера – це недобросовісні замовники, які можуть затримувати оплату або взагалі відмовитися платити. Щоб захистити себе, важливо укласти з клієнтами цивільно-правові договори. Найпоширеніші з них – це договір підряду та договір надання послуг. Договір підряду передбачає виконання робіт із створення або ремонту матеріальних об'єктів, а договір надання послуг стосується нематеріальної діяльності, наприклад, написання текстів чи консультації, і може передбачати довгострокову співпрацю.

Договори між виконавцем і замовником повинні бути складені у двох примірниках та підписані обома сторонами. Договір підписують до початку роботи, а після її завершення сторони додатково оформлюють акти виконаних робіт. Якщо робота виконується поетапно, актів може бути кілька. Ці документи є додатками до основного договору. Перед підписанням договору важливо уважно ознайомитися з усіма його пунктами, адже договір є основним захистом фрилансера. Договір має чітко визначати обсяг робіт, строки виконання, умови оплати, а також підстави для штрафних санкцій чи відмови від прийняття роботи замовником.

Багато новачків-фрилансерів працюють неофіційно, тобто без укладення договорів і сплати податків. У такій ситуації ризик залишитися без оплати за виконану роботу значно зростає. Крім того, регулярні великі надходження коштів на банківський рахунок можуть привернути увагу податкових органів.

Найбезпечніший спосіб роботи для фрилансера – це прозорість і офіційність. З будь-якого доходу необхідно сплачувати податки: податок на доходи фізичних осіб і військовий збір. У деяких випадках ці податки сплачує замовник, наприклад, якщо він є юридичною особою або ФОП.

Фрилансери не зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ), тому не мають доступу до соціального захисту. Це означає, що у разі непрацездатності (хвороба, вагітність тощо) або втрати роботи вони не можуть розраховувати на допомогу від держави, а також не можуть стати на облік у Центрі зайнятості чи отримувати пенсію. Час, протягом якого особа працює як фрилансер, не враховується до страхового стажу.

Зважаючи плюси та мінуси фрилансерської діяльності в Україні, все більше самозайнятих осіб реєструються як ФОП. Робота на фрилансі за договорами доцільна в тому випадку, якщо дохід від такої діяльності нерегулярний і не є основним джерелом заробітку.

Реєстрація ФОП – чудове рішення для тих, хто вже має постійних клієнтів. Якщо особа не має власного бізнесу, а реєструється як ФОП для співпраці з різними замовниками, найоптимальнішим вибором є 3 група спрощеної системи оподаткування. Ця група популярна серед тих, хто надає послуги, зокрема ІТ-фахівців, маркетологів тощо. Вона дозволяє працювати з іноземними клієнтами, наймати необмежену кількість працівників та мати дохід до 1167 мінімальних зарплат. Податкова ставка тут одна з найвигідніших: 5% від доходу. Крім того, сплачується ЄСВ – 22% від мінімальної зарплати.

Як і фриланс, робота як ФОП є господарською діяльністю та не забезпечує трудових гарантій. Наприклад, жінка-ФОП у разі народження дитини не може скористатися відпусткою для догляду за дитиною до трьох років із збереженням місця роботи, оскільки формально не має офіційного працевлаштування. Однак, на відміну від фрилансу, ФОП має право на пенсію та оплачувані лікарняні завдяки сплаті ЄСВ. Водночас слід пам'ятати, що ці виплати будуть мінімальними, оскільки більшість підприємців на 3 групі сплачують лише мінімальний соціальний внесок.

Отже, фриланс у правовому полі України залишається нерегульованим поняттям, що створює певні виклики як для фрилансерів, так і для їхніх клієнтів. Такий формат роботи є господарською діяльністю, що надає виконавцям гнучкість у виборі проєктів і розподілі робочо-

го часу. Однак, водночас він позбавляє трудових гарантій, характерних для офіційного працевлаштування, таких як оплачувані лікарняні, відпустки чи соціальний захист.

Юридичне оформлення відносин між виконавцем і замовником через цивільно-правові договори є ключовим інструментом захисту прав фрилансера. Водночас важливо пам'ятати про необхідність сплати податків і правильне ведення документації, що є обов'язковим для прозорості діяльності.

Для тих, хто займається фрилансом регулярно і має стабільні доходи, реєстрація фізичної особи-підприємця (ФОП) може стати оптимальним рішенням, забезпечуючи легальність діяльності та можливість працювати з іноземними клієнтами.

В умовах сучасного ринку праці фриланс демонструє значний потенціал, але потребує чіткішого регулювання з боку законодавства. Це дозволить забезпечити баланс між гнучкістю діяльності фрилансерів і їхнім соціальним захистом, сприяючи сталому розвитку цього сегмента економіки України.

Халдай Ілля Віталійович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ТА ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ

Інститут цивільної відповідальності належить до найбільш значимих у цивільному праві. Стабільність цивільних правовідносин обумовлена належним виконанням їх учасниками своїх обов'язків та реалізації прав. Девіантність поведінки фізичної особи руйнує структуру правових зв'язків учасників цивільних правовідносин, що, своєю чергою, підриває основи цивільного суспільства. Тому питанням правового регулювання цивільної відповідальності за порушення цивільно-правових зобов'язань у законодавстві України приділено значну увагу.

У ЦК України питанням цивільної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань у межах кожного виду договірних та зобов'язальних відносин присвячено глава 51 [6]. Такий підхід, очевидно, відображає специфічність договірних форм, які використовуються учасниками цивільних правовідносин у повсякденній життєдіяльності. Разом з тим, питання відповідальності за правопорушення у сфері господарювання унормовані також і у ГК України [2].

Проведеним аналіз відповідних положень ГК України, у яких передбачено загальні умови відповідальності учасників господарських відносин, умови відшкодування збитків у сфері господарювання, а також застосування штрафних санкцій можна зробити висновки про те, що практично відсутні власні правові норм прямої дії так-як проведено дублювання оригінальних положень ЦК України, при цьому відбувається зустрічна деформація його інституційних засад. Такий висновок ґрунтується на тому, що ГК України за своєю природою має однакову юридичну силу з ЦК України.

Водночас частина нормативних засобів правового регулювання, передбачених у ГК України, прямо суперечать їх аналогам, які містяться у ЦК України. Прибічники господарсько-правової науки апелюють у разі до самостійності предмета і методу правового регулювання господарських правовідносин, відмінних від цивільних, і, отже, наполягають на пріоритеті господарсько-правових норм перед цивільно-правовими під час регулювання спірних правовідносин.

Можливо, у науковому плані така дискусія є прийнятною і частково навіть цікавою, але у площині прикладної юриспруденції колізії у застосуванні норм цивільного та господарського права призводять до помилок у судовій практиці, що ставить на порядок денний питання доцільності окремого правового регулювання тотожних цивільних відносин в економічній сфері.

Положеннями статті 612 ЦК України визначаються: «умови притягнення фізичної особи за невиконання чи неналежне виконання цивільно-правових зобов'язань до цивільно-правової відповідальності, до яких відноситься прострочення боржника» [7]. Аналогічна норма закріплена у ГК України у статті 220 «Прострочення боржника».

Тотожність у вмісті даних норми має винятковий характер, оскільки три з чотирьох частин статті 612 ЦК України найшли своє наступне, фактично дослівне, відображення у статті 220 ГК України. Вод-

ночас, простежується й аналогічність змісту та диспозиції статті 613 ЦК України у статті 221 ГК України.

Наведений приклад тотожності правового регулювання не має одиничного характеру. Загалом із всього переліку статей глави 51 ЦК України (статті 610–625), які регламентують правові наслідки порушення зобов'язань та питання цивільно-правової відповідальності за їх порушення, норми більшості статей практично дослівно (тобто без змін), викладені у розділі п'ятому «Відповідальність за порушення у сфері господарювання» ГК України (статті 216-229). При цьому норма стосовно строку позовної давності взагалі має бланкетний характер та містить пряме відсилання до ЦК України. Так, у статті 223 ГК України закріплено, що: «при реалізації в судовому порядку відповідальності за правопорушення у сфері господарювання застосовуються загальні та скорочені строки позовної давності, передбачені Цивільним кодексом України, якщо інші строки не встановлені цим Кодексом» [1].

Розглядаючи очевидну суперечність у природі та зміст юридичної конструкції неустойки відповідно до положень двох кодексів – ЦК України та ГК України, звертається увага на те, що за тотожності низки нормативних приписів ЦК України та ГК України багато положень ЦК України більш диференційовані, ніж відповідні норми ГК України. Зокрема, це стосується нормативно-правового регламентування неустойки.

Так, у положеннях статті 230 ГК України зазначено, що: «штрафними санкціями визнаються господарські санкції у грошовій формі (неустойка, пеня, штраф), яку учасники господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил провадження господарської діяльності, невиконання чи неналежного виконання господарських зобов'язань» [1].

Своєю чергою нормами ЦК України передбачено, що: «поняття неустойки охоплює штраф та пеню» [5]. Стаття 549 ЦК України містить визначення поняття неустойки, під яким розуміється: «грошова сума чи інше майно, яке боржник має передати кредитору у разі порушення боржником зобов'язання; у відсотках суми невиконаного чи неналежним чином виконаного зобов'язання обчислюється штраф; пеня розуміється як неустойка, яка обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання» [4].

Ймовірно, віднесення неустойки до виду санкцій за порушення господарських зобов'язань (поряд із штрафом і пенею) певною мірою деформує системоутворююче значення цього терміну, що притаманно цивільному праву. До цього слід додати, що норми ГК України не визначають поняття неустойки у його співвідношенні з поняттям пені та штрафу, розглядаючи їх як однопорядкові правові явища.

Таким чином, норми ГК України значно обмежують варіацію правової поведінки учасників зобов'язальних правовідносин, визначаючи, що штрафні санкції застосовуються виключно у грошовій формі, при тому, що норми ЦК України допускають стягнення неустойки у вигляді іншого майна, не обмежуючи неустойку лише грошовою формою. Зазначені факти дозволяють зробити висновок про те, що ГК України не містить власних регулятивних норм, багато у чому запозичуючи їх з положень ЦК України. Проте, на думку багатьох представників господарсько-правової науки, саме з ухваленням ГК України суттєво зміцнилися правові засади застосування заходів оперативного впливу у сфері господарювання [3, С. 145-153]. Однак необхідно визнати, що таке «зміцнення правових засад» має місце тому, що ці засади закріплені, і вже давно, у цивільному законодавстві.

Отже, інститут майнової відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, досить детально регламентований на загальному рівні у положеннях ЦК України, і детальніше у спеціальному законодавстві України.

Спроби самостійно врегулювати особливості відповідальності за порушення зобов'язань у сфері господарювання практично без урахування загальних положень, закріплених у ЦК України, призвели до невиправданих колізій між Цивільним та Господарським кодексами та створили дуже серйозні труднощі для формування єдиної судової практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галуцько В. В. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. Видавничий дім «Професіонал». 2021. 730 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Золотарьов О. Щодо проблеми скасування Господарського кодексу України. Проблеми та судження. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 145-153.

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

5. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. /за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. 6-е вид. Х. : Одиссей, 2009. 952 с.

6. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред Є. О. Харитонова. 2023. 1424 с.

7. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. За заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева. Харків : ХНУВС, 2022. 332 с.

Шайхет Олена Петрівна,

аспірантка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Україна приєднавшись до Конвенції ООН про права дитини, визнала право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку дитини [4].

Системний аналіз цивільного та сімейного законодавства, правозастосовної практики свідчить про безліч проблем, пов'язаних із місцем проживання дитини. Вони визначаються насамперед недоліками правової регламентації, відсутністю єдиного підходу до питань реалізації прав дитини, а також незастосуванням деяких положень законів у галузі прав дитини.

Для розвитку дитини потрібно створення системи правових гарантій забезпечення її прав. Ці обставини дозволяють зробити висновок про необхідність вивчення питань, пов'язаних із місцем проживання, що характеризує цивільно-правовий та сімейно-правовий стан дитини, проблем реалізації її права на обрання місця проживання та виявлення системи заходів їх вирішення.

З огляду на положення статті 29 ЦК України під місцем проживання розуміється «місце, де постійно чи тимчасово проживає фізична особа» [5]. Водночас положеннями вказаної статті також визначаєть-

ся поняття місця проживання, фізичних осіб у віці до 10 років, від 10 до 14 років, та які досягли 14 років. Так, під місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десятирічного віку розуміється: «місце проживання її батьків, усиновлювачів, опікуна, чи одного з них, з ким вона проживає, або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає» [1]; під місцем проживання фізичних осіб у віці від десяти до чотирнадцяти років розуміється: «місце проживання її батьків, усиновлювачів або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна» [2, С. 1-13]. При цьому, у ЦК України зазначається, що фізична особа досягши чотирнадцятирічного віку може вільно обрати собі місце проживання, з урахуванням встановлених законом обмежень.

У науковій літературі під місцем проживання, загалом, розуміють: «житловий будинок, квартиру, службове житлове приміщення, спеціалізовані будинки, а також інше спеціалізоване житлове приміщення, в якому фізична особа постійно або тимчасово (переважно) проживає як власник, за договором найму (піднайму), договором оренди або на інших підставах, передбачених законодавством України» [3, С. 101-106]. Таким чином, розуміння місця проживання зведено до житлового приміщення.

Місце проживання є місцем, де фізична особа влаштувалась. Причому цей факт може бути заснований на сукупності обставин (у тому числі наявності сім'ї, житла, трудової, іншої не забороненої законом діяльності в конкретному населеному пункті або місцевості, реєстрації за місцем проживання тощо), а не тільки на акті про реєстрацію місця проживання.

У правозастосовній діяльності прийнято вважати, що у місці проживання фізична особа перебуває постійно чи переважно, тобто протягом тривалого часу.

Разом з тим, враховуючи конкретні обставини, тимчасовий критерій може визначатися нетривалими термінами (тижнями, місяцями) перебування фізичної особи у конкретному місці, наприклад, при переселенні, переміщенні з однієї місцевості до іншої для тимчасового або постійного проживання. Останнє дуже актуально у сьогоденні,

так–як у зв’язку із повномасштабним вторгнення військових формувань країни агресора – рф, окремі території України та населені пункти були тимчасово окуповані, а громадяни України (фізичні особи), були вимушені тимчасово залишити своє постійне місце проживання, переміститись у більш безпечні населені пункти.

Порядок та умови реалізації права дитини на житлове приміщення визначаються, перш за все, правовим статусом дитини, що характеризується неповною дієздатністю, видом та обсягом її прав, формою власності на житлове приміщення тощо. Дитина може бути власником житлового приміщення, членом сім’ї власника, наймачем, членом сім’ї наймача тощо.

Критерії, що характеризують поняття «місця проживання» для дорослих осіб та дитини можуть не співпадати.

Місце проживання одна із обставин, що характеризують правове становище дитини. Поряд із правоздатністю та дієздатністю місце проживання дозволяє в повному обсязі позначити правовий статус дитини. Вони тісно пов’язані з іншими елементами правового статусу. На це впливає обсяг правосуб’єктності. У свою чергу правоздатність та дієздатність впливають на місце проживання дитини. Так, правоздатна та дієздатна фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, на свій розсуд визначає місце проживання та елементи, його складові, у тому числі житло, населений пункт тощо.

Зміст поняття «місце проживання» становлять такі елементи суб’єктивного та об’єктивного характеру, як житло (квартира, будинок тощо), населений пункт, місцевість, що визначаються адміністративно-територіальною одиницею, адресно-географічним положенням, державою, тощо.

Отже, загально визначеним визнається, що під місцем проживання слід розуміти територію на якій фізичні особи облаштувалися і перебувають протягом тривалішого періоду часу, прийнятого основою у визначенні місця проживання, тобто у зазначеному розумінні місце проживання визначається в якості публічно-правового явища: місце, місцевість, територія, адресно-географічні координати.

Цивільне законодавство визначає такі критерії для визначення місця проживання дитини: вік; місце проживання його батьків, усиновлювачів або опікунів; згода батьків щодо визначення місця проживання дитини. При цьому перші два належать до об’єктивних критеріїв, а третій – до суб’єктивних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бортник Н. П., Ломакіна О. А. Категорія «місце проживання» у законодавстві України: поняття та зміст. *Академічні візії*. 2024. № 31. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1130>
2. Водоп'ян Т. В. Особливості дієздатності малолітніх у цивільному праві України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 2(8). С. 1-13. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n2/13vtvtpu.pdf>
3. Миколаєнко Ю. І. Права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в основних концепціях сучасного праворозуміння. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал*. Серія Право. 2018. № 5(17). С. 101-106
4. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. Ратифіковано Постановою ВР України № 789-ХІІ від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
5. Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар. Том 3. Право власності та інші речові права. За ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. ECUS. 2023. 808 с.

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Берназ Вікторія Петрівна

*студентка 1-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА МІЖ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМЦЯМИ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

У зв'язку із введенням на території України воєнного стану правова система нашої держави зазнала низки змін. Зміни не минули і цивільне законодавство України, зокрема сферу сімейного права. Зростання кількості шлюбів між громадянами України та іноземцями створює додаткові проблеми, оскільки поділ майна у таких випадках може підпадати під юрисдикцію різних країн, що ускладнює процес і потребує гармонізації законодавства. Таким чином, актуальність теми полягає в її впливі на суспільство, економіку та забезпечення прав людини, що потребує постійного вдосконалення правового регулювання.

Серед українських науковців, які досліджували цю тему, можна виділити Голубеву Н. Ю., Харитонova Є. О., Полюк Ю. І., Сафончик О. І., Кузнєцову Н. С., Жилінкова І. В., Майданик Р. А., Шевченко Я. І. та інших.

На теперішній час, відповідно до ч.3 ст. 106 Сімейного кодексу України шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору. Це пришвидшує процес розірвання шлюбу, проте на вирішення спорів стосовно майна це не впливає.

З припиненням шлюбу закон пов'язує питання щодо спільної сумісної власності подружжя [1]. Згідно зі ст. 60 Сімейного кодексу України, майно, набуте подружжям під час шлюбу, вважається спільною сумісною власністю, незалежно від того, на чие ім'я його при-

дбано або хто вносив кошти. До спільної сумісної власності належать нерухоме та рухоме майно, фінансові активи, корпоративні права, а також інші види майна, набуті під час шлюбу [2].

Відповідно до ст. 57 Сімейного кодексу України, деякі види майна не входять до спільної сумісної власності і вважаються особистою приватною власністю одного з подружжя: майно, набуте до шлюбу; майно, отримане одним із подружжя як подарунок або у спадщину; речі індивідуального користування (одяг, взуття тощо); майно, набуте під час шлюбу за особисті кошти одного з подружжя; призові кошти, компенсації за збитки, моральну шкоду тощо.

Відповідно до статей 364, 367 Цивільного кодексу України кожен із співвласників має право на виділ його частки майна, що є у спільній частковій власності в натурі, або його поділ з дотриманням вимог ст. 183 Цивільного кодексу України [3].

Законодавець надає право самостійно домовлятися про поділ майна та укласти угоду про розподіл майна в нотаріальній формі, проте, відповідно до ст. 71 Сімейного кодексу України, якщо подружжя не може досягти згоди щодо поділу майна, воно може звернутися до суду з позовом про поділ спільної власності. Рішенням суду буде визначено, яке саме майно належить кожному з подружжя [2].

Під час вирішення спорів щодо поділу майна між громадянами України та іноземцями в суді можуть виникати різні проблеми, зумовлені колізіями законодавства, міжнародним характером відносин, відмінностями у правових системах та складністю процесу виконання судових рішень за кордоном.

Поділ спільного майна між українцем та іноземцем за законодавством України здійснюється на загальних підставах відповідно до норм Сімейного та Цивільного кодексів України. Особливості можуть виникати у випадку наявності майна за кордоном або шлюбного договору, а також через міжнародні аспекти, пов'язані з різними правовими системами.

Однією з проблем, яка ускладнює процес поділу спільного майна між громадянином України та іноземцем – це відмінності в законодавстві.

Відповідно до ст. 63 Сімейного кодексу України дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпоряджання майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо

інше не встановлено домовленістю між ними, незалежно від громадянства подружжя [2].

Виникають труднощі стосовно поділу майна, яке знаходиться за кордоном.

Відповідно до законодавства України, якщо місцем проживання подружжя є Україна, то до майнових відносин подружжя застосовується національне законодавство, незалежно від громадянства іноземного подружжя. У разі спору, який стосується майна, що знаходиться на території України, суди України будуть застосовувати саме українські норми права для врегулювання питань поділу. Поділ майна подружжя, де один з них є іноземцем, може підпадати під дію норм міжнародного приватного права, якщо майно або частина майна знаходиться за кордоном. У такому випадку застосовуватиметься законодавство тієї країни, де знаходиться це майно. Згідно з Законом України «Про міжнародне приватне право», питання про поділ майна, що перебуває за межами України, вирішується на підставі законодавства тієї країни, де це майно знаходиться, якщо сторони не домовилися про інше [4].

У разі, якщо спір врегульовано національними судами України, виникає питання стосовно міжнародного визнання судових рішень.

Українські суди можуть приймати рішення про поділ майна на території України. Якщо таке рішення потрібно виконати за межами України, наприклад, для поділу майна іноземця за кордоном, необхідно пройти процедуру визнання українського судового рішення в іншій державі. Це можливо на підставі двосторонніх міжнародних договорів або відповідно до принципів міжнародного права. У випадку, якщо договір між державами не укладений, визнання судових рішень українських судів, в деяких випадках, майже неможливий процес.

З основних шляхів вирішення вищезазначених проблем можна виділити наступні:

- мирова угода. Важливо знати, що мирова угода – це добровільне спільне рішення подружжя про розподіл їх майна, а не закріплення вимог подружжя (позивача), який звернувся до суду. Мирова угода сторін, як результат домовленостей, до яких вдалося прийти вже під час судового розгляду, остаточно затверджується та оформлюється рішенням суду.
- договір про розділ майна. Це документ, за яким подружжя добровільно поділяють між собою спільно нажиту власність.

Такий договір підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. Угоду можна укласти під час шлюбу, під час його розірвання або після розлучення. Право укласти договір про розділ майна передбачено статтею 69 Сімейного кодексу України, яка стверджує, що чоловік і дружина мають право поділити майно за взаємною згодою. Цей договір має відмінність, оскільки шлюбний договір можна укласти ще до шлюбу (вступає в силу під час реєстрації шлюбу).

- внесення змін до Цивільного кодексу України та Сімейного кодексу України з урахуванням всіх змін та нововведень, зокрема з приводу поділу спільного майна подружжя, а саме: конкретизація колізійних норм; удосконалення правил застосування права, що регулює договірний режим майна подружжя; створення механізмів захисту інтересів подружжя-іноземця; окреме врегулювання питань поділу майна, набутого в різних юрисдикціях; скорочення термінів для подання позовів у міжнародних справах щодо поділу майна.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що поділ спільного майна між українцем та іноземцем за законодавством України здійснюється на загальних підставах відповідно до норм Сімейного та Цивільного кодексів України, Закону України «Про міжнародне приватне право», проте виникає низка неврегульованих питань, які досі залишаються відкритими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сафончик О. І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України та країн Євросоюзу. *Часопис цивілістики*. 2017. № 27-28.
2. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

Бугаєвська Єлизавета Євгенівна, Зелінченко Анастасія Олегівна
студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Глиняна К. М.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ В УКРАЇНІ

Україна стала першою країною у світі, що технічно реалізувала повний цикл реєстрації шлюбу онлайн. Відтепер громадяни можуть здійснити усі етапи від подання заяви до отримання свідоцтва про шлюб без фізичної присутності в установах, використовуючи лише цифровий портал Дія. Це стало ще одним кроком у напрямку діджиталізації в країні, надаючи громадянам ще більше можливостей для зручного і швидкого доступу до державних послуг. Це рішення, зокрема, має низку переваг: воно знижує навантаження на державні установи; мінімізує ризики корупційних дій та помилок, що можуть виникати під час обробки документів; забезпечує більшу прозорість процесів. Крім того, впровадження такої системи є важливим елементом розвитку електронного урядування, яке прагне досягти максимальної інтеграції цифрових рішень у повсякденне життя громадян, що сприяє загальному зміцненню інституційної спроможності та модернізації держави.

Однак, впровадження нових технологій також супроводжується низкою проблемних питань, які потребують детального аналізу. Дослідження цих аспектів є необхідним для удосконалення існуючої системи та забезпечення прав громадян у процесі укладання шлюбу в умовах цифровізації.

Згідно з ч. 1 ст. 21 Сімейного Кодексу України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [2].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі» від 29 березня 2024 р. (далі-постанова) електронна реєстрація шлюбу в Україні здійснюється відділом державної реєстрації актів цивільного стану (далі-РАЦС), визначеним Міністерством юстиції для проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі [4].

Вищезгадана постанова, зокрема, регламентує порядок проведення електронної реєстрації шлюбу через портал Дія. Проте в процесі реалізації передбачених постановою етапів, особи стикаються з низкою технічних та організаційних труднощів, що ускладнює важливий етап їхнього життя.

Одруження через електронний портал Дія можливе лише за умови наявності документів, що містять біометричні дані, а саме ID-картки або паспорта громадянина України для виїзду за кордон, оформлений засобами Єдиного державного демографічного реєстру. Очевидно, що паспорт громадянина України старого зразка не може бути інтегровано в систему. Як наслідок, це унеможливує реалізацію процедури одруження через зазначений сервіс. Таким чином, особи, які володіють лише паспортом громадянина України старого зразка, повинні звернутися безпосередньо до органів РАЦСу для державної реєстрації шлюбу. Це обмеження підкреслює важливість переходу до електронного формату у сфері цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, що потребує удосконалення державних послуг та підвищення якості електронних сервісів у соціальній сфері в Україні.

Не менш важливою умовою електронної реєстрації шлюбу в Україні є наявність громадянства України. Незважаючи на конституційні положення, що гарантують рівність прав громадян України та іноземців, останні не можуть здійснити електронну реєстрацію шлюбу через портал Дія. Це ж саме положення стосується осіб, які мають посвідку на проживання в Україні. Проте законодавство дозволяє таким категоріям осіб отримати послугу в органах РАЦСу.

Цифровізація державної реєстрації шлюбу в Україні досі не є повністю врегульованою законодавством, що може призводити до ситуацій, коли нормативні акти або практичні підходи суперечать один одному. Наприклад, досягнення шлюбного віку є юридичним фактом, який надає особі право на шлюб. У згаданій постанові зазначено, що одружитися можуть лише ті особи, які досягли вісімнадцятирічного віку. Проте, відповідно до Сімейного Кодексу України, особа, яка досягла 16 років, може отримати право на шлюб за рішенням суду, якщо це відповідає її інтересам [2]. Таким чином, особи, які не досягли вісімнадцяти років, не мають технічної можливості для електронної реєстрації шлюбу.

Проблема відсутності вільних дат для реєстрації шлюбу через онлайн-сервіси стала значущою перешкодою для багатьох користу-

вачів. Зокрема, наречені відзначають, що дати на найближчі місяці не відображаються, або ж система повідомляє про хворобу працівника РАЦСу, через що неможливо перейти до наступних кроків. Деякі користувачі повідомляють про неактивний календар, де дати найближчих місяців недоступні для вибору, позначені сірим кольором, незважаючи на подачу заяви в перший день роботи онлайн-сервісу. Іноді єдиними доступними датами виявляються ті, що розташовані значно віддаленіше в майбутньому. Коментарі користувачів на офіційних сторінках сервісу підтверджують поширеність цієї проблеми, але розробники наразі не надали пояснень щодо причин такої ситуації, обмежуючись рекомендацією продовжувати пошук доступних дат.

Церемонія електронної реєстрації шлюбу відбувається за допомогою відеоконференції. Проте у такому форматі не завжди можна зрозуміти, чи дійсно людина добровільно погоджується укласти шлюб. Існує ризик, що її могли змусити до цього. Це може призвести до створення шлюбу з примусу, що суперечить Конституції України та Сімейному кодексу України, які проголошують, що шлюб має ґрунтуватися на вільній згоді чоловіка та жінки [5, с. 39]. У національному законодавстві застосовується виключно термін «вільна згода», тоді як міжнародні акти, окрім цього, передбачають також необхідність повної згоди на укладення шлюбу.

Онлайн-шлюб може призвести до збільшення рівня кіберзлочинності. Отримати доступ до чужого електронного запису при нинішньому рівні хакерства цілком можливо, що відкриває шлях до використання електронного шлюбу для шахрайства в цифровому форматі. Наприклад, стати засобом для заволодіння чужим майном.

На сьогодні онлайн-шлюби в Україні не мають законодавчого закріплення. Згідно з положеннями Сімейного кодексу, для юридичної дійсності шлюб повинен реєструватися у спеціально визначеному місці, які виокремили в статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» [3]. Натомість реєстрація шлюбу в електронній формі регулюється підзаконним актом – постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі» від 29 березня 2024 р. У разі, якщо онлайн-шлюб не буде законодавчо закріплений, під час поділу майна або вирішення спадкових

питань можуть виникати судові спори щодо правомірності реєстрації цивільного акту.

Таким чином, проблема реєстрації шлюбу завжди була актуальною в українському суспільстві, адже право на шлюб є одним із основоположних прав людини, що забезпечує формування сімейних зв'язків і підтримує соціальну стабільність. Отже, для ефективного функціонування онлайн-реєстрації шлюбу слід продовжувати оптимізацію технічних процесів, покращувати підтримку користувачів та враховувати соціальні наслідки таких ініціатив. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню ефективності нової системи, а й збереженню традиційних цінностей інституту шлюбу в умовах діджиталізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Сімейний Кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст.135.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. *Відомості Верховної ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.
4. Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі: постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2024 р. № 345.
5. Карпенко Р. В., Александрова К. О. Актуальні питання добровільного вступу у шлюб: правові аспекти утворення сімейних правовідносин. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 37-41.

*Голуб Анастасія Сергіївна,
студентка I курсу магістратури
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Матійко М. В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА МАШИНОМІСЦЕ (ПАРКОМІСЦЕ) ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Невпинний економічний і правовий розвиток держави впливає на регулювання різних суспільних відносин на законодавчому рівні. При тому зростання кількості багатопверхових будинків, дефіцит паркувальних місць, збільшення кількості автомобілів спричиняють проблеми у відносинах власності, що виникають щодо машиномісць (паркомісць).

Машиномісце – площа, необхідна для встановлення одного транспортного засобу, що складається із площі його горизонтальної проєкції з додаванням габаритів наближення (захисних зон) до сусідніх транспортних засобів або будь-яких перешкод. [5, с. 35]

Разом з цим останнім часом актуалізується проблема здійснення права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку, де створене об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (будинків) (далі – ОСББ). ОСББ – юридична особа, яка створюється та діє відповідно до статуту та закону, з метою забезпечення експлуатації будинку (будинків), користування квартирами та нежитловими приміщеннями, управління, утримання і використання спільного майна багатоквартирного будинку (будинків). [1]

З огляду на наведені в юридичній літературі думки щодо віднесення машиномісця (паркомісця) до нежитлового приміщення наводяться наступні аргументи: машиномісця (паркомісця) є ізольованим, не належать до житлового фонду і є самостійним об'єктом нерухомого майна. Проти такої точки зору висувається наступне – машиномісце відрізняється від нежитлового приміщення, тим що взагалі не є приміщенням.

Також можна зробити висновок, що машиномісце (паркомісце) не відноситься до переліку спільного майна багатоквартирного будинку, бо відповідно до Закону України (далі – ЗУ) «Про особливості здій-

снення права власності у багатоквартирному будинку» до спільного майна багатоквартирного будинку відносяться приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), несучі, огорожувальні та несуче-огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення, а також будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території, а також права на земельну ділянку, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі та споруди і його прибудинкова територія. [2] Така позиція також застосовується в практиці Верховного Суду, згідно якої власників машиномісць не відносяться до співвласників багатоквартирного будинку, а машиномісця до спільного майна багатоквартирного будинку.

Не обходить увагою судова практика питання щодо регулювання права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку, де створене ОСББ. Відповідно до ухвали Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 6 липня 2023 року, можна зазначити, що наразі відсутнє правове регулювання прав, свобод й інтересів фізичних осіб – власників машиномісць у паркінгах, які територіально та конструктивно пов'язані з багатоквартирним будинком, у якому створено ОСББ. Не визначено ні статусу паркомісць, ні статусу їх власників та їх права, зокрема, брати участь у загальних зборах співвласників багатоквартирного будинку. [4]

В ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» серед відомостей про об'єкт нерухомого майна, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, що вносяться до Державного реєстру прав, є такі відомості як «тип об'єкта» до яких може відноситися: будівля, споруда, квартира, гаражний бокс, машиномісце тощо. [3] Законодавець не надає вичерпного переліку, тому на практиці можна зустріти як дефініцію «машиномісце», так і дефініцію «паркомісце». На даний момент серед науковців окремо не розглядалося питання ототожнення чи розрізнення вищезазначених термінів.

Разом з цим на практиці зустрічаються проблеми безпосередньої реалізації права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку у зв'язку із відсутністю однозначного вирішення питань щодо можливості відділення паркомісця роletами/кон-

струкціями, використання несучих конструкцій біля машиномісця (паркомісця), організації проведення мережі електропостачання до паркомісця, тощо.

Окремою проблемою в межах нашого дослідження також є врахування волі власників машиномісць (паркомісць), які не є власниками житлових та інших приміщень в багатоквартирному будинку при вирішенні питань загальними зборами ОСББ цих багатоквартирних будинків. Враховуючи те, що діяльність ОСББ здійснюється відповідно до статуту та закону, то чинним законодавством або в статуті має бути приділено увагу щодо питання реалізації права власності на машиномісця (паркомісця) у багатоквартирних будинках. Разом з тим, згідно ухвали Верховного Суду від 6 липня 2023 визначається, що з наявністю у фізичної особи права брати участь в управлінні ОСББ пов'язується можливість оскарження нею рішень загальних зборів об'єднання в порядку господарського судочинства, як найбільш наближених до корпоративних спорів. [4]

Отже, можна зробити висновок, що питання реалізації права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку є актуальним та знаходиться на стадії дослідження в практичному та теоретичному аспекті, враховуючи необхідність удосконалення нормативно-правової бази через відсутність чітко визначених дефініцій «машиномісця» та «паркомісця» на законодавчому рівні і сформульованих положень щодо статусу власників машиномісць (паркомісць), проблему з безпосередньою реалізацією права власності та визначенням ролі власників машиномісць (паркомісць) у функціонуванні ОСББ, необхідним є всебічний аналіз вище перерахованих аспектів для формування чіткої позиції задля реалізації права власності на машиномісце (паркомісце) в багатоквартирному будинку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 № 2866-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2>
2. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку: Закон України від 14.05.2015 № 417-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-19#n5>
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

4. Ухвала Верховного Суду від 6 липня 2023 року у справі № 910/18499/21 // Єдиний державний реєстр судових рішень України URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112087699>

5. ДБН В.2.3-15:2007. Автостоянки і гаражі для легкових автомобілів із зміною № 1, зміною № 2 та зміною № 3. *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2022. С. 35

Гринько Андрій Русланович,

*Студент 1-го курсу юридичного факультету Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Науковий керівник – д.ю.н., професорка Гринько С. Д.

ПРАВО ПАЦІЄНТА НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я ТА ЇЇ ТАЄМНИЦІЮ

У ЦК України [1] закріплено особисті немайнові права, що забезпечують приватність фізичної особи, зокрема право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК України) та право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286).

У Законі України «Про інформацію» визначено поняття «інформація» як «будь-які відомості та (або) дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» (ст. 1) [2]. При цьому законодавець інформацію про стан здоров'я відносить до інформації про фізичну особу (ст. 10 цього закону) [2], тобто «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» (ст. 11 цього закону) [2].

Варто також зазначити, що інформація про стан здоров'я визнається конфіденційною інформацією про фізичну особу, тому «доступ до неї обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація, визнана такою на підставі закону» (ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію») [2]. Як зазначає О. О. Кулініч, «небезпека поширення інформації з обмеженим доступом проявляється в тому, що втрачається власне «таємниця», але залишається інформація, яка вже може набути статус загальновідомої» [3, с. 70]. На думку вченої, «у такому випадку, коли інформація стала відома незначному колу осіб, які прийняли зобов'язання у її нерозголошенні, доцільним є збереження всіх заходів для подальшого обмеження доступу до неї та режиму «таємниці». У тому ж випадку,

коли інформація була розголошена серед значної кількості осіб, то вживання режиму «таємниці» вже не потрібне» [3, с. 70].

У Законі України «Про інформацію» встановлено правила поводження з конфіденційною інформацією, тобто обов'язковою умовою використання конфіденційної інформації про фізичну особу є наявність її згоди [2]. Відповідно за відсутності згоди фізичної особи такої можливості володілець інформації позбавляється.

Верховний Суд у своїй постанові від 04.12.2019 р. у справі № 760/8719/17 (провадження № 61-9359св19) зазначив, що «відомості про стан здоров'я є персональними даними, і їхнє збирання могло здійснюватися тільки за згоди заявника, за винятком випадків, передбачених законом. Збирання, зберігання, поширення та інші види обробки такої інформації підпадають під дію статті 8 Конвенції» [4].

Варто згадати рішення КСУ у справі К. Г. Устименка від 30.10.1997 р., де розмежовано медичну та лікарську інформації. За висновком суду «правила використання відомостей, що стосуються лікарської таємниці – інформації про пацієнта», а «медичної інформації – інформації для пацієнта» [5].

Право на інформацію про стан здоров'я пацієнта включає «право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я» та право «на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я» (ч. 1 ст. 285 ЦК України) [1]. При цьому законодавець забезпечує «кожному вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законом» (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію») [2].

Відповідно до ст. 285 ЦК України право на інформацію про стан здоров'я пацієнта належить таким особам: а) повнолітньому пацієнту; б) законним представникам пацієнта (батькам (усиновлювачам), опікунам, піклувальникам) [1]. Разом із тим, законодавець встановлює підставу для обмеження пацієнта у такому праві (ч. 3 ст. 285 ЦК України) [1]. Способами застосування такого обмеження можуть бути: 1) «надання медичними працівниками неповної інформації про стан здоров'я фізичної особи»; 2) «обмеження можливості їх ознайомлення з окремими медичними документами» (ч. 3 ст. 285 ЦК України) [1].

Ураховуючи викладене вище та спираючись на положення ст. 285 ЦК України, спробуємо охарактеризувати право фізичної особи на таємницю про стан здоров'я. Відповідно до ст. 286 ЦК України право

фізичної особи на таємницю про стан здоров'я складається з таких правомочностей про: 1) стан свого здоров'я; 2) факт звернення за медичною допомогою; 3) діагноз; 4) відомості, одержані при її медичному обстеженні [1].

За таким змістовним наповненням таємниця про стан здоров'я пацієнта становить медичну таємницю. А з урахуванням суб'єкта, який надає медичні послуги пацієнту мова може йти про лікарську таємницю. Положення ст. 40 Основ тлумачать лікарську таємницю, як «обов'язок медичних працівників та інших осіб, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків» [6]. Разом із тим, «при використанні інформації, що становить лікарську таємницю, в навчальному процесі, науково-дослідній роботі, в тому числі у випадках її публікації у спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта» (ст. 40 Основ) [6].

Варто також зазначити про законодавчі засоби забезпечення права фізичної особи на таємницю про стан здоров'я [1], а саме:

а) забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи (ч. 2 ст. 286 ЦК України);

б) обов'язок утримуватися від поширення інформації, яка стала відома фізичній особі у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел (ч. 3 ст. 286 ЦК України).

Як приклад можна навести зміст ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу», де зазначено, що «у листку непрацездатності, що видається особі, яка страждає на психічний розлад, діагноз психічного розладу вписується за згодою цієї особи, а у разі її незгоди – лише причина непрацездатності (захворювання, травма або інша причина)» [7].

Подібну позицію зайняв і ЄСПЛ у справі «Армонас проти Литви» від 25.22.2008 р та 25.02.2009 р. (Заява № 36919/02). «Справа стосувалася виплати недостатньої компенсації за порушення конфіденційності. Найбільша щоденна газета Литви опублікувала на першій сторінці статтю про загрозу СНІДу у віддаленій частині Литви. Медичні працівники місцевої лікарні посилаються на підтвердження того, що пан Армонас та пані Бірюк були ВІЛ-позитивними. Суди ухвалили рі-

шення на їхню користь, встановивши, що стаття є принизливою і що газета опублікувала інформацію про їхнє життя без їхньої згоди чи законних суспільних інтересів. ЄСПЛ вважає, що поняття «приватне життя» за змістом ст. 8 Конвенції є широким поняттям, яке включає, зокрема, право на встановлення та розвиток відносин з іншими людьми і, безсумнівно, особисту інформацію, що стосується пацієнта. Особливо ЄСПЛ відзначає той факт, що сім'я жила в селі, про хворобу чоловіка дізналися його сусіди та його найближчі родичі, а це призвело до публічного приниження та виключення з суспільного життя села. Крім того оприлюднення інформації про стан здоров'я чоловіка із зазначенням його повного імені, прізвища та місця проживання не відповідає жодним законним суспільним інтересам» [8, с. 110–111].

Особливий інтерес становить вирішення питання щодо правомірності присутності студентів-медиків при наданні МП та їх ознайомлення з інформацією про стан здоров'я пацієнта. Звернемося до рішення ЄСПЛ у справі «Коновалової проти росії» від 09.10.2014 р і 16.02.2015 р. (Заява № 37873/04). «Справа стосувалася присутності студентів-медиків під час народження дитини без згоди матері. На момент прийому заявниці до державної лікарні їй вручили буклет, в якому інформували пацієнтів про можливу участь у клінічній навчальній програмі лікарні. Пологи проходили у присутності лікарів та студентів-медиків, які були ознайомлені з її здоров'ям і лікуванням. За словами заявниці, вона заперечувала в пологовій залі щодо присутності студентів-медиків. ЄСПЛ наголосив, що тіло людини є найінтимнішим аспектом приватного життя, а медичне втручання становить втручання в це право. Тому присутність студентів-медиків на пологах заявниці не відповідала вимогам законності за змістом ч. 2 ст. 8 Конвенції через відсутність у національному праві на момент подій достатніх процесуальних гарантій захисту від свавільного втручання у права заявниці, закріплені в ст. 8 Конвенції» [8, с. 150–152].

Таким чином, присутність студентів-медиків під час надання медичних послуг, а також ознайомлення з інформацією про стан здоров'я пацієнта здійснюється лише за наявності попередньої згоди пацієнта чи його законних представників, оскільки це стосується права пацієнта на приватне життя та його таємницю. Відповідно пацієнт має право як надати таку згоду, так і відмовити у її наданні.

Отже, пацієнт має право захистити своє право на таємницю про стан здоров'я шляхом висловлення незгоди про поширення такої ін-

формації, а також заявивши вимогу про видалення цієї інформації з медичних документів, які подаються за місцем роботи або навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

3. Кулініч О. О. Загальні положення про інформацію з обмеженим доступом в цивільному праві : Монографія. Одеса : Вид-во Будкаєв Вадим Вікторович, 2008. 243 с.

4. Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування: окремі аспекти судової практики. Верховний Суд. 25 червня 2021 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Krat_2021_06_22.pdf

5. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року vd971030 vn5-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text>

6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

7. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

8. Сенюта І. Я. Правові позиції Європейського суду з прав людини у сфері охорони здоров'я. Х. : Фактор, 2020. 192 с.

Гриценко Давид Сергійович

студент 1 курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

ПРОБЛЕМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЦИФРОВІ АКТИВИ В УКРАЇНІ

Цифрові активи, зокрема криптовалюти, NFT та інші токенизовані об'єкти, поступово отримують юридичне визнання в Україні. Однак,

незважаючи на ці позитивні зрушення, існує низка правових прогалин, які ускладнюють регулювання і захист прав власності на такі активи. Це дослідження аналізує поточний стан правового регулювання цифрових активів, ключові проблеми та перспективи подальшого розвитку законодавства у цій сфері.

Цифрові активи, такі як криптовалюти, NFT (невзаємозамінні токени) та інші токенизовані об'єкти, швидко поширюються в Україні, проте їх правовий статус ще не повністю визначений. Хоча певні кроки для регулювання цифрових активів були зроблені, зокрема ухвалено Закон України «Про віртуальні активи», він ще не набув чинності. Це обумовлено потребою внесення змін до податкового кодексу для створення узгодженої системи регулювання.

Закон України «Про віртуальні активи» визначає базові права власників цифрових активів, а також легалізує можливість їхньої купівлі, продажу та зберігання на території України. Проте законодавство ще не надає повного правового статусу таким активам, що викликає правову невизначеність і ризики для власників. Відсутність чіткого статусу ускладнює інтеграцію цифрових активів у фінансові та юридичні системи, робить складнішим захист прав власників і стримує розвиток ринку.

Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи», віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [1].

Закон також містить деякі важливі визначення цифрових активів. Відповідно до закону, «акаунт» означає домовленість згідно з Terms of Service, відповідно до якої зберігач несе, підтримує, обробляє, отримує або зберігає цифрові активи користувача або надає товари чи послуги користувачеві. Цифровий актив у Законі означає електронний запис, в якому фізична особа має право або інтерес [2, с. 258].

Визначення правового статусу цифрових активів також пов'язане із необхідністю врахування міжнародних стандартів регулювання. Багато країн світу вже встановили базові принципи для регулювання криптовалют і цифрових активів, зокрема в рамках рекомендацій FATF (Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням

грошей). Україна працює над узгодженням свого законодавства з міжнародними практиками, що допоможе створити стійку правову базу для розвитку цифрових фінансів.

Невизначеність статусу цифрових активів обмежує можливість їхньої повноцінної участі в економіці. Наприклад, підприємства, які приймають платежі в криптовалютах, часто стикаються з труднощами при обліку і звітності таких транзакцій, що знижує їх привабливість для бізнесу та інвесторів. Крім того, правова невизначеність ускладнює процес розслідування шахрайства, відстеження операцій і забезпечення правового захисту для власників цифрових активів.

Право власності на цифрові активи є критичним аспектом їх правового регулювання. У традиційному праві власності в Україні існують чітко визначені механізми захисту, зокрема для нерухомості, автомобілів та інших матеріальних об'єктів. У випадку цифрових активів ситуація є складнішою: відсутність повноцінного законодавчого регулювання ускладнює захист прав власників у випадку спорів, шахрайства або втрати доступу до цифрових активів.

На сьогодні, незважаючи на прийняття Закону України «Про віртуальні активи», цифрові активи ще не повністю інтегровані в правову систему, що ставить їх власників у вразливе становище. Наприклад, якщо власник криптовалюти стає жертвою шахрайства або втрачає доступ до свого криптогаманця, правові засоби для повернення активів чи відновлення доступу залишаються обмеженими.

Судовий захист прав власників цифрових активів є одним із важливих аспектів, який потребує вирішення. У разі конфліктних ситуацій або шахрайських дій власники цифрових активів мають право звертатися до суду, але відсутність законодавчо встановлених норм ускладнює процес розгляду таких справ. Більше того, через анонімність блокчейн-операцій власники цифрових активів стикаються з додатковими викликами при доказуванні своїх прав на активи.

Одним з можливих шляхів вирішення проблеми захисту прав як розробників віртуальних світів, так і користувачів є диференціація рівнів «власності» в межах таких світів. У сучасній науці пропонується виділяти три основні рівні «власності» у віртуальних просторах. Перший рівень стосується самого віртуального світу, який, фактично, є комп'ютерним кодом і підлягає захисту через право інтелектуальної власності. Другий рівень охоплює об'єкти, що існують у межах віртуального світу, такі як аватари, мечі, одяг, будівлі тощо, які є аналогами

реальних об'єктів права власності. Третій рівень включає внутрішньоігрові предмети, що одночасно виступають об'єктами інтелектуальної власності. Наприклад, віртуальна книга є фізичним об'єктом, але її зміст захищений правами інтелектуальної власності; розроблений дизайнером лінійний одяг у віртуальному світі є фізичним об'єктом, проте його дизайн підпадає під захист прав інтелектуальної власності. Цей підхід дозволяє розмежувати права інтелектуальної власності, які належать розробнику на створений ним об'єкт, програмне забезпечення та зміст віртуального світу, а також права користувачів на внутрішньоігрові предмети, які мають фізичне втілення. Відсутність чітко визначеного правового захисту власності обмежує інтерес інвесторів та бізнесу до цифрових активів. Запровадження надійної правової системи з гарантованим захистом прав знизить інвестиційні ризики, зокрема в криптовалюті та цифрові об'єкти, та підвищить рівень довіри до ринку. З огляду на глобальний інтерес до цифрових активів, створення такої системи стане важливим кроком для залучення іноземних інвестицій і розвитку економічного потенціалу [3, с. 41].

Одним із найбільших викликів залишається питання оподаткування цифрових активів. Україна потребує адаптації податкового кодексу для визначення правил обліку та ставок оподаткування таких активів. Відсутність таких норм викликає труднощі для власників і підприємств, які працюють із цифровими активами, а також перешкоджає інтеграції в міжнародні ринки через непрозорість податкових зобов'язань.

Фінансові операції в Україні підлягають суворим вимогам щодо протидії відмиванню грошей (AML) та фінансовому моніторингу. Однак у сфері цифрових активів такі вимоги важко реалізувати через анонімність операцій на блокчейні. Україна планує запровадити стандарти ідентифікації клієнтів (KYC) для цифрових активів, хоча це потребує додаткових зусиль для контролю і моніторингу.

Українське законодавство вже значною мірою узгоджується з міжнародними стандартами, особливо в рамках євроінтеграції. Однак у сфері цифрових активів Україна лише починає адаптацію до міжнародних норм, зокрема рекомендацій FATF, які стосуються регулювання криптовалют. Повна відповідність цим стандартам сприятиме інтеграції українського ринку цифрових активів у світову економіку.

Підприємствам в Україні поки що важко включати цифрові активи у фінансову звітність через неврегульованість правового статусу. Від-

сутність конкретних вимог щодо обліку цифрових активів створює проблеми для аудиту і фінансового контролю. Це ускладнює розуміння реальних фінансових потоків, що може негативно вплинути на прозорість ринку та інвестиційну привабливість.

Незважаючи на прогрес у законодавчому визнанні цифрових активів в Україні, численні правові прогалини і виклики, зокрема в питаннях оподаткування, захисту прав власників та інтеграції в міжнародні стандарти, потребують подальшого опрацювання. Розвиток законодавства про цифрові активи має вирішальне значення для створення сприятливого ринкового середовища, що забезпечить юридичний захист прав власників, знизить ризики шахрайства та сприятиме економічному зростанню країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX, станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

2 Некіт К. Г. Право приватної власності в інформаційному суспільстві: цивілістична теорія і практика реалізації: дис.... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 520 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/dad328f1-6ee3-42c3-ab1c-f26700f6f3e3>

3. Некіт К. Г. Віртуальна власність: поняття та сутність. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 37-42. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/576c79a7-0f1a-4f5e-bc62-4cc9e9b0e2ed>

Грушко Влада Олегівна

*студентка 1-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцента Токарева В. О.

НЕДОТОРКАНИСТІСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В ІНТЕРНЕТІ

Недоторканність приватного життя в цифровому середовищі – це право особи контролювати поширення та використання інформації про себе, а також бути захищеною від несанкціонованого доступу до своїх персональних даних. Це поняття розширює класичне право на

приватність, адаптуючи його до умов сучасних цифрових технологій, де межі між особистим і публічним стають дедалі розмитими.

Право на інформаційну самовизначеність у мережі передбачає можливість людини визначати, яким чином і з якою метою використовуються її дані, зберігаючи при цьому конфіденційність комунікацій. Це право базується на кількох принципах:

Законність та інформована згода. Обробка персональних даних допускається лише на основі закону або за попередньою згодою суб'єкта. Кожен користувач має право знати, які дані збираються, хто ними користується та з якою метою[3].

Обмеження масового спостереження. Будь-які форми масового нагляду за особистим життям громадян заборонені. Втручання допускається лише в чітко визначених законом випадках, таких як попередження злочинів або захист національної безпеки[2].

Конфіденційність електронних комунікацій. Забороняється перехоплення чи моніторинг листування без згоди учасників. Це стосується всіх видів комунікацій, включно з електронною поштою та месенджерами.

Принцип прозорості. Користувачі повинні бути поінформовані про правила обробки їхніх даних через політику конфіденційності, що пояснює, як і з якою метою дані збираються, зберігаються та обробляються.

Належний захист приватного життя передбачає також ефективні механізми правового захисту у разі порушення прав у цифровому просторі. Людина повинна мати можливість оскаржити неправомірне використання її даних або вимагати виправлення недостовірної інформації. Такий захист може включати звернення до інтернет-провайдерів, подання скарг до уповноважених органів чи судові позови. Ефективним засобом правового захисту є не лише компенсація збитків, але й відновлення доступу до облікових записів або виправлення неправдивих даних.

Кожна людина також має право на свободу пошуку[4], отримання та поширення інформації незалежно від державних кордонів[6]. Це право, закріплене в Європейській конвенції з прав людини, є основою свободи вираження думок і гарантує можливість публічно висловлювати погляди без зовнішнього втручання. В умовах цифрового середовища це право набуває особливого значення, адже сприяє розвитку демократії та плюралізму думок.

Приклад порушення приватності: скандал із Cambridge Analytica. У 2018 році світ сколихнув скандал навколо Cambridge Analytica та Facebook. Cambridge Analytica незаконно отримала дані понад 87 мільйонів користувачів Facebook через додаток «This Is Your Digital Life», розроблений Олександром Коганом. Цей тест збирав дані не лише тих, хто його встановив, а й їхніх друзів. Без згоди користувачів зібрана інформація використовувалася для створення психологічних профілів та персоналізованої політичної реклами, яка впливала на виборців під час виборів у США 2016 року на користь Дональда Трампа та на референдумі щодо Brexit.

Розголос став можливим завдяки викриттям колишнього співробітника компанії Крістофера Уайлі. Під тиском громадськості Марк Цукерберг свідчив перед Конгресом США, визнавши, що Facebook не забезпечив належного захисту даних. Унаслідок розслідування компанія Cambridge Analytica припинила діяльність, а Facebook отримав штраф у 5 мільярдів доларів від Федеральної торгової комісії. Скандал став каталізатором для ухвалення жорсткіших правил захисту даних, зокрема GDPR у ЄС, та посилення контролю за доступом до інформації на соціальних платформах. Цей випадок показав, як дані можуть бути використані для маніпуляції суспільною думкою, ставлячи під загрозу демократичні процеси[5].

На нашу думку, інцидент із Cambridge Analytica продемонстрував, наскільки важливо посилити як державний контроль, так і відповідальність платформ, щоб уникнути подібних зловживань у майбутньому.

Обов'язок держави – забезпечувати захист свободи вираження та доступу до інформації в цифровому просторі. Всі обмеження цих прав мають бути законними, пропорційними та відповідати міжнародним стандартам. Важливо, щоб державні органи гарантували дотримання цих принципів і водночас забезпечували відповідальність інтернет-платформ.

Провайдери послуг та контент-платформи зобов'язані поважати права користувачів, забезпечувати механізми оскарження своїх рішень та завчасно інформувати про політики обмеження контенту. Це дає користувачам можливість приймати зважені рішення про використання платформ. У свою чергу, держава має стежити за тим, щоб ці політики не порушували права громадян.

Право особи на пошук, отримання та поширення інформації – фундаментальний аспект свободи вираження[1], закріплений у Єв-

ропейській конвенції з прав людини. В Україні захист цього права реалізується через національного омбудсмена, судову систему, органи кібербезпеки та міжнародні інституції. Хоча передбачено чимало механізмів правового захисту, на практиці вони часто виявляються недостатньо ефективними.

Ми вважаємо, забезпечення недоторканності приватного життя в Україні потребує конкретних кроків на рівні законодавства та впровадження технологій. Необхідно вдосконалити національні закони про захист персональних даних, орієнтуючись на стандарти GDPR. Державні органи мають проводити аудит діяльності платформ, що працюють з даними громадян, і застосовувати штрафи за порушення.

Крім того, слід підвищити прозорість процесів моніторингу з боку держави: доступ до особистих даних повинен бути можливий лише за чітко визначеними законодавством умовами та під наглядом незалежних інституцій. Важливим є також створення доступних електронних сервісів для подання скарг у разі порушень, щоб кожен громадянин міг швидко захистити свої права.

Окрім правових заходів, варто запровадити освітні програми з цифрової безпеки, які допоможуть українцям захищати свої дані та відповідально користуватися цифровими сервісами. Тільки комплексний підхід дозволить гарантувати приватність і довіру в цифровому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про кіберзлочинність ратифікація від 07.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.20210 р. № 2297–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. The key moments from Mark Zuckerberg’s testimony to Congress the Guardian News website of the year від 11 квітня 2018 року URL: <https://amp.theguardian.com/technology/2018/apr/11/mark-zuckerbergs-testimony-to-congress-the-key-moments>.
6. Європейська конвенція з прав людини ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

*Дашидаміров Тімур Новруз огли,
студент 1-го курсу магістратури факультету цивільної та
господарської Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМ МАЙНОМ ПІСЛЯ СМЕРТІ ОСОБИ

З розвитком технологій цифрові активи набувають все більшого значення у житті людини. Ці активи можуть включати електронні пошти, акаунти в соціальних мережах, онлайн-банкінг, криптовалюти, файли на хмарних сховищах, фотографії, відео та інше. Проблема управління такими активами після смерті їх власника є актуальною, оскільки більшість цифрових сервісів не передбачають чіткого механізму передачі прав доступу до цифрових ресурсів спадкоємцям. Відсутність єдиного регулювання цього питання може створювати конфлікти або ускладнювати процес спадкування.

В українському законодавстві також відсутня спеціальна норма, що детально регулює управління цифровим майном після смерті. Проте існують окремі правові інструменти, які можуть бути застосовані до спадкування цифрових активів. Наприклад, норми Цивільного кодексу України про спадщину та Закон України «Про захист персональних даних» є важливими для врегулювання цього питання.

Цифрове майно – це будь-які активи, які існують у цифровій формі та доступ до яких здійснюється через мережу Інтернет або інші електронні платформи. До таких активів належать:

- облікові записи в соціальних мережах (Facebook, Instagram, LinkedIn);
- криптовалюти (Bitcoin, Ethereum);
- файли, збережені у хмарних сховищах (Google Drive, Dropbox);
- електронна пошта (Gmail, Outlook);
- акаунти в онлайн-іграх, інтернет-магазинах, музичних та відео сервісах.

Для багатьох сучасних користувачів цифрові активи мають не лише матеріальне, але й моральне значення, оскільки на цих платформах може бути збережена особиста інформація, фотографії, відеозаписи тощо.

Відповідно до Цивільного кодексу України, спадкування здійснюється відповідно до закону або за заповітом. Це стосується як мате-

ріальних активів, так і майнових прав, що можуть включати і цифрові активи. За статтями 1216-1288 Цивільного кодексу України, усі майнові права та обов'язки особи після її смерті переходять до спадкоємців, якщо це не суперечить законодавству або договору. Проте проблема полягає в тому, що законодавство не надає чітких вказівок стосовно передачі прав на цифрові активи. Більше того, деякі цифрові платформи мають власні умови використання, що обмежують доступ до акаунтів після смерті користувача [1].

Закон України «Про захист персональних даних» регулює порядок обробки та захисту персональних даних як за життя особи, так і після її смерті. Питання доступу до персональних даних користувачів цифрових платформ може бути ускладнене через вимоги щодо конфіденційності та захисту особистої інформації [2].

Це означає, що спадкоємці не завжди можуть автоматично отримати доступ до електронної пошти або облікових записів померлого без надання відповідного рішення суду або іншого офіційного документа. Однак це також захищає права особи на конфіденційність навіть після смерті, що є важливим аспектом у сфері цифрових активів.

У контексті управління цифровими активами це означає, що спадкоємці можуть стикнутися з труднощами у доступі до електронної пошти, соціальних мереж або інших облікових записів померлого. Багато цифрових платформ захищають конфіденційність користувачів, що може перешкоджати автоматичному доступу до їхніх акаунтів після смерті. Спадкоємцям може знадобитися рішення суду для отримання права на доступ до облікових записів або збережених даних.

Також закон встановлює обмеження щодо передачі персональних даних третім особам. Згідно зі статтею 21 Закону України «Про інформацію», інформація про особу є конфіденційною і не підлягає розголошенню без згоди цієї особи або її спадкоємців, якщо інше не передбачено законом. Така ситуація ускладнює доступ до цифрових активів померлого, але водночас захищає його конфіденційність [3].

У багатьох країнах питання управління цифровими активами вже має свої вирішення на рівні законодавства або умов використання цифрових сервісів. Наприклад, платформи Google та Facebook мають механізми, що дозволяють користувачам призначати довірених осіб, які після їх смерті можуть керувати їхніми акаунтами або видалити їх. Такі сервіси як криптовалютні біржі зазвичай вимагають рішення суду для передачі активів спадкоємцям. Проте багато питань все ще залишаєть-

ся неврегульованими на глобальному рівні, особливо щодо криптовалю, які не підпадають під звичайні банківські або фінансові закони.

З урахуванням зарубіжного досвіду та змін у законодавстві, які поступово визнають цифрові активи об'єктами цивільних прав, актуальною є розробка правових механізмів, що забезпечують доступ до акаунтів та спадкування цифрових активів у разі смерті власника. Одним із потенційно ефективних рішень може бути впровадження конструкції довірчого управління цифровим майном. Це передбачає призначення довіреної особи, уповноваженої керувати цифровими акаунтами, виконувати розпорядження та забезпечувати дотримання останньої волі спадкодавця щодо цифрових активів. Такий підхід здатен ефективно захищати інтереси спадкоємців та врегулювати передачу цифрових прав в Україні, забезпечуючи при цьому повагу до конфіденційності та волевиявлення померлого [5].

Важливо приймати до уваги, що підходи до спадкування цифрових активів значно різняться залежно від країни. У судовій практиці США превалює підхід до управління акаунтом після смерті без повного правонаступництва – спадкоємці отримують можливість контролювати обліковий запис, не замінюючи померлого користувача у правовідносинах із платформою. Натомість у Німеччині використовується принцип універсального правонаступництва: права та обов'язки за користувацькою угодою переходять до спадкоємців у повному обсязі, що надає їм повний доступ до вмісту акаунту, включно з його майновими та немайновими аспектами.

Означене породжує додаткові питання конфіденційності, оскільки разом із правами спадкоємці можуть отримати доступ до приватних даних померлого та третіх осіб, з якими він спілкувався. У випадку відсутності цифрового заповіту померлого, його остання воля може залишитися неврахованою, якщо суд надасть родичам доступ до облікового запису з усіма його даними. За таких умов доцільним підходом може бути надання спадкоємцям обмеженого доступу до акаунту, що дозволить їм здійснювати управлінські дії, але не передаватиме всіх прав та обов'язків за користувацькою угодою. Такий підхід сприятиме захисту інтересів не лише спадкодавця, але й третіх осіб, конфіденційність яких може бути порушена у разі повного розкриття особистих даних і листування [4].

Підсумовуючи викладене цифрові активи відіграють важливу роль у сучасному житті, і їхнє управління після смерті особи є важ-

ливим аспектом спадкування. Відсутність чіткої законодавчої бази в Україні ускладнює процес передачі цифрових активів спадкоємцям, що потребує удосконалення чинного законодавства. Також важливо враховувати міжнародний досвід, зокрема механізми, які надають деякі цифрові платформи для управління обліковими записами після смерті користувача. У перспективі необхідно розробити систему правового регулювання, що забезпечить захист прав користувачів та їхніх спадкоємців у цифровій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Закон України: Про захист персональних даних від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
3. Закон України: Про інформацію від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Токарева В. О., Личко В. С. Спадкування об'єктів в мережі інтернет досвід західних держав. *Часопис цивілістики*. № 53. С. 41-46. URL: <http://clj.nuoua.od.ua/archive/53/9.pdf>
5. Токарева В. О., Личко В. С. Довірче управління майном в мережі Інтернет після смерті фізичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С.848-851. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/209.pdf

Джабраїлова Вікторія Володимирівна
студентка освіти І курсу магістратури

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцента Токарева В. О.

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ В УКРАЇНІ

Суб'єкти господарювання в Україні, які займаються зовнішньо-економічною діяльністю, часто стикаються зі спорами із нерезидентами України. У пошуках ефективних способів захисту своїх прав вони нерідко зупиняють свій вибір на арбітражних установах, які пропонують швидкий, конфіденційний та ефективний розгляд справ.

Між тим, одним з недоліків арбітражного розгляду є те, що рішення арбітражів, за загальним правилом, не підлягають оскарженню. Відсутність такої процедури історично пов'язувалась із довірою сторін до арбітрів та бажанням якраз уникнути затягування виконання прийнятого рішення шляхом звернення до процедур перегляду судових рішень (апеляції та касації). Так, в Україні діють дві арбітражні установи: Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України, і до жодного із цих арбітражів не можна повторно звернутись за оскарженням; також не існує вищої інстанції, яка б переглядала ці рішення.

Частковим вирішенням цієї проблеми можна вважати можливість оспорування рішення арбітражу в національному суді. Однак, перелік підстав для скасування рішення арбітражу, відсутність повноважень компетентного суду на фактичний перегляд обставин справи та ухвалення нового рішення по суті спору принципово відрізняють цю процедуру від традиційної апеляції. Складним є і питання правових наслідків такого скасування, що підтверджує актуальність даного дослідження.

Основними джерелами права, що регулюють оскарження арбітражних рішень, є Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» (далі – Закон) та ЦПК України (Розділ VIII). Закон встановлює основні принципи та процедури оскарження арбітражних рішень відповідно до Типового закону ЮНСІТРАЛ. ЦПК України, у свою чергу, визначає порядок розгляду справ про скасування арбітражних рішень, встановлює строки подачі заяв, вимоги до документів і підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень, зокрема, якщо вони суперечать публічному порядку або виходять за межі компетенції арбітражу.

Ст. 459 ЦПК України встановлює підстави, за наявності яких рішення міжнародного комерційного арбітражу може бути скасоване. Це можливо у випадках, коли сторона, яка подає заяву про скасування, надає докази, що одна зі сторін арбітражної угоди була недієздатною або що арбітражна угода є недійсною за законом, обраним сторонами; якщо такий закон не був визначений, застосовується законодавство України. Також підставою для скасування може бути неналежне повідомлення сторони про призначення арбітра чи про сам розгляд справи, або ситуація, коли сторона не могла подати свої пояснення з інших поважних причин [1].

Крім того, арбітражне рішення може бути скасоване, якщо воно стосується спору, який не був передбачений арбітражною угодою, або виходить за її межі. У такому випадку, якщо частину рішення можна відокремити, суд може скасувати лише ту частину, що не охоплюється арбітражною угодою. Підставою для скасування також є невідповідність складу арбітражного суду чи самої процедури арбітражу умовам, погодженим сторонами, якщо така угода не порушує імперативні норми закону. За відсутності угоди між сторонами, процедура арбітражу повинна відповідати вимогам законодавства. Суд також має право скасувати рішення арбітражу, якщо він визначить, що згідно із законодавством України даний спір не може бути переданий на розгляд міжнародного комерційного арбітражу або якщо арбітражне рішення суперечить публічному порядку України [1].

Процедура оскарження рішення арбітражу в національному суді розпочинається з подання заяви на скасування рішення. ЦПК України визначає, що такі заяви підсудні судам загальної юрисдикції. Зазвичай це апеляційний суд за місцем проведення арбітражу або місцем знаходження відповідача. Строк для подання заяви про скасування становить три місяці з дня отримання стороною арбітражного рішення. Якщо сторона зверталася до арбітражу для виправлення, роз'яснення або ухвалення додаткового рішення, цей строк починає відлік з дати відповідного рішення арбітражу. У разі пропуску строку заява повертається судом.

Після отримання заяви суд перевіряє її відповідність формальним вимогам. Якщо заяву подано із порушенням строку або з підстав, не передбачених законом, суд може відмовити у відкритті провадження і повернути заяву заявнику. Важливо відзначити, що суд обмежений у повноваженнях щодо перегляду справи по суті і перевіряє тільки наявність підстав для відмови у визнанні результатів діяльності міжнародного комерційного арбітражу. Суд загальної юрисдикції не повинен аналізувати правильність застосування арбітражем норм матеріального права під час розгляду спору чи переглядати його по суті [4].

Цей висновок підтверджується судовою практикою. Так, у справі № 796/124/2018 Верховний Суд зазначив, що суд загальної юрисдикції не має права переглядати рішення МКАС по суті або перевіряти правильність застосування ним норм матеріального права України. Верховний Суд підтримав висновки ухвали Апеляційного суду м. Києва, який відмовив у скасуванні рішення МКАС щодо стягнення

коштів за поставку товару, що не відповідав специфікаціям. Суд встановив, що це рішення не порушує публічний порядок України, тому немає підстав для його скасування згідно із Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та ЦПК України [3]. З огляду на зазначене, суд може ухвалити лише одне з таких рішень: відмовити в задоволенні заяви і залишити рішення міжнародного комерційного арбітражу без змін, або ж повністю або частково скасувати рішення арбітражу.

Важливим в рамках досліджуваної теми є також питання правових наслідків скасування рішення комерційного арбітражу – чи зберігають сторони право повторно звернутись до арбітражної інституції для вирішення свого спору, чи отримують можливість на його розгляд лише у суді державному? Встановлення конкретної можливості залежить від підстав скасування. Так, за загальним правилом, скасування компетентним судом рішення міжнародного комерційного арбітражу не позбавляє сторони права повторно звернутися до арбітражу. Нерідко, таку можливість сторони формулюють у самому арбітражному застереженні. Проте, якщо попереднє рішення арбітражу щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав було скасовано через відсутність у арбітражу компетенції розглядати такий спір, недійсність арбітражної угоди, неарбітрабельність спору або через те, що рішення ухвалено з приводу спору, який не передбачений арбітражною угодою, чи цим рішенням вирішені питання, що виходять за межі арбітражної угоди, відповідний спір не підлягає подальшому розгляду в міжнародному комерційному арбітражі.

Принагідно зазначимо, що подання заяви про скасування арбітражного рішення може призупинити його виконання до винесення судом остаточного рішення. Це є своєрідним заходом забезпечення, що дає сторонам можливість уникнути можливих негативних наслідків виконання рішення, яке в подальшому може бути визнане недійсним.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки. Процедура оскарження рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні є чітко регламентованою та має обмежений перелік підстав, зосереджених на забезпеченні справедливості та відповідності арбітражної процедури правовим нормам. З огляду на це, суд має право або підтвердити арбітражне рішення, або скасувати його.

Національний суд перевіряє лише відповідність рішення вимогам публічного порядку та дотримання арбітражною процедурою основних процесуальних вимог. Такий підхід сприяє стабільності арбітражного процесу в Україні та запобігає повторному розгляду спору, підвищуючи довіру до міжнародного арбітражу та сприяючи розвитку міжнародної торгівлі.

Після скасування рішення втрачає юридичну силу і не підлягає виконанню в Україні. Якщо сторона не погоджується з ухвалою компетентного суду, вона має право оскаржити її до Верховного Суду; касаційний перегляд таких ухвал виключається.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України № 4002-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>
3. Постанова Верховного Суду від 11 жовтня 2018 року у справі № 796/124/2018 (провадження № 61-41058ав18) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77087340>.
4. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf

Дмитрук Дар'я Олександрівна,

студентка 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцента Берназ-Лукавецька О. М.

СПАДКУВАННЯ У РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Спадкове право – одна з фундаментальних частин майнового та цивільного права, яка дозволяє відслідковувати та законно здійснювати передачу власності померлої особи її спадкоємцям. У римському праві, спадкування було важливою ланкою права та уособлювало

важливий процес із чітко визначеними та прописаними правилами. Актуальність вивчення цього інституту полягає в тому, що це право заклало основи сучасного спадкового права і дає змогу зрозуміти історичне підґрунтя – основи спадкового права, його трансформацію та використання у сучасності, досягнути еволюцію правових процесів.

Для початку треба зазначити, що спадкування тісно перетинається з майновим правом. По-перше, після смерті людини залишається набуте нею майно, зобов'язання та інші речові права, які стають об'єктом спадкування. По-друге, саме спадкування є шляхом набуття майнових прав на перелічену приватну власність. Таким чином, спадкове право є одним із важливих інститутів, що займає проміжне місце та є єдиним елементом.

1. Основні поняття та особливості спадкування.

Важливо вказати основні поняття для глибшого розуміння теми. Спадкування – це передача майна після смерті його власника іншим особам. [2, С. 116] Під час реформ Юстиніана, спадкове право зазнало певних позитивних змін і виникли рівні спадкоємців та виникла обов'язкова частка майна, яку спадкодавець мав залишити визначеним представникам. Під майном розуміються права і обов'язки померлого, які власне становлять спадщину (а також активи, пасиви, його борги, які він не встиг скасувати за життя). Після прийняття спадщини відбувається така собі заміна суб'єктів. До прикладу, якщо у померлого є певні зобов'язання, вони не зникають, натомість переходять до законного спадкоємця в тому ж вигляді. [2, С. 117] Тобто спадкоємець стає учасником тих самих правовідносин, які були у спадкодавця за життя. Важливим аспектом у контексті спадкування є відкриття спадщини, а тобто її початок. Варто зауважити, що за життя цей процес неможливий: має бути або смерть спадкодавця, або його визнання померлим. Спадкодавцями можуть бути лише громадяни, тобто фізичні особи. А от спадкоємцями (тими, кому переходить майно) може бути і держава, і різні угруповання. Спадщина може передаватись за законом і за заповітом. В цій праці буде детально розглянуто спадкування за заповітом.

2. Етапи розвитку спадкового права.

Якщо поглиблюватись у становлення, історичне підґрунтя даного питання, можна виділити кілька етапів:

1. Преторське спадкування.

Першим періодом варто зазначити той, коли претори вносили свої правки до законів, в тому числі – спадкування, з'явилася концепція

когнатського споріднення, що підвищувало значення кровних родичів та їх місце у правонаступництві. З цього виникли рівні спадкоємців. У преторській системі були чотири лінії спадкоємців. Першу складали діти покійного, другу – родичі по чоловічій лінії, третю – всі кровні родичі, а четверту – подружжя.

2. Імператорське спадкування.

Наступною сходинкою є період імперії. В цей час приймалися нові закони, змінювались, скасовувались чи удосконалювались старі. Це надзвичайно вплинуло на розвиток римського права загалом. Кодифікація Юстиніана стала певним порятунком, оскільки вона виключила всі неточності, згрупувала та систематизувала усі закони, які раніше перебували в хаосі та мали численну кількість доповнень та суперечностей. Імператор суттєво впорядкував та полегшив правову систему, особливо пункти спадкування. [2, С. 119]

3. Реформи Юстиніана.

Реформи Юстиніана завершили становлення римського спадкового права, він поділив спадкоємців на п'ять черг, які успадковували майно у визначеній послідовності а також додав обов'язкову частку спадщини. [2, С. 118]

Після аналізу етапів становлення спадкового права та перелічених правок до законів цієї галузі, цікаво дізнатись детальніше про форми спадкування, а саме – спадкування за заповітом, його види, принципи та особливості.

3. Спадкування за заповітом

Найпопулярнішою формою була передача спадщини за заповітом. Вона стало фундаментом класичного права і навіть сьогодні, в цивільному праві, такий вид спадкування є найбільш вживаним. Цьому способу властивий наступний порядок : власник міг вирішувати, яке, кому і в яких частках передавати майно. Заповіт, в класичному його прояві, полягав в урочистому волевиявленню, яке також могло бути усним, але мало конкретну затверджену форму. Тобто, воля, її проголошення, мало визначену та невідхильну процедуру, власні правила, яких не можна було не дотримуватись. Заповіт вимагав активної правоздатності заповідача – активна правоздатність та дієздатність на момент життя. [1, С. 125] Цікаво, що якщо особа втрачала цю здатність, заповіт не вважався недійсним, але мова не йдеться про тих осіб, які апріорі не мали цих прав (раби, душевнохворі, марнотратники та жінки, які до певного часу взагалі не могли бути заповідачами).

[1, С. 124] Також документ включав специфічні правила для вибору спадкоємців, як було вже раніше вказано – рівні.

Заповіт поділявся на три типи : волевиявлення в куріальних комісіях – усне виголошення; заповіт воїна – виголошення волі у строю; заповіт за допомогою міді та вагів – здійснювався у присутності свідків та мав характер фіктивного продажу майна. Умови у всіх типах були суворими, адже заповіт набував сили лише після смерті заповідача, і коригувати його волю вже не було можливості, все мало бути чітко та ясно ще за його життя. [1, С 127] Таким чином, основними принципами заповіту були:

1. Свобода заповіту – спадкодавець заповідав будь-яке майно майно будь-кому. [1, С. 125]

2. За римським правом встановлювалися обов'язкові частки для близьких родичів, щоб урівняти баланс та врахувати інтереси кожного, незалежно від стосунків між спадкодавцем та спадкоємцем чи бажання прийняти спадщину. [1, С. 126]

3. Реформа Юстиніана встановила п'ять черг спадкоємців, що давало право успадковувати власність залежно від спорідненості [2, С. 120]:

1-а черга – всі низхідні родичі

2-а черга – всі висхідні родичі (брати, сестри);

3-я черга – неповно рідні брати й сестри;

4-а черга – всі інші кровні родичі;

5-а черга – вдова або вдівець.

Субституція, іншими словами – визначення підспадкоємців. Вона мала декілька проявів, до прикладу : звичайна, коли спадкоємець помирав чи не хотів приймати майно; для неповнолітніх та як би для неповнолітніх [2, С. 124]

Отже, римські юристи розробили детальну та структуровану схему передачі спадщини. Одна з найважливіших її функцій – узаконення цього процесу, зокрема передача зобов'язань нащадкам. Особливу увагу в римському праві приділяли заповітам, в яких спадкодавець визначав спадкоємців та передане їм майно у майбутньому.

У випадку, якщо спадщину не хотіли приймати, з'являлась так звана субституція, яка полягала в тому, що спадкодавець назначав інших спадкоємців, які гарантовано б перейняли власність померлого. Загалом, римське спадкове право заклало базові принципи, які залишаються актуальними сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.
2. Основи римського приватного права: курс лекцій / Р. А. Калюжний, Ю. В. Ящурицький. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 184 с.

*Доможирська Наталя Олегівна,
студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: асистент Шамота О. В.

РОЛЬ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ. ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ПОДОЛАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ

Сучасна українська правова система активно працює над інтеграцією принципів гендерної рівності в усі сфери суспільного життя, включаючи сімейні правовідносини. Цей напрямок є особливо важливим в умовах воєнного стану, коли традиційні ролі в сім'ях часто змінюються під впливом екстремальних обставин. Гендерні стереотипи, такі як уявлення про традиційні ролі жінок і чоловіків у сім'ї, створюють перешкоди для справедливого розподілу обов'язків, впливають на прийняття судових рішень щодо опіки над дітьми, поділу майна та інших аспектів сімейного життя. Активний рух у зміцненні правових механізмів для подолання цих стереотипів сприяє забезпеченню рівності прав і обов'язків обох статей, що має особливу важливість для зміцнення українського суспільства.

Перш за все, слід зазначити, що стаття 24 Конституції України закріплює принцип рівності прав і свобод громадян незалежно від статі [1], що є основою для забезпечення гендерної рівності в усіх сферах життя, включно із сімейними та шлюбними відносинами. Зокрема, цей принцип гарантує, що чоловіки та жінки мають рівні можливості у реалізації своїх прав у сім'ї, що закріплено також у Сімейному кодексі України (далі – СКУ). Це положення підтверджує, що жінка і чоловік мають однакові права та обов'язки щодо подружніх відно-

син, виховання дітей та розподілу сімейних обов'язків. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема положенням Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок, і підсилює важливість боротьби з гендерними стереотипами в рамках правового регулювання.

Принцип гендерної рівності у правовому регулюванні сімейних відносин в Україні охоплює кілька важливих аспектів, які забезпечують рівність чоловіків і жінок не лише в абстрактних правах, але й у повсякденних сімейних справах. Одним із таких аспектів є законодавче забезпечення рівних прав і можливостей для обох батьків на догляд за дитиною. Яскравим втіленням є законодавче закріплення права на відпустку по догляду за дитиною, яке надається не лише матері, але й батькові, що дозволяє рівномірно розподілити обов'язки з виховання дитини, особливо у перші роки життя. Це важливий крок до подолання гендерних стереотипів, згідно з якими догляд за дитиною часто сприймається як «жіночий» обов'язок.

Інший ключовий аспект – це право на спільне володіння і розпорядження майном, набутим подружжям під час шлюбу. Сімейне законодавство, а саме ч.1 ст. 60 СКУ передбачає, що «Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини... самостійного заробітку (доходу)»[2]. Це означає, що, наприклад, у випадку розлучення обидва партнери мають рівні права на розподіл нажитого майна, що є проявом рівноправності і забезпечує економічну незалежність кожного.

Принцип рівності також виявляється у забезпеченні рівного доступу обох батьків до участі в житті та вихованні дитини після розлучення. Законодавство гарантує, що матері та батькові надаються рівні права щодо ухвалення рішень, які стосуються благополуччя дитини, її освіти та виховання. Це дозволяє уникати ситуацій, коли лише один із батьків несе всю відповідальність за виховання, а інший виконує лише допоміжну роль. Що в свою чергу сприяє більш гармонійному розвитку дитини та підтримує здорові взаємини між батьками, незалежно від їхнього розлучення.

Таким чином, на законодавчому рівні в Україні забезпечено базові механізми для реалізації гендерної рівності у сімейних відносинах. Незважаючи на це, у реальному житті, особливо в сімейних відно-

синах, досі широко поширені гендерні стереотипи, які впливають на взаємодію між подружжям.

Якщо розглядати гендерні стереотипи як соціально укорінені уявлення про ролі чоловіків та жінок у суспільстві, то ми розуміємо, що в Україні наявні суттєві розходження між реальністю та баченням законодавця.

Традиційно чоловіки та жінки вважаються носіями визначених ролей: чоловік – годувальник і захисник, жінка – основний опікун дому та дітей. Це призводить до нерівномірного розподілу сімейних обов'язків, де жінки часто беруть на себе основну частину хатніх справ і догляду за дітьми, навіть коли працюють на рівних умовах з чоловіками. У свою чергу, чоловіки, хоч і мають право на участь у вихованні дітей, часто стикаються з суспільним осудом за відсутність «традиційно чоловічих» якостей. Це також позначається на їхній участі в сімейному житті, зокрема в процесі догляду за дитиною, що зумовлює психологічний тиск і знижує їхню готовність брати на себе активнішу роль у родині.

Наголосивши на початку про неабияку актуальність проблеми гендерної рівності, неможливо уникнути ролі медіа та соціальних мереж у впливі на формування гендерних ролей. Так, медійні образи зображують жінок у ролі домогосподарок, а чоловіків – як серйозних кар'єристів. Це зміцнює певні стереотипи і веде до закріплення нерівності у суспільстві.

Відтак розуміємо, що важливим є не лише закріплення рівних прав у законодавстві, але й боротьба зі стереотипами, що продовжують обмежувати можливості реального гендерного паритету в родині. Оскільки тільки разом з усвідомленим зміщенням соціальних норм можна досягти реальної рівності, де законодавчі норми повністю узгоджуються з практикою та суспільними переконаннями.

Системний підхід у боротьбі з стереотипами може включати:

- впровадження освітніх програм, для зміни уявлень з раннього віку;
- зміну вектору ідей в медійному просторі;
- запровадження соціальних програм заохочення;
- гендерну експертизу, що включає в себе аналіз законодавства та практики з метою виявлення та усунення гендерної нерівності та дискримінації [3, с. 19];

- активну роль органів, які відповідно до ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сприянні недопущенню дискримінаційних проявів з боку органів, які відповідно до ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. No 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Сафончик О. І., Шамота О. В. Принцип гендерної рівності за сімейним законодавством України. *Часопис цивілістики*. Вип. 41. 2021. С. 18–22.

Драганова Дарія Сергіївна,

*студентка 1-го курсу магістратури Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

СПАДКУВАННЯ АКАУНТІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Дослідження правової природи акаунтів як об'єктів спадкування слід почати з визначення спадщини відповідно до українського законодавства. Згідно зі ст. 1216 ЦК, спадкування – це перехід прав та обов'язків від померлого (спадкодавця) до спадкоємців. Отже, спадкування стосується не речей, а прав і обов'язків.

Питання спадкування цифрового контенту, зокрема акаунтів, в українському законодавстві не врегульоване. Акаунт може містити особисту інформацію та результати інтелектуальної діяльності, але питання, чи може право на акаунт переходити до спадкоємців, залишається відкритим. Варто зазначити, що акаунт не є власністю особи, яка його створила. Це сукупність наданої інформації та прав користувача в системі.

Акаунт дає доступ до певних послуг, але право на акаунт в повному розумінні не може бути успадковане згідно з українським законодавством. Інформація на акаунті може належати особі, але сам акаунт залишається власністю провайдера. Таким чином, успадкування прав на акаунт, як на власність, є неможливим.

Можна обговорити можливість спадкування права користування акаунтом. Це піднімає питання оборотоздатності акаунтів. Наприклад, у 2022 році Девід Бекхем передав свій інстаграм-акаунт, а у 2019 році пропонували купити київську групу за 1 мільйон доларів. Такі випадки, як купівля, продаж і навіть викрадення акаунтів, є звичними [1].

Якщо акаунти є оборотоздатними, чому б не розглянути спадкування прав на них. У зазначених випадках відбувається передача доступу, наприклад, через логін і пароль. Існують поради про те, як закріпити за собою придбаний акаунт, щоб попередній власник не отримав до нього доступ.

Реєстрація акаунтів часто відбувається за номером телефону або електронною поштою. На нашу думку, право користування акаунтом слід розглядати як немайнове благо, пов'язане з особою спадкодавця, включаючи ім'я та реєстраційні дані. Номер телефону в Україні поки не прив'язаний до особи за паспортом, але може використовуватися для електронного підпису. Те ж стосується й електронної пошти, яка вважається особистою.

Підписники, що є показником цінності акаунту, часто прив'язані до конкретної особи-автора. І. Томаров досліджував природу правочинів щодо доступу до акаунтів, зазначаючи, що логін і пароль є інформацією, а не річчю, тому договір може стосуватися лише майнових прав. Більшість сервісів забороняють ділитися логіном і паролем із третіми особами.

При спадкуванні, якщо особа залишить у заповіті логін та пароль, це може порушити правила користування. Також зміна логіна і пароля до відкриття спадщини може ускладнити доступ до акаунту. Якщо правила не забороняють передачу даних, питання про можливість передачі акаунту шляхом повідомлення логіна і пароля залишається відкритим [2].

Комерційні акаунти, створені для підприємницької діяльності, також пов'язані з конкретними суб'єктами підприємництва. Цивільне право повинно реагувати на зміни у суспільстві, щоб регулювати нові реалії, адже законодавство часто залишається на рівні XX століття.

Процеси обороту прав на доступ до акаунтів активно розвиваються. Визнання акаунтів такими, що не можуть відчужуватися, лише підтверджує відсутність правового врегулювання і залишає цю сферу «в тіні». На наш погляд, потрібно законодавчо допустити перехід права користування акаунтом, але з умовою, що це питання вирішується надавачем послуг та користувачем у рамках договору.

Деякі компанії вже мають напрацювання в цій сфері. Наприклад, Facebook дозволяє вказати особу, яка отримає обмежений доступ до акаунта померлого. Цей акаунт стає «пам'ятним», і новий користувач не може змінювати його дані. Google пропонує можливість надати доступ до акаунту до 10 людям у разі неактивності, а Apple дозволяє близьким подавати запити на доступ до даних померлого.

У всіх цих випадках не йдеться про спадкування, навіть якщо це так називають на сервісах.

Для підтвердження смерті на більшості сервісів достатньо свідоцтва або некрологу, а для доступу до акаунта – документа, що підтверджує спорідненість. Відсутність заповіту чи термінів прийняття спадщини не згадується, тому процес отримання доступу до акаунта не пов'язаний зі спадкуванням [3].

За відсутності обмеженого доступу в сервісі можна укласти договір, наприклад, блокчейн-контракт, який має надати доступ спадкоємцям на підставі свідоцтва про спадщину. У Німеччині суд визнав, що акаунти в соціальних мережах, включаючи медіафайли та особисте листування, є об'єктами спадкування.

Акаунт може бути цінним не сам по собі, а через вміст, який охороняється правом інтелектуальної власності. Згідно зі статтею 418 Цивільного кодексу України, право інтелектуальної власності включає результати творчої діяльності, а стаття 420 визначає бази даних як об'єкти права інтелектуальної власності.

Таким чином, цифрові дані, що є результатом творчої праці, належать до об'єктів права інтелектуальної власності та можуть бути предметом спадкування, згідно зі статтею 1218 Цивільного кодексу України. Однак через специфіку цифрових даних складно здійснювати їх ідентифікацію та охорону.

Інститут секретного заповіту не підходить для розпорядження ІТ-об'єктами, а реалізація спадкування «безтілесних» об'єктів за чинним законодавством є практично неможливою. Враховуючи ці про-

блеми, необхідно переглянути перелік об'єктів цивільних прав і розробити конкретні механізми їх обороту [4].

Враховуючи викладене, можна підсумувати, що цифровий контент є складним об'єктом, що охоплює як майнові, так і немайнові права. Він не вписується в жоден інститут цивільного права, тому потребує спеціального законодавчого регулювання, зокрема щодо спадкування. Правила різних месенджерів стосовно смерті власника цифрового контенту не завжди передбачають спадкування; часто вони визначають доступ родичів чи третіх осіб. Це підтверджує необхідність правового регулювання спадкування цифрового контенту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством. дис. ... доктора філософії за спец. 12.00.03. Одеса, 2020. 185 с.
2. Ліцкевич О. Що відбувається з акаунтами в інтернеті після смерті користувача. 2021. URL: <https://tech.liga.net/ua/technology/article/chto-proizoydet-s-vashimi-akkauntami-v-sotssetyah-posle-vashey-smerti>
3. Максимович Т. М. Щодо питання правового регулювання акаунтів в мережі Інтернет. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 62-64.
4. Некіт К. Г. Поняття та правова природа акаунта в соціальній мережі. *Часопис цивілістики*. 2018. № 30. С. 60–65.

Жулавська Еліна Костянтинівна,

*Студентка І курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

Україна належить до тих країн, де сурогатне материнство дозволено законом. Інтеграція шлюбу з досягненнями в репродуктивних медичних технологіях ще не повністю завершена, що робить правовий захист сурогатного материнства одним із найбільш заплутаних і нерегульованих інститутів у міжнародному цивільному та сімейному праві.

Сурогатне материнство – це запліднення генетично сторонньої жінки (без використання її біологічного матеріалу) шляхом імплантації або трансплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу чоловіка та жінки, які перебувають у шлюбі, з метою виношування і народження дитини, яка надалі буде визнана такою, що походить від подружжя, на підставі відповідного договору між подружжям і сурогатною матір'ю [1, с. 361].

Сам термін «сурогатне материнство» не має загальноприйнятого визначення.

Кілька важливих характеристик сурогатного материнства в Україні такі: по-перше, взаємна угода є обов'язковою умовою між сурогатною матір'ю та майбутніми батьками. По-друге, помітною ознакою є зачаття дитини шляхом екстракорпорального запліднення з подальшою імплантацією ембріона. Ще однією ознакою є обов'язкове використання генетичного матеріалу передбачуваних батьків. Нарешті, конкретна мета – виносити і народити дитину для подальшої передачі генетичним батькам.

Досліджуючи проблематику сурогатного материнства, І. Я. Верес акцентує на відсутності належного регулювання питання правової підстави виникнення правовідносин щодо сурогатного материнства та наголошує на необхідності розроблення правової моделі договору про сурогатне материнство з наступним його закріпленням у Сімейному кодексі України (далі СК України). Автор пропонує визначення договору сурогатного материнства, згідно з яким одна сторона (сурогатна мати) зобов'язується пройти процедуру імплантації ембріона людини, зачатого другою стороною (генетичними батьками), виносити, народити й передати дитину генетичним батькам, а генетичні батьки зобов'язуються відшкодувати витрати, необхідні для виконання договору, та сплатити певну грошову суму, якщо інше не передбачено договором [2, с. 28].

Проте, важливо відзначити відсутність комплексного правового регулювання відносин, що виникають із застосування сурогатного материнства в Україні. Нормативно-правові норми з цього приводу лише спорадично містяться в Цивільному кодексі України, України, Законі України «Про охорону здоров'я», Законі України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів особи», Правилах державної реєстрації актів цивільного стану. Закони про статус України (введені в дію Міністерством юстиції України у 2000 р.) та

Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні (введені в дію наказом МОЗ у 2013 р.).

Законодавча база України включає в себе зусилля щодо прийняття окремого нормативного закону, який регулює питання сурогатного материнства. Кульмінацією цих починань став проект Закону України «Про материнство» № 8703 від 17 червня 2011 року, який було винесено на розгляд 8-ї сесії Верховної Ради України 6-го скликання. Проект закону спрямований на врегулювання організаційно-правових питань, медичних аспектів, основних стратегічних напрямів державної політики та повноважень органів виконавчої влади у сфері супроводу материнства. Крім того, передбачалося започаткування державних програм сурогатного материнства, які б гарантували пряму державну допомогу тим особам, які з певних об'єктивних причин прагнули скористатися процесом сурогатного материнства.

Отже, українське законодавство, що стосується регулювання сурогатного материнства, потребує суттєвого доопрацювання з метою виправити існуючу дискусію.

Договір сурогатного материнства, як частина цивільних правовідносин, охоплює процес зачаття, виношування та народження дитини з подальшою передачею дитини біологічним батькам [3, с. 415]. Однак унікальний предмет і об'єкт, помітна різниця в способі надання послуг, як це передбачено в контракті про сурогатне материнство, суспільні цілі, орієнтація на сімейне право, серед інших характеристик, вимагають визнання цього контракту як окремої форми договірного зобов'язання. Тому важливо розмежувати його в контексті документації ЦК України.

Однією з перешкод для визнання та укладення договору про сурогатне материнство є спірне питання його законності. Це очевидно в українському суспільстві, де, незважаючи на законодавче регулювання процесу сурогатного материнства, однозначна позиція щодо методу сурогатних пологів залишається невловимою. Отже, договір про сурогатне материнство потенційно може бути визнаний нікчемним правочином, що означає порушення правових і моральних принципів. Тому вкрай важливо класифікувати договір сурогатного материнства як консенсуальний, що означає його дійсність після взаємної згоди всіх основних умов зацікавленими сторонами.

Цікавим аспектом договору про сурогатне материнство є його укладення перед проведенням допоміжної репродуктивної процеду-

ри. Насправді біологічні фактори перешкоджають успішній імплантації ембріона в тіло сурогатної матері. Ця обставина не може розглядатися як порушення умов договору з боку сурогатної матері.

У результаті нашого дослідження доходимо висновків, що репродуктивна технологія має ще значну кількість правових проблем, які потребують законодавчого врегулювання. Очевидно, що необхідність дотримання встановлених прав та інтересів дитини, яка виношується сурогатною матір'ю, охорона її здоров'я потребують чіткої законодавчої регламентації кожного аспекту цих правовідносин. [4, с.197]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Таланов Ю. Ю. Актуальні проблеми сурогатного материнства в законодавстві України. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 1 (56). С. 368-370.
2. Верес І. Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. *Адвокат*. 2013. № 3 (150). С. 31.
3. Стеценко С. Г. Медичне право України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Г. Стеценка / Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. С.415
4. Маркович Х. М., Крікало О. Б. Сурогатне материнство в Україні: проблемні аспекти правового регулювання. *Юридичний Науковий Електронний журнал*. 2020. № 7. С. 194-197.
5. Наказ Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 жовтня 2013 р. за № 1697/24229.

Заборська Ксенія Андріївна,

*Студентка I курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Матійко М. В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Банкрутство фізичних осіб в Україні є відносно новим інститутом, який потребує детального аналізу та вдосконалення. Процедура банкрутства фізичних осіб є складним та багатограним процесом, що має значний вплив на всі сторони, які беруть у ньому участь. Добросовісність боржника є ключовим елементом, що забезпечує справедливість та ефективність цього процесу. Проте в українській правовій системі існують численні невирішені питання щодо визначення та забезпечення добросовісної поведінки боржників.

Головною проблемою є недостатня чіткість у законодавчому визначенні добросовісності боржника та відсутність ефективних механізмів контролю і покарання за недобросовісну поведінку. Це створює правову невизначеність і може призводити до зловживань з боку боржників та несправедливих рішень у відношенні кредиторів. Крім того, морально-психологічний аспект банкрутства фізичної особи є ще однією значущою проблемою. Психологічний стан боржника та втрата репутації суттєво впливають на його здатність діяти добросовісно. Виникає конфлікт між необхідністю захисту прав і свобод боржника як громадянина та захисту прав і інтересів кредиторів, що ускладнює прийняття справедливих рішень у процедурах банкрутства.

Система врегулювання проблем заборгованості громадян – фізичних осіб, не зайнятих у підприємстві, в усьому світі спрямована на забезпечення надання допомоги чесним, але невдалим боржникам шляхом передусім реструктуризації їх боргів, а в разі неможливості у майбутньому погасити борги. Від відновлення платоспроможності боржника вииграє не тільки ця особа, а й держава, оскільки фізична особа, звільняючись від боргів, повертається до активної соціальної діяльності, покращуються сімейні відносини, людина зберігає

здоров'я, а відтак, трудовий потенціал, загалом повертається до активної соціальної діяльності. Держава таким чином повертає ще одну економічну одиницю до активного способу життя і, нарешті, платника податків.

На думку Лихопьока Дениса Павловича(адвоката, арбітражного керуючого) : «Судова статистика не відбиває реальну кількість боржників у скрутному становищі, яким допомогла би процедура банкрутства. Проте ця процедура не є відомою та поширеною серед українців, й на те є кілька причин: це дорого, складно та незрозуміло без допомоги адвоката, на якого в боржника вже просто може не стати коштів. Крім того, кредитори та фінансові установи не вельми охоче подають свої вимоги у такі судові справи, сподіваючись стягнути борг після відновлення платоспроможності людини та зекономити на судових витратах, або навпаки, намагаються торпедувати процедуру, дискредитуючи боржника. З іншого боку, громадянам теж необхідно усвідомити, що ця процедура не про списання боргів, а про спробу знайти згоду з кредиторами за допомогою судової процедури та арбітражного керуючого».[3] Нажаль поки багато людей помилково вважають, що банкрутство – це спосіб повністю списати всі борги. Насправді, це процедура, яка дозволяє знайти компроміс між боржником і кредиторами.

В жовтні 2024 року відбувся круглий стіл на тему «Особливості провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб» , за матеріалами якого було надане чітке розуміння та розмежування ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ «добра совість» (bona fides) . [2]

В матеріалах зазначалось , що для кращого сприйняття принципу добросовісності варто з'ясувати об'єкт та суб'єкт розуміння .

«Об'єктивне розуміння:

добросовісність є об'єктивним мірилом, тобто ідеальними бажаними правовідносинами;

добросовісність представляється у формі вимог, що висуваються, зокрема, нормами права до поведінки учасників правовідносин;

Суб'єктивне розуміння:

добросовісність втілюється у вірності наданим обіцянкам і прагненні сумлінно виконати суб'єктивні обов'язки;

як характеристика дій учасника цивільних відносин, який здійснює належні йому права з урахуванням наявних меж та обмежень, не порушує прав інших учасників цивільних відносин, вчиняє дії,

спрямовані на мінімізацію негативних наслідків своєї поведінки, тощо;»

При цьому добросовісність у справах про неплатоспроможність фізичних осіб було виділено, що :

«Процесуально-правова добросовісність – належне виконання боржником процесуальних обов’язків, а також відмова від здійснення процесуальних прав у спосіб, що може нашкодити іншим учасникам конкурсного процесу.

Матеріально-правова добросовісність – належне виконання боржником обов’язків стосовно свого майна, а також відмова від здійснення суб’єктивних прав стосовно нього у спосіб, що може нашкодити іншим учасникам конкурсного процесу»[2]

Отже уявімо портрет фізичної особи-боржника, який ініціює щодо себе відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Це позичальник-боржник з вищою освітою та середнім рівнем доходу, має банківський валютний кредит із простроченням повернення боргу, який у кілька разів перевищує розмір застави. Інших ліквідних активів, таких як земельна ділянка, квартира, гараж, автомобіль, дача, у позичальника немає.

Водночас позичальник-боржник може мати інші (небанківські) борги. Щодо позичальника-боржника відкрите виконавче провадження, виданий виконавчий документ, кредитор (банк) надалі нараховує відсотки. Судовий спір з банком стосовно незаконності його вимог немає судової перспективи. Враховуючи всі особливості, за таких обставин позичальник-боржник може звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Згідно Цивільного Кодексу України загальними засадами законодавства є справедливість, добросовісність та розумність, які надають чіткі норми, при яких суд зможе задовільнити потреби у реструктуризації боргів боржника. На сам перед правовий вимір, законодавство та судова практика вимагає від боржника чесно декларувати свій фінансовий стан, що є основою для вирішення судом питань щодо банкрутства.

Якщо ж все таки громадянин бажає порушити принцип добросовісності, зокрема «недобросовісний» боржник, вагомою пропозицією є внести до законодавства санкції за намагання ввести в оману як суд, так і кредиторів щодо своєї неплатоспроможності і дійсного стану справ.

До прикладу можливе застосування до таких осіб категорії «сумнівна ділова репутація» з внесенням відповідного запису до ЄДРПОУ на певний строк (якщо це фізична особа-підприємець).

Проте, правові норми з питань банкрутства повинні бути доповнені механізмами контролю та стимулювання добросовісної поведінки. Таким чином, для забезпечення справедливого та ефективного процесу банкрутства фізичних осіб необхідно поєднати правовий та моральний підхід. Такий комплексний підхід підвищує довіру до системи банкрутства та сприяє стабільності фінансового ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

4. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

5. Щодо змісту принципу добросовісності у справах про неплатоспроможність фізичних осіб. Володимир ПОГРЕБНЯК, доктор юридичних наук, суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС Круглий стіл, 25.10.2024, м. Львів\ПРЕЗЕНТАЦІЯ

6. Коментує Лихопьок Денис Павлович/<https://opendatabot.ua/analytics/people-bankrupts-2024>

*Колесниченко Анна Андріївна,
студентка 1-го курсу магістратури факультету цивільної та
господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

СПАДКУВАННЯ МАЙНА ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ В УКРАЇНІ

У сучасному світі питання спадкових відносин є актуальними для більшості людей, незалежно від їхнього постійного місця проживання. При цьому, успадкування часто пов'язане з численними нюансами. Процедура може ускладнитися, якщо спадкодавець останні роки свого життя проживав за межами України або якщо спадкоємець є нерезидентом. З початком воєнного стану в Україні відбулося чимало змін у регулюванні спадкових питань, і спадкове право – не виняток. [1]

Щодо спадкоємців-нерезидентів, а саме іноземців, осіб без громадянства, а також українців, що постійно живуть за кордоном, спадкове оформлення здебільшого відбувається за стандартними правилами, однак має кілька спірних моментів. Нерезидентами вважаються ті, хто перебуває на території України менш ніж 183 дні на рік або мають офіційну реєстрацію в іншій державі. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає іноземця як особу, що не має українського громадянства і є громадянином іншої країни. [1]

Спадкові ситуації можуть бути складними, особливо коли спадкодавець та спадкоємець перебувають у різних державах або коли майно спадкодавця розташоване за кордоном. Часто така ситуація виникає, коли особа не може приїхати в Україну через особисті обставини, але має право на спадок. Українське законодавство не виділяє спеціальних умов для успадкування громадянами чи іноземцями, окрім оподаткування. Спадкові відносини регулюються за законодавством тієї країни, де спадкодавець мав останнє місце проживання. Якщо громадянство змінилося після заповіту, застосовується попереднє громадянство.[1]

Процедура може бути запущена законом або через заповіт, а термін для прийняття спадщини – однаковий для всіх і становить 6 місяців. Особиста присутність не є обов’язковою – можна скористатися представництвом через довіреність, оформлену юристом. Спадкування майна проводиться за правилами встановленими Цивільним Кодексом України. [4]

Для успадкування потрібно подати пакет документів, залежно від обставин. Основні документи включають:

- паспорт спадкоємця;
- свідоцтво про смерть спадкодавця;
- правовстановлюючі документи на майно;
- заповіт;
- перелік осіб, зареєстрованих за адресою спадкодавця на момент смерті.

Якщо спадщина знаходиться за кордоном, насамперед визначається місце відкриття спадщини, і спадкоємці подають заяву нотаріусу про прийняття або відмову від спадщини. Загальне правило передбачає, що місцем відкриття є останнє місце проживання спадкодавця, але якщо воно невідоме, то спадщина відкривається за місцем роз-

ташування нерухомого майна або його основної частини. У разі відсутності нерухомого майна місце визначають за основною частиною рухомого майна.[3]

Якщо спадкодавець проживав за кордоном, то місце відкриття спадщини визначається за Законом України «Про міжнародне приватне право». У разі наявності майна у кількох державах свідоцтво про право на спадщину видається у кожній з них відповідно до місцевого законодавства та з урахуванням заяв, поданих спадкоємцями.[1]

Нотаріус встановлює, за правом якої країни здійснюється спадкування, перевіряє наявність міжнародних договорів, а також може надіслати запит до компетентних органів відповідної держави. Відповідно до статті 70 Закону України «Про міжнародне приватне право», спадкові правовідносини регулюються законодавством країни останнього проживання спадкодавця.[2]

Таким чином, законодавство України визначає, що спадкування нерухомості регулюється законодавством країни, де розташоване майно, а майно, яке підлягає реєстрації в Україні, регулюється українським правом.

Закон України «Про нотаріат» дозволяє нотаріусам отримувати необхідні для справи документи та інформацію, перевіряючи факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна та інші необхідні відомості для видачі свідоцтва про право на спадщину.[3]

У разі наявності спадщини в іноземній державі, якщо там немає спадкоємців, консульський представник має право брати участь у процесі опису та запечатування майна, що здійснюється уповноваженими органами цієї держави (відповідно до частин 1 та 2 статті 16 Консульської конвенції). За наявності чинної консульської угоди консул України може, зокрема, отримати спадкове майно за кордоном для його подальшої передачі спадкоємцям в Україні. Також консул вживає заходів для забезпечення збереження майна громадянина України, що залишилося в іноземній державі після його смерті. Це особливо актуально, коли громадянин України помирає на території консульського округу, перебуваючи там тимчасово. [5].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пирожок Є. Спадкування для нерезидентів. support-kherson.ua. URL: <https://www.support-kherson.com.ua/spadkuvannya-dlya-nerezidentiv/>

2. Спадкування громадянами України майна, що знаходиться за кордоном. URL: wiki.legaid.gov.ua.
3. Спадкування майна в Україні іноземцями. ips.ligazakon.net. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EA016564>
4. Сафончик О. І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/41_2011/36.pdf
5. Волошина К. Спадкові правовідносини що виникають між громадянами України та іноземцями за межами України. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5251ae2f-69cf-44c0-90fc-868601b23e3b/content>

Комаровська Еріка Едуардівна,

*Студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: асистент Шамота О. В.

УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах воєнного стану в нашій країні з кожним днем збільшується число дітей, які залишилися без батьків або втратили зв'язок з ними. Кожного дня з'являються нові виклики щодо феномену усиновлення. Через війну діти можуть зіштовхуватися зі значними психологічними та емоційними випробуваннями. Вони потребують додаткової підтримки та консультацій з фахівцями, задля подолання усіх посттравматичних стресових реакцій та розладів й відновлення психічної рівноваги. Така допомога може включати регулярні зустрічі з психологами, спеціалізовану підтримку в навчанні та допомогу в адаптації до нового оточення. Усиновлювачі повинні бути до цього терплячими й чуйними, а також готовими приділяти увагу емоційним і психологічним потребам дитини. В Україні процес усиновлення чітко регламентований законодавством та міжнародними актами, які ратифіковані Верховною Радою України, що визначають права та обов'язки як майбутніх батьків, так і дітей. В умовах війни система зазнала змін, включаючи спрощення деяких процедур.

Відповідно до ст. 3 СК України сім'я може створюватися на підставі факту усиновлення дитини. Поняття усиновлення закріплене у СК України, відповідно до ст. 207 усиновлення – це прийняття ди-

тини до сім'ї усиновлювачем на правах рідної дочки чи сина, яке формується на основі судового рішення [1]. Перед усиновленням ретельно вивчають усі аспекти, щоб були дотримані відповідні інтереси дитини та процедури, передбачені чинним законодавством. Не може бути усиновлювачем особа до двадцяти одного року, яка має повну цивільну дієздатність. Обов'язковою вимогою є те, щоб дитину усиновлювала особа старше неї на мінімум п'ятнадцять років.

У період дії воєнного стану на всій території України до процесу усиновлення було інтегровано цифрові технології, що дозволили частково спростити процедуру подачі та збору документів. Деякі терміни розгляду та прийняття документів стали коротшими, а дія окремих була продовжена.

Варто також додати, що громадяни мають бути свідомими, обачними та повідомляти у разі виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування у відповідні служби згідно з постановою Кабміну «Питання діяльності органів опіки та піклування пов'язаної із захистом прав дитини» [3]. Облік дітей, які залишилися без батьківського піклування, надається службою у справах дітей за місцем проживання їхніх батьків або одного з них, з якими дитина проживала до виникнення обставини, що спричинили залишення її без батьківського піклування. Якщо місце проживання дитини невідомо, вона ставиться на облік у службі у справах дітей за місцем проживання або за адресою закладу охорони здоров'я, де її було залишено [3].

Військові дії ускладнили процедуру усиновлення, зокрема, через переміщення дітей, втрату документів та руйнування цивільної інфраструктури. Однак впровадження цифрових технологій може подолати таку проблему. Серед основних викликів процедури усиновлення наразі залишається: збільшення кількості дітей, які втратили батьків або залишилися без опіки. Також виникають труднощі з встановленням статусу дітей-сиріт та отримання нотаріальних дозволів на усиновлення. Важливою залишається підтримка держави та міжнародних партнерів у забезпеченні соціальної допомоги, психологічної підтримки дітей та сприянні усиновленню. Державні органи мають ще більше адаптуватися до реального воєнного часу.

Складний процес збирання документів та численні перевірки можуть затягувати процес усиновлення, особливо під час дії воєнного стану, що впливає на інтереси дитини. Також, в суспільстві досі існують упередження щодо усиновлення, наприклад щодо дітей більш

старшого віку або з особливими потребами. Під час повномасштабного вторгнення в Україну агресора, на мою думку, має бути спрощена процедура усиновлення задля того щоб більше дітей змогли знайти новий дім і жити повноцінне щасливе життя. Також, варто розробити державну програму щодо підтримки та консультування усиновлювачів та їх дітей. Важливим є розробка державної стратегії щодо заохочення усиновлення дітей та забезпечення їм соціального захисту; залучення громадських організацій.

Отже, усиновлення забезпечує право дитини на повноцінну сім'ю та створює такі правові відносини, які подібні до біологічних між батьками та дітьми. Усиновлення є важливою соціальною функцією, яка потребує реформування законодавства, спрощення багатьох процедур. Подолання викликів у цій сфері сприятиме захисту прав та інтересів дітей на всій території України, зокрема де проходять активні бойові дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України: Про внесення змін до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей від 24.05.2022 № 618-2022-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2022-%D0%BF#Text>
3. Постанова Кабінету Міністрів України: Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини від 24.09.2008 № 866-2008-п URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

Короткевич Іван Андрійович,

студент I курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ ЦИФРОВОГО МАЙНА

Спадкування є одним з важливих інститутів цивільного права, який забезпечує передачу майнових прав та обов'язків від померлої особи до її спадкоємців. Відповідно до статті 1216 Цивільного ко-

дексу України, спадкуванням визнається перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).[2] Традиційно спадщина включала речові та майнові права, проте з розвитком технологій та поширенням цифрових ресурсів виникла необхідність визначення нових підходів до спадкування нематеріальних активів.

За своєю сутністю, цифрове майно – це комплекс даних і активів, які існують в електронній формі і мають як майнову, так і немайнову цінність для користувача. До цифрового майна можна віднести облікові записи в соціальних мережах, електронну пошту, криптовалюту, права на цифровий контент (фото, відео, музика), хмарні сервіси та інші нематеріальні активи, що мають значну вартість.

В українському законодавстві поняття цифрової речі отримало своє визначення у 2023 році, коли Цивільний кодекс України було доповнено статтею 179¹, де вказано, що цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті. [2]

Актуальність проблеми спадкування цифрового майна обумовлена стрімким розвитком цифрової економіки та збільшенням значущості цифрових активів у житті сучасної людини. Так, наприклад, компанії GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft) вже пропонують користувачам можливість залишити інструкції щодо того, хто зможе отримати доступ до їхнього облікового запису у разі їхньої смерті, або ж надати вказівки на видалення облікового запису.

Сьогодні багато осіб володіють значними ресурсами в цифровій сфері, і їх правильне та законне спадкування стає важливим аспектом охорони прав спадкоємців. Проте, через відсутність чіткої регламентації в законодавстві, виникає багато правових питань щодо того, яким чином має здійснюватися перехід прав на цифрові активи після смерті власника. Зокрема, виникають проблеми із захистом приватності, управлінням цифровими акаунтами та доступом до них після смерті користувача, що потребує комплексного вирішення на законодавчому рівні.

Щодо правового режиму такого виду майна Цивільний кодекс України встановлює, що до цифрових речей застосовуються поло-

ження цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі. [2]

Згідно з цим підходом, цифрове майно може розглядатися як об'єкт права власності, до якого застосовуються загальні правила про спадкування речей та майнових прав, за винятком випадків, коли для цифрових активів потрібні спеціальні правові регулювання.

Однак, цифрове майно має низку суттєвих особливостей, які потребують додаткового врегулювання на законодавчому рівні, зокрема в контексті спадкування. По-перше, цифрові активи не завжди мають фізичну форму, вони існують виключно у віртуальному середовищі, і доступ до них може бути обмеженим паролями, шифруванням або політиками конфіденційності різних сервісів. По-друге, багато цифрових активів мають особистий характер (наприклад, електронна пошта або акаунти в соціальних мережах), і передача таких даних у спадок може вступати в конфлікт з правами на приватність. По-третє, деякі види цифрових активів, такі як криптовалюти або токени, мають значну фінансову вартість, що ускладнює їх юридичну класифікацію і регулювання в контексті спадкування.

Враховуючи ці особливості, доцільним було б додати до глави 84 Цивільного кодексу України окрему статтю, яка б чітко встановлювала порядок спадкування цифрового майна та враховувала які саме цифрові активи підлягають спадкуванню, а які можуть залишатися приватними або належати сервісам, де вони зберігаються, вирішувала проблематику встановлення доступу до цифрових активів спадкоємців, та визначала межі використання та передачі особистих даних спадкодавця, щоб уникнути порушення приватності після його смерті.

Одним з варіантів вдосконалення законодавства в даній сфері, на думку Заїки Ю. О., є внесення до Цивільного кодексу України окремого розділу, який би врегульовував специфіку спадкування окремих видів спадкового майна, таких як підприємства, земельні ділянки, об'єкти інтелектуальної власності тощо та спростив би правове регулювання цього процесу, забезпечивши більш системний і цілісний підхід до спадкування різних видів майна. [1]

Отже, спадкування цифрових активів стає невід'ємною складовою сучасних правових відносин, а системне врегулювання спадкування окремих видів майна, зокрема цифрових активів, через консолідацію норм у єдиному законодавчому акті є необхідним кроком для

забезпечення прав спадкоємців та належного управління спадковою масою в умовах цифрової епохи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заїка Ю. О. Напрямки вдосконалення спадкового законодавства в контексті його рекодифікації. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку* : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 229-232.

2. Токарева В. О., Личко В. С. Довірче управління майном в мережі Інтернет після смерті фізичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 848-851.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Кошущька Орина Олександрівна, Тучак Олександра Іванівна
студентки 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: асистент Шамота О. В.

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми визначення місця проживання дитини під час воєнного стану в Україні зумовлена підвищеними ризиками для дітей та родин в умовах воєнного конфлікту. Військові дії спричиняють масові переміщення, розлучення батьків, а також складнощі в забезпеченні прав дітей. Необхідність швидко і ефективно визначати місце проживання дитини стає критичною для її безпеки та стабільного розвитку.

Ст. 141 Сімейного кодексу України наголошує, що «мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою». [1] З цього можна зробити висновок, що однією з основних засад у регулюванні сімейних відносин є забезпечення рівності прав та інтересів батьків під час визначення місця проживання дитини. Такий підхід також знаходить відображення в практиці Європейського суду з прав людини, який неодноразово

підкреслював, що батьки повинні мати рівні можливості для участі у вирішенні спорів щодо опіки над дитиною. Ч. 1 ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» також встановлює, що «на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини» [2].

В ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» визначається, що «місце проживання – житло з присвоєною у встановленому законом порядку адресою, в якому особа проживає, а також апартаменти (крім апартаментів у готелях), кімнати та інші придатні для проживання об'єкти нерухомого майна, заклад для бездомних осіб, інший надавач соціальних послуг з проживанням, стаціонарна соціально-медична установа та інші заклади соціальної підтримки (догляду), в яких особа отримує соціальні послуги» [3].

Ст. 160 Сімейного кодексу України встановлює, що «місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою».

Держава продовжує виконувати свої позитивні зобов'язання щодо захисту сімейних прав та інтересів осіб, зокрема дітей, навіть під час воєнного стану, забезпечуючи їхнє зростання в сприятливих умовах. Національне законодавство також закріплює принцип пріоритету прав та інтересів дитини. Зокрема, ст. 7 Сімейного кодексу України визначає, що «регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини».

Відповідно до п. 2-3 Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 зазначається, що «виїзд за межі України дітей, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків, баби, діда, повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, здійснюється без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України)/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Держприкордонслужба дозволить перетин

державного кордону. При цьому в разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану рішення щодо надання дозволу на виїзд за межі України особі чоловічої статі, яка супроводжує дитину, яка не досягла 16-річного віку, приймається з урахуванням приналежності супроводжувача до переліку категорій осіб, які звільнені від військової служби та мобілізації, за наявності у неї підтвердних документів» [4].

При визначенні місця проживання дитини суди керуються її інтересами, враховуючи сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан, а також ставлення дитини до проживання з одним або обома батьками. Оцінюються також особисті якості батьків, їхні стосунки з дитиною, виконання батьківських обов'язків та здатність забезпечити умови для виховання і розвитку. Суди мають також враховувати безпекову ситуацію та наслідки бойових дій. Водночас сам факт воєнного стану не є достатньою підставою для визначення місця проживання дитини з одним із батьків, зокрема з тим, що проживає за кордоном.

Верховний Суд у постанові від 11 грудня 2023 року в справі № 607/20787/19 зазначає, що «вирішуючи питання про визначення місця проживання дитини, суди мають враховувати об'єктивні та наявні у справі докази, зокрема обстеження умов проживання, характеристики психоемоційного стану дитини, поведінки батьків щодо дитини та висновки органу опіки та піклування. Проте найважливішим у цій категорії справ є внутрішнє переконання суду, яке має ґрунтуватися на повній та всебічній оцінці всіх обставин в їх сукупності». В свою чергу Об'єднана палата зауважує, що «у спорах про визначення місця проживання дитини суди мають крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановити та надати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах» [5].

У постанові Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 822/2446/17 зазначено, що «розірвання шлюбу та встановлення місця проживання дитини з батьком, не доводить факту відсутності участі матері у вихованні дитини, тоді як рішення суду про позбав-

лення особи батьківських прав є належним підтвердженням факту самостійного виховання дитини одним з батьків» [6].

У справі № 420/16386/23 позивач оскаржив відмову військової частини звільнити його з військової служби, обґрунтовуючи це тим, що він є батьком неповнолітньої дитини, яку виховує самостійно, що підтверджується судовим рішенням про визначення місця проживання дитини. Проте, суди першої та апеляційної інстанції відмовили в задоволенні позову, зазначивши, що визначення місця проживання дитини з батьком не є доказом його самостійного виховання дитини та не може слугувати підставою для звільнення з військової служби під час воєнного стану. Суд також підкреслив, що рішення про місце проживання дитини є лише частиною доказів і повинно розглядатися з урахуванням інших обставин [7].

Отже, для підтвердження факту самостійного виховання дитини батьком необхідно не лише встановлення її місця проживання з ним, а й наявність обставин, таких як смерть матері, визнання її безвісти, зниклою або померлою, позбавлення її батьківських прав, відібрання дитини без позбавлення прав, або неможливість матері брати участь у вихованні через стан здоров'я. Лише за наявності таких обставин можна вважати, що батько здійснює виховання дитини самостійно.

Аналіз положень статей 3, 141, 157, 160, 161 Сімейного кодексу України, а також Законів України «Про охорону дитинства» та «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» дозволяє зробити висновок, що питання визначення місця проживання дитини стосується визначення її проживання з одним з батьків, а також встановлення порядку участі іншого батька в реалізації прав і виконанні обов'язків щодо забезпечення належних умов для розвитку дитини, включаючи харчування, навчання, лікування, соціальне спілкування та інші аспекти нормального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 09.11.2024).

4. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Каб. Міністрів України від 27.01.1995 № 57 : станом на 13 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п#Text>

5. Постанова Верховного Суду від 11 грудня 2023 року у справі № 607/20787/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116606725>

6. Постанова Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 822/2446/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74784677>

7. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду м. Одеси від 04 грудня 2023 року у справі № 420/16386/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115383673>

Кривінок Вікторія, Сергієнко Юлія

*студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Глиняна К. М.

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ТА РОЗПОДІЛ МАЙНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан не обмежує право на розірвання шлюбу, адже шлюбні відносини ґрунтуються на принципі добровільності. Тому навіть під час воєнного стану в Україні можливість розірвання шлюбу залишається доступною. Процедури та правила залишаються такими ж, як і до 24 лютого 2022 року.

Якщо подружжя взаємно бажає розлучитися і не має спільних неповнолітніх дітей, розірвати шлюб можна шляхом подання заяви в органи РАЦС. У випадках, коли є спільні неповнолітні діти або один з подружжя не згоден на розлучення, справа розглядається в суді за місцем проживання. Однак часто бажання розірвати шлюб виникає у тих, кого війна розлучила по різні боки лінії розмежування. Наприклад, дружина, рятуючи дітей і тікаючи від бойових дій, могла виїхати на підконтрольну Україні територію, тоді як чоловік залишився в зоні окупації.

У разі розлучення, якщо один із подружжя перебуває на тимчасово окупованій території, процедуру розірвання шлюбу потрібно оформляти лише на підконтрольній Україні території, інакше розлучення не буде визнане легітимним. Це пов'язано з тим, що на тимча-

сово окупованих територіях діють юрисдикція та закони окупаційної влади, які Україна не визнає. Отже, документ про розірвання шлюбу, виданий окупаційними органами, не матиме жодної юридичної сили та не буде чинним на території України, що означає продовження юридичної чинності шлюбу.

Таким чином, єдиний спосіб легально оформити розлучення – це приїхати на підконтрольну Україні територію. Відповідно до статті 18 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», після виїзду з окупованої території громадянам України гарантується дотримання їхніх прав і свобод, передбачених Конституцією України, включно з соціальними, трудовими, виборчими правами та правом на освіту. [2]

Справи про розірвання шлюбу розглядаються районними, міськими, районними в містах та міськрайонними судами в позовному порядку. Позов про розірвання шлюбу може бути поданий за місцем проживання або перебування позивача, якщо на його утриманні є діти молодшого чи неповнолітнього віку або якщо він не може прибути до місця проживання відповідача через стан здоров'я чи інші поважні причини.

В українському законодавстві діє принцип, за яким майно, спільно набуте подружжям у шлюбі, вважається спільною власністю і при розлученні має бути поділене порівну між чоловіком і дружиною. Режим спільної власності подружжя ґрунтується на таких положеннях:

- майно, придбане в шлюбі, вважається спільним, якщо інше не обумовлено домовленістю між сторонами;
- чоловік і дружина мають рівні права на спільне майно, яке перебуває у їхній спільній сумісній власності;
- право подружжя на майно визнається рівним навіть якщо один із них не мав власного доходу ;
- майно належить обом без виділення часток кожного у спільній власності;
- до моменту доведення протилежного вважається, що будь-який з подружжя, хто розпоряджається спільним майном, діє в інтересах обох.

Згідно з частиною другою статті 61 Сімейного кодексу України, заробітна плата, пенсія, стипендія та інші доходи, отримані одним із подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності. [1].

Існує поняття «особисте майно подружжя», що охоплює власність, яка належала чоловіку чи дружині до шлюбу, а також майно, отримане в подарунок або у спадок під час шлюбу, якщо в документах на передачу права власності не зазначено, що воно є спільним. До особистого майна також відносяться речі, призначені для індивідуального користування або професійної діяльності, майно, отримане як компенсація за збитки, допомога з тимчасової непрацездатності чи інвалідності, а також майно, придбане за кошти від продажу об'єктів, що підлягають державній реєстрації та зареєстровані на ім'я одного з подружжя.

Вирішення питань про підстави та строки надання утримання непрацездатному колишньому подружжю, а також можливість розв'язання цього питання через передачу частки в спільній власності залишається складним. Вважаємо, що в таких випадках суд може відійти від принципу рівності часток подружжя, оскільки надання утримання непрацездатному колишньому партнеру є важливою обставиною для справи.

Під час розгляду справ щодо поділу майна подружжя можуть виникати додаткові вимоги й претензії, що потребують призначення різних експертиз, визначення вартості майна, вжиття заходів забезпечення позову, а також збору додаткових доказів. Проте суд має право ухвалити рішення про розірвання шлюбу, залишивши інші вимоги без розгляду або здійснивши інші процесуальні дії, передбачені Цивільним процесуальним кодексом України (ЦПК).

Характерною рисою процесу поділу майна подружжя є те, що воно має розподілятися порівну між подружжям. Однак, наприклад, предмети, що використовуються для професійної діяльності, передаються тому з подружжя, хто їх застосовує у своїй роботі, при цьому їхня вартість враховується під час розподілу іншого майна між сторонами. У разі неможливості поділити окремі частки, суд визначає ідеальні частки такого майна, залишаючи його у спільній частковій власності. Водночас частка одного з подружжя може бути збільшена, якщо з ним проживають неповнолітні діти або недієздатні повнолітні діти. [3].

Існує термін позовної давності для розподілу майна між подружжям. В Україні цей термін дійсно становить три роки з моменту, коли одна зі сторін усвідомила порушення своїх прав. Основні принципи, що регулюють процес поділу майна, включають законність, верховенство права та дотримання прав і свобод людини.

Важливо також підкреслити, що позовна давність може бути застосована лише в контексті вже розірваних шлюбних відносин. Якщо шлюб ще діє, питання поділу майна не може бути вирішене через суд, оскільки юридичний факт розірвання шлюбу є необхідною умовою для ініціювання такого процесу.

Поділ може відбуватися лише стосовно майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Після розподілу майна, кожен з подружжя отримує право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю часткою без необхідності узгодження з іншим партнером.

Інше спірне питання, яке потребує тлумачення з боку вищих судових інстанцій, стосується визначення часток у майні подружжя, набутого у власність на різних підставах. Це стосується спорів щодо поділу спільного майна, зокрема житлового приміщення, коли частина будинку чи квартири була отримана одним із подружжя безоплатно (через дарування або спадкування), а інша частина набута на інших засадах, наприклад, за відплатним договором. Відповідно до п. 25 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» Під час вирішення питання про поділ майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, включаючи неподільні речі, суди повинні керуватися положеннями частин 4 та 5 статті 71 Сімейного кодексу, що вимагають згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення відповідної суми на депозитний рахунок суду іншим із подружжя. Якщо такої згоди немає, компенсація грошовими коштами може бути присуджена за умовами, встановленими статтею 365 Цивільного кодексу, при поданні позову одним із подружжя (ст. 11 ЦК) та попередньому внесенні коштів на депозитний рахунок суду. У разі відсутності дій з обох сторін та неможливості поділити неподільні речі відповідно до їхніх часток, суд визначає ідеальні частки кожного з подружжя без фактичного поділу, залишаючи майно у їхній спільній частковій власності. [8, с. 135-136].

Отже, питання розподілу майна залишається актуальним, оскільки після розлучення більшість людей стикається з необхідністю поділу спільно набутого майна. Це часто пов'язано з відсутністю згоди між сторонами щодо того, кому яке майно має бути передане та в

яких частках. На нашу думку, судові органи могли б використовувати медіацію як метод вирішення цих конфліктів, прагнучи примирити сторони і спонукати їх до мирного та самостійного вирішення спорів. Впровадження інституту медіації у справах, пов'язаних із сімейно-шлюбними відносинами та процесами розлучення, може суттєво знизити кількість позовів до суду про поділ майна, а також покращити практику українських судів завдяки застосуванню медіативних методів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України. Верховна Рада України. Закон від 10.01.2002 № 2947-III (Редакція станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

3. Дяченко С. В., Онофрей В. С. Процесуальні особливості розгляду справ про поділ майна подружжя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 91-94.

4. Постанова Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»

5. Грицишина Л. В. Правові наслідки припинення шлюбу за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 183-187.

Кривуля Єлизавета Олександрівна,

*Студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: асистент Шамота О. В.

ПРОБЛЕМИ МЕДІАЦІЇ В СІМЕЙНИХ СПОРАХ

Держава є багатоскладовою структурою, елементи якої тісно взаємопов'язані між собою. Один із найважливіших її елементів – це інститут сімейного права. Проте цей інститут не може існувати без конфліктів, які допомагають йому розвиватися і знаходити нові шляхи подолання спорів.

Наразі для більш зручного та ефективного вирішення конфліктів існує медіація. Вона являє собою позасудову добровільну, конфіденційну процедуру під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Процедура може застосовуватись, за порадою суду або в позасудовому порядку. Одна з особливостей медіації полягає в тому, що медіація не впливає на перебіг позовної давності.

Сімейні правовідносини мають особливі риси, які впливають на строки та на спосіб вирішення конфліктів. До притаманних рис можна віднести стрімку зміну етапів конфлікту, глибокі душевні переживання, спорідненість учасників спору, особистий предмет спору (оскільки спір зачіпає сімейні стосунки та їхні деталі).

Безумовно саме в сімейних правовідносинах медіація проявляє себе найбільше, оскільки саме її визначення стосується тих аспектів які, в більшості, потребують сторони. Конфіденційність особистого життя, неупередженість та незалежність медіатора, можливість сторонами самостійно, без суду чи державних органів, врегульовувати конфлікт. Ці аспекти допомагають сторонам відчувати себе захищено, не відчувати осуду чи критики третіх осіб.

До переліку переваг медіаційних практик можна віднести:

Добровільність проведення процедури. Сторони в змозі самостійно вирішувати, чи хочуть вони приймати участь у цій процедурі;

Сторони самостійно обирають медіатора. Коли всі учасники конфлікту прийняли рішення про проведення медіації, вони разом обирають медіатора, який буде задовольняти їх побажання, з реєстру медіаторів;

Самовизначення. Врегулювання конфлікту здійснюється за особистими переконаннями сторін, вони самостійно обирають найбільш прийнятне для них вирішення спору;

Час та місце проведення процедури. Медіація здійснюється за договором з медіатором. Це передбачає можливість обирати час в який буде проведена процедура. Також це дає можливість провести декілька зустрічей з медіатором за необхідністю. В договорі також прописується місце проведення проведення процедури, яке буде зручним для всіх учасників та яке можна змінити, якщо це передбачено в договорі;

Конфіденційність процедури, вся інформація, що стала відома інформатору буде таємницею та не буде розголошена;

Швидкість медіації. В порівнянні з судовим спором, який може тягнутися роками, медіація дозволяє врегульовувати конфлікт в найшвидші терміни;

Гнучкість медіатора. При вирішенні спорів посередник підлаштовується під сторін та особливості конфлікту;

Економія фінансів сторін [2, с. 23].

Проти численних переваг такого способу вирішення спорів, є причини чому його не так часто використовують.

І. Ясиновського виокремив декілька таких причин. 1) низька правова культура населення; 2) недостатній рівень довіри до цієї послуги; 3) недостатня поінформованість суспільства загалом і громадян зокрема про медіацію, її переваги як альтернативної судовому розгляду; 4) позиції сторін, які не бажають погоджуватися на компроміс; 5) специфіка національного правосуддя; 6) особливості політичного та економічного становища України; 7) низький рівень співпраці з міжнародними організаціями; 8) відсутність належного фінансування та незначна підтримка держави; 9) переважно громадські засади розвитку медіації [3, с. 261-264]

Зазначені причини досі є актуальними, проте через сучасний стан країни з'явилися нові проблеми у застосуванні даної процедури.

Незважаючи на те, що з 2021 року є спеціалізований закон Про медіацію, він не врегульовує всі частини сімейних конфліктів. На даний момент, у галузі сімейних правовідносин, існує низка ситуацій коли подружжя знаходить у різних країнах та має неврегульований спір. До предмету спору можуть відноситись як майнові права на спільне майно, так і батьківські права. Другий спір особливо актуальний коли батьки живуть на різних територіях і обидві сторони мають різне бачення того, де саме має перебувати дитина.

Зазначена ситуація не може швидко та ефективно вирішитись за допомогою судової інстанції, це займе час за який предмет спору може стати нікчемним. На наш погляд процедура медіації тут могла б допомогти сторонам досягти компромісу не витрачаючи забагато часу та коштів. Проте основною проблемою є неврегульованість законодавством цього питання. Незважаючи на те, що учасники можуть самостійно обирати місце та час проведення процедури медіації, законодавством не зазначено чи може процедура проводитися дистанційно за допомогою інформаційних технологій. Також для проведення процедури необхідно скласти договір з медіатором та

завірити його нотаріально, що займає багато часу за умовами даного прикладу.

Не вирішеними у цій ситуації залишаються дві проблеми :

Чи можливе проведення медіації за допомогою інформаційних та телекомунікаційних технологій;

Застосування медіації, при знаходженні сторін у різних країнах.

На підставі проведеного аналізу проблем розповсюдження та застосування медіації вважаємо за доцільне здійснити такі заходи:

Внесення доповнення до закону України «Про медіацію», про шляхи застосування медіації та можливість проведення процедури за допомогою телекомунікаційних систем та інформаційних технологій;

Створення державної спеціалізованої програми для відео- та аудіо-зустрічей учасників з медіатором;

Підвищення рівня правової освіти за допомогою медіа та освітніх програм в закладах освіти;

Запровадження безоплатних послуг медіатора у містах та селах, фінансування яких буде здійснюватись за кошти з державного бюджету;

Підвищення рівня довіри до процедури медіації за допомогою підвищення обізнаності суспільства про переваги медіації.

Всі ці шляхи посприяють якіснішому застосуванню та розвитку новітньої процедури через більшу обізнаність суспільства.

Медіація перебуває на шляху свого розвитку, вона безумовно впливає на якісне та швидке вирішення конфліктів у сімейних спорах, проте через відносно невеликий час дії закону, все ще залишилися проблеми у врегулюванні процедури медіації. Актуальними і досі є такі тривіальні проблеми, як недостатня обізнаність населення про цю процедуру, недовіра до процедури або до медіаторів. Також постали нові проблеми, які стали важливими під час масової еміграції населення України у зв'язку зі збройною агресією Росії. На нашу думку слід звернути увагу в першу чергу на підвищення рівня правової освіти громадян та на шляхи вирішення конфліктів віддалено за допомогою медіації у формі відео- та аудіо-зустрічей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>

2. Кацьора О. Проблеми та стан розвитку медіації в Україні. SOCIOLOGY GRANI. 2021. № 24 (7-8). С. 21-25. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/47094/1/1671Article%20Text-3013-1-10-20211121.pdf>

3. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 55. С. 260-267.

Лішук Софія Олександрівна,

*Студентка I курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

ЗАХИСТ ГІДНОСТІ, ЧЕСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ОСІБ

Справи про захист честі, гідності та ділової репутації осіб завжди були, є і будуть залишатися одним з найбільш складних, спірних, неоднозначних, але, водночас, актуальних питань в українському праві.

Поняття гідності, честі, ділової репутації – це, перш за все, морально-етичні категорії, водночас із тим, на законодавчому рівні їх визначають немайновими правами особи, яким надано значення самостійних об'єктів судового захисту.

Відповідно до Цивільного кодексу України, дефініцією гідності слід вважати цінність кожної фізичної особи як унікальної істоти. Честь, виходячи із доктрини цивільного права – суспільна оцінка особистості, вимір її духовних і соціальних цінностей. А ділову репутацію, у свою чергу, варто розрізняти на 2 види:

ділову репутацію фізичної особи – слід розуміти як суспільну оцінку ділових і професійних якостей особи при виконанні нею громадських, службових, трудових або інших обов'язків;

ділову репутацію юридичної особи – вважаємо за оцінку підприємницької, професійної чи будь-якої іншої діяльності саме юридичних осіб, яку вони здійснюють як учасники суспільних відносин [1].

Вищезазначені види спорів мають неабияке суспільне й політичне значення, чим привертають до себе дуже пильну увагу громадян, не виключенням стає й підвищений інтерес ЗМІ. Завдяки стрімкій цифровізації та щоденному популяризуванню соціальних мереж,

кожна особа отримала можливість розповсюджувати інформацію будь-якого змісту й контексту серед необмеженого кола осіб, що призвело до неправомірного зловживання недостовірною інформацією, чим збільшило проблему позіхання та паплюження честі, гідності та ділової репутації осіб. Відповідно до положень Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 № 1 недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або переکручені) (п. 15) [1,2].

Не рідко, в основі саме такого виду судових спорів полягало і те, в який спосіб трактувалося та застосовувалися норми українського законодавства. Часто, це стосується таких ситуацій, де може бути відсутня стала судова практика або її застосування викликає неоднозначну реакцію у юридичній спільноті.

На щастя, українське громадянське суспільство не стоїть на місці, а саме тому, судової практики та прецедентів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації стає дедалі більше, так само, як і засобів захисту особистих немайнових прав. Зокрема, задля того, аби якомога ефективніше захистити свою честь, гідність та репутацію від дифамації – особи, чий немайнові права було порушено (в подальшому позивачі) можуть обрати спосіб захисту.

Отже, можна виділити два види способів захисту порушеного права – загальні та спеціальні. Загальний спосіб захисту здійснюється способами, установленими главою 3 ЦК України та іншими способами, відповідно до змісту особистого немайнового права, способу й наслідків, які спричинили це порушення. Наприклад: відшкодування майнової та/або моральної шкоди. До спеціальних способів захисту, відповідно до статей 277 та 278 Цивільного кодексу України можемо віднести, наприклад: спростування недостовірної інформації, право на відповідь, заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, а також інші спеціальні способи захисту [3].

Варто зазначити, що основним нормативно-правовим підґрунтям, яке регулює відносини щодо захисту гідності, честі та ділової репутації в Україні є:

Конституція України, зокрема, стаття 28 – «Кожен має право на повагу до його гідності».

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), а саме: Книга друга, глава 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи».

Отже, стаття 297 ЦК України регламентує право кожного на повагу до його гідності та честі, визначає гідність та честь фізичної особи – недоторканими, а також встановлює спосіб захисту порушених прав – звернення з позовом про захист до суду. Стаття 299 ЦК України – визначає, що фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації і також встановлює аналогічний спосіб захисту ділової репутації особи [3].

Окрім зазначених нормативно-правових актів, під час розгляду справ про захист гідності, честі та ділової репутації, як фізичних, так і юридичних осіб – також застосовуються й інші, наприклад: Закони України «Про інформацію»; Закони України «Про медіа» та інші. Під час розгляду справ, обов’язковим до застосування є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Статтею 17 вищезазначеного закону було зобов’язано суддів застосовувати під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та посилалися на релевантну практику Європейського суду з прав людини як джерело права [4]. Це, в свою чергу, встановило певні стандарти правосуддя, яких повинен дотримуватися суд, конкретизувало та надало змогу правильно зрозуміти конвенційні положення.

Аналізуючи актуальну практику та коментарі Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду можна зробити декілька висновків та виділити проблемні аспекти при розгляді справ щодо захисту честі, гідності та ділової репутації осіб:

По-перше, доволі проблемним виявилось питання суб’єктного складу сторін у спорах про захист гідності, честі та ділової репутації. Відтак, якщо позов буде пред’явлений не всіма особами, яким належить дане право, суд не буде залучати таких осіб до участі у справі у якості співпозивачів, адже відповідно до принципу диспозитивності цивільного судочинства – особа, якій належить право вимоги, розпоряджається ним на власний розсуд. Також, у разі пред’явлення позову не до всіх відповідачів суд не уповноважений із власної ініціативи та

без згоди позивача, залучати інших відповідачів до участі у справі як співвідповідачів[5].

Отже, відповідно до судової практики України: такі позови вправі пред'являти фізична особа у разі поширення про неї недостовірної інформації, що порушує її особисті немайнові права, а також інші заінтересовані особи (наприклад, родичі або члени сім'ї). Що стосується порушення прав юридичної особи або прав її структурного підрозділу – позов уповноважений пред'явити орган цієї юридичної особи. З громадськими організаціями, ситуація дещо інша: закон визначає, що якщо буде порушено немайнові права ГО, а позивачем з позовом про захист честі, гідності та ділової репутації буде виступати фізична особа від власного імені, а не як керівник громадської організації з метою представлення її інтересів та захисту ділової репутації, то таке визначення суб'єктного складу сторін у даних видах спорів, буде вважатися неналежним. У такому разі судом може бути ухвалено рішення про відмову у задоволенні позову [6].

По-друге, прогалин зазнало й визначення юрисдикції справ. Загалом, характер спірних правовідносин є цивільно-правовим тому, всі справи зазначеної категорії підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, за винятком справ про захист ділової репутації між юридичними особами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності у сфері господарювання та іншої підприємницької діяльності, що розглядаються у порядку господарського судочинства [7].

По-третє, неоднозначним та недоопрацьованим, на мою думку, виявилось доказування та розмежування оціночних суджень, тверджень про факти. По-четверте, було виявлено деякі особливості й проблеми із визначенням способу захисту особистого немайнового права у даних справах, а також застосування спеціальних способів захисту.

Та останнє, на що варто звернути увагу – застосування положень про позовну давність. Цей аспект важливий тим, що на вимоги про захист гідності, честі чи ділової репутації позовна давність не поширюється, однак, крім випадків, які встановлені законом.

Отже, справи про захист честі, гідності та ділової репутації осіб є надзвичайно цікавими для дослідження, адже не дивлячись на різноманітну судову практику й прецеденти, все ще залишаються спірними та неоднозначними окремі питання, які виявляються проблемними при розгляді даних видів спорів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Пленуму ВСУ: Верховний суд України від 27. 02. 2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text
2. Давидова І. В., Токарева В. О. Захист права на повагу честі та гідності, ділової репутації публічних осіб. *Держава і регіони*. 2022 . № 1 (75). С.133.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1485>
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
5. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про захист гідності, честі та ділової репутації. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS.pdf
6. Постанова Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі № 522/16923/16-ц (провадження № 61-29689св18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854281>
7. Постанови Верховного Суду від 5 червня 2019 року у справі № 758/6022/14-ц (провадження № 61-24072св18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/8>

Маркасова Лілія Вячеславівна,

Студентка І курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н, доцентка Берназ-Лукавецька О. М.

РИМСЬКЕ ПРАВО СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Римське приватне право стало основою правової думки на століття. Римське приватне право характеризується чіткістю та високою юридичною технікою.

У системі римського приватного права спадкове право пов'язані з усіма видами речових прав. Після смерті людини зазвичай залишає майно- предмет спадкування іншими особами. Римські юристи вважали, що після смерті власника його власність продовжується, вмирає боржник, але не борг.

Спадкоємець ставав боржником по зобов'язаннях спадкодавця відповідаючи при цьому в тому числі власним майном. Спадкоємцем

є особа, до якої в установленому законом порядку перейшло майно померлого. Спадкоємець не може прийняти частину права, а від інших відмовитися. Приймаючи спадщину, спадкоємець стає учасником правовідносин, проходить зміна предмета правочину.

За римським правом спадщина – це сукупність прав і обов’язків померлого, визначених на момент смерті спадкодавця. У Стародавньому Римі існувала практика заповіту (*testamentum*), який був офіційним, одностороннім актом цивільно-правовий документ, призначений для регулювання спадкових прав та інших важливих розпоряджень у разі смерті особи. Заповіт обов’язково включав призначення суборендаря та міг містити інші положення.

Крім того, римське спадкове право проголошувало неможливість успадкування майна особи за законом і за заповітом (якщо спадкоємцеві призначалася шоста частина успадкованого майна, то він успадковував і неуспадковані п’ять шостих). Спадкування за законом виникло раніше спадкування за заповітом, Закони XII таблиць визнають переваги заповіту і вважають його чинність цілком нормальною.

Заповіт – це одностороннє волевиявлення, на підставі якого можуть виникати права та обов’язки спадкоємців. Це односторонній правочин, який може бути здійснений лише за умови, що особи, визначені спадкоємцями, також виявлять бажання прийняти спадщину.

Заповіт не можна визнати договором у загальному розумінні, хоча має місце волевиявлення як спадкодавця, так і спадкоємців. Заповідач може в будь-який час скасувати або змінити своє розпорядження, що не є можливим для однієї зі сторін договірних відносин, що підтверджує односторонній характер заповіту.

Заповіт повинен відповідати таким умовам, як заповідач повинен мати дієздатність для складання заповіту, заповіт повинен бути складений у певній формі, заповіт має містити призначення певних осіб спадкоємцями, які повинні мати дієздатність складати заповіт, заповіт, який не відповідав зазначеним вимогам, визнано недійсним. Кожному історичному періоду відповідала своя форма заповіту. Єдиний принцип – заповіт складався особисто заповідачем, а не його представником.

Важливим принципом римського спадкового права, який залишався практично незмінним протягом усієї римської історії, була свобода заповіту. Заповідач мав право на власний розсуд призначити спадкоємцем будь-кого зі своїх родичів або зовсім сторонніх людей[8].

Для складання заповіту була потрібна особлива здатність: активна заповідальна здатність (*testamenti factio activa*) яка залежала від загальної цивільної правоздатності. втрата активної заповідальної здатність після складання заповіту могла призвести до недійсності заповіту. Під пасивною заповідальною дієздатністю розуміється здатність особи бути спадкоємцем. Наприклад, раби могли приймати спадщину тільки разом із відпущенням на волю. Не мали пасивної заповідальної дієздатності особи, які на момент смерті спадкодавця ще не були зачаті, діти державних злочинців, особи, негідні спадкодавця, особи, які не були громадянами Римської держави (виняток становило набуття громадянства не пізніше 100 днів після відкриття спадщини), юридичні особи (виняток становили міські об'єднання, благодійні установи, церкви).

За законами Августа неодружені чоловіки від 25 до 60 років і незаміжні жінки від 20 до 50 років могли успадковувати спадщину лише за заповітом відповідно до найближчих родичів. Після будь-якого іншого заповідача вони отримували спадщину тільки в разі, якщо протягом 100 днів після відкриття спадщини укладали шлюб тощо. Прикладом відкладальної умови може бути під призначення спадкоємця (*heredis substitutio*). На випадок, якщо призначений спадкоємець за тієї чи іншої обставини (смерті, небажання отримати спадщину тощо) не стає спадкоємцем, у заповіті, крім основного спадкоємця, може бути вказаний спадкоємець, що замінює[3].

Був категоричний наказ спадкодавцеві: прямі спадкоємці (його діти та нащадки) повинні бути або визначені спадкоємцями в заповіті, або виключені з права спадкування. Якщо спадкодавець не призначив спадкоємців за обов'язковим законом або не призначив їх, заповіт вважається недійсним і спадкування відбувається відповідно до закону.

Спочатку вимагалось призначення спадкоємців в урочистій обстановці, а з 339 р. у будь-яких формах[6].

Форма заповіту, надзвичайно громіздка була в античні часи, поступово спрощувалася.

Правом на спадкування володіли лише вільні римські громадяни. Не мали права спадкування: підлеглі (за винятком солдат, стосовно майна, набутого на службі), неповнолітні, психічно хворі; марнотрати, німі і глухі, сліпі, відповідно до закону Юстиніана; в імпера-

торському праві -єретики; раби (за винятком державних рабів, яким було дозволено розпоряджатися половиною свого пекулія). У деяких випадках раби могли бути спадкоємцями за заповітом. Це включало їхнє звільнення. Вони не могли відмовитися від спадщини і брали на себе всі борги свого пана[7].

Для жінок було введено спеціальний регламент: до II століття вони взагалі не могли бути заповідачами, навіть якщо були *persona sui juris*. З II століття вони отримують право на спадщину, але тільки за згодою опікуна.

Жінки, які володіли 100 000 сестерціїв або більше, не могли успадкувати за заповітом після смерті людини. Ця норма була спрямована проти «марнотратства» жінок вищого стану. Діти державних злочинців, язичників, віровідступників, єретиків тощо не мали пасивної заповідальної дієздатності.

Форми давньоримського заповіту були публічні та гласні, приватні та публічні заповіти, які складалися без участі органів державної влади[6].

До письмових заповітів встановлено особливі вимоги. Як правило, заповіт мав бути складений особисто заповідачем і підписаний ним у присутності семи свідків. Якщо заповідач не міг підписати заповіт, викликали восьмого свідка, який підписував заповіт і заявляв, що робить це від імені заповідача. Свідки засвідчували заповіт своїми підписами та скріплювали печатками.

Усний заповіт оголошувався у присутності восьми осіб, крім того, в окремих випадках допускалося складання заповіту на спеціальних бланках. Воля спадкодавця мала бути голосно оголошена народом і тому ставала відомою всім.

В усному заповіті заповідач повинен був вільно, чітко і зрозуміло словами або знаками висловити свої бажання. Якщо заповідач назвав одного або всіх спадкоємців, заповіт вважається складеним. Свідки, які були присутні при складанні заповіту, могли записати сказане, але це не мало значення для дійсності заповіту. З часом письмова форма заповіту переважає над усною.

Римське право передбачало, втрату чинності заповіту, зокрема, заповіт міг втратити чинність, якщо заповідач сам скасував його до відкриття спадщини, або заповіт міг бути визнаний недійсним, якщо заповідач мав сина і не згадав про нього в заповіті, зробив його спадкоємцем або позбавив спадщини.

Селянам дозволялося скласти заповіт усно в присутності п'яти свідків, якщо заповідач був неписьменний і не міг підписати заповіт власноруч. Під час епідемій спільна присутність усіх свідків при складанні заповіту не була обов'язковою. Письмові заповіти від родичів по висхідній лінії на користь низхідних могли укладатися без залучення свідків.

За свідченням Гая, у стародавньому праві існували такі форми заповітів, як заповіт, засвідчений народними зібраннями (*testamentum comitiis calatis*), заповіт у поході (*testamentum in procinctu*). Обидві форми були виявленням волі спадкодавця перед римським народом[4].

Давніми заповітами вважалися такі розпорядження на випадок смерті: заповіти перед куріатними комісіями і заповіти перед строем в бойовій готовності. Обидві форми заповітів передбачали волевиявлення перед римським народом. Заповіти перед куріатними комісіями (*testamentum comitiū calatis*) виконувалися в мирний час перед публічними зборами, з цією метою ці збори скликалися двічі на рік, заповідач усно заявляє про свої бажання на випадок смерті. Таке волевиявлення було процедурно ускладненим, у тому числі й на пізніших народних зборах був представлений колективом із 30 викладачів.

Заповіт до переведення в бойову готовність (*testamentum comitiū calatis*) були доступні лише тим людям, які входили до складу армії і такі заповіти втрачали чинність після повернення заповідача з походу.

Військові заповіти позбавлені формальності, особливий режим заповіту нововведення: встановлено пріоритет волі заповідача над його усним волевиявленням[1].

Солдат міг розпоряджатися лише частиною свого майна, зберігся принцип сумісності двох видів спадкування - за законом і за заповітом; підвладний син, перебуваючи на військовій службі, міг залишити заповіт і розпоряджатися своїм лагерним пекулієм.

Щоб уникнути розголошення волевиявлення, була введена письмова форма заповіту: після манципації заповідач передавав довірчій особі навощені таблички, на яких і були записані розпорядження. Пізніше (з кінця Республіки) набуває поширення так званий преторський заповіт, який передбачав надання володіння майном відповідно до заповіту тому, хто був призначений спадкоємцем у табличках. Претор мав право введення у володіння спадкоємця лише в тому разі,

коли записи були засвідчені печатками семи осіб (п'ять свідків, ваговщик, покупець).

Римське право, визнаючи свободу спадкування, закріпило інститут необхідного спадкування. Закон передбачав пряму згадку про всіх дітей, у тому числі і емансипованих. Спадкове право було і є важливою галуззю цивільного права, яка потребує детальної регламентації.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Калюжний Р. А., Яшурицький Ю. В. Основи римського приватного права: курс лекцій Київ :ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. –184 с.
2. Абрамов М. В. Щодо підстав усунення від права на спадкування в римському праві. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 219-222.
3. Вовк В. М. Римське приватне право. Київ:2014.240с.
4. Абібулаєва Т. Г. Особливості спадкування боргу в римському праві. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 22. С. 107-111.
5. Кобзар В. В. Актуальні проблеми римського права при правового регулюванні спадкування за заповітом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 32. С. 45–48.
6. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Римське приватне право. URL: <http://www.info-library.com.ua/bookstext7631.html>

*Матвєєва Олена Андріївна,
студентка 1-го курсу магістратури факультету цивільної та
господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.*

ПРАВО НА НАДАННЯ ДОСТУПУ ДО ІНТЕРНЕТУ

Глобальна мережа Інтернет, як найдосконаліший інструмент інформаційного обміну, створила безпрецедентні можливості для реалізації фундаментальних прав людини. Зокрема, вона стала ефективним інструментом для здійснення свободи думки, слова та інформації, відіграючи ключову роль у процесах суспільної комунікації та захисту прав і свобод громадян.

Визнання права на доступ до Інтернету як невід'ємного права людини є логічним наслідком сучасних реалій. Це право має свої корені в загальновизнаних міжнародно-правових актах.

Так, стаття 19 Загальної декларації прав людини проголошує право кожної людини на свободу думки, совісті та релігії, що включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань і свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і без обмежень [1].

Аналогічні положення закріплені в статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на свободу вираження поглядів, включаючи свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади [2].

Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що доступ до Інтернету є невід'ємною складовою реалізації фундаментальних свобод, зокрема свободи вираження поглядів. Як зазначено у справі «Таймс Ньюспейперз Лтд. проти Сполученого Королівства», глобальна мережа сприяє поширенню інформації та формуванню громадянського суспільства [3]. Ця позиція знаходить своє відображення і в міжнародних документах, таких як резолюція Ради ООН з прав людини, яка закликає держави забезпечувати доступ до Інтернету та розвивати засоби комунікації [5]. Таким чином, обмеження доступу до мережі суперечать сучасним міжнародним стандартам у галузі прав людини.

Інтернет став ефективним інструментом для мобілізації громадської думки та впливу на політичні процеси на міжнародному рівні. Громадський резонанс, породжений онлайн-активністю, все частіше спонукає політиків та бізнес-лідерів до дій, спрямованих на захист прав людини. Події в Білорусі 2020 року стали яскравим підтвердженням цього явища, продемонструвавши, як обмеження доступу до мережі можуть спровокувати масштабні протести та міжнародну реакцію.

Інтернет, як сучасна інфраструктура комунікації та інформаційного обміну, перетворився на невід'ємну складову реалізації широкого спектру громадянських і політичних прав. Від проведення виборів в онлайн-форматі до захисту прав споживачів – глобальна мережа забезпечує нові можливості для участі в суспільному житті. Її багатofункціональність виходить за рамки традиційного розуміння свободи слова, охоплюючи економічні, соціальні та культурні аспекти життя суспільства.

Виникає питання щодо юридичної природи права на доступ до Інтернету. Резолюція 16/4 Ради ООН з прав людини 2011 року чітко

визначає два його основних компоненти: доступ до інформаційних ресурсів та використання мережі як засобу комунікації [4]. Таким чином, це право має багатогранний характер, охоплюючи як технічну можливість підключення до мережі, так і свободу отримувати та поширювати інформацію. Сприяючи інтеграції в глобальний інформаційний простір, доступ до Інтернету сприяє розвитку суспільства.

Право на доступ до Інтернету слід розглядати як похідне від інших фундаментальних прав людини, таких як право на здоров'я та приватне життя. Це означає, що воно є невід'ємною частиною реалізації цих прав і забезпечує їх ефективний захист. Багато конституційних прав, зокрема в Україні, тісно пов'язані з доступом до Інтернету, і обмеження цього доступу може суттєво ускладнити їх реалізацію.

Інтернет, завдяки своїй швидкості, глобальному охопленню та відносній анонімності, став потужним інструментом для об'єднання людей та мобілізації громадськості. Його потенціал у вирішенні глобальних проблем очевидний. Однак, ця ж відкритість робить Інтернет вразливим до зловживань та призводить до посилення державного контролю. Прагнення обмежити поширення інформації, що суперечить державній політиці, призводить до цензури та порушення фундаментального права на свободу вираження поглядів. Яскравими прикладами є Китайська Народна Республіка, де державна влада здійснює тоталітарний контроль над Інтернетом, фільтруючи контент за допомогою «Великого китайського файрвола» на основі чорних списків і ключових слів, і Північна Корея, де громадянам фактично відмовлено в доступі до Інтернету.

Впровадження таких механізмів створює ризик обмеження фундаментальних свобод, зокрема свободи слова та доступу до інформації. Як зазначає Рада ООН з прав людини, «права, якими ми користуємося в реальному світі, повинні бути гарантовані і в цифровому просторі, без будь-яких обмежень за географічною ознакою».

Питання визнання права на доступ до Інтернету як самостійного права людини в Українському законодавстві залишається предметом наукової дискусії. Відсутність консенсусу щодо його нормативно-правового закріплення свідчить про складність та багатогранність цього питання. Незважаючи на значний прогрес у розвитку інформаційних технологій, доступ до Інтернету в Україні досі не є універсальним та якісним. Науковці та юристи висувають різні пропозиції щодо правового статусу цього права: від закріплення його в Консти-

туції України до визнання як особистого немайнового права, регульованого Цивільним законодавством.

Отже, на нашу думку, право на доступ до Інтернету, хоча й тісно пов'язане з іншими фундаментальними свободами, такими як свобода слова, все ж є самостійним і невід'ємним правом людини, визнаним на міжнародному рівні. Його багатогранність та взаємозв'язки з іншими правами створюють складну правову конструкцію, яка потребує детального аналізу та законодавчого закріплення на національному рівні. Незважаючи на різноманітність національних умов, держави несуть спільну відповідальність за забезпечення цього права, враховуючи його ключову роль у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Рада Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.
3. «Компанія Times Newspapers Ltd. Проти Сполученого Королівства» : Рішення Європейського суду з прав людини від 10 березня 2009 р. URL: [https://protocol.ua/ua/kompaniya_tayms_nyuspeypers_ltd_proti_spoluchenogo_korolivstva_\(1_i_2\)_times_newspapers_ltd_v_united_kingdom_\(1_and_2\)_st_10_konvenii_zayavi_3002_03_i_23676_03_vid_10_bereznia_2009_roku\)](https://protocol.ua/ua/kompaniya_tayms_nyuspeypers_ltd_proti_spoluchenogo_korolivstva_(1_i_2)_times_newspapers_ltd_v_united_kingdom_(1_and_2)_st_10_konvenii_zayavi_3002_03_i_23676_03_vid_10_bereznia_2009_roku)).
4. Мукомела І. В. Право на доступ до Інтернету: проблеми визначення та забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4(87) С. 77–82.
5. Про сприяння, захист та здійснення прав людини в Інтернеті : резолюція Ради ООН з прав людини від 5 лип. 2012 р. URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session20/Pages/ResDecStat.aspx>.

Мельник Тетяна Романівна,

*Студентка 2 курсу факультету прокуратури та
слідства Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., професорка Калітенко О. М

ПРАВА ПРИВАТНИХ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА КОМПЕНСАЦІЮ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Кожна людина має невід’ємне право на життя, свободу і особисту недоторканність, як це передбачено статтею 3 Загальної декларації прав людини. Також, згідно зі статтею 8, у разі порушення цих основних прав, гарантованих конституцією або законом, особа має право на ефективний судовий захист у компетентних національних судах. Однак у період воєнного стану такі права часто порушуються, що призводить до значних матеріальних і моральних втрат громадян. У таких умовах люди змушені звертатися не тільки до національних судів, а й до міжнародних механізмів для відновлення своїх прав і компенсації шкоди, спричиненої війною [1].

В Україні відсутні міжнародні механізми, які б забезпечували компенсацію збитків, завданих внаслідок воєнних дій, хоча міжнародне право має норми, що можуть регулювати це питання. Наприклад, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на недоторканність житла, хоч і з певними обмеженнями в умовах збройного конфлікту (стаття 8). Також Міжнародний пакт про громадянські та політичні права забороняє свавільне втручання у приватне та сімейне життя, житло чи кореспонденцію, а також незаконні посягання на честь і репутацію (стаття 17). Попри це, ці документи не регулюють детально процедури захисту прав під час війни [1].

Одним із важливих кроків є ухвалення резолюції CM/Res(2023)3 «Про створення Розширеної часткової угоди щодо реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України». Цей Реєстр, який функціонуватиме в межах Ради Європи, слугуватиме платформою для збору, обробки та реєстрації заяв про збитки, завдані агресією Росії, починаючи з 24 лютого 2022 року. Відповідно до закону України від 8 листопада 2023 року, Реєстр розпочне роботу 10 грудня 2023 року. Він фіксуватиме інформацію про матеріальні та немате-

ріальні збитки фізичних осіб, юридичних осіб, а також державних органів [2].

Згідно зі Статутом Реєстру, він прийматиме та оброблятиме заяви, перевірятиме їх відповідність критеріям і зберігатиме дані для подальшого розгляду. Водночас Реєстр не має повноважень ухвалювати рішення щодо відповідальності чи компенсацій. Планується, що ця ініціатива стане частиною ширшого міжнародного механізму відшкодування збитків, до якого входить комісія з розгляду заяв та компенсаційний фонд. Для забезпечення ширшого охоплення запропоновано включити до критеріїв заяв збитки, завдані з 20 лютого 2014 року, коли Росія розпочала агресію проти України [2].

Реєстр має розпочати роботу в цифровому форматі до кінця березня або початку квітня 2024 року, але терміни виплат компенсацій поки не визначені. Попри тривалість процесу, створення міжнародних механізмів є значним кроком для України. Національне законодавство також потребує змін для адаптації до міжнародних стандартів компенсації. Наприклад, Цивільний кодекс України передбачає відшкодування моральної шкоди, але не враховує європейський підхід до компенсації за «біль та жаль», який має економічне підґрунтя. Законодавчі ініціативи в цьому напрямку, такі як законопроект № 3605 від 2020 року, поки що не реалізовані [3].

Європейські стандарти передбачають відшкодування витрат на реабілітацію, поховання, освіту осіб з інвалідністю, переобладнання житла тощо. Також враховуються витрати на навчання воїнів із біонічними протезами або осіб, які втратили зір і потребують адаптації до нових умов. Українське законодавство має інтегрувати ці положення, щоб гарантувати ефективне відшкодування збитків громадянам, які постраждали від війни [4].

Узагальнюючи, міжнародне право надає основу для врегулювання питань компенсації шкоди, завданої фізичним особам під час війни. Для України, в умовах євроінтеграції, важливо привести національне законодавство у відповідність із міжнародними стандартами, що дозволить більш ефективно захищати права постраждалих громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року:

ООН; Декларація, Міжнародний докумен. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відшкодування шкоди за біль та жаль : Проект Закону України, реєстраційний номер: 3605 від 05.06.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69054.

4. Маркіян Ключковський: коли запрацює механізм та будуть перші виплати. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/02/12/7179429/>.

Мерчанський Іван Русланович,

*студент 1-го курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Усиновлення завжди було актуальним правовим питанням, а з початку повномасштабного вторгнення стало ще більш актуальним.

З одного боку потреба усиновлення після початку повномасштабного вторгнення стала занадто великою, а з іншого – дана процедура повинна залишатися такою, яка не буде порушувати права дітей та їхні інтереси. Спрощення має відбуватися виключно шляхом введення правових норм, спрямованих на спрощення процедури, її дебіюрократизації, а не шляхом зменшення вимог до усиновлювачів, наприклад.

Після початку повномасштабного вторгнення в Україні процедура усиновлення зазнала значних змін, спрямованих на спрощення та забезпечення доступності процесу, з урахуванням умов воєнного стану. Основні зміни включають наступне:

- цифровізація процесу;
- можливість онлайн-консультацій;
- ускладнення через воєнний стан;

Це вже спрямовано не на спрощення процедури, а навпаки на її ускладнення, але в даному разі як раз таки йдеться про баланс між інтересами дитини та простотою процедури.

Дані вимоги передбачають, що усиновлення дитини, в першу чергу, має відбуватися з боку біологічних родичів дитини, що позитивно вплине на психо-емоційний стан дитини. Лише в тому разі, коли немає такої можливості, допускається усиновлення з боку сторонніх осіб.

4. *Удосконалення безпеки та контролю.* Уряд приділяє увагу захисту дітей та недопущенню незаконних випадків усиновлення, зокрема за межами країни. З метою адаптації процедури усиновлення до умов воєнного стану, були внесені зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення. Постановою Кабінету Міністрів України № 618 встановлено порядок забирання усиновленої дитини під час надзвичайного або воєнного стану, якщо дитина тимчасово евакуйована за межі України. Це спрощує процедуру та забезпечує захист дітей, які потрапили у складну ситуацію через воєнні дії [1].

Також варто зазначити, що саме усиновлення дитини потребує наявності доведеного факту загибелі батьків дитини. У випадках, коли діти залишилися без батьківської опіки через воєнні дії, передбачені альтернативні механізми тимчасового захисту, такі як тимчасове влаштування. Усиновлення цих дітей можливе лише у випадку підтвердженої інформації про смерть батьків та відсутність родичів. Однак, через те, що значна частина території України все ще перебуває під окупацією, у багатьох випадках отримання підтверджувальних документів є об'єктивно неможливим [2].

Важливо зазначити, що надмірне спрощення процедури є неможливим в силу необхідності забезпечення інтересів дитини. На жаль, в практиці непоодинокі випадки, коли усиновлювач подає до суду заяву про скасування усиновлення. Верховний Суд з цього приводу зазначає наступне: «В контексті положень про усиновлення та батьківство, усиновитель робить свідомий та виважений вибір набути прав батька стосовно дитини, яка не є його кровною, та приймає на себе кореспондуючий цьому обов'язок стати рідною людиною цій дитині, вживати всіх можливих заходів та дій в інтересах дитини, займатися питаннями її виховання та розвитку таким чином і обсягом, яке в мінімальному значенні закріплено у законодавстві та диктується загальними уявленнями про батьківство» [3].

Загалом процедура усиновлення є складною та майже не піддається спрощенню через необхідність дотримання інтересів дитини. Але вона потребує покращення, а саме:

1. Повернення міждержавного усиновлення. На період дії воєнного стану, усиновлення іноземцями не допускається (за винятком випадків, коли іноземці є родичами дитини). Але дана норма не є такою, що спрямована на захист інтересів дитини. Мінсоцполітики аргументує це тим, діти мають зростати у сім'ях, які близькі до них етнічно, культурно та географічно. Але в тому разі, коли українські сім'ї не бажають усиновлювати дітей, а попит на усиновлення з боку іноземців є- треба надавати дітям можливість зростати в повноцінних родинях.

2. Запровадження соціальної та психологічної підтримки після усиновлення. На жаль, держава доволі фіктивно слідкує за добробутом дітей після усиновлення. Дана система має бути змінена в бік не тільки контролю, алей підтримки самих усиновлювачів, шляхом надання їм консультацій, організації тренінгів щодо комунікації з дітьми.

3. Створення прозорої онлайн-платформи. На даній платформі мають бути розміщені відомості як про усиновлювачів, так і про дітей, що можуть бути усиновлені. Це важливо для прийняття зваженого рішення як з боку держави, так і з боку усиновлювачів. Оскільки на практиці не поодинокі випадки, коли усиновлювач згодом подає до суду позовну заяву про скасування усиновлення, аргументуючи це тим, що втратив емоційний зв'язок з дитиною. Аби завадити подібним випадкам, має бути відома біографія дитини, які психологічні і психічні проблеми вона має, тощо.

Отже, у висновку треба зазначити, що система усиновлення все-таки потребує спрощення, хоча і з дотриманням обов'язкових процедур. Перш за все ухил має бути на цифровізацію та дебіюрократизацію, а також створення прозорої системи усиновлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басай А. О. Особливості процедури усиновлення дітей під час воєнного стану. *Proceedings of the 1st International Scientific and Practical 164 Conference «Society and Science: Interconnection»*. 2022. № 134. С. 230-232.
2. Крикун В. В. Особливості усиновлення дітей в умовах воєнного стану. Міжнародна науково-практична конференція: «Захист прав дитини в умовах військової агресії». 2023. С. 160-163.

3. Постанова Верховного Суду у справі № 343/1092/20 від 15 квітня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104052584>

Нестерук Катерина Олегівна,
*Студентка I курсу магістратури факультету цивільної та
господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

НЕДОТОРКАНИСТЬ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В ЦИФРОВУ ДОБУ (ПРАКТИКА ЄСПЛ)

Недоторканність приватного життя— це фундаментальне право людини, що гарантує свободу висловлювання, захист персональних даних та особистого життя в цифровому середовищі. Ця тема набуває особливої актуальності в сучасному світі, де Інтернет є невід’ємною частиною життя кожної людини.

Серед українських науковців, які досліджували цю тему, можна навести Попович Т. П., С. Булавина, Т. Давидова, А. В. Ковбан, А. І. Марущак, І. В. Михайленко.

У 2016 році, Комітетом ООН з прав людини прийнято Резолюцію про сприяння, захист реалізацію прав людини в Інтернеті, що передбачало, захист права людини на свободу висловлювання своїх поглядів через Інтернет[1].

В Україні це право регламентується Конституцією статтею 32, яка передбачає гарантує кожному право на недоторканність приватного життя. Це право поширюється і на інформацію, що стосується особи, яка зберігається в електронних базах даних та інших інформаційних системах[2].

Цивільний кодекс України передбачає захист честі, гідності та ділової репутації особи, зокрема в інформаційному просторі[3].

Кримінальний кодекс України містить статті, що передбачають відповідальність за незаконне втручання в приватне життя, поширення недостовірної інформації, що порочить честь і гідність особи.

А також Закон України «Про захист персональних даних» регламентує збір, обробку та зберігання персональних даних громадян[4].

Це відповідає європейським стандартам, таким як GDPR (General Data Protection Regulation), який діє в ЄС, він встановлює встановлює жорсткі вимоги до збереження та охорони персональних даних, а також передбачає великі штрафи за порушення прав на конфіденційність.

Українські суди, спираючись на рішення ЄСПЛ, застосовують принципи міжнародного права для захисту приватного життя громадян. Наприклад:

Справа «Міхесенко проти України» (2013) ЄСПЛ у справі визнав, що несанкціоноване прослуховування телефонних розмов є порушенням статті 8 Конвенції, вона є важливим прецедентом у контексті захисту права на сімейне життя в Україні. У цій справі мова йшла про конфлікт між колишніми подружжям щодо визначення місця проживання дитини. Мати дитини звернулася до ЄСПЛ, оскільки вважала, що рішення національних судів України щодо цього питання порушувало її право на повагу до сімейного життя. Суд встановив, що в даному випадку було порушено право матері на повагу до сімейного життя та звернув увагу на те, що при вирішенні спорів щодо опіки над дітьми національні суди повинні надавати першочергове значення найкращим інтересам дитини та забезпечувати баланс між правами обох батьків.

Справа Варгас Мендес проти Португалії: Суд визнав незаконним збір та обробку персональних даних без згоди особи. Дана справа є важливим прецедентом у контексті захисту права на приватне життя, зокрема, у сфері охорони здоров'я. Ця справа стосувалася питання доступу до медичної документації пацієнта та його права на конфіденційність. Варгас Мендес звернувся до Європейського суду з прав людини, оскарживши рішення національного суду Португалії, яке дозволило його колишній дружині отримати доступ до його медичної документації. Він стверджував, що таке рішення порушує його право на повагу до приватного життя, гарантоване ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Європейський суд погодився з доводами Варгаса Мендеса і встановив, що втручання у його право на приватне життя було недопустимим. Суд підкреслив, що право на доступ до медичної документації не є абсолютним і має бути збалансовано з правом на приватне життя пацієнта.

Справа Ромеро Флорес проти Іспанії є важливим прецедентом у контексті захисту права на приватне життя, зокрема, у сфері сексу-

альних орієнтацій та гендерної ідентичності. Ромеро Флорес звернувся до Європейського суду з прав людини, оскарживши рішення національного суду Іспанії, яке відмовило йому у праві на усиновлення дитини через його нетрадиційну сексуальну орієнтацію. Він стверджував, що таке рішення порушує його право на повагу до приватного життя (стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) та право на недискримінацію.

Міжнародна практика підкреслює важливість прозорих політик щодо обробки даних користувачів. У рамках українського законодавства компанії також зобов'язані інформувати користувачів про те, як використовуються їхні дані, а також запитувати користувачів право на обробку персональних даних[5].

Інтернет-компанії, такі як Google, Meta (Facebook), беруть на себе обов'язки забезпечувати захист персональних даних користувачів за GDPR (General Data Protection Regulation). Вони повинні чітко вказувати, які дані збираються, як використовуються та надавати можливість контролю за цими процесами.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що недоторканність в мережі Інтернет є одним із ключових прав людини в сучасному світі. Для забезпечення ефективного захисту цього права необхідно постійно вдосконалювати законодавство, підвищувати рівень цифрової грамотності населення та зміцнювати міжнародне співробітництво.

ЛІТЕРАТУРА:

1. GDPR (General Data Protection Regulation) URL: https://www.article19.org/data/files/Internet_Statement_Adopted.pdf
2. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст.120.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
5. Разметаєва Ю. С. Формування новітніх прав людини під впливом ІТ. ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні (Третя міжнародна щорічна конференція, 07.12.2018, м. Львів URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=XQmy1e0AAAAJ&citation_for_view=XQmy1e0AAAAJ:ns9cj8rnVeAC

*Новак Юлія Іванівна,
Студентка 1 курсу магістратури
факультету судового та міжнародного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Матійко М. В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ РІШЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Загальні збори є органом юридичної особи, що забезпечує можливість учасникам колективно обговорювати важливі питання та ухвалювати рішення. Прийняті на загальних зборах рішення, не лише відображають волю учасників, але й впливають на ефективність управлінських процесів, визначають пріоритети, формують стратегічний напрямок діяльності всієї організації та можуть мати наслідки для всіх членів. Саме тому визначення правової природи рішень загальних зборів юридичної особи є важливим об'єктом дослідження, яке дає можливість відповісти на низку практично важливих та вкрай дискусійних питань.

З огляду на наявність на доктринальному рівні багатоманітних уявлень про природу рішень загальних зборів як юридичного факту, пропонуємо розпочати наше дослідження з аналізу найбільш принципово відмінних позицій. Зокрема, окреслену проблематику в доктрині корпоративного права порушують такі вчені як, А. В. Зеліско, визначаючи рішення загальних зборів як особливий юридичний акт [2, с. 53]. О. В. Кучмієнко вбачає під рішенням загальних зборів правочин, який спрямовано на встановлення, зміну чи припинення правовідносин [3, с. 177]. Втім, вчені О. В. Бігняк та О. В. Гарагонич вважають, що рішення загальних зборів є актом ненормативного характеру [4, с. 309]. [5, с. 257].

Законодавчо закреплене визначення правочину міститься в ч. 1 ст. 203 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Відповідно, «правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків». Таке формулювання правочину дозволяє виокремити наступні його ознаки: 1) є актом волевиявлення; 2) є дією, що спрямована на настання правового результату; 3) є дією суб'єктів правовідносин (у межах їх правосуб'єктності); 4) є

правомірною дією. Враховуючи викладене, для з'ясування, чи є рішення загальних зборів правочином, доцільно встановити наявність у ньому вищеперелічених ознак.

Рішення загальних зборів є вольовим правомірним актом суб'єкта правовідносин, а отже – відповідає ознакам правочину. Однак проблему викликає інша, не менш обов'язкова ознака – необхідність вчинення правочину саме суб'єктами правовідносин. Стаття 2 ЦК України визначає: «Учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи. Учасниками цивільних відносин є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права». В такому ключі, варто відмітити, що загальні збори є органом управління, який не є правосуб'єктним утворенням, а отже – не є учасником цивільних правовідносин в розумінні статті 2 ЦК України.

Слушною є думка О. В. Гарагонич, про те, що «рішення загальних зборів не може вважатися правочином, оскільки результат такого рішення є обов'язковим для осіб, які голосували проти нього» [3, с. 257]. В протилежному випадку, дефект волі кожного з акціонерів міг би слугувати достатньою підставою для скасування рішення загальних зборів. Підтвердженням цьому є постанова КГС ВС від 12.04.2018 р. у справі № 922/2688/17, в якій визначено, що «рішення загальних зборів учасників господарського товариства є актом органу управління юридичної особи, а не одностороннім правочином, оскільки приймається загальними зборами учасників, які не є ні суб'єктом права, ні органом, який здійснює представництво товариства. Не є рішення загальних зборів і договором, тому що приймається не за домовленістю всіх учасників товариства, а більшістю їх голосів» [7].

Таким чином, на основі проведеного аналізу та зіставлення ознак правочину з ознаками рішення загальних зборів, варто підтримати позицію тих вчених, які вважають, що рішення загальних зборів за правовою природою є актом ненормативного характеру, а не правочином.

В українській судовій практиці сформоване усталене розуміння правової природи рішень загальних зборів як актів ненормативного (індивідуального) характеру, тобто «офіційних письмових документів, що породжують певні правові наслідки, які спрямовані на регулювання господарських відносин і мають обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин» (п. 2.12 Постанови Вищого господарського

суду України від 25. 02. 2016 р. № 4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»). Тому до таких рішень не можуть бути застосовані положення статей 203 та 215 ЦК України, якими визначені підстави недійсності правочину, і, відповідно, правові наслідки недійсності правочину за статтею 216 ЦК України.

Втім, проблема вбачається в тому, що попри наявність чіткого розмежування правового регулювання, суди за аналогією закону застосовують норми про момент та наслідки недійсності правочинів до недійсних рішень загальних зборів. Наприклад, Верховний Суд у постанові від 22.08.2018 р. у справі № 925/715/17 зазначив: «визнання рішення загальних зборів недійсним означає, що воно не породило правових наслідків з дня його прийняття» (аналогічна позиція викладена у постанові Верховного Суду від 17.07.2018 р. у справі № 916/2386/17) [8], [9]. Проте підхід по застосуванню аналогії в даному випадку є, по-перше, суперечливим і, по-друге, не усуває ризиків, стосовно актів та правочинів, які приймалися або вчинялися на виконання недійсних рішень загальних зборів.

З метою усунення невизначеності та узгодження судової практики Касаційним господарським судом Верховного Суду у постанові від 02.11.2023 р. у справі № 918/919/22 окреслено перелік підстав визнання рішень загальних зборів учасників недійсними: «1) невідповідність рішень загальних зборів нормам законодавства; 2) порушення вимог закону та/або установчих документів під час скликання та проведення загальних зборів; 3) позбавлення учасника (акціонера) юридичної особи можливості взяти участь у загальних зборах» [10].

Таким чином, з метою остаточного вирішення питання правової природи рішень загальних зборів, вважається за необхідне відносно актів органів юридичної особи передбачити спосіб захисту суб'єктивних прав та інтересів на рівні загальних положень ЦК України. Водночас, право на оскарження рішення загальних зборів, до прикладу рішення товариства з обмеженою відповідальністю підлягає закріпленню на рівні спеціального закону, яким регулюється правовий статус таких товариств.

На основі викладеного, слід дійти висновку про наявність на доктринальному рівні різних підходів до правової природи рішень загальних зборів. Тим не менш, комплексний аналіз актуальної судової практики з окресленої тематики дає можливість обстоювати позицію,

згідно якої, рішення загальних зборів є актом ненормативного характеру, а не правочином. Як наслідок, такий підхід дозволяє констатувати неможливість застосування до рішень загальних зборів законодавчо встановлених підстав недійсності правочину, що призвело би до нестабільності цивільних правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
2. Зеліско А. В. Юридичні акти як форма реалізації правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Вип. 42. С. 70–83.
3. Кучмієнко О. В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах: дис. канд. юр. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 230 с.
4. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні : дис. докт. юр. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 501 с.
5. Гарагонич О. В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств : дис. докт. юр. наук: 12.00.04. Київ, 2020. 466 с.
6. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Вищого господарського суду України від 25. 02. 2016 р. № 4.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.04.2018 року в справі № 922/2688/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73441777/>.
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22.08.2018 р. у справі № 925/715/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76057599>.
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.07.2018 р. у справі № 916/2386/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75399194>.
10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 02.11.2023 р. у справі № 918/919/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114860268>.

*Паньковець Євгеній Степанович,
Студент 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: асистент Шамота О. В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВА НА СПІЛКУВАННЯ З ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ, ЯКИЙ ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО, В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Право на спілкування з обома батьками є одним із основних прав дитини, яке гарантується міжнародними та національними нормативно-правовими актами. У ситуаціях, коли батьки проживають окремо, виникає ціла низка правових та соціальних проблем, пов'язаних з реалізацією цього права. У сучасних умовах, з огляду на різноманітні соціальні, економічні та технологічні зміни, питання взаємодії дітей з батьками, які живуть окремо, набуває особливої актуальності.

Основу прав дитини щодо спілкування з батьками закладають міжнародні конвенції, зокрема Конвенція ООН про права дитини, а також національні закони, як-от Сімейний кодекс України. Згідно з ними, кожна дитина має право на підтримку зв'язку з обома батьками незалежно від того, чи проживають вони разом, чи окремо. В Україні, зокрема, передбачено, що у разі розлучення батьків, дитина має право на спілкування з обома батьками, а також на підтримку контакту з родичами.

Однак на практиці це право часто стикається з численними перешкодами.

Часто після розлучення виникають серйозні суперечки щодо того, з ким має залишатися дитина і як організувати її спілкування з батьками, які проживають окремо. Батьки можуть використовувати дитину як інструмент маніпуляцій або помсти один одному, що ускладнює нормальне виконання прав дитини [1].

У разі конфліктів, коли батьки не можуть досягти домовленості, справа може потрапити до суду. Суд приймає рішення щодо місця проживання дитини, а також визначає порядок і частоту зустрічей з тим батьком, з яким дитина не проживає. Проте судові рішення часто бувають довготривалими і не завжди відповідають реальним потребам дитини.

Іноді один з батьків свідомо обмежує або навіть забороняє спілкування дитини з іншим батьком. Це може бути пов'язано з негатив-

ними емоціями після розлучення або прагненням «віддати дитину» тільки для себе.

Сучасні соціальні та економічні умови теж значно впливають на реалізацію права на спілкування з батьками.

Батьки, які проживають окремо, часто стикаються з фінансовими труднощами, що може ускладнити організацію контактів з дитиною. Погана фінансова ситуація одного з батьків може призвести до того, що він не має можливості забезпечити зустрічі (оплата транспорту, проживання тощо).

У сучасному світі все більше людей змінюють місце проживання через роботу або інші обставини. Це може створювати додаткові труднощі у реалізації права дитини на регулярне спілкування з обома батьками, особливо коли один із них знаходиться в іншому місті чи країні.

Водночас розвиток технологій і доступ до інтернету створює нові можливості для спілкування. Відеодзвінки, чати, соціальні мережі дозволяють підтримувати контакти на відстані. Однак, на жаль, не всі діти мають рівний доступ до таких технологій, а деякі батьки можуть використовувати їх для маніпуляцій, обмежуючи чи контролюючи спілкування [2].

Не менш важливим є психологічний аспект питання. Розлучення батьків завжди є стресом для дитини, і підтримка стабільних, здорових відносин з обома батьками може відігравати важливу роль у її емоційному розвитку. Нерідко діти, які стають об'єктами батьківських конфліктів, страждають від депресій, тривожних розладів, а також можуть мати труднощі у встановленні здорових міжособистісних зв'язків у майбутньому. Тому право на спілкування з обома батьками має враховувати не тільки фізичну присутність, а й психологічне благополуччя дитини.

Державні органи також повинні розвивати програми інформування та освіти для батьків, які проходять через процес розлучення, з метою зниження конфліктів і підтримки здорових відносин з дитиною. Наприклад, створення освітніх програм або курсів для батьків щодо дитячої психології, емоційних потреб дітей, способів побудови ефективної комунікації з дитиною може значно зменшити ризики негативних наслідків розлучення для дитини.

З урахуванням швидких змін у технологічному середовищі можна запропонувати інноваційні підходи до організації спілкування між

дітьми та батьками, які проживають окремо. Впровадження мобільних додатків або онлайн-платформ для планування та моніторингу зустрічей з батьками може значно полегшити процес. Такий сервіс міг би включати календар зустрічей, нагадування, а також надавати можливість для відео- чи телефонних дзвінків.

Використання спеціалізованих платформ, які забезпечують безпечний і контролюваний простір для комунікації дитини з батьками, може стати ефективним способом для дітей, які з різних причин не можуть регулярно зустрічатися з обома батьками в реальному житті. Застосування таких технологій дозволить зробити спілкування більш структурованим та передбачуваним, знижуючи стресові фактори для дитини.

Необхідно зазначити, що з розвитком соціальних і технологічних процесів постає потреба у вдосконаленні існуючого законодавства щодо прав дитини на спілкування з батьками. Одним із напрямків розвитку є впровадження в юридичну практику гнучких та індивідуальних підходів до кожного випадку. Законодавець має забезпечити правові норми, які б давали чіткі інструменти для вирішення складних ситуацій, зокрема щодо обмеження прав одного з батьків або маніпуляцій з боку батьків [3].

Важливою є також проблема забезпечення психологічного супроводу дітей та батьків під час судових розглядів. Це допоможе знизити емоційний тиск на дітей і забезпечить більш обґрунтовані та здорові рішення суду, орієнтуючись на інтереси дитини, а не лише на правові аспекти конфлікту.

З досвіду інших країн можна запозичити низку практик, які дозволяють ефективно вирішувати питання спілкування дитини з батьками після розлучення. У багатьох країнах Європи, наприклад, існують служби підтримки контактів, де фахівці допомагають організувати безпечні та конструктивні зустрічі між батьками та дітьми, що дозволяє уникнути емоційних напружень, особливо в ситуаціях, коли конфлікти між батьками значно ускладнюють спілкування. Ці служби забезпечують нагляд і контроль за зустрічами, що гарантує безпеку і комфорт дитини.

Крім того, в деяких країнах використовується модернізація судового процесу шляхом введення спеціалізованих сімейних судів, де судді мають не лише юридичну, але й психологічну підготовку для роботи з сімейними справами. Такий підхід дозволяє приймати більш

зважаєні рішення, з урахуванням як правових, так і психологічних аспектів справи.

Проблеми, пов'язані з правом дитини на спілкування з батьками, які проживають окремо, є важливими і багатограними. Вони потребують комплексного підходу, який включає правові, соціальні, економічні та психологічні аспекти. Для їх вирішення необхідно забезпечити активну роль державних органів, розвивати нові технології для організації спілкування, покращувати правове середовище та надавати підтримку як дітям, так і батькам. Лише через таку взаємодію можна забезпечити реальну можливість для дітей підтримувати здорові зв'язки з обома батьками, що є необхідною умовою для їх емоційного та психологічного благополуччя в умовах сучасного світу.

Рішення проблеми права дитини на спілкування з обома батьками в умовах розлучення потребує комплексного підходу. У разі конфліктів між батьками доцільно застосовувати медіацію – процес, у якому незалежна особа допомагає батькам знайти компроміс. Також важливо надавати психологічну підтримку дітям і батькам, щоб мінімізувати негативні наслідки розлучення. Враховуючи сучасні реалії мобільності та розвитку технологій, варто використовувати комбіновані форми спілкування – як особисті зустрічі, так і віртуальні контакти, якщо це необхідно для збереження зв'язку.

Необхідно забезпечити ефективний механізм захисту прав дітей у судовому порядку, а також надавати більше ресурсів для вирішення конфліктів на стадії до звернення до суду.

Таким чином, питання реалізації права на спілкування з одним із батьків, який проживає окремо, є багатограним і вимагає балансування між правами дитини, інтересами батьків та загальними соціальними умовами. Тільки через комплексний підхід до розв'язання цього питання можна забезпечити здорове емоційне і психологічне благополуччя дитини після розлучення її батьків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичкова С. С. Забезпечення прав щодо виховання дитини в умовах воєнного стану: деякі проблеми правозастосування. *Сучасні виклики приватного права в умовах війни*: зб. наук. праць учасників круглого столу (01 лютого 2024 року). Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2024.

2. Грицишина Л. В. Про деякі аспекти реалізації особистих немайнових прав батьків і дітей в умовах воєнного стану: *Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни*: зб. тез всеукр. круглого столу (м. Хмельницький, 25 листопада 2023 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 44–47.

3. Сердечна І. Л. Зловживання сімейними правами в умовах воєнного стану: *Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни*: зб. тез всеукр. круглого столу (м. Хмельницький, 25 листопада 2023 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 97–101.

Полегенька Вікторія Сергіївна, Ковбасюк Владислав Олександрович,
студенти 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: асистент Шамова О. В.

ПИТАННЯ АЛІМЕНТНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Аліменти – це важливий аспект сімейних правовідносин. Учасники сімейних відносин мають право на утримання з боку інших осіб. Це стосується як малолітніх, так і повнолітніх непрацездатних дітей, а також інших членів сім'ї. Аліменти – це не лише юридичний обов'язок, а й моральна відповідальність перед близькими.

Як зазначають І. А. Лакей та І. В. Чеховська, аліменти – це аліменти, які один член сім'ї надає іншому у випадках, визначених законом або договором, якщо останній не має власних засобів до існування, тобто *і. ці терміни прирівнюють [2, с. 88]*.

У зв'язку зі складністю осмислення понять аліментних правовідносин заслуговують на увагу ті ознаки, які доповнюють ознаки аліментних правовідносин як сімейних правовідносин, а саме: 1) вони складаються з матеріальних благ – у натуральній, або у грошовій формі; 2) регулюються як імперативним, так і диспозитивним методами (сторони можуть регулювати свої права та обов'язки договором, який виявляється як диспозитивний); 3) мають відносний характер (оскільки їх матеріальний склад завжди конкретизований,

вони особисті, не можуть бути передані, не можуть бути відчужені, не допускають заліку вимог про стягнення аліментів з іншими зустрічними позовами); 4) мають безоплатний характер (тобто надання аліментів не створює для особи, яка їх одержує, жодних обов'язків перед аліментником); 5) мають постійний характер (незалежно від того, який строк минув з моменту виникнення права на аліменти, управнена особа має право вимагати аліменти). У працях багатьох вчених поняття аліменти взагалі не фігурує. Вони замінюють його на строкове аліментне зобов'язання [3, с. 48-58].

509 ЦК України зобов'язальне правовідношення – це правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу).), надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [5].

Сімейний кодекс України у ст. ст. 180-201 встановлено обов'язок батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей та повнолітніх непрацездатних дітей, які потребують матеріальної підтримки, незалежно від того, перебувають вони у шлюбі чи ні (у разі народження дитини у фактичному шлюбі), чи є шлюб визнані недійсними, або позбавлені батьківських прав, або їхня дитина тимчасово відібрана без позбавлення батьківських прав [4].

Способи виконання батьками своїх аліментних обов'язків визначаються угодою між ними або рішенням суду. Чинне сімейне законодавство України встановлює дві підстави для стягнення аліментів: шлюбний договір або договір про сплату аліментів та рішення суду. Це означає, що батьки дитини можуть вирішити питання про сплату аліментів, не звертаючись до відповідних державних органів, домовившись про розмір і порядок сплати аліментів або звернувшись із пропозицією про судові вирішення цих питань до суду [1, с. 74-77].

Якщо між батьками немає конфлікту щодо аліментів, які будуть виплачуватися на дитину, вони можуть оформити свою згоду згідно зі ст. 189 Закону про сім'ю (далі – Закон про сім'ю) відповідним договором, яким укладається договір про сплату аліментів, в якому визначаються розмір та строки виплати. Якщо питання про аліменти батьки вирішують за згодою, розмір виплат вони визначають окремо. Водночас, як зазначено у вищезазначеній ст. 189 СК умови такого договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені Сі-

мейним кодексом. Це означає, що за цим договором розмір аліментів має визначатися за загальними правилами, встановленими ст. 182 Сімейного закону, і може відрізнятися за розміром від аліментів, встановлених Кодексом, лише в бік збільшення.

Сучасне суспільство демонструє значні зміни в сімейних структурах. Зростання розлучень і розпад сімей призвели до появи нових сценаріїв виплати аліментів. Умови, в яких перебувають батьки та діти, які потребують матеріальної підтримки, постійно змінюються, що потребує більш гнучкого підходу до визначення обов'язкових платежів та їх розміру.

Економічні умови також мають великий вплив на аліменти. Зростання безробіття, зміна моделей зайнятості та рівня сімейного доходу впливають на здатність батьків фінансово підтримувати своїх дітей. Тому вирішення питання про аліменти стає складним балансом між потребами дітей і можливостями батьків.

У сучасних умовах питання аліментних відносин стають все більш складними та багатогранними. Зміни в сімейних структурах, розвиток судової практики та вплив економічних факторів вимагають постійного аналізу та адаптації правових норм до сучасної дійсності. Необхідно продовжувати дослідження цієї проблеми та розробляти нові стратегії регулювання аліментних відносин з метою забезпечення інтересів дітей та справедливості для всіх сторін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атаманчук Т., Тімуш І. Правове регулювання аліментних зобов'язань з утримання дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 74–77.
2. Лакей І. А., Чеховська І. В. Аліментне зобов'язання на утримання дитини як вид сімейного правовідношення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 88–91.
3. Пономаренко О. М. Аліментний договір як підстава виникнення аліментних зобов'язань. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія «ПРАВО». 2017. Випуск 27. С. 48–58.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15)

Робоча Олександра Юрійвна, Постоюк Катерина Миколаївна
Студентки 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Шамота О. В.

МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГОЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

У сучасних умовах, коли значна кількість українських дітей залишилися без батьківського піклування через війну та соціально-економічні виклики, міжнародне усиновлення стає все більш актуальним. Воно є важливим інструментом для надання дітям стабільного, захищеного та люблячого середовища. Проте такий процес потребує особливої уваги з боку держави та міжнародної спільноти для уникнення ризиків, пов'язаних з торгівлею дітьми, зловживаннями та недотриманням їхніх прав.

Міжнародне усиновлення є багатоетапним процесом, який об'єднує законодавства різних країн та потребує відповідного регулювання для захисту прав та інтересів дітей. Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) та Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у галузі міжнародного усиновлення (1993 р.) є основними міжнародними нормативними актами, які створюють правову основу для міжнародного усиновлення. Їхньою головною метою є встановлення стандартів, що запобігають порушенню прав дітей та забезпечують пріоритет найкращих інтересів дитини в процесі усиновлення.

Конвенція ООН про права дитини містить положення, які зобов'язують держави-учасниці гарантувати дітям безпечне та підтримуюче середовище, а також забезпечувати їхню захищеність від будь-яких форм експлуатації чи жорстокого поводження. Вона визначає право кожної дитини на безпечне середовище, а також на захист від торгівлі дітьми, яка, на жаль, залишається загрозою при міжнародному усиновленні. У контексті міжнародного усиновлення принцип найкращих інтересів дитини відіграє ключову роль, оскільки кожна країна-учасниця зобов'язана гарантувати, що усиновлення дійсно відповідатиме потребам та інтересам дитини.

Гаазька конвенція є іншим важливим документом, який регулює взаємини між державами у сфері міжнародного усиновлення. Осно-

вна мета цього документа – сприяння міжнародному співробітництву для запобігання зловживанням у процесі усиновлення та забезпечення, щоб цей процес був прозорим та законним. Гаазька конвенція визначає правила, що дозволяють країнам краще координувати свої дії, проводити ретельний контроль та обмін інформацією, щоб запобігати випадкам незаконного вивезення чи переміщення дітей.

На національному рівні правове регулювання міжнародного усиновлення в Україні базується на положеннях Сімейного кодексу України. Цей документ деталізує умови та вимоги до усиновлення дітей іноземними громадянами. Зокрема, Сімейний кодекс забезпечує, щоб процес усиновлення проходив відповідно до найкращих інтересів дитини та встановлює критерії для потенційних усиновлювачів, включаючи їхню репутацію, фінансове становище та відповідність моральним стандартам. Він також регулює обов'язки органів державної влади у процесі нагляду за усиновленням, включаючи проведення перевірок та забезпечення захисту прав дитини на кожному етапі.

Правове регулювання міжнародного усиновлення стикається з низкою серйозних викликів, що можуть мати прямий вплив на захист прав дитини. Одним із ключових аспектів є різниця у законодавствах країн, які залучені до цього процесу. Кожна держава встановлює свої правила та вимоги щодо усиновлення, і такі відмінності часто призводять до непорозумінь і правових колізій. Наприклад, в одній країні можуть існувати жорсткіші вимоги до майбутніх усиновлювачів, тоді як в іншій – ліберальніші. Така невідповідність створює плутанину, ускладнює процес усиновлення та підвищує ризики недотримання прав дитини.

Ще однією значною проблемою є недостатній контроль з боку держав над процесом міжнародного усиновлення, що може створити сприятливі умови для зловживань. Іноді брак належного моніторингу з боку відповідальних органів призводить до ризиків, пов'язаних із торгівлею дітьми, їхньою експлуатацією або незаконним переміщенням через кордон. Наприклад, у країнах із слабкими системами правової підтримки трапляються випадки підробки документів або уникнення необхідних перевірок, що наражає дітей на небезпеку.

Крім правових та адміністративних аспектів, важливим є також питання адаптації дитини до нових культурних умов. Часто діти, які усиновлюються іноземцями, переїжджають до країн з кардинально іншою культурою, мовою та соціальними нормами. Це може викли-

кати труднощі в адаптації та вплинути на психологічний стан дитини, особливо якщо відсутня належна підтримка з боку соціальних служб чи психологів. Інколи діти зіштовхуються з мовними бар'єрами, незрозумінням нових культурних норм або навіть дискримінацією, що може негативно позначитися на їхньому психічному благополуччі та соціальній інтеграції.

Успішне регулювання міжнародного усиновлення неможливе без активної участі держав і міжнародних організацій. Організації, такі як ЮНІСЕФ та Міжнародний комітет Червоного Хреста, працюють над забезпеченням прав дитини та контролем за процесом усиновлення. Важливим аспектом є також психологічна підтримка для дітей після усиновлення та нагляд за їх адаптацією. Держави повинні надавати підтримку усиновленим дітям, аби уникнути можливих психологічних та культурних труднощів. Розробка та реалізація успішних практик післяусиновного нагляду є критично важливими для забезпечення належного захисту дітей і дотримання їхніх прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) URL: <https://www.ohchr.org/uk/professionalinterest/pages/crc.aspx>
2. Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництва у галузі міжнародного усиновлення (1993 р.) URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=69>
3. Сімейний кодекс України (2002 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються усиновлення URL: <https://www.echr.coe.int/>.
5. Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею дітьми та їхньою експлуатацією URL: <https://www.ohchr.org/uk/professionalinterest/pages/committeetotheeliminationofchildtrafficking.aspx>.
6. Інструкція щодо міжнародного усиновлення дітей в Україні URL: <https://www.msp.gov.ua>

*Рошиян Аліна Юрївна, Давиденко Ангеліна Максимівна,
студентки 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська Юридична Академія»*

Науковий керівник: асистент Шамота О. В.

ВИРІШЕННЯ БАТЬКАМИ ПИТАНЬ ЩОДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ

Норма, яка вимагає від батьків спільного вирішення важливих питань виховання дітей, є головним елементом правової системи, яка покладає на подружжя обов'язок спільно вирішувати важливі питання сімейного життя. Ця норма не тільки відображає принцип рівності прав та обов'язків батька і матері, а й ґрунтується на загальному праві подружжя на спільне прийняття рішень. Це важлива умова гармонійного розвитку і благополуччя дитини, оскільки в усіх питаннях її виховання повинні враховуватися інтереси обох батьків.

Принцип спільного прийняття рішень щодо виховання дитини зберігається і в тому випадку, якщо батьки не перебувають у шлюбі або проживають окремо. Законодавець не робить різниці між подружніми та розбитими сім'ями і визначає обов'язок батьків за виховання дитини як спільний. Тому питання виховання залишається обов'язком обох батьків, і навіть після розлучення або розділення місця проживання вони повинні виконувати свої обов'язки, незалежно від того, чи проживають вони з дитиною.

Розлучення або роздільне проживання батьків не обмежує їх прав та обов'язків щодо дитини. Закон чітко визначає, що в таких випадках за батьками зберігається право брати участь у вихованні дитини, що безумовно впливає на захист її інтересів. Зокрема, ч. 2 ст. 157 Сімейного кодексу України зобов'язує батька або матір, які проживають окремо від дитини, брати участь у її вихованні. Це підкреслює важливість активної участі обох батьків у житті дитини, навіть якщо вони не живуть разом[1]

Згідно з цим обов'язком батько чи мати, які розлучилися окремо, мають право вимагати від другого з батьків належного виконання своїх батьківських обов'язків. У разі невиконання своїх обов'язків один з батьків може звернутися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав (ст. 165 СК України). Це право є важливим засобом захисту прав дитини, оскільки дозволяє забезпечити її благополуччя та виховання навіть у разі конфлікту між батьками.

Право батьків, які проживають окремо від дитини, на спілкування з дитиною є невід'ємною частиною виконання батьківських обов'язків. Спілкування батьків і дітей є найважливішим механізмом реалізації права батьків на особисте виховання, яке має велике значення для розвитку дитини. Законодавець визнає це право необхідною умовою для забезпечення психологічного та емоційного благополуччя дитини, яке залежить від підтримання контакту з обома батьками, навіть якщо вони проживають окремо.

Спілкування дитини з батьком, який живе окремо, є важливою частиною сімейного життя, оскільки сприяє гармонійному розвитку та вихованню дитини. Така взаємодія має бути регулярною та стабільною і не обмежуватися формальними чи випадковими зустрічами, адже для повноцінного розвитку дитини важливо, щоб вона мала постійний контакт з обома батьками. Такий зв'язок допомагає дитині розвивати емоційну стабільність і відчувати підтримку та увагу з обох сторін.

Відповідно до закону, батьки не мають права обмежувати або перешкоджати спілкуванню дитини з батьком, який розлучився. Навіть якщо один з батьків проживає з дитиною, він не має права перешкоджати другому брати участь у вихованні. Це гарантує, що обидва батьки можуть однаково виконувати свої обов'язки щодо дитини. Важливо також, що право на спілкування з дитиною та участь у її вихованні гарантується навіть у разі конфлікту між батьками, а будь-яке порушення цього права може бути оскаржено в суді[1]

Право на участь у вихованні дитини для окремого батька включає можливість законного відстоювання захисту своїх прав. Це гарантує, що навіть у разі сімейних суперечок чи непорозумінь кожен з батьків може мати доступ до дитини та впливати на її виховання. Законодавство не допускає укладення договорів, які обмежують або позбавляють батьків права на виховання дитини.

Якщо між батьками немає згоди щодо порядку спілкування з дитиною, питання може бути з'ясовано органом опіки та піклування або судом. Вони визначають, як саме розлучений батько буде брати участь у житті дитини, враховуючи її інтереси. Цей механізм допомагає вирішити конфлікти та підтримує благополуччя дитини у зв'язку з розлученням батьків.

Крім того, батьки можуть домовитися про порядок спілкування з дитиною в усній або письмовій формі. Відповідно до частини чет-

вертої статті 157 Сімейного кодексу України батьки можуть укласти письмовий договір про участь у вихованні дитини, якщо один із батьків проживає окремо. Такий договір підлягає нотаріальному посвідченню, що надає йому юридичної сили. Контракт встановлює основні умови участі у вихованні дитини та задоволенні її життєвих потреб[2]

Зміст угоди охоплює такі ключові моменти, як роль батька, який проживає окремо, у вихованні дитини та задоволенні її матеріальних та емоційних потреб. Договір також регулює питання особистого виховання дитини, тобто права одного з батьків брати участь у повсякденному житті дитини. Це допомагає створити чіткі та зрозумілі рамки для обох батьків і зменшує ймовірність конфліктів між ними.

Якщо батьки не дійшли згоди щодо порядку спілкування з дитиною та її виховання, для вирішення цього питання можуть втрутитися органи опіки та піклування. Такий механізм забезпечує захист інтересів дитини та допомагає вирішити ситуацію, коли батьки не можуть дійти згоди самостійно.

Право подати заяву в порядку участі у вихованні дітей має не лише той із батьків, хто проживає окремо, а й особа, яка проживає з дитиною. Це забезпечує баланс інтересів і дає можливість кожному з батьків брати участь у навчанні, навіть якщо між ними виникають конфлікти.

Органи опіки та піклування при виконанні своїх обов'язків захищають права та інтереси дитини після детального вивчення всіх життєвих обставин (ставлення батьків до дитини, здатність виконувати виховні обов'язки, вік дитини тощо). (стан здоров'я та інші фактори) рекомендують батькам визначити оптимальний порядок участі того з батьків, хто не проживає з дитиною, у її вихованні та спілкуванні. Це сприяє тому, що обидва батьки мають рівні права, незалежно від того, з ким живе дитина. Органи опіки та піклування намагаються знайти найбільш сприятливий спосіб активної участі обох батьків у житті дитини, дотримуючись балансу між правами та обов'язками кожного з батьків.

Відповідно до частини 2 статті 158 Сімейного кодексу України рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання. Той з батьків, з ким проживає дитина, повинен дозволити другому бачитися з дитиною. Однак у разі виникнення спору щодо виконання цього рішення суб'єкт персональних даних може звернутися до суду

за захистом своїх прав, але лише якщо цього не буде зроблено протягом десяти днів з моменту прийняття рішення. Це призводить до певної правової невизначеності щодо умов виконання такого рішення та можливості його оскарження[2]

Така правова ситуація ускладнює звернення до суду після того, як орган опіки та піклування виніс рішення, але не виконав його. Зокрема, батько, який проживає окремо від дитини, може звернутися до суду з позовом про усунення перешкод у спілкуванні та вихованні дитини. Крім того, він має право вимагати відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої йому внаслідок невиконання рішення органу опіки та піклування. Однак згідно з частиною 2 статті 19 Сімейного кодексу примусове виконання рішення не є обов'язковим протягом перших десяти днів після його винесення, що ускладнює питання компенсації.

Якщо протягом десяти днів після прийняття органом опіки та піклування особа не подасть до суду заяву про захист своїх прав, рішення стає обов'язковим для обох батьків. Якщо той із батьків, з ким проживає дитина, ухиляється від виконання цього рішення, він несе відповідальність за відшкодування матеріальної та моральної шкоди другому з батьків. Оскільки йдеться про порушення особистих немайнових прав, матеріальна та моральна шкода підлягає відшкодуванню згідно з нормами ЦК України, зокрема відповідно до положень глави 82, яка регулює порядок компенсації за порушення особистих немайнових прав.

Стаття 158 Сімейного кодексу України спрямована на захист прав і законних інтересів того з батьків, хто проживає окремо від дитини. Проте цей правовий механізм може призвести до порушення одного з головних принципів батьківства – принципу рівноправності батьків. Відповідно до цього принципу батьки мають рівні права та обов'язки щодо виховання та утримання дитини незалежно від місця проживання. Тому якщо один з батьків ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, то це слід розцінювати як порушення прав другого з батьків та заподіяння шкоди інтересам дитини.

У разі обходу рішення органу опіки та піклування відповідальність несе той із батьків, хто проживає окремо з дитиною, якщо для цього є підстави. Це дає змогу захистити не лише права того з батьків, хто проживає з дитиною, а й інтереси самої дитини, яка має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Така ситуація

підкреслює важливість дотримання рівноправності батьків у виконанні обов'язків щодо дитини, що сприяє її гармонійному розвитку та благополуччю[3]

Захист прав розлучених батька чи матері не обмежується зверненням до органів опіки та піклування. Той з батьків, хто розлучився, має право звернутися до суду, якщо другий з батьків перешкоджає йому у здійсненні його права на спілкування та виховання дитини. Це підтверджує, що Сімейним кодексом України передбачені рівні можливості для захисту прав обох батьків у суді, що є вираженням принципу рівності.

Проте норма, яка дозволяє подавати позов про залучення до виховання дитини лише батькові, який розлучився, ставить під сумнів рівність прав батьків. Це обмеження суперечить основоположному принципу рівності, який повинен бути основою будь-якого законодавства про сімейні відносини. Тому законодавець має переглянути цю норму з точки зору принципів рівності та захисту інтересів дитини.

Частиною четвертою статті 159 Сімейного кодексу України встановлено, що обхід рішення суду одним із батьків може призвести до влаштування дитини до того з батьків. Однак таке регулювання може порушувати права не тільки того з батьків, хто проживає з дитиною, але й права самої дитини. Перехід дитини від одного з батьків до іншого без урахування конкретних обставин може призвести до серйозних труднощів у розвитку які негативно впливають на його психоемоційний стан.

Законодавство чітко визначає підстави позбавлення батьківських прав або відібрання дитини (ст. 164, ст. 170 СК), що передбачає протиправну поведінку батьків, що створює загрозу життю чи здоров'ю дитини. Ухилення від виконання рішення суду не є підставою для застосування таких заходів, оскільки не становить реальної небезпеки для дитини.

Таким чином, обхід батьками рішення суду не повинен автоматично призводити до відібрання дитини. Важливо переглянути існуючі норми, щоб уникнути негативних наслідків для дітей та батьків через застосування санкцій, які не відповідають характеру порушення[3]

Тому правова система України має вдосконалити механізми захисту прав батьків і дітей у ситуаціях, коли один з батьків проживає окремо від дитини. Принцип рівності між батьками у здійсненні

батьківських обов'язків має гарантуватися не лише через право подавати позов до суду, але й через чітке та обґрунтоване застосування законодавчих заходів, які відповідають реальним потребам та найкращим інтересам дитини.

Ще одним запереченням щодо існування цієї норми є те, що у разі передачі дитини тому з батьків, хто раніше з дитиною не проживав, цим із батьків стає той із батьків, з ким дитина фактично проживає. Тоді батько, з яким дитина більше не проживає, отримує право звернутися до суду з позовом про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні. Якщо суд ухвалить рішення, батько, з яким проживає дитина, може ризикувати втратити дитину. Такий процес може тривати нескінченно довго, при цьому в першу чергу страждають інтереси дитини.

Крім того, ст. 75 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року передбачено стягнення у вигляді накладення штрафу на боржника за невиконання ним постанови про вчинення певних дій, при цьому ч. 4 ст. 159 Сімейного кодексу України запроваджено новий механізм цієї відповідальності.

Тому норми Сімейного кодексу України, які регулюють порядок вирішення питань щодо виховання дитини, є суперечливими та орієнтовані, перш за все, на інтереси того з батьків, хто проживає окремо від дитини. Не належним чином враховані інтереси другого з батьків, з ким фактично проживає дитина, та самої дитини. Тому ці стандарти потребують перегляду та вдосконалення з урахуванням прав та законних інтересів усіх сторін

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрова Ю. В. Процесуальні особливості розгляду цивільних справ щодо позбавлення батьківських прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Міжнар. гуманіт. ун-т. Одеса, 2022. 301 с.
2. Васильєв С. В. Цивільний процес України: навч. посіб. Харків: ТОВ «Одіссей», 2018. 480 с.
3. Декларація прав дитини: Міжнародний документ від 20.11.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384/print

Сковородецька Тетяна Віталіївна,

Студентка 1 курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к. ю. н., доцентка Берназ-Лукавецька О. М.

ПРАВОВЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ

Римське приватне право є основою сучасних правових систем, зокрема цивільного права, яке ми сьогодні застосовуємо в Україні. Одними з ключових понять римського права є правоздатність та дієздатність фізичних осіб. Ці категорії визначають правові можливості індивідів, їх здатність вступати в правові відносини та здійснювати права й обов'язки. Вони є основними елементами правосуб'єктності в римському праві, і хоча з часом ці поняття зазнали значних змін, вони залишаються важливими у розумінні сучасного цивільного права.

Правоздатність в римському праві була визначена як здатність особи мати права та обов'язки, тобто бути суб'єктом правовідносин. Це поняття було досить широким і включало в себе не лише правову здатність мати власність або укласти контракти, але й здатність бути носієм прав і обов'язків, що виникають внаслідок юридичних фактів.

У класичному римському праві правоздатність була універсальною і визнана за всіма людьми, незалежно від їхнього соціального статусу. Втім, її обсяг та застосування варіювались залежно від певних обставин, таких як стать, вік, громадянство або юридична приналежність особи. Так, римські юристи розрізняли повну та обмежену правоздатність.

Повну правоздатність мали громадяни Риму, які досягли певного віку й мали стабільний соціальний статус. Зазвичай, правоздатність припускала право бути власником майна, укласти контракти та брати участь у судових процесах.

Інші категорії людей, такі як жінки, діти або раби, мали обмежену правоздатність. Вони не могли безпосередньо здійснювати деякі права або укласти важливі правові угоди без участі опікунів чи патронів [1].

Дієздатність є важливою складовою правосуб'єктності, оскільки вона визначає здатність особи самотійно здійснювати свої права та

виконувати обов'язки. Це є здатність діяти в межах правового порядку безпосередньо, здійснюючи угоди та інші правові дії. Римське право приділяло особливу увагу віковим та іншим факторам, які могли обмежувати здатність людини самостійно вчиняти юридично значущі дії.

Згідно з римським правом, дієздатність зазвичай настала з досягненням 14 років для хлопців та 12 років для дівчат. Однак, повна дієздатність не завжди наступала з досягненням цього віку. Для хлопців дієздатність досягалася лише після 25 років, коли особа ставала повністю самостійною у правових актах.

Дієздатність могла бути обмежена через психічні або фізичні розлади, неповноліття або залежність від іншої особи. Для осіб, які не мали повної дієздатності, існували інститути опіки та піклування. Це означало, що опікуни чи інші відповідальні особи мали право здійснювати деякі юридичні дії від імені цих людей.

Римське право передбачало різні рівні правоздатності та дієздатності для різних категорій людей, що відповідало соціальним та політичним реаліям того часу. Однак це створювало певні труднощі для осіб, чия здатність діяти в правовому полі була обмежена. Найбільше це стосувалося жінок, рабів, іноземців та неповнолітніх, для яких розмежування прав та можливостей часто призводило до юридичної нерівності.

Жінки у Римі зазвичай мали обмежену дієздатність, що відображалося в їх здатності укладати контракти, володіти майном чи вступати у шлюби. Для них діяли особливі юридичні правила, і, як правило, важливі юридичні акти виконувалися через чоловіків, які були їх опікунами.

Раби не мали власної дієздатності, оскільки вони були власністю своїх господарів. Вони не могли вступати в правові відносини самостійно, а всі їхні дії повинні були бути санкціоновані або виконуватись за наказом власника [2].

Правоздатність та дієздатність є основою для розвитку цивільного права, оскільки вони визначають правову рівність і можливості осіб у правовому середовищі. Римське право стало базою для сучасних концепцій правоздатності та дієздатності в багатьох європейських правових системах. Під впливом римського права в різних країнах було розроблено правові моделі, що регулюють здатність осіб діяти в цивільних правовідносинах, та механізми захисту інтересів осіб з обмеженою правоздатністю чи дієздатністю.

Правоздатність та дієздатність у римському праві були важливими поняттями, що визначали правовий статус особи в суспільстві. Вони заклали основи для сучасного розуміння прав і обов'язків індивідів у правовому світі. Поступова еволюція цих понять допомогла створити більш рівні та справедливі умови для участі осіб у цивільних правовідносинах. Римське приватне право не лише створило правові норми, але й встановило юридичні інститути, що стали основою для розвитку сучасних правових систем.

Римське право, зокрема поняття правоздатності та дієздатності, мало великий вплив на розвиток цивільного права в Європі та інших частинах світу. Навіть у сучасних правових системах, які відрізняються за своїми нормами, можна помітити елементи, запозичені з римської правової традиції. Римське право не лише сформувало базові принципи для багатьох європейських кодексів, а й заклало основи для розвитку юридичної думки та практики, особливо в контексті правосуб'єктності особи.

У більшості сучасних правових систем правоздатність розглядається як загальна здатність особи мати права та обов'язки. Сучасні цивільні кодекси, такі як Цивільний кодекс України, побудовані на принципах, що мають коріння в римському праві. Однак відзначаються важливі зміни, зокрема розширення правоздатності жінок, неповнолітніх та інших соціальних груп. Сучасне право надає особам значно більше можливостей для здійснення своїх прав, а також розробляє механізми для захисту інтересів осіб, чий права обмежені через фізичні чи психічні особливості [3].

Дієздатність, як здатність особи самостійно здійснювати свої права, є ще однією категорією, яка отримала значний розвиток у сучасному праві. Водночас римське право визначало дієздатність залежно від віку, статі та соціального статусу, сучасне цивільне право більш орієнтоване на індивідуальні характеристики особи. Наприклад, у багатьох країнах право на дієздатність надається з досягненням певного віку, і в більшості випадків відсутні значні обмеження для осіб на основі їхнього статевого або соціального статусу.

Зокрема, в сучасних правових системах часто зустрічається інститут обмеження дієздатності осіб, що мають психічні або інші фізичні розлади. Це подібно до практики римського права, але із значним розвитком механізмів захисту таких осіб, включаючи права на представництво та опіку.

У сучасному праві розуміння правоздатності та дієздатності зазнало істотних змін, зокрема в контексті прав людини. Наприклад, права на рівність і недискримінацію стали центральними у багатьох сучасних правових системах, що є прямим результатом еволюції правоздатності та дієздатності від римських часів до сьогодення.

У сучасних державах існує чітке прагнення забезпечити рівність у правоздатності та дієздатності для всіх категорій осіб, незалежно від їхнього віку, статі, соціального статусу чи фізичних можливостей. Такі зміни стали можливими завдяки боротьбі за права жінок, неповнолітніх та інвалідів, а також завдяки розвитку міжнародних стандартів прав людини, таких як Загальна декларація прав людини та Конвенція про права осіб з інвалідністю.

Як і в римському праві, в сучасному цивільному праві існують певні обмеження щодо дієздатності неповнолітніх та осіб, що мають психічні захворювання. Проте в сучасному праві також з'явилися механізми, які дозволяють таким особам більш активно залучатися до правових відносин, наприклад, через систему опіки, піклування, а також через спеціалізовані судові процедури для захисту їхніх прав.

Правоздатність та дієздатність є важливими категоріями цивільного права України, і вони мають чітке відображення у Цивільному кодексі України. Зокрема, статті Цивільного кодексу детально регламентують питання правоздатності та дієздатності фізичних осіб. Особлива увага приділяється захисту прав осіб, які мають обмежену дієздатність, а також інститутам опіки та піклування.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, запроваджено механізми захисту прав осіб з обмеженою дієздатністю. Це включає в себе створення спеціальних органів, які призначають опікунів або піклувальників для осіб, що не можуть самостійно здійснювати свої права через психічні чи фізичні обмеження. Також, система соціального захисту забезпечує осіб з обмеженими можливостями рівними правами у різних сферах життя.

Правоздатність та дієздатність є основоположними категоріями римського приватного права, які визначають правовий статус особи в суспільстві. І хоча ці поняття розвивалися протягом століть і піддалися значним змінам, їх важливість залишається невід'ємною частиною сучасного цивільного права. Враховуючи досвід римського права, сучасні правові системи, зокрема українська, розвивають нові підходи до захисту прав осіб з обмеженими можливостями, гарантують рів-

ність прав і можливостей для всіх членів суспільства, незалежно від їхнього соціального статусу чи фізичних характеристик.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агафонов С. А. Основи римського приватного права. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. 141 с.
2. Основи римського приватного права: Підручник За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.
3. Підпригора О. А. Римське приватне право: Підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закладів. Вид. 3-тє, перероб. та доп. К.: Ін Юре, 2001. 440 с.

Сомок Данійл Миколайович,

студент 1 курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДДАЛЕНОЇ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Сучасний світ стрімко змінюється, і технології займають дедалі важливіше місце в нашому повсякденні. Одним із таких інноваційних рішень є дистанційна біометрична ідентифікація, що дозволяє підтвердити особу за допомогою біометричних характеристик – відбитків пальців, розпізнавання обличчя, голосу або райдужної оболонки ока – без необхідності фізичної присутності. У контексті зростаючої цифровізації та потреби в підвищенні рівня безпеки ця технологія набуває широкої популярності, але її застосування потребує ретельного правового регулювання.

Сучасний український закон «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20 листопада 2012 року № 5492-VI визначає біометричні дані як набір характеристик людини, що мають достатню стабільність і дозволяють відрізнити одну особу від іншої [1].

До біометричних даних належать відцифровані підпис, зображення обличчя та відбитки пальців. Загалом, обробка таких даних заборонена згідно з ч. 1 ст. 7 Закону України «Про захист персональних

даних», однак можливі винятки, за яких обробка дозволена, зокрема для захисту життєво важливих інтересів особи або на підставі значного суспільного інтересу (ч. 2 ст. 7 цього Закону). Таким чином, обробка біометричних даних, як-от розпізнавання обличчя, має відбуватися відповідно до чинного законодавства, що відповідає вимогам ЄС.

Законопроект ЄС про штучний інтелект від 18 червня 2021 р. відносить технології розпізнавання обличчя до категорії технологій із високим рівнем ризику для прав і свобод людини та встановлення загальної заборони на використання таких технологій, за виключенням чітко визначених випадків [2].

За правилами Загального регламенту захисту даних (GDPR) біометричні дані класифікуються як особливий вид персональної інформації, що отримується шляхом обробки фізичних, фізіологічних або поведінкових характеристик людини, таких як зображення обличчя або відбитки пальців, що дозволяють чітко ідентифікувати людину. GDPR здебільшого забороняє обробку біометричних даних у режимі реального часу та запроваджує додаткові обмеження на їх використання. Заборона діє лише тоді, коли людину можна ідентифікувати; отже, принципи захисту даних не поширюються на анонімну інформацію або дані, які стали анонімними настільки, що ідентифікувати особу більше неможливо [3]. Це породжує питання щодо можливості ідентифікації осіб у масках під час пандемії: з одного боку, збір зображень обличчя в масці не порушує вимог GDPR щодо обробки біометричних даних, але з іншого – це може спричинити збір іншої інформації, що також є персональними даними (наприклад, хода чи особливості фігури).

Розвиток технологій 3D-друку, ймовірно, дозволить створювати маски для підміни особи, що підвищує ризики зловживання біометричними даними. З огляду на це, використання даних для ідентифікації правопорушників на основі технологій розпізнавання обличчя варто обмежити законодавчо. Хоча штучний інтелект здатний швидко знайти ймовірний збіг, остаточне рішення має приймати людина.

Технології розпізнавання обличчя наразі не позбавлені упередженості: наприклад, обличчя білих чоловіків розпізнаються точніше, ніж білих жінок, а загалом точність розпізнавання обличчя світлої шкіри вища, ніж темної. Проблема упередженості лише підкреслює головну загрозу – можливе порушення прав і свобод людини.

На сьогодні залишається відкритим питання відповідальності за несанкціоноване отримання інформації з біометричних баз даних, оскільки такі випадки вже відомі. Наприклад, у 2020 році компанію Facebook звинуватили у зборі біометричних даних користувачів через Instagram шляхом створення «шаблону обличчя», який зберігається у базі даних на невизначений термін і використовується для технології розпізнавання облич.

Непередбачувані соціальні наслідки використання технологій розпізнавання обличчя та необмежені можливості для зловживання правами людини зумовлюють необхідність розробки відповідної правової бази у стислі строки [4]. Помилки у комп'ютерних методах ідентифікації осіб можуть мати серйозні наслідки для суспільства, зокрема під час визначення правопорушників. Такі помилки можуть порушувати політичні та соціальні права громадян, особливо у випадках реалізації права на участь у політичних зібраннях. Крім того, використання технологій розпізнавання обличчя торговими компаніями для автоматизованого просування товарів може призводити до порушення прав споживачів.

Отож, дистанційна біометрична ідентифікація – це технологія майбутнього, яка вже сьогодні знаходить своє застосування у різних сферах. Водночас, її використання потребує чіткого правового регулювання та дотримання всіх норм законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко В. О. Правове регулювання використання технологій розпізнавання обличчя. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 41. С. 56-60.
2. Токарева В. О. Правове регулювання застосування систем віддаленої біометричної ідентифікації в ЄС. *Приватне та публічне право*. 2023. № 2. С. 3-8.
3. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Категорія «Інтернет речей» та цивільні правовідносини. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 20. 2017. С. 169–177.
4. Некіт К. Г. Персональні дані та індустріальні дані як об'єкти права власності: оцінка можливостей. *Часопис цивілістики*. 2020. № 36. С. 57–65.

*Халаїм Діана Сергіївна,
студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завальнюк С. В.

ОСОБЛИВОСТІ СТЯГНЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ВТРАТ ТА 3% РІЧНИХ ЗА КРЕДИТНИМИ ДОГОВОРАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ БАЛАНС МІЖ ІНТЕРЕСАМИ КРЕДИТОРА І БОРЖНИКА

З початком воєнного стану в Україні постала низка викликів для правової системи та економічних відносин, які потребують негайного вирішення. Однією з таких проблем є питання стягнення нарахованих 3% річних та інфляційних втрат за кредитними договорами, що має особливу актуальність у контексті форс-мажорних обставин, спричинених війною. З одного боку, обмеження стягнення додаткових витрат із боржників на час війни може розглядатися як правова гарантія для громадян, що опинилися у скрутному економічному становищі. З іншого боку, такі обмеження порушують права кредиторів, для яких ці платежі є засобом компенсації ризиків та втрат від інфляційного тиску.

Правова дилема, яка постала перед системою правозастосування, полягає в тому, щоб знайти баланс між інтересами сторін договору в умовах надзвичайних обставин. Під час воєнного стану значно зросла кількість випадків, коли боржники фізично не можуть виконувати свої фінансові зобов'язання у повному обсязі. Проте, зміна порядку нарахувань 3% річних і компенсації інфляційних втрат є неоднозначним кроком. Він одночасно знижує фінансовий тиск на боржників і порушує принцип справедливості щодо кредиторів, для яких знецінення грошей у період інфляції є значущим економічним фактором.

Відповідно до ст. 625 ЦК України, нарахування трьох відсотків річних є складовою грошового зобов'язання та діє як особлива міра відповідальності боржника за прострочення платежу. Це положення покликане захищати майнові права кредитора, забезпечуючи компенсацію за використання боржником коштів, які повинні були бути сплачені кредиту. Загальні правила відповідальності за порушення грошових зобов'язань, закріплені в ст. 625 ЦК України, поширюють-

ся на всі види грошових зобов'язань, якщо інше не передбачено договором або спеціальними законодавчими нормами [3].

За змістом ст. 524, 533-535 і 625 ЦК України грошовим є зобов'язання, виражене у грошових одиницях (національній валюті України чи у грошовому еквіваленті зобов'язання, вираженого в іноземній валюті), що передбачає обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора, який має право вимагати від боржника виконання цього обов'язку. Тобто, грошовим є будь-яке зобов'язання, в якому праву кредитора вимагати від боржника виконання певних дій кореспондує обов'язок боржника сплатити гроші на користь кредитора. Ця правова позиція наведена у постанові Великої Палати Верховного Суду по справі № 703/2718/16-ц від 19 червня 2019 року [1, 3].

Отже, в умовах воєнного стану права позичальників отримали додатковий захист завдяки змінам до законодавства. Відповідно до пункту 18 Прикінцевих і перехідних положень Цивільного кодексу України, позичальник, який прострочив виконання грошового зобов'язання за кредитним договором, звільняється від відповідальності, передбаченої ст. 625 ЦК України, зокрема від зобов'язання сплачувати 3% річних та відшкодовувати інфляційні втрати. Також передбачено, що кредитор зобов'язаний списати неустойку та інші нараховані санкції за прострочення з 24 лютого 2022 року.

Разом з тим п. 19 Прикінцевих і перехідних положень Цивільного кодексу України встановлено, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені ст.ст. 257-259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦК України, продовжуються на строк його дії [3].

Таким чином строк загальної позовної давності, встановлений ст. 257 ЦК України було продовжено на строк дії воєнного стану.

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України № 2102-IX від 24.02.2022, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 частини першої ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року. Цей правовий режим зберігається і до написання даної роботи [2].

З одного боку, таке регулювання забезпечує соціальний захист позичальників, які потерпають від наслідків воєнного стану, запобігаю-

чи надмірному фінансовому навантаженню на них під час війни. Це положення враховує форс-мажорні обставини, що об'єктивно впливають на платоспроможність громадян та підприємств, і сприяє стабілізації їх економічного становища.

З іншого боку, виникає проблема дотримання балансу інтересів, оскільки права кредиторів, зокрема право на отримання компенсації за користування грошовими коштами, суттєво обмежуються. Кредитори не можуть стягувати передбачені договірні платежі, що, фактично, знецінює їх активи через інфляційний тиск та впливає на прибутковість кредитної діяльності. Така ситуація призводить до значних ризиків для фінансових установ, зокрема банків, які, в умовах неплатежів і неможливості стягнення додаткових сум, втрачають стабільність і фінансові ресурси для подальшого кредитування економіки.

Основна проблема полягає в пошуку правового балансу між необхідністю підтримки боржників в умовах воєнного стану та захистом законних інтересів кредиторів. У цьому контексті слід дослідити можливість встановлення тимчасових, гнучкіших механізмів, що зберігали б права кредиторів на компенсацію хоча б частини втрат при забезпеченні прав боржників на тимчасове звільнення від нарахувань, що перевищують обсяги заборгованості.

Одним із можливих рішень є встановлення компромісного розміру компенсації для кредиторів на період воєнного стану. Це може передбачати зменшення розміру процентів або інфляційних втрат, наприклад, до 1% річних замість передбачених 3%, або часткову індексацію боргу. Такий підхід дозволить кредиторам отримати хоча б мінімальну компенсацію за прострочення платежів, не створюючи надмірного фінансового навантаження на позичальників.

Іншим варіантом може стати запровадження відстрочки на час дії воєнного стану без списання інфляційних втрат та 3% річних, проте з можливістю кредитора після завершення воєнного стану отримати повну компенсацію. Це забезпечить захист інтересів кредиторів і водночас дасть змогу боржникам уникнути значного фінансового тиску в цей складний період.

Також можна розглянути використання державних компенсаційних механізмів. Держава, наприклад, може взяти на себе частину фінансових зобов'язань через спеціальні фонди чи програми підтримки банківського сектору, що дозволило б стабілізувати фінансову систему країни в умовах війни та зберегти права кредиторів.

Крім того, ще одним рішенням може бути індивідуальний перегляд умов кредитних договорів із врахуванням специфічних ситуацій кожного боржника. Це дозволить банкам та позичальникам спільно адаптувати умови договорів відповідно до обставин, зокрема, до можливостей позичальника відновити платоспроможність після завершення воєнного стану. Водночас, для уникнення правових конфліктів такі зміни договорів потребуватимуть чітких юридичних рекомендацій.

Отже, вирішення цієї проблеми вимагає зваженого підходу, який враховує інтереси як боржників, так і кредиторів. Запропоновані механізми дозволять забезпечити соціальний захист та фінансову стабільність, зберігаючи правову визначеність в умовах кризи. Для ефективного втілення таких рішень необхідна злагоджена співпраця держави, фінансових установ та позичальників, що знизить потенційні ризики для економіки та правової системи України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 19.06.2019 у справі № 703/2718/16-ц URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82997469>.
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 8 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Цупенкова Анна Олександрівна

*студентка 1 курсу магістратури факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Токарева В. О.

СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Спадкове право є одним із найстаріших інститутів права, який з плином часу не втратив своєї актуальності та продовжує відігравати важливу роль у житті суспільства. Спадкове право покликане регулювати цей процес переходу прав та обов'язків від однієї осо-

би до іншої у разі смерті спадкодавця. Воно є важливою частиною правової системи, оскільки визначає правові механізми спадкування та забезпечує юридичну захищеність як спадкодавців, так і спадкоємців. Основними нормативними актами, що регулюють ці відносини в Україні, є Цивільний кодекс України та інші нормативно-правові акти, які уточнюють порядок спадкування. Але з початком війни в Україні, порядок прийняття спадщини зазнав суттєвих змін, які викликані необхідністю адаптувати правові норми до умов воєнного часу.

Згідно з положеннями статті 1270 Цивільного кодексу України, строк для прийняття спадщини становить шість місяців [1]. Він починає свій відлік з моменту відкриття спадщини, який, зазвичай, визначається часом смерті особи. Смерть особи засвідчується відповідними медичними висновками, на основі яких органами державної реєстрації актів цивільного стану видається свідоцтво про смерть. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» передбачає, що під час дії воєнного стану строки для прийняття спадщини або відмови від неї зупиняються. Таке тимчасове рішення забезпечує правовий захист спадкоємців, які через обставини війни не можуть реалізувати своє право вчасно.

Окрім цього, особливого значення набула редакція пункту 3 Постанови Кабінету Міністрів України № 164, що набула чинності 29 червня 2022 року [2]. Вона передбачає, що строк для реалізації прав на спадкування зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. На практиці ці зміни спричинили певні питання щодо обчислення строку спадкування у випадках, коли спадщина відкрилася в період між 6 березня 2022 року та 28 червня 2022 року. Складність полягала у визначенні того, як рахувати строк для подання заяви на відкриття спадкової справи, якщо він почався до запровадження воєнного стану, але не завершився до 6 березня 2022 року. Законодавство пропонує таке вирішення: якщо до 6 березня 2022 року шестимісячний строк спадкування не сплинув, він автоматично продовжується на 4 місяці, що в сумі дає 10 місяців [2].

Однак, якщо шестимісячний строк завершився до 6 березня 2022 року, діють загальні положення Цивільного кодексу України. Відповідно до них, строк для прийняття спадщини або відмови від неї становить рівно 6 місяців, і він не продовжується, що підкреслює важли-

вість вчасного звернення до нотаріуса, оскільки навіть воєнний стан не змінює цієї базової норми [3, с. 223].

Нині нотаріуси отримали додаткові повноваження, що дозволяють їм відкривати спадкові справи незалежно від місця відкриття спадщини за заявою спадкоємця. Через обмеження, спричинені війною, доступ до Спадкового реєстру може бути тимчасово відсутнім. У таких випадках нотаріус все одно має право розпочати спадкову справу, проте після відновлення доступу до реєстру протягом п'яти робочих днів нотаріус зобов'язаний перевірити наявність інформації щодо публічної спадщини, спадкових договорів та заповітів.

Постанова Кабінету Міністрів України № 164 чітко визначає, що під час воєнного стану нотаріус має право видавати свідоцтво про право на спадщину лише після завершення строку для прийняття спадщини [2]. Особливе правило діє для спадкових справ, де шести-місячний строк з дня відкриття спадщини завершився до 23 лютого 2022 року. Тобто на даний момент, до закінчення воєнного стану, неможливо отримати свідоцтво про право на спадщину, окрім випадків, де строк для прийняття спадщини минув до зазначеної дати. Видача свідоцтва без реєстрації у Спадковому реєстрі категорично заборонена, що запобігає можливим шахрайствам і порушенням законодавства.

Закон України «Про нотаріат» також регулює порядок видачі свідоцтв про право на спадщину, зазначаючи, що таке свідоцтво видається за місцем відкриття спадщини. Правило знову набуде чинності після завершення воєнного стану, коли всі спадкові справи, відкриті не за місцем проживання спадкодавця, мають бути передані відповідним нотаріусам для остаточного оформлення свідоцтв. Варто зазначити, що свідоцтво про право на спадщину є важливим правовстановлюючим документом, який підтверджує право спадкоємця на майно, що було передане йому у спадщину. Якщо кількість спадкоємців більша за одного, кожен із них отримує окреме свідоцтво з визначенням його частки у спадщині [3, с. 224].

Отже, в умовах воєнного стану Україна зазнала істотних змін у правовій системі, зокрема в регулюванні спадкових правовідносин. Такі нововведення є вимушеною реакцією на виклики, спричинені війною, і спрямовані на забезпечення правової визначеності для громадян, які переживають складні обставини. Однак після закінчення воєнного стану очікується, що законодавчі обмеження, пов'язані з

нотаріальною практикою, будуть скасовані, і процедура спадкування повернеться до своєї звичної форми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п>
3. Кухарєв О. Актуальні аспекти здійснення спадкоємцями права на прийняття спадщини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 222–225.
4. Берназ-Лукавецька О. М., Деякі особливості сімейних спорів. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права* : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 20 листоп. 2017 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова, к.ю.н., доцента К. М. Глиняної. Одеса : Юридична література, 2017. С. 12-14.

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Балик Анна Вікторівна, Іскра Єлизавета Сергіївна

*Студентки 4-го курсу факультету цивільної та
господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н, доцентка Будурова Г. М.

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ПРИ ВИКОНАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Форс-мажор або ж інакше обставини непереборної сили, є важливим елементом під час здійснення господарської діяльності. Непередбачувані події, такі як пандемії, війни та природні катастрофи, мають вплив на виконання господарських договорів, що викликає необхідність правового регулювання цього питання.

Форс-мажор слугує правовою підставою для розірвання або зміни договору, а також звільняє сторони від відповідальності за невиконання договірних умов. Сторони договору зобов'язані виконувати договірні зобов'язання в повному обсязі, належним чином і в обумовлені строки. Одностороння відмова виконувати договір є порушенням законодавства і може бути оскаржена в судовому порядку.

Цивільне законодавство передбачає відповідальність за порушення договірних зобов'язань, яка може виражатися, зокрема, у стягненні штрафів, пені або відшкодуванні збитків.[2] Однак, стаття 617 ЦКУ та стаття 218 ГКУ встановлюють вичерпні випадки для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань, якщо сторона зможе підтвердити, що невиконання зобов'язання було спричинене непереборною силою. [1]

Непереборна сила не є підставою для припинення або зміни договірних відносин, але звільняє боржника від відповідальності за невиконання зобов'язання, якщо він доведе, що таке невиконання сталося внаслідок обставин, які він не міг ні передбачити, ні подолати. Наприклад, несприятливі погодні умови можуть бути визнані обстави-

нами непереборної сили, що унеможливили виконання зобов'язання з поставки сільськогосподарської продукції в обумовлені строки, а отже, звільняють боржника від відповідальності за несплату штрафних санкцій. Непереборна сила є підставою для тимчасового призупинення виконання договірної зобов'язання, але не звільняє особу від обов'язку поставки у повному обсязі після усунення причин, які перешкождали виконанню.

Щодо визначення форс-мажору, воно закріплене в ЗУ «Про торгово-промислові палати».[3] Під такими випадками варто розуміти «надзвичайні і невідворотні обставини, які об'єктивно унеможливають виконання договірних зобов'язань і обов'язків відповідно до нормативних актів». Даний Закон встановлює приблизний перелік таких подій. До яких відноситься загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, акти тероризму, диверсії, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо.

Надзвичайні обставини у правовідносинах – це такі події або ситуації, що виникли несподівано і не могли бути передбачені за звичайних умов. Це несподівані події, які виходять за межі нормального перебігу справ та роблять неможливим виконання зобов'язання. Для визначення надзвичайності обставин застосовується критерій добросовісного та розумного учасника правовідносин. Якщо така особа, проявляючи належну обачність, не могла передбачити настання певної події, то такі обставини вважаються надзвичайними.

Невідворотність обставин означає, що учасник правовідносин не міг запобігти їх настанню, навіть докладаючи всіх розумних зусиль. Не лише сама подія, а й її наслідки мали бути непередбачуваними та невідворотними. Тобто, непереборна сила робить виконання зобов'язання абсолютно неможливим, а не лише ускладнює його. Важливо розуміти, що економічна невігідність виконання зобов'язання не може розглядатися як обставина непереборної сили.

У науковій літературі обставини непереборної сили зазвичай поділяють на такі види:

- ситуації, зумовлені природними катаклізмами та аномаліями погоди;
- юридичні факти, зумовлені протиправними діями третіх осіб;
- ситуації, зумовлені нормативно-правовими актами державних органів.

Тим не менш, якщо зазначені події призвели до невиконання особою зобов'язання, то такий суб'єкт повинен довести наявність таких обставин та якими діями вони унеможливили виконання господарського зобов'язання. Дане твердження було зазначене у постанові Верховного Суду від 17.12.2020 р. у справі № 913/785/17 [4].

З огляду на це, для доведення форс-мажору необхідна наявність чотирьох обов'язкових елементів: сама ситуація; неможливість передбачити обставину; доведення того, що настання обставини прямо вплинуло на виконання зобов'язань, зробивши його неможливим; відсутність можливості виконати зобов'язання іншим способом.

Відповідно до позиції Торгово-промислової палати України, повномасштабна війна, розпочата Росією проти України 24 лютого 2022 року, визнається форс-мажором, тобто обставиною непереборної сили, але лише за умови, що суб'єкт, який покладається на цей факт, доведе, що саме він став об'єктивною перешкодою для виконання договірних зобов'язань. Важливо встановити, що воєнні дії є безпосередньою причиною неможливості виконання договірних зобов'язань.

Законодавство чітко визначає форму підтвердження форс-мажору третіми особами. Ними виступає Торгово-промислова палата та її регіональні представництва. У межах своїх повноважень ці органи здійснюють видачу сертифікатів, що підтверджують наявність таких обставин протягом семи днів з дня отримання запиту. Це відбувається лише за умови встановлення безпосереднього причинно-наслідкового зв'язку між форс-мажором та неможливістю виконання зобов'язання.

Необхідно підкреслити, що несвоєчасне інформування про виникнення обставин непереборної сили позбавляє права на використання їх як підстави для припинення або зміни договірних зобов'язань, якщо це передбачено в договорі. Так, у постанові Верховного Суду від 22.06.2022 р. у справі № 904/5328/21 відзначено, що договір повинен містити пряму вказівку на те, що невчасне повідомлення про форс-мажор позбавляє сторону права посилається на нього [5].

Верховний Суд звертає увагу на необхідність чіткого розмежування: вчасного повідомлення сторони про виникнення непереборної сили від звернення до ТПП за підтвердженням форс-мажору, яке здійснюється після того, як зобов'язання не було виконано. В зв'язку з цим сертифікат ТПП одержується пізніше за дату встановлення

факту неможливості виконання договірних зобов'язань через форс-мажор.

Відтак, сторони договору можуть самостійно визначити такі умови як:

- термін для інформування про обставини непереборної сили;
- вимоги до форми і способу повідомлення про форс-мажор;
- умова одностороннього розірвання договору через тривалу дію непереборної сили;
- перелік обставин, які сторони домовились вважати непереборною силою за умовами договору;
- перелік документів, необхідних для підтвердження настання форс-мажору, та строки їх подання.

У свою чергу, відсутність спеціального регулювання форс-мажору у договорі передбачає застосування загальних норм цивільного (ст. 617 ЦК України [2]) та господарського (ст. 218 ГК України [1]) законодавства України.

Отже, узагальнюючи викладене вище, можна стверджувати, що звільнення в результаті настання форс-мажору є важливим, з огляду на непередбачуваність подій та неможливість їх попередження. Як ЦКУ, так і ГКУ встановлюють можливість для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань, якщо сторона зможе підтвердити, що невиконання зобов'язання було спричинене непереборною силою. Проте таке звільнення буде стосуватись відповідальності за наслідки невиконання зобов'язання, а сам обов'язок виконати зобов'язання в обумовлений строк та в повному обсязі залишається незмінним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n324>
2. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про торгово-промислові палати : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#n103>
4. Постанова Верховного Суду від 17.12.2020 у справі № 913/785/17. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/93783819>
5. Постанова Верховного Суду від 22.06.2022 у справі № 904/5328/21. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/105100746>

Волошенюк Олександра Юрївна,
студентка I курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н, доцентка Будурова Г. М.

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У БІЗНЕСІ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ БІСНЕС-ОМБУДСМЕНА

Вирішення спорів у бізнесі є однією з ключових складових стабільного розвитку підприємницької діяльності, і з кожним роком набуває все більшої значущості в сучасному економічному середовищі. Інститут бізнес-омбудсмена, як порівняно новий механізм вирішення конфліктів, пропонує альтернативу традиційному судовому процесу, надаючи підприємцям можливість швидше та ефективніше вирішувати спори без необхідності втручання судів. Аби з'ясувати ступінь його впливу на підприємців, необхідно дослідити його повноваження та напрямки роботи.

Термін «омбудсмен» означає посадову особу, яка виконує функцію нагляду за органами виконавчої влади щодо дотримання прав людини. Омбудсмен має право перевіряти діяльність державних установ, виявляти порушення прав громадян і виступати посередником у розв'язанні конфліктів між державою та її громадянами, забезпечуючи справедливе ставлення до осіб у різних ситуаціях.

Історично інститут омбудсмена, як механізм захисту прав громадян, був вперше заснований у Швеції на початку 19 ст., де на парламентського комісара покладали обов'язки контролю за виконанням законів державними та місцевими органами. [1] Успішний досвід Швеції став поштовхом для впровадження цієї моделі в інших європейських країнах після Другої світової війни, коли виникла потреба у додаткових механізмах контролю за виконавчою владою. В Україні інститут омбудсмена був запроваджений із прийняттям Конституції України 1996 року [2], проте потреба у створенні інших форм омбудсмена, зокрема, бізнес-омбудсмена стала актуальною після підписання Меморандуму про взаєморозуміння 12 травня 2014 року за участю Європейського банку реконструкції та розвитку. У документі було визначено необхідність боротьби з корупцією та несправедливою діловою практикою, що шкодить бізнес-клімату. Як результат, 26

листопада 2014 року було утворено Раду бізнес-омбудсмена через постанову Кабінету Міністрів України № 691, що забезпечило підтримку підприємців і сприяло поліпшенню бізнес-середовища в країні.

На сьогодні інститут бізнес-омбудсмена в Україні є недостатньо популярним і часто недооцінюваним, хоча він має великий потенціал стати ефективним механізмом для вирішення спорів у бізнес-сфері. Хоча бізнес-омбудсмен не має повноважень приймати обов'язкові рішення, він може надавати рекомендації органам влади щодо вирішення конфліктів. І хоча ці рекомендації не є обов'язковими для виконання, вони часто мають значний вплив на державні структури, що дозволяє зменшити бюрократичні перепони та сприяти відновленню довіри до органів державної влади [3].

Ефективний досвід у розв'язанні бізнес-конфліктів демонструє Фінляндія, де ухвалено Закон про бізнес-посередництво (Business Mediation Act). Цей закон створює правову основу для посередництва у спорах між підприємцями і державними органами, наприклад, у питаннях ліцензування або податкових суперечок. У Великій Британії Закон про підприємництво та бізнес (Enterprise and Regulatory Reform Act 2013) заклав юридичну основу для вирішення спорів між підприємцями і державними органами, особливо у випадках порушення правил конкуренції або неправомірного регулювання, за участю омбудсмена. Так, британський омбудсмен має можливість втручатися в ситуації, коли державні органи порушують права бізнесу або діють непрозоро. У Німеччині роль бізнес-омбудсмена зосереджена в контексті дотримання антимонопольних норм і забезпечення конкурентоспроможності. У рамках Закону про конкуренцію (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen) бізнес-омбудсмен може втручатися у випадках, коли виникають адміністративні суперечки між підприємцями і регуляторами або іншими суб'єктами ринку.

Міжнародний контекст також підтримує розвиток інституту бізнес-омбудсмена. Конвенція ООН проти корупції (UNCAC), ухвалена в 2003 році, хоча і не створює конкретних вимог до бізнес-омбудсменів, але підкреслює важливість наявності незалежних органів для забезпечення справедливих умов для бізнесу. Крім того, Європейська хартія підприємців, прийнята в 2008 році, закликає до створення подібних інститутів для покращення ділового клімату в країнах Євро-союзу.

Деякі науковці вважають, що інститут бізнес-омбудсмена є своєрідною формою медіації, оскільки він виступає посередником у вирішенні конфліктів між підприємцями та державними органами. Однак, на нашу думку, це не зовсім коректне визначення. Бізнес-омбудсмен не є нейтральною стороною, як медіатор, адже його основна мета – захист прав та інтересів бізнесу. Він може використовувати медіативні техніки для полегшення діалогу та досягнення компромісу, але в кінцевому підсумку його роль полягає у забезпеченні правового захисту для підприємців та допомозі у відновленні порушених прав. Одним з основних напрямків його діяльності є захист від незаконних дій з боку державних органів, таких як блокування податкових накладних чи проблеми з митницею. Омбудсмен допомагає бізнесу вирішувати конфлікти з державними структурами, знижуючи бюрократичний тиск і захищаючи підприємців від свавілля [4].

Серед основних труднощів у роботі бізнес-омбудсмена в Україні може бути зазначена недовіра з боку підприємців, які вважають, що інститут не має достатнього впливу на вирішення їхніх проблем: обмежені повноваження омбудсмена не дозволяють йому примусово втілювати рекомендації, що часто знижує ефективність його роботи. До того ж, значною перешкодою є бюрократичні затримки та складність взаємодії з державними органами, що затягує процес розгляду скарг і вирішення конфліктів. Політична нестабільність та економічні труднощі також ускладнюють діяльність бізнес-омбудсмена, адже зміни в уряді можуть впливати на підтримку його ініціатив, а економічна криза – на можливості підприємців звертатися за захистом.

Перспективи розвитку інституту бізнес-омбудсмена в Україні включають кілька важливих напрямків. Як видається, одним із них слід назвати розширення повноважень омбудсмена, зокрема в частині надання йому можливості застосовувати санкції для забезпечення виконання рекомендацій. По-друге, важливо посилити співпрацю з іншими органами влади та бізнес-асоціаціями для швидшого реагування на проблеми підприємців. Також необхідно підвищити прозорість діяльності омбудсмена та інформувати бізнес про результати його роботи, що допоможе зміцнити довіру до інституту.

Ще одним важливим напрямком є правова допомога і консультування малого та середнього бізнесу з питань здійснення господарської діяльності. Робота у цьому напрямку має бути поглиблена та супроводжуватись ініціативами із вдосконалення законодавства,

зменшення адміністративних бар'єрів для бізнесу та захистом підприємців від тиску. Не останню роль відіграватимуть освітні ініціативи та інформування бізнес-структур про можливості врегулювання спорів за сприяння бізнес-омбудсмена.

З огляду на зазначене вище, інститут бізнес-омбудсмена в Україні має великий потенціал для покращення бізнес-клімату та забезпечення захисту прав підприємців, надаючи їм альтернативу традиційному судовому процесу. Однак для ефективної роботи необхідно розширити його повноваження, підвищити прозорість діяльності та зміцнити співпрацю з державними органами. Міжнародний досвід, зокрема Великої Британії, Німеччини та Фінляндії, показує, як омбудсмени можуть сприяти вирішенню спорів між бізнесом і державою, підтримуючи справедливую конкуренцію та зменшуючи бюрократичні бар'єри. Конвенція ООН та Європейська хартія підприємців підтверджують важливість таких інститутів для забезпечення чесного та стабільного бізнес-середовища. Враховуючи ці приклади, інститут бізнес-омбудсмена в Україні може стати важливим інструментом для розвитку економіки та залучення інвестицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Роль Європейського омбудсмена щодо захисту прав громадян ЄС та забезпечення належного управління інституційного механізму ЄС. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18847/1/Maryniv_38-45.pdf
2. Конституція України редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
3. Місце та ознаки інституту бізнес-омбудсмена в системі альтернативних способів вирішення господарських спорів. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/17.pdf
4. Основні напрямки діяльності бізнес-омбудсмена в Україні. URL: <https://gazetavv.com/news/ekonomika/osnovni-napryamky-diyalnosti-biznes-ombudsmena-v-ukrayini.html>
5. Конвенція ООН проти корупції ратифікація від 18.10.2006, підстава – 251-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

Горбик Дарина Віталіївна,
студентка I курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н, доцентка Будурова Г. М.

ТИПОВІ АРБІТРАЖІ УГОДИ, ЇХ ПРАВОВА ПРИРОДА

Інститут арбітражних угод є ключем до вирішення зовнішньоторгівельних спорів та стовпом міжнародного комерційного арбітражу. Арбітражні угоди є правовими підставами передання справ на третейський розгляд, виключаючи державну юрисдикцію, та наділення арбітрів відповідними повноваженнями на врегулювання конфлікту і винесення рішення.

У правовій науці арбітражні угоди розглядаються через призму визначення природи самого міжнародного комерційного арбітражу, і, відповідно, існує кілька теорій, які розкривають його суть. Так, автори «консенсуальної» теорії (Ф. Марлен, Г. Лис, Т. Захарченко) вважають арбітраж знаряддям підприємницької діяльності та договірним інститутом [1, 43]. У свою чергу, арбітражна угода виступає приватним контрактом з визначеними зобов'язаннями, кінцевою метою є вирішення спору і забезпечення виконання умов однією зі сторін, враховуючи колізійну прив'язку. Джерелом права для третейського суду буде наявність цивільно-правового договору між учасниками цих правовідносин. Прихильники «консенсуальної» теорії розглядають третейський суд як специфічну форму здійснення державного правосуддя, адже судочинство – функція держави, а арбітрів як *private judges* – приватними суддями. Арбітражна угода є процесуальним документом, який необхідний, щоб передати компетенцію на розгляд «*private judges*» і виключити з юрисдикції державних судів (так званий «дерогаційний ефект»). Сутність «автономної» теорії природи арбітражної угоди (В. Штейнер) є специфічною, адже вона не є цивільно-правовим договором, а також не встановлює між сторонами ніяких процесуальних відносин, бо третейський розгляд справи не входить в рамки державної юрисдикції.

Описані теорії повністю не розкривають правову природу арбітражної угоди, тому дослідники А. Д. Кейлін, Дж. Саїссе-Холл, Ф. Сурвіль розробили «змішану» теорію» (*sui generis*) [2, 66]. Ця кон-

цепція поєднує в собі елементи матеріального та процесуального права: відповідно, арбітражна угода – волевиявлення сторін, закріплене у двосторонній угоді, на яку поширюються договірні зобов'язання цивільного права, а процесуальним наслідком даного акту є виключення спору із державної юрисдикції.

Питання правової природи арбітражних угод є важливим для практичного застосування, оскільки від цього залежить можливість визнання їх недійсними. Загальною умовою третейської угоди є її правова спроможність бути виконаною, тим самим позбавляючи національні суди розглядати спір, який є предметом такої угоди. Тут необхідно зауважити на принцип автономності (*separabiliti*) третейського напису, що розділяє основний договір і арбітражну угоду, тобто, недійсність основного договору не тягне за собою недійсності арбітражної угоди. Законодавець встановлює спеціальні умови і порядок визнання недійсності арбітражного застереження. Об'єднана палата КГС ВС у постанові від 30.08.2024 р. розглядає третейський напис не як правочин у відповідності до ЦК, а саме як процесуальний договір, який може бути розглянутий окремо господарським судом по суті, а вимогу недійсності – як процесуальне питання, що вирішується до початку розгляду позовних вимог по суті згідно з п.7 ч.1 ст. 226 ГПК [3].

Іноді право звернення до суду з самостійною позовною заявою про визнання недійсності арбітражної угоди є ознакою зловживання процесуальними правами. Адже метою недобросовісних сторін у таких випадках часто є не реальне оскарження угоди, а маніпулювання процесом для затягування судового чи арбітражного розгляду, що може призвести до блокування виконання рішення або унеможливити ефективний розгляд спору. У разі, якщо арбітражна угода, на основі якої вирішувався спір, є недійсною, у виконанні арбітражного рішення може бути відмовлено, оскільки це ставить під сумнів правомірність арбітражного процесу і може вимагати зупинення провадження до розгляду цього питання у національному суді [4].

Міжнародне правове регулювання арбітражних угод здійснюється відповідно до Нью-Йоркської конвенції про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р., Європейською конвенцією про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 р., а також Типовим законом ЮНСІТРАЛ, що відображає той же юридичний підхід до визначення арбітражної угоди, як це зазначено і в ЗУ «Про міжна-

родний комерційний арбітраж»: це домовленість між сторонами про передачу до арбітражу спорів, які виникли між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні» [5]. Тобто законодавець не пов'язує арбітражний розгляд тільки з договірними відносинами і відповідно до цього виокремлюється окрема угода або арбітражне застереження. Останнє ще іменують «контрактною» формою арбітражної угоди, адже воно безпосередньо є частиною контракту і розповсюджує свою дію тільки на спори відносно нього. Сторони завчасно продумують, який вид арбітражу та в якому складі буде розглядатися спір, які критерії висуваються до знань, досвіду арбітра, також сторони самостійно обирають право країни, що застосовується у ході вирішення спору, мову, якою буде здійснюватися розгляд та ін.

Більшість постійно діючих міжнародних арбітражних установ розробляють типові тексти арбітражних застережень, що містяться в діючих регламентах. Ці установи пропонують потенційним клієнтам включити такі положення в контракти, і якщо сторони погоджуються, будь-які майбутні спори підлягають розгляду саме в цій арбітражній установі.

До прикладу, в Україні Регламент МКАС при ТПП передбачає: «Усі спори, розбіжності чи вимоги, які виникають з цього договору або у зв'язку з ним, у тому числі щодо його укладення, тлумачення, виконання, порушення, припинення чи недійсності, підлягають вирішенню у Міжнародному комерційному арбітражному суді при ТПП України згідно з його Регламентом» [6]. Арбітражне застереження українського третейського суду містить в собі згадування щодо обсягу («усі спори, розбіжності чи вимоги, які виникають з цього договору...»), а також волевиявлення сторін передати спір («підлягають вирішенню у МКАС при ТПП»). Арбітражне застереження Комісії ООН з прав міжнародної торгівлі (United Nations Commission on International Trade Law) рекомендує такий варіант оформлення: «Будь-який спір, розбіжності або вимога, яка виникла із цього контракту або стосується цього контракту або його порушення, припинення його дії або його недійсності, підлягає вирішенню в арбітражі у відповідності з Арбітражним регламентом ЮНСІТРАЛ». «Будь-які спори, розбіжності або претензії, що виникають з цього договору або можуть з'явитися у зв'язку з ним, зокрема стосовно його порушення, припинення або недійсності, підлягають остаточному вирішенню шляхом арбітражу

відповідно до Арбітражного регламенту Арбітражного інституту Торгової палати Стокгольма» – такий варіант арбітражного застереження міститься в Регламенті Арбітражного Інституту Торгової Палати м. Стокгольма (SCC Arbitration institute) [7].

Отже, арбітражна угода є процесуальним договором, що визначає механізм вирішення спорів і позбавляє національні суди розглядати спір, якщо він підлягає арбітражу. Питання правової природи арбітражних угод має важливе практичне значення, оскільки воно безпосередньо впливає на можливість визнання їх недійсними, а встановлення правомірності арбітражної угоди та можливості її оскарження є важливим аспектом для забезпечення справедливості і ефективності арбітражного процесу, а також для запобігання зловживанням процесуальними правами. Міжнародні арбітражні установи пропонують типові застереження, які сторони можуть включати до контрактів, тим самим надаючи своїм клієнтам гарантовані рамки для врегулювання можливих спорів. Такий підхід сприяє передбачуваності, гнучкості та ефективності у врегулюванні комерційних конфліктів, що відповідає інтересам учасників міжнародної торгівлі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Захарченко Т. Р. Арбітражна угода як правова основа передачі спору на розгляд до міжнародного комерційного арбітражу. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: теорія та законодавство / Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: теорія і законодавство / під заг. ред. І. Г. Побірченка. К.: Вид. Дім «In Юре», 2007. С. 30–45.
2. Chapter III International Arbitration Agreements Theories. С. 66-92. Електронне джерело: <https://academic.oup.com/book/11382>
3. Постанова ОП Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30 серпня 2024 року в справі : № 911/1766/22 ЄДРСР. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121725661>
4. О. Подцерковний, Г. Будурова. Щодо врахування принципу первісності арбітражу у справах про визнання недійсною арбітражної угоди в господарському судочинстві. Слово. 2023. № 1. С. 111-116.
5. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Регламент МКАС при ТПП України в редакції, що діє з 01.01.2018. URL: <http://arb.ucci.org.ua/icac/ru/clause.html>
7. Регламент Арбітражного Інституту Торгової палати м. Стокгольма. URL: http://sccinstitute.com/media/189180/skiljedomsregler_2017_ru_web.pdf

Довгонос Іванна Юрївна, Ткаченко Владислав Артемович
Студенти4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Будурова Г. М.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У період воєнного стану будівельна діяльність відіграє істотну роль у забезпеченні базових потреб населення шляхом відновлення об'єктів медичної інфраструктури, житлового фонду та створення тимчасових притулків для внутрішньо переміщених осіб, що сприяє підвищенню рівня національної безпеки. Крім того, будівельний сектор є важливим елементом економічного відновлення, створюючи робочі місця та сприяючи відбудові критично важливої інфраструктури, що набуває особливої значущості в контексті післявоєнної реконструкції. З метою підтримки функціонування цього сектору в умовах воєнного стану прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення безперервності діяльності суб'єктів господарювання у будівельній галузі.

Так, був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» від 12.05.2022 № 2254-IX. [1]. Відповідно до закону було запроваджено Програму комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) (далі – Програма). Програма повинна включати: інформацію про наявність містобудівної документації на території області, аналіз негативних впливів, ресурсів території, технічні можливості, економічної доцільності відновлення населених пунктів, що постраждали внаслідок бойових дій, та інші відомості, зазначені у статті 15-1. Програма розробляється за рішенням виконавчого органу сільської, селищної, міської ради. Також встановлена імперативна норма щодо обов'язкової Програми, вона повинна бути у формі електронного документа та її необхідно додати до Реєстру будівельної діяльності.

Загалом ця Програма покликана забезпечити соціально-економічне відновлення територій, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України. Також, відповідно до статті 21-1 вводиться імперативна норма, яка забороняє затвердження Програми без проведен-

ня громадського обговорення. Це надає змогу громадянам України надавати пропозиції щодо корегування та поліпшення Програми. На місцеві органи влади покладається обов'язок узгодити суперечливі питання з громадськістю та оприлюднювати на своєму офіційному веб-сайті результати розгляду пропозицій.

Також до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [2] було додано новели, які стосуються розміщення тимчасових споруд, їх комплексів для внутрішньо переміщених осіб, схем розміщення тимчасових споруд для життєзабезпечення населення, можливості зміни цільового призначення земельної ділянки. Крім того, були створені умови для розміщення виробничих потужностей підприємств, які були переміщені або евакуйовані.

Було додано положення щодо відповідальності у сфері надання будівельної продукції на ринку, так, за надання на ринок будівельної продукції, яка не відповідає вимогам законодавства, суб'єкти господарювання несуть відповідальність у вигляді штрафу.

Важливі зміни до будівельної діяльності, які спрощують діяльність замовникам будівництва, були внесені постановами Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18.03.2022 № 314 та «Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану» від 24.06.2022 № 722. [3] [4]

Так, відповідно до переліку видів господарської діяльності, які не можуть провадитися на підставі подання декларації в умовах воєнного стану, були встановлені наступні вимоги для документів, які дають право на здійснення будівельної діяльності: 1) для виконання підготовчих робіт та у разі виконання будівельних робіт на об'єктах будівництва, що належать до СС1, необхідно повідомлення про початок виконання підготовчих робіт; 2) у разі прийняття в експлуатацію закінчених будівельних об'єктів, що належить до об'єктів СС1, необхідна декларація про готовність об'єкта до експлуатації; 3) але залишається необхідність отримання дозволу на виконання будівельних робіт у разі виконання підготовчих робіт і будівельних робіт на об'єктах СС2 та СС3; 4) прийняття в експлуатацію закінчених об'єктів СС2 та СС3 потребує сертифікату про прийняття в експлуатацію.

Також було спрощено проведення будівельних робіт деяких видів. Було скасовано вимогу отримання будівельного паспорту забу-

дови земельної ділянки для будівництва індивідуальних житлових та дачних будинків, господарських будівель і споруд. Але такі будівлі не повинні бути вище двох поверхів та мати площу до 500 кв. м. Замість цього потрібно здійснити повідомлення про початок виконання будівельних робіт, де необхідно зазначити реєстраційний номер схеми забудови. Її створює архітектор або інженер-проектувальник, після цього завантажується до електронної системи.

Уряд дозволив подовжити терміни виконання окремих видів робіт. Наприклад, при виконанні робіт по оздобленню фасадів і благоустрою території дозволяється переносити строки виконання. Але про це необхідно зазначити в декларації або актах готовності об'єкта з визначенням кінцевої дати.

Також, з набранням чинності новими державними будівельними нормами введено додаткові вимоги до проєктування, орієнтовані на підвищення стандартів безпеки та надійності будівель і споруд, забезпечення інклюзивного доступу, а також впровадження будівельного інформаційного моделювання. Серед основних норм – ДБН В.1.2-10:2021 (Захист від шуму та вібрації), ДБН В.1.2-11:2021 (Енергозбереження та енергоефективність) і ДБН В.1.2-7:2021 (Пожежна безпека), а також інші.

Вартує уваги функціонування Єдина державна електронна система у сфері будівництва, яка стала ключовим елементом для розвитку будівельного ринку та нерухомості. З переваг Системи можна виділити наступні:

Спрощення взаємодії між учасниками будівництва. Завдяки Системі кожен учасник будівельного процесу має особистий електронний кабінет, в якому створюються необхідні документи для отримання адміністративних послуг.

Економія часу замовників. Завдяки електронним кабінетам усі документи можна подати та підписати онлайн, що значно прискорює процес.

Мінімізація контактів з посадовими особами. Система автоматично перевіряє документи на повноту та коректність, що мінімізує можливість суб'єктивних рішень з боку некомпетентних співробітників, прояв корупції та непрозорості у сфері будівництва.

Швидкість послуг. Подання документів стало можливим з будь-якої точки світу, що звичайно полегшило діяльність в умовах воєнного стану.

Диджиталізація. Всі учасники будівництва зобов'язані мати власний електронний кабінет. Це стимулює їх вивчати інструкції та відеогайди, підвищуючи їх цифрову грамотність.

Надійність Системи. ЄДЕССБ забезпечує високу безпеку, зокрема через захищене середовище в дата-центрі Деново, який відповідає стандартам захисту інформації. Також впровадження блокчейну для підвищення надійності зберігання даних.

В умовах воєнного стану, коли кожен аспект життєдіяльності країни піддається серйозним викликам, важливість цифровізації в сфері будівництва набуває особливого значення. ЄДЕССБ, яка перевела процеси документообігу на онлайн-формат, стала ключовим інструментом для забезпечення прозорості, можливості відстежуванням кожного кроку – від подачі документів до підписання, контролю, швидкості та ефективного використання ресурсів в умовах обмежених можливостей. У період війни, коли фізичні інфраструктурні зв'язки та комунікації можуть бути порушені, електронні сервіси стають незамінними для безперебійного функціонування галузі.

На жаль, з капітальним ремонтом пошкоджених об'єктів внаслідок воєнних дій зіткнулося багато громадян, тому спрощення розроблення проектної документації для таких будівельних робіт є важливим кроком з боку держави. Таку документацію дозволено розробляти у складі дефектного акту, пояснювальної записки та кошторисної документації. Ці документи повинні бути складені за результатами обстеження, висновок про який викладається у звіті.

Зроблені кроки у сфері державного регулювання будівельної діяльності в період воєнного стану були своєчасні та змогли виконати покладені на них функції, але потрібна комплексна реформа, яка змінить саму сутність містобудівної діяльності в Україні. Реформа повинна враховувати напрацьований світовий досвід та чітко встановлювати баланс у відносинах між покупцями, замовниками будівництва та територіальними громадами. Також слід поширювати застосування Єдиної державної електронної системи, адже вона показала позитивний вплив на будівельну сферу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності» від 12.05.2022 № 2254-ІХ *Голос України*. 2022. 8 червня (№ 119) с.10-22.

2. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011, № 34, ст. 343.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18.03.2022 № 314. *Офіційний вісник України*. 2022, № 26, с.24

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану» від 24.06.2022 № 722. *Офіційний вісник України*. 2022, № 53, с.120

Кушнір Олександр Олександрович,

*студент 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національний університет «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Ліцензування бізнесу є важливим інструментом державного регулювання господарської діяльності та контролю якості товарів і послуг. У сучасній Україні на шляху до європейської інтеграції ліцензування відіграє важливу роль у забезпеченні прозорості бізнес-процесів, підтримці добросовісної конкуренції та зниженні ризиків корупції. Ліцензування спрямоване на створення оптимальних умов для ведення господарської діяльності з урахуванням інтересів як держави, так і підприємця.

Система ліцензування в Україні регулюється Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [2], прийнятим у 2015 році. Закон визначає, які види діяльності підлягають обов'язковому ліцензуванню, а також процедури отримання, призупинення та анулювання ліцензій, відповідальність суб'єктів господарювання у разі недотримання ліцензійних вимог. Важливим аспектом ліцензування є забезпечення доступу на ринок лише тих суб'єктів господарювання, які відповідають певним стандартам та вимогам, встановленим законодавством, що сприяє захисту інтересів споживачів.

Суб'єкт підприємницької діяльності може розпочати роботу за ліцензією з моменту внесення компетентним органом відповідних відомостей до ліцензійного реєстру. Органи ліцензування заносять

інформацію про видані ліцензії до спеціалізованих ліцензійних реєстрів і регулярно оновлюють її в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Загалом, ліцензії надаються без обмеження строку дії. Однак окремі закони передбачають спеціальні умови для видачі ліцензій, як, наприклад, строкову основу для діяльності у сферах телебачення та радіомовлення.

Господарський кодекс України визначає правову природу ліцензування через категорію «засіб державного регулювання». Так, ч. 1 ст. 14 ГК України визначено, що ліцензування є одним із інструментів державного регулювання у сфері господарювання, що вимагає проведення єдиної державної політики у цій сфері та економічного і соціального регулювання діяльності держави, суспільства і особи з метою захисту прав споживачів [1]. Стаття 1 цього Кодексу містить норму про те, що «відносини, пов'язані з ліцензуванням певних видів господарської діяльності, регулюються законом». Очевидно, йдеться про спеціальне законодавство, а саме закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [1].

Проте, незважаючи на наявність достатньої кількості нормативно-правових актів, що регулюють ліцензування господарської діяльності, на сьогоднішній день у законодавстві, яке регулює цю сферу, існує чимало проблем та прогалин. Таким чином, можна погодитись з Е. Е. Беріковою, яка вказує, що «жодним із чинних законодавчих актів не визначено конкретних понять у сфері ліцензування, не розроблено критеріїв віднесення конкретних видів діяльності до числа видів діяльності, на які поширюється ліцензія, не вказана процедура визнання певного виду діяльності такою, яка підлягає ліцензуванню» [3, ст. 1].

Отже, можна сказати, що законодавча концепція щодо ліцензування господарської діяльності не є достатньо розробленою в українському законодавстві. Це пов'язано з відсутністю законодавчого регулювання щодо необхідного балансу між державним регулюванням економіки та створеними в Україні новими ринковими механізмами. Україна перебуває в процесі реформування національної економіки.

Ліцензування в Україні спрямоване на підвищення прозорості ринку та зменшення ризиків для споживачів у таких секторах, як охорона здоров'я, безпека, фінансові послуги, будівництво, транспорт, енергетика та природні ресурси. Система ліцензування допомагає

державі контролювати якість та безпеку послуг у секторах з високим рівнем ефективності.

Незважаючи на значні кроки, зроблені для вдосконалення системи ліцензування, Україна все ще стикається з проблемами, пов'язаними з ліцензуванням бізнесу. До найпоширеніших труднощів належать бюрократичні процедури, які ускладнюють процес ліцензування. Зокрема, багато підприємців вказують на велику кількість необхідних документів, затримки в обробці заявок та незручну комунікацію з контролюючими органами. Крім того, серйозним занепокоєнням залишаються корупційні ризики, оскільки в деяких випадках для прискорення процесу отримання дозволів вимагаються неофіційні платежі. Відсутність єдиних стандартів та часті зміни до законодавства також створюють нові виклики для бізнесу та можуть негативно вплинути на інвестиційний клімат країни.

Однією з перспективних змін у сфері ліцензування є діджиталізація процесів. В останні роки Україна запровадила електронну платформу Дія, яка дозволяє подавати заявки на отримання ліцензії онлайн. Цей захід має зменшити ризик корупції та пришвидшити обробку заявок. Іншим важливим напрямком реформи ліцензування є дерегуляція, що означає скорочення кількості видів діяльності, які підлягають ліцензуванню. Це має на меті спростити ведення бізнесу, зробити його більш доступним для нових учасників та зменшити адміністративне навантаження на підприємців.

Іншим важливим напрямком розвитку є гармонізація українського законодавства у сфері ліцензування з європейськими стандартами. Оскільки Україна прагне інтегруватися в ЄС, гармонізація національних стандартів з вимогами ЄС є важливим аспектом вдосконалення системи ліцензування. Європейські стандарти передбачають спрощені процедури, прозорі та ефективні адміністративні механізми та сприяють створенню рівних умов для всіх учасників ринку. Для українського бізнесу такий підхід відкриває нові можливості виходу на європейський ринок, підвищує конкурентоспроможність та сприяє залученню іноземних інвестицій.

Таким чином, ліцензування бізнесу в Україні є необхідним елементом державного регулювання і потребує подальшого реформування для забезпечення прозорості та ефективності. Основними проблемами, з якими стикаються підприємці, залишаються адміністративні бар'єри та корупційні ризики, які ускладнюють процес ліцензування

та створюють нерівні умови для учасників ринку. Перспективними напрямками вдосконалення системи ліцензування є діджиталізація процесів, дерегуляція та гармонізація з європейськими стандартами. Ці зміни підвищать ефективність ліцензування, зменшать адміністративні бар'єри та сприятимуть розвитку конкурентного бізнес-середовища в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144.
2. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.
3. Бекірова Е. Е. Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2006.

Лукашова Яна Валентинівна,

*Студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Будурова Г. М.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання під час війни є надзвичайно важливим для країни, так як бізнес виступає одним з головних джерел поповнення державного бюджету. Саме тому уряд має бути зацікавленим у залученні нових інвесторів та стимулюванні створення нових підприємств, що сприятиме економічній стійкості, збільшенню робочих місць і зміцненню фінансової бази країни навіть у таких складних умовах.

Законне здійснення господарської діяльності не допускається без її легалізації, а саме – отримання необхідних юридичних документів, які надають право займатися тим чи іншим видом діяльності. Здійснення господарської діяльності без відповідних документів тягне за собою відповідальність, як господарсько-правову, так і адміністративну.

До легалізації суб'єктів господарської діяльності належить:

- державна реєстрація таких суб'єктів;
- ліцензування господарської діяльності;
- патентування об'єктів права промислової власності, що використовуватимуться при здійсненні господарської діяльності;
- отримання дозволу на здійснення окремих видів діяльності;
- квотування й ліцензування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності тощо

Звичайно, державна реєстрація суб'єктів господарювання можлива лише на територіях, підконтрольних Україні. Території, на яких заборонено здійснювати реєстраційні дії, визначено «Переліком адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану», який затверджено наказом Міністерства юстиції України від 27 липня 2022 року № 2668/5 [1].

Крім того, відповідно до підпункту 1 пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів від 06 березня 2022 р. № 209, забороняється державна реєстрація, вчинення інших реєстраційних дій:

- державними та приватними виконавцями, що не включені до переліку, про який Міністерство юстиції повідомляє технічному адміністратору Державного реєстру прав;
- державними реєстраторами та нотаріусами, місцезнаходженням та робочим місцем яких є адміністративно-територіальна одиниця, що належить до територій активних бойових дій (крім територій активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси) та тимчасово окупованих Російською Федерацією територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, для яких не визначена дата завершення бойових дій або тимчасової окупації [2].

Щодо ліцензування або отримання дозволів, то в цих випадках для суб'єктів господарювання передбачена можливість подання декларації про провадження господарської діяльності без отримання дозвільних документів (окрім переліку видів господарської діяльності, зазначених у додатку 2 до Постанови Кабінету Міністрів України

від 18 березня 2022 р. № 314, до яких входять ті, які можуть спричинити серйозну шкоду екології, великій кількості людей, призвести до забруднення, загибелі чи інших тяжких наслідків, і ще до введення воєнного стану жорстко регулювалися урядом).

Така декларація подається в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, або в паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, після чого передається органам ліцензування, дозвільним органам та суб'єктам надання публічних (електронних публічних) послуг засобами Порталу Дія.

Термін дії чинних строкових ліцензій, дозвільних документів та результатів надання публічних послуг з виконання робіт і/або надання послуг у сфері протимінної діяльності автоматично продовжується на період воєнного стану та на три місяці після його завершення чи скасування. При цьому періодичні та чергові платежі за цими документами відстрочуються на вказаний термін, за винятком ліцензій у сфері організації та проведення азартних ігор та відповідних платежів за них [3].

Право промислової власності на винахід, корисну модель засвідчується патентом, а на промисловий зразок – свідоцтвом (ст. 156 Господарського Кодексу України) [4]. У випадку продовження дії такого свідоцтва або підтримання чинності майнових прав, законодавством передбачено наступні пільги.

Згідно з другим абзацом пункту 1 частини 1 Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01.04.2022 р. № 2174, якщо строк продовження дії свідоцтва на торговельну марку або підтримання чинності майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності починається в день запровадження в Україні воєнного стану або в будь-який інший день його дії, відповідна дія вважається виконаною вчасно, якщо вона здійснена не пізніше ніж через 90 днів після припинення чи скасування воєнного стану.

Абзац третій цього ж пункту вказує, що майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких закінчується в день введення воєнного стану або під час його дії, залишаються дійсними до дня, що настає після припинення чи скасування воєнного стану. І з того дня їх чинність може бути продовжена у встановленому порядку з урахуванням особливих положень цього Закону [5].

Квотування й ліцензування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни не зазнали значних змін, так як щороку Кабінет Міністрів України постановляє новий перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квотуванню.

Українське законодавство досить гнучке й уряд України активно адаптує його для підтримки бізнесу в умовах воєнного стану, надаючи суб'єктам господарювання пільги та застосовуючи спрощення до окремих видів діяльності. Адже це в інтересах самої держави – продовження функціонування важливих секторів економіки у такий час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 27.06.2022 № 2668/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0709-22#Text>
2. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів від 6 березня 2022 р. № 209. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#n6>
3. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів від 18 березня 2022 р. № 314. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#n27>
4. Господарський Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n324>;
5. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введенного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 № 2174. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>

Родрігес Лілія Фаб'янівна,

*студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гофман О. Р.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕСУ

У сучасних умовах економіки, що постійно змінюється, ресурсне забезпечення бізнесу набуває особливої актуальності. Ефективне управління ресурсами дозволяє підприємствам не лише виживати, але й розвиватися в умовах жорсткої конкуренції. Від якості та кількості ресурсів залежить продуктивність, інноваційність і здатність підприємства адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Ресурсне забезпечення включає в себе різні види ресурсів, кожен з яких має свої особливості та значення.

Матеріальні ресурси складають основу будь-якого бізнесу. До них належать сировина, обладнання, інвентар, приміщення тощо. Ефективне використання матеріальних ресурсів забезпечує не лише оптимізацію витрат, а й підвищення якості продукції та послуг.

Фінансові ресурси включають власний капітал, кредити, інвестиції та інші фінансові інструменти. Вони є критично важливими для реалізації бізнес-стратегії, інвестування в нові проекти та підтримки ліквідності підприємства. Трудові ресурси – це кадровий потенціал підприємства, що включає знання, навички та досвід працівників. Від їхнього рівня залежить продуктивність праці, інноваційність та конкурентоспроможність підприємства. Інформаційні ресурси охоплюють дані, знання, технології та інформаційні системи, які забезпечують прийняття управлінських рішень. Сучасні підприємства все більше покладаються на інформаційні технології для оптимізації бізнес-процесів і підвищення ефективності.

Ресурсне забезпечення є основою для формування конкурентних переваг підприємства. Ефективне управління ресурсами дозволяє:

Оптимізувати витрати: Раціональне використання ресурсів знижує витрати і підвищує прибутковість.

Покращити якість продукції: Високоякісні матеріали та кваліфіковані працівники сприяють виготовленню конкурентоспроможної продукції.

Сприяти інноваціям: Наявність фінансових та інформаційних ресурсів стимулює впровадження нових технологій та рішень.

Адаптуватися до змін: Гнучке управління ресурсами дозволяє підприємствам швидко реагувати на зміни в ринковому середовищі.

Незважаючи на важливість ресурсного забезпечення, підприємства стикаються з низкою проблем, серед яких:

Обмеженість ресурсів: Багато підприємств, особливо малий і середній бізнес, стикаються з проблемою нестачі фінансових та матеріальних ресурсів.

Невизначеність ринку: Зміни в економічному середовищі можуть негативно впливати на доступність ресурсів і їх вартість.

Кадровий дефіцит: Нестача кваліфікованих кадрів може призводити до зниження продуктивності та якості послуг.

Технологічні зміни: Постійний розвиток технологій вимагає від підприємств адаптації та інвестування в нові рішення.

Управління ресурсами вимагає сучасних підходів, які дозволяють оптимізувати їх використання. Серед таких підходів:

Аутсорсинг: Використання зовнішніх постачальників для забезпечення певних бізнес-процесів може знизити витрати та підвищити ефективність.

Інвестиції в розвиток персоналу: Підприємства повинні інвестувати в навчання та розвиток своїх працівників, що підвищить їхню продуктивність і задоволеність роботою.

Впровадження нових технологій: Інвестиції в нові технології можуть суттєво підвищити ефективність використання ресурсів та конкурентоспроможність бізнесу.

Стратегічне управління запасами: Оптимізація управління запасами дозволяє знизити витрати та покращити обслуговування клієнтів.

Отже, ресурсне забезпечення бізнесу є критично важливим для його успіху та сталого розвитку. Ефективне управління матеріальними, фінансовими, трудовими та інформаційними ресурсами дозволяє підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність, оптимізувати витрати та забезпечити якість продукції. Проте, для досягнення цих цілей, необхідно вирішити ряд проблем, зокрема, обмеженість ресурсів, кадровий дефіцит та невизначеність ринку. Впровадження сучасних підходів до управління ресурсами, таких як аутсорсинг, інвестиції в персонал та нові технології, може суттєво підвищити ефективність бізнесу та його здатність адаптуватися до змінюваних умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовк І. Класифікація ресурсів підприємства. Сучасні підходи. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2011. Вип. 1(4). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11vippsp.pdf>.
2. Квасницька Р. С. Сучасні підходи до визначення сутності та складових інвестиційних ресурсів. *Економічний часопис-XXI*. 2014. № 7-8(1). С. 75-77.
3. Капінос Г. І., Бабій І. В. Операційний менеджмент [навч. посіб.]. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 352 с.

*Соловей Анна Олегівна, Решетило Яна Сергіївна,
студентки 1 курсу магістратури факультету цивільної та
господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к. ю. н., доцентка Будурова Г. М.

КОМБІНОВАНІ ПРОЦЕДУРИ У МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ

Комерційні спори є важливою складовою сучасного глобалізованого світу, де бізнес і торгівля перетинають кордони країн. Вирішення таких спорів вимагає швидких та ефективних методів, що зумовлює необхідність об'єднання інструментів та переваг різних альтернативних способів врегулювання спорів для вирішення конкретного конфлікту. Так, сторін спору у медіації приваблює зручність, конфіденційність та можливість безпосередньо впливати на процес, що робить її привабливою альтернативою традиційному судовому розгляду. Арбітраж забезпечує об'єктивний фаховий розгляд спору із можливістю примусового забезпечення виконання рішення через державні суди тощо. Таким чином, сильні сторони таких процедур використовуються для досягнення найкращого результату.

Комбіновані процедури викликають жвавий інтерес у колах науковців та правників. Дослідженням даного питання прямо або побічно займалась достатня кількість фахівців. Зокрема, можна виокремити такі роботи, як: «Впровадження способів альтернативного вирішення правових спорів» Бондаренко-Зеленської Н. Л., «Альтернативні способи вирішення спорів як засоби захисту права» Дутко

А. О., «Деякі аспекти альтернативного вирішення спорів (конфліктів) в Україні» Кирдан Б. П., та інші [1, 2, 3].

Популярність медіації обумовлена її особливостями: доступність, швидкість, прагнення досягти взаєморозуміння між сторонами, а також можливість контролювати процес. Однією з переваг медіації є високий рівень добровільного виконання угоди сторонами, що робить її ще вигіднішою в порівнянні з арбітражем чи судом, оскільки немає потреби в примусовому виконанні. Водночас, якщо одна із сторін відмовляється виконувати умови угоди, відсутність примусового міжнародного механізму примусу стає недоліком медіації, що пояснює менший рівень її використання порівняно з арбітражем. Саме тому комбіновані процедури, що включають елементи медіації та арбітражу, набувають популярності. Найпоширенішими з них є арбітражні процедури, що поєднують переваги арбітражу і медіації: з одного боку, сторони користуються гнучкістю і швидкістю медіації, з іншого – отримують більш чіткий механізм виконання рішень, характерний для арбітражу. Комбіновані процедури зазвичай проводяться в постійно діючих арбітражних установах, що забезпечує їхню регламентованість і прозорість.

Серед найбільш поширених моделей комбінованих процедур можна виділити наступні: Переговори–Медіація–Арбітраж, Медіація–Арбітраж, Арбітраж–Медіація–Арбітраж та Переговори–Медіація–Нейтральна оцінка–Арбітраж. В Україні вже затверджено регламенти проведення медіації-арбітражу та арбітражу-медіації-арбітражу, що відображає зростаючий інтерес до комбінованих підходів у вирішенні міжнародних комерційних спорів [4].

Медіація-арбітраж (med-arb) є комбінованим підходом до альтернативного вирішення спорів, що включає залучення нейтральної третьої сторони, яка сприяє налагодженню діалогу між учасниками конфлікту для досягнення взаємної згоди. Якщо згоди досягти не вдається, ця ж особа або інший арбітр розглядає справу на арбітражному рівні та ухвалює остаточне рішення. Медіація-арбітраж діє як дворівневий механізм, поєднуючи риси медіації та арбітражу.

Медіація-арбітраж збільшує ймовірність врегулювання спору, оскільки передбачає обов'язкове рішення: якщо сторони не досягнуть згоди під час медіації, остаточне рішення ухвалюється на арбітражному етапі. Такий підхід дозволяє зберегти увагу до інтересів сторін і можливість для активної участі у процесі, характерні для ме-

діації, поєднуючи їх із гарантією остаточності та формальності арбітражного вирішення [5].

При цьому, медіація в таких процедурах базується класично на таких підходах, як адміністрована та неадміністрована медіація. Перший вид забезпечується супроводом нейтральною стороною- до прикладу, це організація або ж надавач послуг медіації. Незважаючи на факт здійснення адміністрованої медіації у межах МКАС при Торгово-промисловій палаті (далі- ТПП) України та МАК при ТПП України, є можливість здійснення адміністрованої медіації на базі міжнародних арбітражних організацій, бо безперечно, виражає особливу перевагу для сторін спору, через гнучкість та підлаштованість даного виду альтернативного врегулювання спорів. Наприклад, сторони можуть звернутись до ICC або ж Американської арбітражної асоціації AAA, до центру CAMCA тощо [6, с. 622].

Щодо неадміністрованої медіації, то в ній тягар організації та ведення покладено на самі сторони. Однак, безперечною перевагою може виступати можливість осіб самостійно впливати на хід ситуації, згідно внутрішнього переконання та нести особисту відповідальність за окремі дії [6, с. 622].

У свою чергу, така процедура як «Переговори-Медіація-Арбітраж», виступає «трирівневою конструкцією», що включає першим етапом застосування переговорів, які є чи не найдоступнішим та доволі ефективним способом вирішення спорів. Даний етап не потребує обов'язкового залучення сторонньої особи, що виконувала б допоміжну функцію. Доречною є можливість застосування до переговорів адвокатів як представників, які фактично поклали б на себе тягар ведення переговорів та отримання консенсусу. Не зважаючи на відсутність офіційного закріплення даної процедури в Україні, можна встановити, що вона є доволі ефективною, проте, і тривалішою ані ж інші [4].

Процедура «Арбітраж-Медіація-Арбітраж» дозволяє сторонам під час арбітражного розгляду, до ухвалення рішення арбітражем, подати Генеральному секретарю запит про призупинення справи з метою проведення медіації. До початку розгляду справи складом суду, справу можна залишити без руху або ж зупинити розгляд уже на стадії арбітражного провадження. У такому клопотанні необхідно вказати приблизну тривалість медіації, а також обрати медіатора з Реєстру медіаторів МКАС. Процес медіації проводиться за встанов-

леними Правилами медіації МКАС, при цьому реєстраційний збір за проведення медіації не стягується.

Якщо в ході медіації конфлікт частково або повністю залишається невирішеним, арбітражне провадження поновлюється. У разі ж успішного врегулювання спору та подання сторонами запиту на винесення арбітражного рішення на узгоджених умовах, суд може розглянути це без виклику сторін, за винятком випадків, коли усне слухання вважається доцільним через особливості справи. У разі повного врегулювання спору сторони можуть звернутися з проханням припинити арбітраж, після чого суд виносить відповідне рішення.

При цьому важливо, що функції медіатора і арбітра в цій же справі не можуть виконуватися однією і тією ж особою. Арбітр також не має доступу до матеріалів медіаційного процесу, забезпечуючи нейтральність та конфіденційність кожного етапу [7].

У комбінованій процедурі «Переговори–Медіація–Нейтральна оцінка–Арбітраж», уваги заслуговує саме частина Нейтральної оцінки, оскільки є фактично вирізним особливим компонентом. Нейтральна оцінка є «інструментом» оцінки перспектив та недоліків спору та їх подальшого шляху розвитку. Залучення незалежної особи, що має розуміння суті спору допомагає врахувати усі можливі ризики, тому важливо обирати фахівця у відповідній галузі права. Попри те, що такий експертний висновок є лише ознайомчо-рекомендаційним, він здійснює лояльний, але ґрунтовний вплив на сторін спору. Безпосереднє застосування такої процедури у складних комерційних спорах також здійснює стримуючу дію, що дозволяє сторонам дійти злагодженого висновку навіть за умов достатньої тривалості строків спору.

Підсумовуючи, слід відзначити, що комбіновані процедури у міжнародному комерційному арбітражі виступають перспективним інструментом, що сприяє зменшенню навантаження на судову систему та підвищенню культури мирного врегулювання спорів. Вважаємо доцільним поступове впровадження у вітчизняну практику і процедури «Переговори–Медіація–Нейтральна оцінка–Арбітраж», оскільки її багаторівневість дозволяє розширити можливості та інструментарій альтернативних способів врегулювання спорів. Поступовий розвиток питання комбінованих процедур при вирішенні спорів може послугувати важливим кроком до вдосконалення інституту альтернативного вирішення та врегулювання спорів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження способів альтернативного вирішення правових спорів (adr-alternative dispute resolution). *Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація*. 2010. С. 165-169.
2. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навч. посіб. / О. Б. Верба-Сидор, У. Б. Воробель, Н. М. Грабар, А. О. Дутко, Ю. М. Юркевич; за ред. О. Б. Верби-Сидор. – Львів : Львів. держ. у-т внутрішніх справ, 2021. – 416 с.
3. Кирдан Б. В. Деякі аспекти альтернативного вирішення спорів (конфліктів) в Україні. Some aspects of alternative dispute (conflicts) resolution. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 1. С. 35-40.
4. Комбіновані процедури медіації та арбітражу у вирішенні міжнародних комерційних спорів. URL : <https://law.chnu.edu.ua/kombinovani-protsedury-mediatsii-ta-arbitrazhu-u-vyrishenni-mizhnarodnykh-komertsiiynykh-sporiv/> (дата звернення: 10.11.2024).
5. Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. URL : <https://unba.org.ua/publications/print/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html> (дата звернення: 10.11.2024).
6. Вайцеховська О. Р., Федорук Н. С. Процедура медіації в міжнародних комерційних спорах: стадії та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 620-623.
7. Правила медіації Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (ICAC). Додаток № 2. URL : https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Pravyla-mediatsiyi_UA.pdf (дата звернення: 10.11.2024).

Халаїм Діана Сергіївна,

*студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: доцент, Гофман О. Р.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ ЦЕНТРИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА «ДІЯ. БІЗНЕС»

В умовах сучасної економіки, яка характеризується швидкими змінами та зростаючою конкуренцією, підтримка підприємництва стає особливо актуальною, особливо в контексті війни в Україні. Конфлікт

вносить серйозні корективи в бізнес-середовище, ставлячи підприємців перед численними викликами, такими як нестабільність, брак ресурсів і зниження споживчого попиту. У цьому контексті Центри підтримки підприємництва «ДІЯ. Бізнес» виконують критично важливу роль, надаючи підприємцям необхідну допомогу для адаптації до нових реалій.

Проект «ДІЯ. Бізнес» є масштабним національним проектом із розвитку підприємництва та експорту, ініційованим Міністерством цифрової трансформації України у лютому 2020 року. З травня 2021 року проект реалізується Міністерством цифрової трансформації України спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту – державною установою, яка відповідає за розвиток та підтримку українського підприємництва на внутрішньому та зовнішніх ринках. Проект має дві складові: онлайн-портал та мережу центрів підтримки підприємців, що забезпечують доступ до необхідних ресурсів і знань.

Діяльність «ДІЯ. Бізнес» охоплює широкий спектр послуг – від консультацій до освітніх програм, які сприяють покращенню бізнес-стратегій. Вони допомагають підприємцям не лише вижити, але й знайти нові можливості для розвитку в умовах кризи. У даному дослідженні буде розглянуто окремі аспекти стимулювання бізнесу через ці центри, зокрема їх роль у формуванні сприятливого бізнес-середовища, вплив на інноваційний розвиток та створення нових робочих місць.

Проект «ДІЯ. Бізнес» є важливим елементом підтримки підприємництва в Україні, особливо в умовах війни, коли бізнес-середовище стикається з численними викликами. Незважаючи на його масштабний характер, ініційований Міністерством цифрової трансформації України у лютому 2020 року та реалізований спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, існують певні проблеми, що потребують вирішення.

Першим значним аспектом є обмежений доступ до інформації про послуги, які надаються Центрами підтримки підприємництва. Багато підприємців не мають достатньої інформації, що знижує ймовірність їх використання всіх доступних ресурсів. Для вирішення цієї проблеми доцільно розширити маркетингові кампанії та активніше використовувати соціальні мережі, щоб підвищити обізнаність про Центри та їхні послуги. Організація вебінарів та інформаційних сесій для підприємців також сприятиме покращенню ситуації.

Друге питання полягає в недостатній кваліфікації персоналу, який працює в деяких Центрах. Наявність фахівців з недостатньою підготовкою може суттєво знижувати якість наданих консультацій. Тому важливим кроком стане проведення навчальних програм для співробітників Центрів, залучаючи експертів у галузі бізнесу та економіки, що дозволить підвищити їхню кваліфікацію.

Третім аспектом є обмежений доступ підприємців до фінансування. Часто підприємці стикаються з труднощами в отриманні фінансової підтримки для своїх проєктів, що значно обмежує їхні можливості для розвитку. Для розв'язання цієї проблеми доцільно розробити партнерські програми з фінансовими установами, які б пропонували спрощені умови кредитування для підприємців, що звертаються до Центрів підтримки.

Четверте питання пов'язане з відсутністю належної інфраструктури. У деяких регіонах Центри можуть бути фізично віддаленими, що ускладнює доступ до їхніх послуг. Одним із можливих рішень є створення мобільних Центрів або запровадження дистанційних консультацій, щоб забезпечити підтримку підприємцям у віддалених районах.

Нарешті, невизначеність через війну є серйозною проблемою для підприємців, які стикаються з нестабільністю та постійними змінами в умовах ведення бізнесу. Впровадження програм кризового управління та надання консультацій з адаптації бізнес-моделей до нових умов стане важливим кроком у підтримці підприємців у цей складний час.

У 2023 році проєкт «ДІЯ. Бізнес» продовжив розвиватися в Україні, відкривши нові центри у Рівному та Луцьку. Зараз мережа працює в 11 містах України та у Варшаві, надаючи безкоштовні консультації на понад 60 тем, а також можливість орендувати простір для бізнес-подій. Протягом року реалізовано понад 2 500 освітніх івентів, у яких взяли участь більше 16 тисяч підприємців. Рівень задоволеності консультаціями склав 92,8%.

Проєкт також активно підтримує інтернаціоналізацію бізнесу: у 2023 році було реалізовано 14 Національних павільйонів на міжнародних виставках, що дозволило 129 українським компаніям укласти експортні контракти на суму 352,3 млн гривень. Завдяки фінансовій підтримці, 830 підприємців отримали 8,75 млн гривень для відновлення та розвитку свого бізнесу. У результаті 2023 року «ДІЯ. Бізнес»

забезпечив українським підприємцям нові можливості для зростання та розвитку на внутрішньому та міжнародному ринках.

Задля покращення та удосконалення роботи платформи «ДІЯ. Бізнес» через мережу центрів можна впровадити низку стратегічних ініціатив, спрямованих на підтримку та розвиток підприємництва в Україні.

Одним із напрямів є створення програми менторства для молодих підприємців. Ця ініціатива передбачає створення платформи, на якій досвідчені бізнесмени надаватимуть консультаційну та практичну допомогу новим підприємцям, допомагаючи їм приймати стратегічно важливі рішення. Завдяки такій підтримці молоді підприємці зможуть уникати типових помилок і розвивати свої підприємства на основі вже напрацьованого досвіду.

Також важливо впровадити програми цифрової трансформації для малого та середнього бізнесу. Така ініціатива може включати серію навчальних курсів і тренінгів з впровадження сучасних цифрових технологій, автоматизації бізнес-процесів та розвитку онлайн-продажів. Це дозволить українським підприємцям швидше адаптуватися до викликів сучасної ринкової економіки, підвищуючи їх конкурентоспроможність у цифрову епоху.

Ще одним важливим напрямом є експортна підтримка для місцевих виробників. Центри «ДІЯ. Бізнес» можуть стати ключовим майданчиком для надання консультацій з питань експорту, включаючи аналіз іноземних ринків, допомогу у відповідності продукції міжнародним стандартам та підготовку експортних стратегій. Це забезпечить доступ українських підприємців до нових ринків, зміцнюючи їх позиції на світовій арені.

Також центри «ДІЯ. Бізнес» можуть ініціювати створення інвестиційних платформ для залучення міжнародних інвесторів. Проведення міжнародних бізнес-форумів і виставок дозволить українським підприємцям презентувати свої проекти, залучати інвестиції та укладати стратегічні партнерства. Це значно розширить можливості для розвитку українського бізнесу та сприятиме інтеграції країни у світову економіку.

З огляду на вищезазначене, важливо підкреслити, що підтримка українського бізнесу є важливим складником відновлення економіки та розвитку країни загалом. Заступник Міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції Валерія Іонан зазначила: «Підтримка

українського бізнесу – це важливий складник відновлення нашої економіки та розвитку країни загалом. А тому ми комплексно й системно підходимо до розбудови екосистеми підприємництва. Запускаємо зручні та якісні послуги для підприємців, розвиваємо відповідну інфраструктуру й поглиблюємо знання та навички бізнесу. Наше завдання – побудувати країну підприємців. Адже саме за сміливим бізнесом наше майбутнє». Таким чином, проект «ДІЯ. Бізнес» має потенціал значно сприяти розвитку підприємництва в Україні, але для його ефективності необхідно подолати існуючі виклики.

Отже, підсумовуючи усе вищезазначене, можна дійти до висновку, що підтримка, яку надає проект «ДІЯ. Бізнес», є надзвичайно важливою для стимулювання розвитку українського бізнесу, особливо в умовах війни та економічної нестабільності. Безкоштовні консультації, освітні програми та доступ до фінансових ресурсів дозволяють підприємцям отримати необхідні знання та інструменти для адаптації і росту. Така підтримка не лише сприяє збереженню існуючих підприємств, але й стимулює створення нових бізнесів, що є критично важливим для відновлення економіки України та підвищення її конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міністерство цифрової трансформації України. (н.д.). Про проект. URL: <https://business.diia.gov.ua/about>
2. Міністерство цифрової трансформації України. (2024, 5 січня). Результати Дія.Бізнес у 2023 році: розвиток української підприємницької екосистеми в умовах війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rezultaty-diiabiznes-u-2023-rotsi-rozvytok-ukrainskoi-pidpriemnytskoi-ekosystemy-v-umovakh-viiny>
3. Офіс з розвитку підприємництва та експорту. (н.д.). Річний звіт Офісу з розвитку підприємництва та експорту. URL: <https://cutt.ly/JwHgw7TF>

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

*Кушнір Олександр Олександрович,
студент 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – д.ю.н., професорка Харитонова Т. Є.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні у зв'язку з агресією російської федерації зумовило необхідність адаптації багатьох сфер суспільного життя, у тому числі земельних відносин, до нових реалій. У цьому контексті нормативно-правова база землеустрою має сприяти ефективному використанню земельних ресурсів для потреб оборони країни, забезпечення продовольчої та національної безпеки. Певні обмеження, запроваджені в умовах воєнного стану, допомагають забезпечити швидке прийняття рішень та підтримати ключові сектори економіки, такі як сільське господарство.

Після повномасштабного вторгнення росії на територію України було прийнято Закон № 2247-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» [3]. Цей закон спрямований на швидку адаптацію управління земельними ресурсами до потреб оборони, продовольчої безпеки та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Він передбачає спрощену процедуру оренди земель для сільськогосподарського використання, обмеження на проведення земельних торгів і заборону на безоплатну передачу земель у приватну власність.

По-перше, одним із важливих аспектів земельного законодавства в умовах воєнного стану є особливий порядок використання земель сільськогосподарського призначення. На період дії воєнного стану

процедура набуття права користування земельними ділянками державної та комунальної власності стала спрощеною. У цей час проведення земельних аукціонів для передачі прав оренди, емфітевзису або суперфіцію щодо земель сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності заборонено [5, ст. 148].

Також у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» передбачені особливості оренди земель сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану, які спрощують процедуру користування землею [2]. Зокрема, згідно з цим законом, поновлюються договори оренди, емфітевзису та суперфіцію земельних ділянок сільськогосподарського призначення на один рік без необхідності реєстрації змін у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, якщо строк договору закінчився після введення воєнного стану. Це дозволяє пришвидшити доступ до землі без згоди власника у певних випадках, коли це необхідно для задоволення важливих державних потреб, таких як розміщення об'єктів, що сприяють обороні та захисту населення. Оренда земель державної та комунальної власності також стала більш доступною завдяки спрощеній процедурі і погодження.

По-друге, для захисту території та уникнення неконтрольованого відчуження землі в умовах воєнного стану було запроваджено мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення. Це стосується як приватних, так і державних земель. Цей захід обґрунтований необхідністю уникнути ризику неконтрольованої передачі земель фізичним або юридичним особам, що може загрожувати економічній безпеці країни. Мораторій дозволяє державі управляти використанням земельних ресурсів і забезпечувати їхнє первісне призначення – підтримку сільського господарства та інших пріоритетних галузей.

Закон також передбачає спеціальні заходи для забезпечення земельних прав військовослужбовців та постраждалих осіб. Зокрема, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 719 від 19 жовтня 2016 р. громадянам, які втратили житло внаслідок бойових дій, надається можливість отримати земельні ділянки для будівництва нового житла [4]. Крім того, передбачені пільгові умови придбання земельних ділянок для військовослужбовців, ветеранів та членів сімей загиблих на війні. Це спрямовано на соціальну підтрим-

ку громадян, які постраждали від війни або брали активну участь у захисті України.

Водночас накладаються обмеження на окремі види будівництва та господарської діяльності на певних територіях, особливо в районах, наближених до зон бойових дій. Це пов'язано з необхідністю забезпечити безпеку цивільного населення та уникнути додаткових витрат на відновлення інфраструктури в зонах підвищеного ризику. У цих зонах пріоритет надається розміщенню військових об'єктів та інших стратегічних об'єктів, які сприяють обороні, а також розвитку інфраструктури для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб.

Під час дії воєнного стану в Україні введено заборону на безоплатну передачу земель державної та комунальної власності у приватну власність, а також на отримання дозволів для розроблення документації землеустрою з метою такої передачі (згідно з підп. 5 п. 27 розд. X Земельного кодексу України) [1].

До початку воєнного стану громадяни мали право безоплатно отримувати земельні ділянки з державних чи комунальних земель (це право закріплене у ст. 118 Земельного кодексу України) [1]. Однак у воєнний період законодавство обмежує таку безоплатну приватизацію, забороняючи формування нових земельних ділянок (визначення їх площі, меж, реєстрацію в кадастрі) для безоплатної передачі. Виняток зроблено лише для передачі земельних ділянок у власність тим, хто є власниками розташованих на них будівель чи споруд.

Іншим важливим аспектом регулювання земельних відносин є охорона та відновлення земель, пошкоджених внаслідок бойових дій. Пошкодження рослинного покриву, руйнування інфраструктури, забруднення хімічними речовинами та мінами можуть призвести до серйозних екологічних проблем. Уряд та місцеві органи влади працюють над реабілітацією таких земель, проводячи заходи з розмінування, розчищення та відновлення ґрунтів. Ці заходи спрямовані на якнайшвидше повернення земель до господарського використання та відновлення природного балансу на постраждалих територіях.

Крім того, для запобігання корупції в умовах воєнного стану уряд посилив контроль за землекористуванням та виділенням земельних ділянок. Цей контроль здійснюється, зокрема, шляхом проведення спеціальних перевірок та моніторингу дотримання законодавства у сфері землекористування. У зв'язку з цим роль державних інституцій

у питаннях землекористування значно зросла, що сприяло зменшенню кількості зловживань та порушень у сфері управління земельними ресурсами.

Загалом, регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану в Україні спрямоване на досягнення низки важливих цілей, таких як забезпечення продовольчої та економічної безпеки, підтримання обороноздатності країни та надання допомоги постраждалим громадянам. Водночас, воєнний стан поставив нові виклики перед земельним сектором. Це пов'язано з необхідністю забезпечити ефективне управління та використання земельних ресурсів з урахуванням специфічних потреб воєнного часу. Гнучкість, оперативність та адаптація регуляторних норм – це те, що характеризує сучасний стан земельних відносин в Україні та дозволяє їм зберігати стабільність перед обличчям серйозних викликів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III : станом на 8 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 № 2247-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>

4. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей : Постанова Каб. Міністрів України від 19.10.2016 № 719 : станом на 10 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-p#Text> (

5. Радневич В. Особливості регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану. Матеріали наук.-практ. конференції студ., аспір. і молодих вчених, 27-28 березня 2023 р. Дніпро : ПДАБА, 2023. С. 147-150

Мурашева Катерина Віталіївна,
*Студентка 2 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: д.ю.н., професорка Харитонова Т. Є.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ У КОЛЕКТИВНІЙ ВЛАСНОСТІ

Землі, що залишаються у колективній власності після розформування, мають в Україні особливості використання, обумовлені їхнім правовим статусом та історичними обставинами. Після ліквідації колективного сільськогосподарського підприємства (КСП) і вилучення більшої частини земель деякі ділянки території залишилися юридично не визначеними або незатребуваними. Це створило безліч особливостей і обмежень в її використанні [1].

Так, можна виділити декілька блоків щодо подальшої долі земель, що залишилися у колективній власності:

1. Правовий статус «земля», що належить колективному підприємству, набуває після його ліквідації. Зазвичай така земля вважається власністю територіальної громади або перебуває під опікою колишнього КСП (якщо вона не ліквідована юридично). Це призводить до ситуації, коли земля офіційно не має конкретного власника, що ускладнює використання та розпорядження нею [4].

2. В результаті реформ 1990-х років багато колгоспів припинили своє існування, а законні спадкоємці землі не завжди були визначені. Це створило ситуацію, при якій певна частина земель вийшла з обігу і стала так званою «власністю кого б то не було». Через це складно визначити, хто саме має право користуватися цими територіями, і прийняти рішення про їх подальше використання. Сьогодні в Україні існує процедура передачі такої землі у спільну власність. Це означає, що місцеві органи влади можуть отримати право власності на землю, що залишилася від колективних підприємств, і розпоряджатися нею в суспільних інтересах. Однак на практиці процедура є складною і вимагає значної кількості погоджень та юридичних документів [2].

3. Крім того, земля, що залишається в колективній власності, за певних умов може бути передана у приватну власність. Приватизація таких земель може сприяти розвитку сільського господарства, але також вимагає чітких правил і контролю з боку держави.

4. Земля, що перебуває у колективній власності, часто здається в оренду для сільськогосподарських цілей, оскільки вона придатна для сільськогосподарського виробництва. Договори оренди дозволяють громадам отримувати додатковий дохід, але через нестабільний юридичний статус таких земель орендарі можуть зіткнутися з труднощами і, зокрема, з ризиком дострокового розірвання договорів через зміни в законодавстві [3].

Кожна з вищезазначених ситуацій несе певні юридичні ризики через невизначеність правового статусу таких земель, коли вони можуть стати предметом суперечок між територіальними громадами, орендарями та колишніми власниками колгоспів. Наприклад, виникають суперечки щодо права власності, сплати орендної плати та цільового використання землі, що впливає на ефективність її використання. Або випадки, коли на таких землях знаходяться об'єкти інфраструктури, такі як, дороги, канали та системи захоронення відходів. Вони не підходять для використання в сільському господарстві, хоча й розташовані на частині колективних земель. Ці землі вимагають спеціальних рішень з обліку або передачі їх на баланс відповідних комунальних служб [6].

Місцеві органи влади відіграють важливу роль у вирішенні питань про правовий статус колективних земель. Вони також несуть відповідальність за їх ефективне використання та участь у процесі розвитку громади. Це може включати передачу землі в оренду, планування розвитку території, стимулювання інвестицій [5]. Оскільки деякі ділянки колективних земель можуть залишатися незатребуваними, це може створити ризик занедбаності, ерозії та деградації ґрунтів, тому місцева влада повинна враховувати екологічні потреби при розробці заходів щодо збереження таких земель, поліпшення екологічного стану ґрунтів та їх відновлення [7].

Звичайно, що законодавство про землі, що перебувають у колективній власності, продовжує змінюватися. Тому необхідні нові механізми для регулювання статусу земель, успадкованих від колишніх колгоспів, і створення правових засобів стимулювання їх ефективного використання, які можуть стати основою для розвитку сільських територій і розширення їх економічного потенціалу.

Використання землі, що залишається в колективній власності, вимагає комплексного підходу, що враховує як правові, так і економічні, соціальні та екологічні аспекти [8].

Отже, підводячи підсумок, можна сказати, що земля, яка залишається у колективній власності, має невизначений правовий статус і нею важко стабільно управляти та використовувати. Передача цих земель у спільне володіння може забезпечити більш ефективне використання для розвитку громади, але для регулювання цього процесу необхідна чітка правова база. Оренда є важливим інструментом залучення таких земель в економіку, але через нестабільність законодавства виникають ризики для орендарів. Додаткові зусилля щодо внесення змін до базового Закону, який регулює це питання, допоможуть стимулювати продуктивне використання цих земель і підтримають сталий розвиток сільських районів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III : станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні : Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text>
3. Про схвалення Концепції політики Кабінету Міністрів України щодо управління об'єктами державної власності : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 05.10.2001 № 467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2001-р#Text>
4. Питання Міністерства аграрної політики та продовольства: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 21.03.2012 № 141-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2012-р#Text>
5. Питання Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 30.11.2016 № 910-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2016-р#Text>
6. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства: Постанова Каб. Міністрів України від 11.09.2019 № 838 : станом на 3 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-п#Text>
7. Закон України про місцеве самоврядування: За станом на 15 січ. 2004 р., Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2004. 72 с.
8. Крисак А. І. Інституціоналізація земельних відносин у країнах з перехідною економікою: акценти та паралелі. *Вісник Одеського державного екологічного університету*. 2014. Вип. 17. С. 13–19.

Родрігес Лілія Фаб'янівна,

студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: д.ю.н., професорка Хартонова Т. Є.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Оренда землі є одним із найважливіших механізмів у сучасному землекористуванні, що сприяє ефективному управлінню земельними ресурсами, залученню інвестицій та розвитку аграрного сектору України. За останні роки аграрне законодавство України зазнало суттєвих змін, але проблеми в правовому регулюванні орендних відносин залишаються актуальними. До них належать недосконалість механізмів укладення договорів, захисту прав орендарів та орендодавців, а також недостатня прозорість і стабільність земельного ринку.

Законодавча база орендних відносин в Україні представлена Земельним кодексом України, Законом України «Про оренду землі», Цивільним кодексом України, а також численними підзаконними актами. Земельний кодекс визначає правові засади оренди та захист прав власників земельних ділянок, тоді як Закон «Про оренду землі» регулює процедуру укладення, продовження, припинення договорів оренди, визначає права та обов'язки сторін, а також регламентує розмір і форму орендної плати [2].

Центральне місце у системі законодавства про оренду земель поряд із ст. 93 «Право оренди земельної ділянки» ЗК України і має в основному бланкетний характер, посідає спеціальне законодавство про оренду земель, серцевиною якого є Закон України «Про оренду землі». Це спеціалізований нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні умови оренди земель в Україні.

На розвиток цього Закону розроблено низку нормативно-правових актів, які мають на меті створити реальний механізм його реалізації. До таких актів належать, зокрема, постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок державної реєстрації договорів оренди землі» від 25 грудня 1998 р., Типовий договір оренди земельної частки (паю), затверджений наказом Держкомзему від 17 січня 2000 р. зі змінами, та ін. [1].

Часто у процесі оренди землі виникають суперечки щодо умов договорів, як-от розмір і форма орендної плати, строки оренди та право

на розірвання договору. Законодавство не завжди забезпечує ефективні механізми захисту прав орендарів та орендодавців, що особливо відчутно у випадку дрібних фермерів і власників паїв.

Незважаючи на те, що реєстрація договорів оренди є обов'язковою, частина договорів залишаються неоформленими через складну процедуру та тривалі строки реєстрації. Недостатня прозорість і відсутність загальнонаціональної бази даних договорів оренди призводять до спекуляцій і шахрайства, що негативно впливає на ринок землі та інвестиційний клімат у країні.

Для ефективного регулювання орендних відносин необхідно забезпечити уніфікацію норм Земельного та Цивільного кодексів, а також підзаконних актів, що стосуються оренди землі. Важливо розробити єдиний законодавчий акт, що міститиме всі необхідні положення з питань оренди землі, спрощуючи процес для сторін.

Функціонування Державного земельного кадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно було припинено з метою забезпечення інформаційної безпеки з початком повномасштабного вторгнення. Це фактично заблокувало проведення будь-яких операцій із землею.

Для вирішення цієї ситуації законодавці запровадили спеціальні правила обігу земель під час воєнного стану, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки та можливості обробки сільськогосподарських земель. Зокрема, були введені такі заходи:

- автоматичне поновлення договорів оренди сільськогосподарських земель без необхідності укладення нових угод сторонами;
- спрощена передача земель в оренду для товарного сільськогосподарського виробництва на строк до одного року без державної реєстрації права;
- заборона на проведення аукціонів щодо сільськогосподарських земель.

Однак із часом ці тимчасові заходи втратили актуальність. Державні реєстри відновили свою роботу, що створило потребу у поверненні до звичайного регулювання земельних відносин.

У жовтні 2022 року був ухвалений закон № 2698-IX, який скасував більшість обмежень і відновив дію довоєнних норм щодо обігу сільськогосподарської землі.

Після набрання законом чинності автоматичне поновлення договорів оренди було скасовано, а земельні аукціони знову стали можливими для будь-яких категорій ділянок. Спрощені процедури передачі

земель в оренду можуть бути застосовані лише у випадку повторного зупинення функціонування Державного земельного кадастру.

Таким чином, уповноважені органи продемонстрували оперативну реакцію на події: своєчасне зупинення роботи реєстрів забезпечило інформаційну безпеку, введення нових правил допомогло уникнути продовольчої кризи, а скасування воєнних обмежень сприяло поступовому відновленню функціонування ринку землі.

Для захисту прав орендарів та орендодавців важливо передбачити механізми справедливого розв'язання спорів та чітке визначення умов договору, включно з розміром і порядком перегляду орендної плати. Це також включає забезпечення права орендаря на продовження договору оренди та посилення відповідальності за порушення договірних умов.

Володіння та користування земельними ділянками водного фонду на умовах оренди ґрунтується на положеннях цивільного та інших галузей українського законодавства. Згідно зі ст. 9 ЦК України, де визначено, що норми цивільного права мають субсидіарний характер стосовно регулювання земельних та водних відносин і можуть застосовуватися лише у випадках, коли ці відносини не врегульовані спеціальними нормами, доцільно відокремити сфери правового регулювання оренди земель водного фонду між цивільним, земельним і водним законодавством. У рамках цивільно-правового регулювання оренди земель водного фонду визначаються орендна плата, термін користування, порядок передачі земельної ділянки водного фонду в користування та її повернення після завершення договору, а також права й обов'язки сторін щодо володіння і користування цією ділянкою. У свою чергу, земельне та водне законодавство повинне встановлювати спеціальні умови надання в оренду земель водного фонду й водних об'єктів, вимоги щодо використання цих ресурсів, збереження їхнього стану та відповідальність за порушення таких умов [3].

Прийнятий у липні 2023 року закон № 3272-IX спрямований на заміну застарілого права постійного користування землею, що виникло ще в радянський період, на сучасні речові права.

Для цього передбачено трансформацію державних підприємств, які наразі володіють значною кількістю земельних ділянок на праві постійного користування, у акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, де 100% акцій (часток) перебуватимуть у власності держави. Після реорганізації такі підприємства отримають право оренди на відповідні земельні ділянки.

Ця правова реформа має розв'язати кілька важливих проблем, зокрема:

- збільшити бюджетні надходження, оскільки розмір орендної плати значно перевищує суму земельного податку, який сплачують постійні користувачі;
- зменшити кількість земельних ділянок, що використовуються неефективно або взагалі не використовуються.

Господарське товариство, утворене в результаті реорганізації державного підприємства, після отримання права оренди зможе виступати організатором земельних аукціонів та здавати земельну ділянку в суборенду на вигідних умовах.

Якщо новостворене господарське товариство протягом року з дня його реєстрації не ініціює передачу землі в оренду, його право постійного користування буде припинено (за винятком випадків, коли на ділянці розміщені об'єкти нерухомості, що належать товариству на праві власності), а земельна ділянка (право її оренди) буде виставлена на аукціон розпорядником.

Таким чином, успішна реалізація цих норм закону дасть змогу ефективніше використовувати земельні ділянки та збільшити надходження до місцевих бюджетів.

Отже, оренда землі є важливим елементом аграрної політики України та забезпечує ефективне використання земельних ресурсів. Однак сучасна правова база орендних відносин має ряд недоліків, що ускладнюють розвиток ринку та захист прав орендарів і орендодавців. Запропоновані в цій статті шляхи вдосконалення правового регулювання оренди землі в Україні спрямовані на підвищення прозорості, забезпечення ефективного захисту прав сторін та створення сприятливих умов для розвитку аграрного сектора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузнецова Н. С., Довгерт А. С. Цивільний кодекс України: визнані здобутки кодифікації. *Право України*. 2014. № 2. С. 9–25.
2. Калаур І. Р. Договірні зобов'язання про передання майна у користування в цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 452 с.
3. Федоров М. М., Ходаківська О. В., Корчинська С. Г., Солов'яненко Н. А. Стратегічні напрями розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, М. М. Федорова. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2012. 60 с

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, НОТАРІАЛЬНОГО ТА ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ

Куліченко Аліна Василівна

*Студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Іліопол І. М.

ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ТА ОГОЛОШЕННЯ ПОМЕРЛОЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану, особливо під час активних бойових дій, кількість зниклих безвісти осіб значно зростає. Активізація військових дій також унеможливорює або ускладнює розпізнання особи, можливість її видалення з поля бою та наявність інформації про місцезнаходження і стан такої особи. В свою чергу збільшується кількість випадків щодо визнання особи померлою. Це створює численні правові, соціальні та економічні проблеми як для самих зниклих (якщо вони, наприклад, перебувають у полоні), так і для їхніх родичів. В таких випадках правові механізми, що регулюють визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою, стають надзвичайно актуальними та важливими для врегулювання подальших дій.

Визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою дозволяє залагодити питання опіки, спадщини та соціальних виплат. Під час війни держава встановлює особливі правила для спрощення цієї процедури, щоб допомогти сім'ям зниклих людей.

Оголошення померлим представляє собою судове визнання померлою фізичної особи, про яку за місцем постійного проживання відсутні будь-які відомості про місце її перебування протягом установленого законодавством строку. При оголошенні особи померлою суд виходить з презумпції смерті особи, тобто припущення, що на момент розгляду справи особи немає в живих, однак встановити це

достеменно неможливо. Оголошення особи померлою здійснюється судом на підставі непрямих доказів або у зв'язку з тривалою безвісною відсутністю. Оголошення особи померлою є юридичною фікцією, певним юридико-технічним прийомом, коли визнаються дійсними юридичні факти і обставини, які відсутні у реальному житті.[1]

Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» визначено, що особою, зниклою безвісти, вважається фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук. При цьому особа, яка зникла безвісти в зоні збройного конфлікту під час проходження нею військової служби або за будь-яких інших обставин, що підтверджують факт перебування особи у цій зоні, буде вважатися особою, зниклою безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом.[2]

Заяву про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою може подати член сім'ї або родич до суду першої інстанції за місцем свого проживання, останнім відомим місцем проживання зниклої особи, місцезнаходженням її майна чи перебування. Під час дії воєнного стану важливо враховувати тимчасову зміну територіальної підсудності для справ, що стосуються тимчасово окупованих територій. У заяві обов'язково зазначається мета визнання особи безвісно відсутньою (наприклад, для розірвання шлюбу іншому з подружжя) і описуються обставини, що підтверджують її зникнення. Також заявник додає усі наявні докази, включаючи копії звернень до правоохоронних органів про зникнення та розшук, оголошення про розшук, свідчення очевидців, які останніми бачили особу, спілкувалися з нею, або стали свідками її викрадення чи утримання окупаційними силами.[3]

Згідно зі ст. 43 ЦК України, визнання особи безвісно відсутньою можливе, якщо про неї немає жодних відомостей протягом року. Однак, під час війни цей строк може бути скорочений до шести місяців через труднощі в пошуку інформації про зниклих осіб. [4] Аналогічно, оголошення особи померлою в мирний час допускається за три роки відсутності будь-якої інформації про неї. Під час воєнного стану цей термін може бути скорочений до шести місяців, якщо існують обставини, що вказують на можливу загибель особи.

Процедура визнання особи безвісно відсутньою дозволяє вирішувати питання управління майном, яке може бути передано під опіку. Зокрема, близькі особи можуть бути призначені опікунами, щоб збе-

регти права зниклої людини. Сім'ї, які отримали рішення суду про оголошення особи померлою, мають право на спадщину та соціальні виплати. Це дозволяє забезпечити фінансову підтримку, а також сприяє врегулюванню інших соціальних питань, як-от призначення опіки над дітьми, якщо обидва батьки зникли безвісти або загинули. Прискорене оголошення особи померлою може бути важливим у випадках, коли сім'я потребує негайної підтримки. У випадках зникнення осіб під час воєнного стану до процесу визнання безвісної відсутності або оголошення особи померлою можуть долучатися спеціалізовані державні органи, наприклад Міністерство оборони та органи місцевого самоврядування. Суди також мають право використовувати спрощені процедури, що допомагає прискорити процес ухвалення рішень щодо безвісно зниклих осіб. Докази у вигляді свідчень військових або родичів можуть бути достатніми для ухвалення рішення.[5]

Під час війни держава прагне забезпечити права рідних зниклих осіб через спрощення процедур, що пов'язані з визнанням особи безвісно відсутньою або оголошенням її померлою. Це дозволяє сім'ям отримати доступ до спадщини або соціальних виплат, а також призначити опіку над дітьми та захистити майнові права. Визнання особи безвісно відсутньою є тимчасовим заходом, поки не буде отримана точна інформація про місце знаходження особи. Після ухвалення рішення про оголошення особи померлою сім'я має право на спадщину, що дозволяє забезпечити їхні фінансові потреби та стабільність. Суди, розглядаючи такі справи, враховують воєнні обставини та складність збору доказів у зоні бойових дій. З метою збереження майнових прав зниклої особи суд може передати опіку над її майном родичам або призначеним опікунам. Це рішення дозволяє зберегти права зниклої людини та забезпечити захист її майна до моменту, поки не буде підтверджена інформація щодо місця знаходження особи.

Однак, слід враховувати, що судовий порядок встановлення факту смерті особи, у разі якщо вона померла на тимчасово окупованих територіях дещо відрізняється від судового порядку встановлення такого факту, у разі смерті особи на території України, а саме: територіальною юрисдикцією (підсудністю), суб'єктивним складом звернення за встановленням такого факту, строками розгляду таких категорій справ, предметом доказування, строками виконання тощо. [6, с. 322]

Отже, визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою під час воєнного стану – це важливі правові механізми, які

допомагають родинам зниклих осіб у складних ситуаціях. Такі процедури спрямовані на захист прав громадян, полегшення тягаря невідомості для рідних, а також забезпечення їхніх соціально-економічних інтересів. Україна повинна вдосконалювати ці механізми, з урахуванням особливостей воєнного стану та міжнародного досвіду, для захисту своїх громадян навіть в умовах військових загроз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Процедура визнання особи безвісно відсутньою під час воєнного стану – Jurfem. *Jurfem*. URL: <https://jurfem.com.ua/protsedura-vyznannya-osoby-bezvisno-vidsutnyoyu-pid-chas-voennoho-stanu/>.
3. Визнання особи безвісно відсутньою та набуття статусу особи, зниклої безвісти: в чому різниця?. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vyznannia-osoby-bezvisno-vidsutnoi-ta-nabuttia-statusu-osoby-znykloi-bezvisty-v-chomu-riznytsia>.
4. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Практичні аспекти справ окремого провадження про оголошення фізичної особи померлою НААУ. *НААУ*. URL: <https://unba.org.ua/publications/9192-praktichni-aspekti-sprav-okremogo-provazhennya-pro-ogoloshennya-fizichnoi-osobi-pomerloyu.html>.
6. Лілопол І. М. Особливості розгляду справ про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 25-річчю з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія». (Одеса, 15 листопада 2022 року). Одеса 6 Видавничий Дім «Гельветика». С.с. 321-325. URL.: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cba02eb1-9222-4f9e-8b94-ec80029aa23a/content>

Левшина Єлизавета

*студентка 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Іліопол І. М.

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ

У сучасному суспільстві проблема гральних залежностей та зловживання азартними іграм стає все більш актуальною. У зв'язку з цим суди часто змушені розглядати справи, пов'язані з обмеженням фізичних осіб у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх. Ця проблема стає особливо важливою через потенційні негативні наслідки, які можуть виникнути внаслідок азартних ігор, такі як фінансові проблеми, руйнування сімейних відносин, психологічні та фізичні проблеми здоров'я та інше.

З метою протидії цим проблемам, у судовому порядку вирішуються питання щодо обмеження доступу осіб до гральних закладів та заборони участі в азартних іграх. Однак, це підносить питання про баланс між захистом індивідуальної свободи та захистом від потенційних негативних наслідків азартних ігор. Чи має держава право обмежувати право людини на вільний вибір у розважальних заходах? Які критерії повинні визначати необхідність обмежень та їх обсяг? Які альтернативні методи існують для регулювання азартних ігор та попередження гральних залежностей?

13 серпня 2020 року став чинним Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 2020 року № 768-IX, який легалізував гральний бізнес в Україні. Це породило необхідність закріплення на законодавчому рівні та прийняття заходів для протидії ігровій залежності, одним з яких є обмеження фізичної особи в її доступі до гральних закладів та участі в азартних іграх. Таке обмеження впроваджується двома способами: 1) занесенням даних про особу до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх на вимогу самого гравця або членів його сім'ї першого ступеня споріднення; 2) за рішенням суду (частина 6 статті 16 Закону України від 14 липня 2020 року No 768-IX). Важливо зазначити, що справи

про встановлення заборони на доступ фізичній особі до гральних закладів та участь в азартних іграх розглядаються місцевим загальним судом за місцем проживання гравця в порядку окремого провадження відповідно до правил цивільного судочинства згідно з главою 2-1 розділу VI ЦПК України.

Варто наголосити, що в сучасний час особу, яка страждає від ігрової залежності, можна обмежити не лише у праві на відвідування гральних закладів та участь в азартних іграх, а також й у цивільній дієздатності. Згідно з частиною 2 статті 36 ЦК України [1, с. 5], частиною 1 статті 297 ЦПК України, зловживання особою азартними іграми, що призвело до її скрутного матеріального становища, стану скрути її сім'ї або інших осіб, яких вона згідно із законом зобов'язана утримувати, може бути підставою для обмеження цивільної дієздатності такої особи з призначенням їй піклувальника [2, с. 5].

Легалізація грального бізнесу в Україні зумовила потребу в контролі доступу окремих осіб до азартних ігор, щоб мінімізувати ризики ігрової залежності (лудоманії) та захистити сім'ї гравців від фінансових втрат. Одним із правових інструментів вирішення цієї проблеми є судовий розгляд справ щодо обмеження доступу фізичних осіб до гральних закладів та онлайн-ігор. Цей процес спрямований на захист гравців і їхніх родин, але супроводжується низкою проблем, які потребують удосконалення.

Однією з основних проблем є складність судового процесу та доведення ігрової залежності, адже судове обмеження потребує чітких доказів негативного впливу азартних ігор на матеріальне становище гравця або його сім'ї. Це може бути складним через відсутність загальних критеріїв оцінки рівня залежності та її впливу на родину. Існує також проблема правової неузгодженості та відсутності єдиної практики: часто виникають труднощі з трактуванням положень цивільного процесуального законодавства та Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», що може призводити до різних підходів судів до однакових випадків.

Низький рівень обізнаності населення про процедуру подачі заяв на обмеження доступу також ускладнює вирішення проблеми. Гравці або їхні близькі можуть не знати про можливість обмеження доступу чи про необхідні докази для подання заяви. Крім того, існує ризик зловживань з боку родичів: деякі члени сім'ї можуть ініціювати об-

меження з корисливих міркувань або через особисті конфлікти. Ще однією важливою проблемою є ризики для прав людини: обмеження доступу до азартних ігор зачіпає право особи на вільний вибір, тому рішення суду повинне ґрунтуватися на чітких доказах, аби не допустити надмірного втручання у приватне життя гравця [3, с. 5].

Є декілька можливих шляхів вирішення даних проблем:

1. Встановлення чітких критеріїв оцінки ігрової залежності. Це дозволить суддям мати об'єктивні підстави для прийняття рішень. Запровадження стандартів оцінки рівня залежності допоможе полегшити процес доказування для родичів гравця.

2. Удосконалення правової бази та створення єдиної судової практики. Важливо узгодити положення різних законодавчих актів і чіткіше визначити процедури обмеження доступу в ЦПК України. Розробка судових рекомендацій або інструкцій може допомогти уніфікувати підходи судів до таких справ.

3. Інформаційна кампанія та забезпечення доступу до правової допомоги. Інформування громадськості про можливість судового обмеження доступу до гральних закладів та процедуру подачі заяви є важливим кроком. Безкоштовні юридичні консультації для сімей гравців допоможуть підготувати необхідні документи та сприятимуть захисту прав як гравця, так і його родини.

4. Запровадження додаткових процедур для захисту прав гравця. Наприклад, можливість оскарження рішення про обмеження доступу або можливість відновлення доступу після проходження курсу лікування від залежності. Це дозволить уникнути необґрунтованих обмежень.

5. Запобігання зловживанням через додаткові вимоги до доказів.

Необхідно встановити перелік доказів, які підтверджують факт лудоманії, з метою запобігання необґрунтованим позовам від родичів, які можуть діяти у власних інтересах.

Таким чином, створення ефективної правової системи для розгляду справ про обмеження доступу до азартних ігор потребує як вдосконалення законодавства, так і системної роботи із суспільством для захисту прав усіх залучених сторін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 3 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 19 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (
3. Стоянова Т. А. Обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх судом на підставі лудоманії. Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні : матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного, м. Одеса, 18 грудня 2020 р. Одеса : Фенікс, 2020. С. 54–56. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14000>

Циник Анастасія Іванівна, Якимцов Владислав Русланович,

студенти 4 курсу

факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Іліопол І. М.

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ АБО СМЕРТІ ОСОБИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Стаття 2 Конституції України наголошує на тому, що територія нашої Держави в межах існуючого кордону – цілісна та недоторкана, а отже окупація посягає в першу чергу на державний суверенітет незалежної держави.

Враховуючи те, що Російська Федерація вчиняла та продовжує своїми зусиллями цілеспрямовано скоювати злочини міжнародного масштабу стосовно України та Народу в цілому, виникає ціла низка проблем з боку застосування процесуальних норм.

Саме тому після початку повномасштабного вторгнення введення нових норм так само охопило навіть окреме провадження. Перш за все, до плавного розгляду особливих аспектів необхідно почати з поняття для того, щоб розуміти сенс цієї тематики.

Відповідно до пункту 7 частини 1 статті 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасо-

во окупованій території України» тимчасово окупована Російською Федерацією територія України (тимчасово окупована територія) – це частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації Російської Федерації[3].

Ці факти є винятковими, оскільки по-перше такий порядок народження чи смерті особи саме в цьому випадку регулюється окремо від інших фактів статтею 317 Цивільного процесуального кодексу України, а по-друге – специфічна територія України, яка визначена як тимчасово окупована. Також основною особливістю є саме визначення підсудності по таких категоріях справ, а саме: така заява подається до будь-якого місцевого суду України на власний розсуд заявника, незважаючи на те, де він проживає або перебуває на час подання, що прямо передбачено Законом.

Відмінним, зокрема, є обмежене коло заявників, які мають право подавати заяви, згідно із частиною 1 статті 317 Цивільного процесуального кодексу України стосовно:

1) встановлення факту народження – може бути подана батьками або одним з них, їхніми представниками, членами сім'ї, опікуном, піклувальником, особою, яка утримує та виховує дитину, або іншими законними представниками дитини; 2) встановлення факту смерті – може бути подана членами сім'ї померлого, їхніми представниками або іншими заінтересованими особами (якщо встановлення факту смерті особи впливає на їхні права, обов'язки чи законні інтереси) [2].

Заява про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території, аналізуючи статтю 318 Цивільного процесуального кодексу України, повинна містити в собі відомості про причини неможливості або одержання, або відновлення документа, котрий посвідчує такий факт.

Повертаючись до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», а саме у частині 3 статті 9 зазначається, що будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження,

смерті, реєстрації (розірвання) шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану. [3]

А тому можна говорити про те, що заявник у якості причин неможливості одержання такого документа має безліч варіантів аргументування цього, наприклад виїзд з тимчасово окупованої території або прохід гуманітарним коридором чи побоювання в разі звернення до незаконних органів Російської Федерації або її військових формувань з приводу видачі таких документів, оскільки, розуміючи ситуацію, може йти мова про застосування сили, нелюдських поведінь, катувань тощо стосовно заявників.

Наостанок, необхідно підкріпити заяву доказами, які могли б підтвердити факт. Щодо народження особи – це можуть бути, наприклад довідки про перебування дитини в лікувальних закладах, показання свідків присутніх при пологах, електронні докази на пристроях у вигляді фото-, аудіо- чи відеозаписів тощо.

Стосовно встановлення факту смерті особи – речові, письмові докази, пояснення від заявників або інших членів сім'ї чи осіб, які є свідками смерті особи, аудіо- та відеозаписи, скріншоти листування з померлою особою, певні електронні докази у вигляді отримання інформації з відкритих джерел, які доводять факт того, що особа загинула під час ведення бойових дій та інші.

Також, необхідно звернути увагу на те, що статтею 317 Цивільного процесуального кодексу України не врегульовано питання щодо виключення необхідності подачі письмової відмови органом ДРАЦС і суди керувались загальними вимогами розгляду категорій справ про встановлення факту смерті та відмовляли особам у встановленні цього факту [6, с. 324].

Отже, розмежовуючи встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України в окремому провадженні, можна говорити про особливість підсудності, території, кола заявників, доказів, які подаються до заяви, оскільки військова агресія та злочини з боку Російської Федерації створює складнощі в процесуально – правовій системі та здатне впливати на право осіб звертатися до суду. Саме тому створення і розробка схожих норм стосовно навіть інших особливостей під час воєнного стану або врегулювання процесуальних питань стосовно тимчасово окупованих територіях є важливим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Прийнята на П'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Затверджений Законом України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»: Затверджений від 15.04.2014 року № 1207-VII. року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.
4. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України затвердженого 08 серпня 2006 року № 545.
6. Ілюпол І. М. Особливості розгляду справ про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.). Одеса : Фенікс, 2022. С. 321-325.

Колесниченко Сергій Васильович,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ

Будівництво доріг – найважливіша умова розвитку як країни в цілому, так і її регіонів і визначається станом їхньої будівельної бази та наявністю міжгалузевих зв'язків.

Дорожнє будівництво – це складний процес, який потребує ретельного планування, який має не просто вписуватися в плани розвитку регіону, а й випереджати його соціально-економічний розвиток.

Державно-приватне партнерство є формою взаємодії державної влади та представників приватного сектору щодо об'єктів державної та комунальної власності, а також послуг, що виконуються та надаються державними органами, установами та підприємствами. У світі, переважно в країнах Західної Європи ДПП є досить поширеним, і досить перспективним способом залучення приватних інвестицій у різні державні проекти, такі як: розвиток суспільної інфраструктури, особливо

будівництво автомагістралей, підвищення якості соціально-значущих для населення послуг, що надаються органами державної влади, реалізація перспективних муніципальних проєктів, забезпечення.

Відповідно до Закону «державно-приватне партнерство – співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства»[1]

Основною метою державно-приватного партнерства є реалізація суспільно значимих проєктів, наприклад, будівництво автомобільних доріг. Завдяки державно-приватному партнерству, приватний сектор, на основі довготривалого співробітництва, досить глибоко інтегрується у справи держави, беручи участь в управлінні, фінансуванні, конструкції будівництві і навіть експлуатації того чи іншого об'єкта, що, у свою чергу, сприяє плідному розвитку автодорожньої інфраструктури в державі.

Оскільки ДПП є відносно новим видом співробітництва державного та приватних секторів, у нього виділяється низка відмінних рис від традиційних видів співробітництва, таких як: лізинг, концесії, оренда та інші. Розберемо їх докладніше:

- Перша відмінна риса ДПП від інших видів взаємодії держави та бізнесу – це договори, що мають чітку певну структуру і вибудовані на довгостроковій основі між двома сторонами. Як правило, середній термін цих договорів становить 10-20 років. Як правило, кожен договір укладається з метою реалізації одного конкретного об'єкта: автомобільної дороги, об'єкта інфраструктури тощо.
- Друга особливість полягає у яскраво вираженій суспільній спрямованості ДПП, тобто існує необхідність дотримання державних інтересів та задоволення суспільних потреб.
- Третя риса полягає у партнерському характері відносин між обома сторонами (державою та приватним сектором), прагнення враховувати інтереси один одного, взаємодопомога.

- Четверта особливість полягає у злитті ресурсів (не тільки фінансових, а й людських, інформаційних та інше) держави та приватного сектора в одне ціле, для спільної реалізації того чи іншого проекту. [2]

Будівельна сфера державно-приватного партнерства виходить з наступних принципів:

- Рівність. Даний принцип передбачає, що суб'єкти, вступаючи в державно-приватне партнерство стають рівним учасниками співробітництва, а значить вони в рівній мірі несуть відповідальність за доходи, витрати, організацію тендерів і так далі. Крім того, всі ризики, пов'язані з реалізацією об'єкта ДПП, також поділяються порівну.
- Прозорість. Йдеться про процес відбору кандидатів для участі у проекті ДПП у будівельній сфері. Відбір відбувається за допомогою відкритого конкурсу, запобігаючи таким чином ризику виникнення недобросовісної конкуренції.
- Автономність функціонування. Цей принцип передбачає автономність приватного партнера під час господарських операцій. Держава не втручається у діяльність приватної особи, крім низки випадків, прописаних у законі.
- Гнучкість договору. Незважаючи на те, що діяльність у рамках ДПП чітко прописана в законодавстві, умови кожного договору окремо обумовлюються сторонами, розглядаються випадки внесення змін через вплив таких факторів як: нестабільна політична ситуація або вплив природних факторів.
- Відплатність. Йдеться про відшкодування приватному партнеру коштів за дострокове розірвання договору.
- Стимулювання. Державно-приватне підвищує інвестиційну привабливість проектів соціального характеру з будівництва, які потребують великих капіталовкладень.

Література

1. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-vi#Text>
2. Дубок І.П. Сутність та особливості державно-приватного партнерства. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2014. Вип. 2. С. 139-149.

МЕДИЧНІ КРЕДИТИ

Останнім часом набирають великий попит медичні кредити, які відносяться до різновидів споживчого кредитування. В першу чергу це пов'язано з тим, що особи не завжди мають вільні кошти, а отримати медичну послугу необхідно в короткий строк із-за вірогідності погіршення стану здоров'я.

Кредит на медичне обслуговування дає змогу оплатити різноманітні медичні витрати, як-от планові операції, процедури ЕКО та невідкладні процедури. Більшість із них є кредитами, які не треба забезпечувати чимось. Тож позичальнику не потрібно заставляти своє житло чи інший актив під заставу свого здоров'я.

В Україні більшість фінансових установ пропонують надання кредитів та позик на медичні послуги. Особа може отримати кредит на медичне обслуговування, подавши заявку онлайн або у звичайну паперовому вигляді у фінансову установу. Щоб офіційно подати заявку на отримання кредиту, знадобиться кредитна перевірка, підтвердження зарплати та інша інформація.

Термін надання коштів після схвалення залежить від позикодавця, але в деяких випадках може тривати до тижня. Отримавши кредитні кошти, позичальник здійснюватимете фіксовані щомісячні платежі, доки кредит не буде повністю погашен, з відсотками, що додаються до кожного платежу.

Медичні кредити пропонують банки, онлайн-кредитори, деякі кредитні спілки та постачальники медичних послуг. Так, наприклад, IdeaBank. Для цього вам необхідне наступне:

- Мати при собі паспорт та ідентифікаційний код;
- Заповнити форму заявки для отримання кредиту;
- Надіслати дану заявку на кредит на пошту банку чи скинути її у чат-бот банку;
- Отримати швидке рішення щодо отримання кредиту (інколи до 1 хвилини);
- Отримати грошові кошти на вашу карту або у зручному для особи банківському відділенні [1].

Позики на медичне обслуговування можуть бути хорошою альтернативою виснаженню екстрених заощаджень або збільшенню боргу за кредитною картою. Однак вони не є правильним вибором для всіх.

Основними плюсами медичних кредитів є:

- їх можна використовувати для будь-якого лікування чи процедури;
- вигідна процентна ставка. Кредитні картки мають середню процентну ставку понад 20%. Особисті кредити та позики можуть пропонувати процентні ставки нижче 10%;
- швидкість їх отримання. Більшість особистих кредитів та позик виплачується протягом кількох днів, тому позичальник отримує потрібні гроші без затримок;
- передбачуваність платежів. Особисті кредити та позики мають фіксовані процентні ставки та умови погашення.

Також ми бачимо, що популярний все більше стає і медичний кредит на стоматологічні послуги. Дійсно, стоматологічні послуги це не дешево задоволення. Головне, перед тим як оформлювати кредит, оцінити свої щомісячні доходи та витрати. Стоматологічний кредит – це просто інша назва особистого кредиту, який використовується для оплати стоматологічних витрат. Як і інші особисті кредити, вони зазвичай мають фіксовані щомісячні платежі та процентні ставки. В Америці, такий вид кредитування є також дуже доступним. Деякі стоматологічні кабінети можуть пропонувати спеціальні тарифи залежно від обставин клієнта, тому необхідно самим дізнатися у своєму стоматологічному кабінеті, чи пропонують вони власне фінансування дорогих процедур [1]. Ці кредити на виплату часто дають без процентів або з низькими процентними ставками, що може заощадити багато грошей.

Список використаної літератури:

1. Кредит на лікування та медичні послуги. URL: <https://ideabank.ua/uk/cash-credits/kredut-na-lykuvannya-ta-medychny-poslygy>
2. Dental loans: How to finance dental costs. URL: <https://www.bankrate.com/loans/personal-loans/dental-loans/>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text>

Наукове видання

**ОДЕСЬКІ ГРУДНЕВІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ЧИТАНЯ:
ПРИВАТНЕ ПРАВО, ЯК КОНЦЕПТ В УМОВАХ ВІЙНИ,
ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської наукової конференції

Одеса,

12 грудня 2024 року

Електронне видання

За загальною редакцією:

*доктора юридичних наук, професора Євгена Харитонова
докторки юридичних наук, професорки Ірини Давидової*

Упорядники-укладачі:

*д.ю.н., професорка Ірина Давидова
Катерина Ткаченко*

Ум-друк. арк. 18,25.

Зам. № 2414-06.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net